เอกสารประกอบการสอน

วิชาระเบียบวิธีวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์

รหัสวิชา MPA 6203

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัทนิชา โชติพิทยานนท์

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนชุดนี้ได้จากการรวบรวมองค์ความรู้จากตำราวิชาการต่างๆ โดยเน้นรวบรวมบทความองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับขอบข่ายของวิชาการวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ (Research Methodologies for Public Administration) โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยทางรัฐประศาสนศาตร์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กระบวนการวิจัย การเขียนเค้าโครงการวิจัยการออกแบบการวิจัย การใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางการวิจัย การวิเคราะห์และประมวลผล การอ่านรายงายการวิจัย การนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้โดยมีการฝึกปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยในทุกขั้นตอนตามหลักจรรยาบรรณของนักวิจัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการง่ายต่อการบรรยายและการศึกษาค้นคว้าของนักศึกษา ตลอดทั้งผู้สนใจทั่วไปในการเพิ่มพูนองค์ความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาและผู้สนใจต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัทนิชา โชติพิทยานนท์

อาจารย์ประจำสาขารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

10 เมษายน 2566

บทที่ 1

บทนำ

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายของแนวคิดพื้นฐานและความหมายของการวิจัย

2. เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐานการวิจัย

3. เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นศาสตร์ทางรัฐประศาสนศาสตร์

สื่อการสอน	**การวัดผลและประเมินผล**
1. เอกสารประกอบการสอน	1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. PowerPoint	2. แสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วิจารณ์
3. การบรรยายในชั้นเรียน	3. ตรวจแบบฝึกหัดท้ายบท

1. แนวคิดพื้นฐานและความหมายของการวิจัย

1.1 ความหมายของการวิจัย

การวิจัย “research”ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 หมายถึง “การค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชา”

หมายถึง กระบวนการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ การค้นคว้าหาความรู้ใหม่อย่างมีระบบ ระเบียบ และมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน เพื่อ ให้ได้ความรู้ที่เชื่อถือได้มีเหตุมีผลเป็นไปตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์

หมายถึง กระบวนการ ค้นหาแล้วค้นหาอีก หาจนกระทั่งมั่นใจได้ว่าได้ข้อเท็จจริงในเรื่องนั้น จนถี่ถ้วน รวมถึงวิธีแก้ปัญหาที่มีระบบแบบแผนเชื่อถือได้ เพื่อให้เกิดความรู้ที่เชื่อถือได้การวิจัย

เป็นศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการและบุคคลทั่วไปว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการนำไปใช้ดำเนินการแสวงหาข้อมูลหรือองค์ความรู้ใหม่ๆ ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ มีความน่าเชื่อถือ และสามารถนำผลงานการวิจัยที่ได้รับไปใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาได้อย่างสอดคล้องถูกต้องอย่างแท้จริง

การวิจัยเป็นกระบวนการเสาะแสวงหาความรู้จากปัญหาที่ชัดเจนอย่างมีระบบ โดยมีการทดสอบสมมติฐานที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในเรื่องนั้น ๆ เพื่อนำไปพยากรณ์หรือสังเกตการเปลี่ยนแปลง เมื่อควบคุมสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้คงที่

ทางรัฐประศาสนศาสตร์เชื่อว่า การวิจัย เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้หรือแนวทางแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพในการบริหารงานภาครัฐ เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger) ให้ความหมายว่า "เป็นการใช้ข้อมูลในการตรวจสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ ธรรมชาติ โดยมีการควบคุมอย่างเป็นระบบสม่ำเสมอในที่ประชุม Pan Pacific Science Congress ค.ศ.1961 ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แยกความหมายของ RESEARCH ไว้ดังนี้

R – Recruitment and Relationships การฝึกคนให้มีความรู้ รวมทั้งรวบรวมผู้มีความรู้และปฏิบัติงานร่วมกัน ติดต่อสัมพันธ์และประสานงานกัน

E – Education and Efficiency ผู้วิจัยจะต้องมีการศึกษา มีความรู้และสมรรถภาพสูงในการวิจัย

S – Science and Stimulation การวิจัยเป็นศาสตร์ ที่ต้องแสวงหาความรู้ความจริง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และผู้วิจัยจะต้องมีความคิดริเริ่ม และมีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาวิจัย

E – Evaluation and Environment ผู้วิจัยจะต้องรู้จักการประเมินผลงานวิจัยว่ามีประโยชน์มีสาระเหมาะสมที่จะทำต่อไปหรือไม่ และต้องรู้จักใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ ในการวิจัย

A – Aim and Attitude มีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายที่แน่นอนและมีเจตคติที่ดีต่อผลของการวิจัย

R – Result ผลของการวิจัยที่ได้มาจะเป็นทางบวกหรือลบก็ตาม จะต้องยอมรับผลของการวิจัยนั้น เพราะเป็นผลที่ได้มาจากการค้นคว้าอย่างระบบและเชื่อถือได้

C – Curiosity ผู้วิจัยจะต้องมีความอยากรู้อยากเห็น มีความสนใจและขวนขวายในงานวิจัยอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าความอยากรู้นั้นจะมีเพียงเล็กน้อยก็ตาม

H – Horizon เมื่อผลการวิจัยปรากฏขึ้นแล้ว ย่อมทำให้ทราบและเข้าใจในปัญหาเหล่านั้นได้ เหมือนกับเกิดแสงสว่างขึ้น แต่ถ้ายังไม่เกิดแสงสว่าง ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการต่อไปจนกว่าจะพบแสงสว่าง ซึ่งก็คือผลของการวิจัยจะต้องก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคม

1.2 จุดมุ่งหมายทั่วไปของการวิจัย

1. เพื่อใช้ในการทำนาย ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปใช้พยากรณ์หรือทำนายเหตุการณ์ในอนาคตได้ว่า จะมีอะไรเกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เตรียมตัวรับสถานการณ์ไว้ล่วงหน้า เช่น การวิจัยเรื่องการสำรวจอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ สามารถนำผลมาทำนายได้ว่า แนวโน้มของอัตราค่าจ้างในอนาคตจะเป็นอย่างไร และยังสามารถทำนายสภาพเศรษฐกิจของประเทศในอนาคตได้อีกด้วย

2. เพื่อใช้ในการอธิบาย จุดมุ่งหมายของการวิจัยข้อนี้ก็เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้อธิบายปัญหาหรือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ยังไม่ทราบสาเหตุว่า สิ่งใดเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผลหรือสิ่งใดเป็นผลที่ทำให้เกิดสาเหตุนั้น ๆ เช่น การวิจัยหาสาเหตุที่ทำให้บุคลากรลาออกจากองค์การ ผลที่ได้จากการวิจัยจะสามารถนำมาอธิบายได้ว่า มีอะไรบ้างที่เป็นสาเหตุที่ทำให้บุคลากรลาออก

3. เพื่อใช้ในการบรรยาย เป็นการมุ่งนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้บรรยายสภาพและลักษณะของปัญหาว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีสภาพและลักษณะอย่างไร เช่น การวิจัยเพื่อการสำรวจความพึงพอใจของบุคลากรในองค์การต่อจัดสวัสดิการต่างๆ การวิจัยในลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยมาบรรยายความพึงพอใจและสภาพของการจัดสวัสดิการ

4. เพื่อใช้ในการควบคุม จุดมุ่งหมายการวิจัยประการนี้ก็เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปวางแผนหรือ กำหนดวิธีการในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การวิจัยหาสาเหตุที่ทำให้บุคลากรลาออกจากองค์การ เมื่อพบสาเหตุก็สามารถหาทางควบคุมหรือป้องกันได้

5. เพื่อใช้ในการพัฒนา ผลการวิจัยอาจนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาได้ เช่น การพัฒนาบุคคล พัฒนาระบบการทำงาน ฯลฯ

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อการแก้ปัญหา (Problem solving research) เนื่องจากมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมากมายในสังคม การทำวิจัยเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาจึงเป็นสิ่งจำเป็น

เพื่อสร้างทฤษฎี (Theory developing research) เพื่อสร้างทฤษฎีใหม่ๆ ไปใช้ในการอ้างอิง อธิบาย ทำนาย และควบคุมปรากฏการณ์ต่างๆ

เพื่อพิสูจน์ทฤษฎี (Theory testing research) เพื่อใช้ตรวจสอบว่าข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการวิจัยยังคงถูกต้องหรือไม่เมื่อปารกฏการณ์ต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลง

1.4 ความสำคัญของการวิจัย

เป็นประโยชน์แก่นักวิชาการ ทำให้มีความรู้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม นอกจากนั้น ยังทราบถึงเทคนิคและทฤษฎีใหม่ที่ได้จากการศึกษา

เป็นประโยชน์แก่ผู้นำชุมชน และผู้ปฏิบัติงานในวิชาชีพต่างๆ เช่น นักบริหาร ครูอาจารย์ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน และผู้บริหารงานในภาครัฐ

เป็นประโยชน์แก่บุคคลทั่วไป ก่อให้เกิดความเข้าใจในพลวัต (Dynamic) และศักยภาพของกิจกรรมบางอย่างของมนุษย์

2. แนวคิดพื้นฐานการวิจัย

หมายถึง ปรัชญาหรือความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของการวิจัย ปรัชญาหรือความเชื่อดังกล่าวอาจแยกกล่าวได้เป็น 2 แนวทาง คือ ปรัชญาปฏิฐานนิยม และ ปรัชญาในกลุ่มคัดค้านปฏิฐานนิยม

2.1 ปฏิฐานนิยม (Positivism)

เป็นแนวคิดพื้นฐานของการวิจัย โดยใช้วิธีวิทยาศาสตร์หรือ การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้เสนอแนวคิดนี้คือ ออกุส กองต์ (Augyste Comte) สาระสำคัญของปฏิฐานนิยมมีดังต่อไปนี้

– ปรากฏการณ์ต่างๆ สามารถอธิบายได้ด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาตินั่นเอง

– มนุษย์สามารถรับรู้ปรากฏการณ์ต่างๆ ได้โดยผ่านประสาทสัมผัส ผลของการรับรู้เรียกว่า ประสบการณ์

– ความรู้ที่เชื่อถือได้ คือ ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ หมายความว่า สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสต่างๆ สิ่งที่เป็นจริงก็คือ สิ่งซึ่งทุกคนรับรู้ร่วมกันและเหมือนกัน เรียกว่า ความจริงวัตถุวิสัย (objectivity) เป็นสิ่งที่มีพื้นฐานอยู่บนข้อเท็จจริง เงื่อนไขที่เป็นความจริงโดยไม่ขึ้นอยู่กับจิตใจ สิ่งที่รับรู้ได้เฉพาะตัวคนใดคนหนึ่งเรียกว่า ความจริงอัตวิสัย (subjectivity) เป็นทัศนะที่มีความเชื่อว่า การมีอยู่ หรือ ความจริงของสิ่งๆหนึ่งอยู่กับตัวเราเองเป็นคนตัดสิน เช่น คุณได้กลิ่นน้ำหอมยี่ห้อนี้แล้วหอม แต่ในคนอื่นเมื่อได้กลิ่นแล้วเหม็นก็ได้

– มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ทางธรรมชาติ มนุษย์จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นพบกฎเกณฑ์ ที่จะช่วยให้สามารถอธิบายพฤติกรรมต่างๆ เหล่านั้นได้

– วิธีวิทยาศาสตร์เป็นวิธีการที่ต้องอาศัยการใช้เครื่องมือต่างๆ วัดปรากฏการณ์ต่างๆ หรือพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ผลจากการวัดจะทำให้ได้ข้อมูลเป็นตัวเลขหรือข้อมูลเชิงปริมาณ สามารถวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติได้

วิธีแสวงหาความรู้ที่เชื่อถือได้มากที่สุดคือ วิธีวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นวิธีผสมผสานระหว่างวิธีการใช้เหตุผล แบบอุปนัย (Inductive) และ เหตุผล แบบนิรนัย (Deductive)

วิธีการนิรนัย (Deduction) อาศัยหลักฐานจากความรู้เดิมเริ่มต้นจากข้ออ้างซึ่งมีลักษณะทั่วไป (universal)ไปสู่ข้อสรุปซึ่งมีลักษณะเฉพาะ (particular) ความน่าเชื่อถือของข้อสรุปอยู่ในขั้นความแน่นอน (certainty) ไม่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ เป็นเพียงการยืนยันความรู้เดิมที่มีอยู่

วิธีการนิรนัย (Deduction)

การใช้เหตุผลจากบนลงล่าง (Top down reasoning)

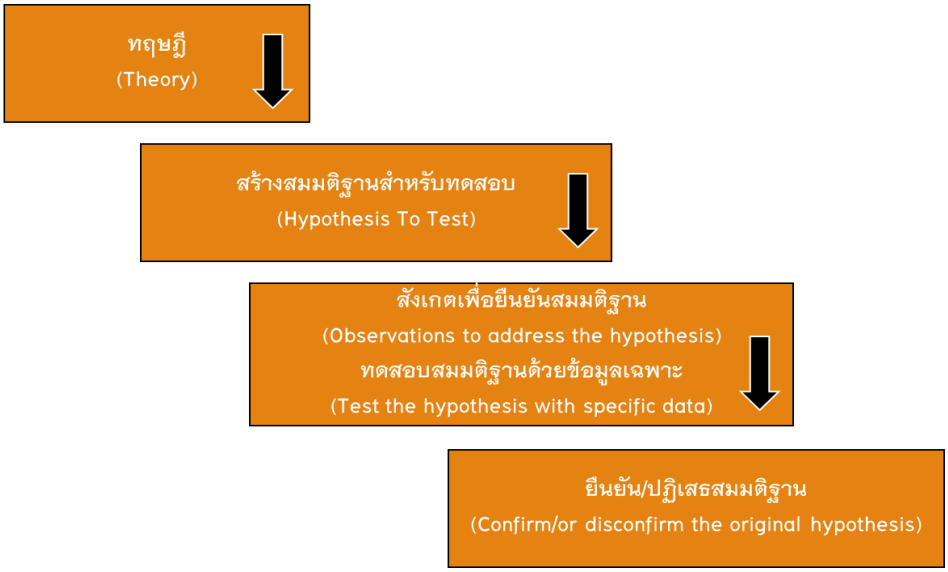

วิธีการอุปนัย (Induction) อาศัยหลักฐานจากประสบการณ์เริ่มต้นจากข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะ (particular) ไปสู่ข้อสรุปซึ่งมีลักษณะทั่วไป (universal) ความน่าเชื่อถือของข้อสรุปอยู่ในระดับ ความน่าจะเป็น (probability) มีความรู้ใหม่เกิดขึ้น

การใช้เหตุผลจากล่างขึ้นบน (Form of reasoning – bottom up)

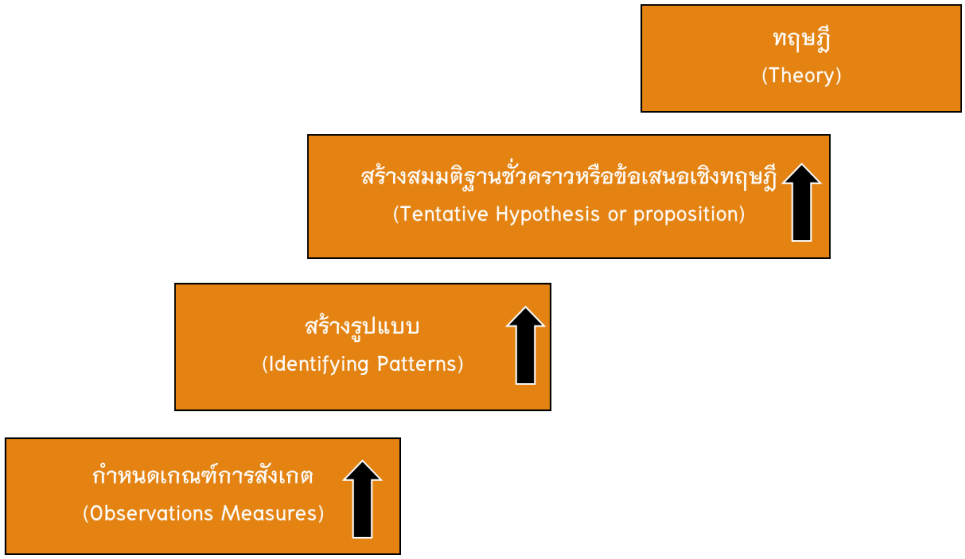

ตัวอย่างการให้เหตุผลด้วยวิธีการนิรนัย และ วิธีการอุปนัย

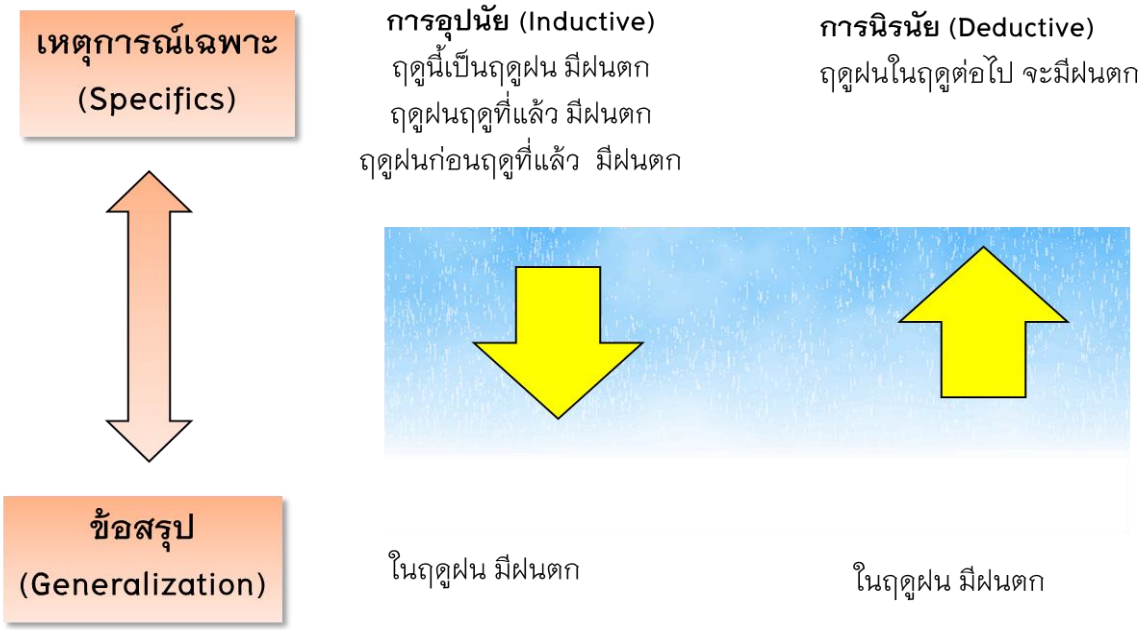

2.2 กลุ่มคัดค้านปฏิฐานนิยม (Anti–Positivism) ประกอบด้วย

อัตถิภาวะนิยม (Existentialism)

ผู้ริเริ่มคือนักปรัชญาชาวเดนมาร์กชื่อ เคอรเกการ์ด (Kierkegard) สิ่งที่สำคัญที่สุดของมนุษย์แต่ละคนก็คือ การมีชีวิตอยู่ของตัวเอง ความจริงของคนแต่ละคนจึงเป็นความจริงที่ตนรับรู้โดยเฉพาะ และแปลความหมายตามพื้นฐานแห่งประสบการณ์และความเชื่อของตน ความจริงซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ยังไม่ใช่ความจริงที่แท้จริงสำหรับมนุษย์ แต่ความจริงที่แท้จริงจะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลแต่ละคนนำตัวเข้าไปผูกพันกับกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์

ปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)

ผู้ริเริ่ม นักปรัชญาชาวออสเตรียชื่อ ฮุสเซอร์ล (Husserl) เชื่อว่า มนุษย์แต่ละคนมีจิตสำนึก ซึ่งเป็นตัวกระบวนการแห่งความรู้สึกนึกคิด และเป็นตัวกำหนดความหมายของประสบการณ์ของแต่ละคน มนุษย์ควรจะเชื่อสิ่งต่างๆ จากการพิจารณาความหมายจากการมีประสบการณ์ตรง ต่อปรากฏการณ์แต่ละอย่างนั้น

ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnomethodology)

ผู้เสนอแนวคิด การ์ฟิงเกล (Garfinkel) สนใจศึกษาว่ามนุษย์ให้ความหมายต่อโลกแห่งชีวิตประจำวันของตนอย่างไร มีความเชื่ออย่างไรและปฏิบัติต่อกันและกันอย่างไร วิธีหาความรู้ตามแนวคิดชาติพันธุ์วิทยานี้มีชื่อเรียกว่า "วิธีการชาติพันธุ์-วรรณนา" นักมานุษยวิทยาใช้ในการศึกษาวัฒนธรรมต่างๆ ของชนกลุ่มน้อยและวัฒนธรรมของคนในสังคมเมือง

สัญลักษณ์ปฏิสัมพันธ์นิยม (Symbolic Interactionism)

ได้รับอิทธิพลจากผลงานของ ยอร์ช เอช. มีด (George H. Mead) ความเชื่อพื้นฐานของแนวคิดนี้อาจสรุปได้ 3 ประการ ดังนี้

1. มนุษย์อาศัยอยู่ในโลก 2 โลก "โลกแห่งธรรมชาติ"ทำให้มนุษย์ตกอยู่ใต้กฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ กับ "โลกแห่งสังคม" เป็นโลกแห่งสัญลักษณ์ เช่น ภาษา นักสัญลักษณ์ปฏิสัมพันธ์นิยมจึงเน้นความสนใจของการศึกษาวิจัยไปที่ความรู้สึกของแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากการตีความหมายของสัญลักษณ์ ในการติดต่อสื่อสาร

2. กระบวนการให้ความหมายและตีความหมายแก่สิ่งต่างๆ โดยผ่านสัญลักษณ์ เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

3. กระบวนการให้ความหมายและตีความหมายเกิดขึ้นในบริบทของสังคม บุคคลแต่ละคนปรับพฤติกรรมของตนเองต่อบุคคลอื่น นักปฏิสัมพันธ์นิยมพุ่งความสนใจไปที่ธรรมชาติของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์

3. ความหมาย แนวคิด และขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์

การศึกษา รัฐประศาสนศาสตร์ หรือ Public Administration ในปัจจุบัน มีขอบเขตครอบคลุมถึงการปฏิบัติงานและความสัมพันธ์ของทั้งสามฝ่ายของรัฐคือฝ่าย นิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ รวมถึงการกำหนดนโยบายสาธารณะจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมือง และมีบทบาทสำคัญในการนำนโยบายออกไปปฏิบัติให้บรรลุผล

3.1 ความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์

คำว่า “รัฐประศาสนศาสตร์” นิยมเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า “Public Administration” (โปรดสังเกตด้วยว่าตัวอักษร “P” และ “A” ซึ่งอยู่หน้าคำทั้งสองคำจะเขียนเป็นตัวอักษรใหญ่) หมายถึง ศาสตร์ สาขาวิชา หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการบริหารงานของภาครัฐหรือระบบราชการ โดยจะมุ่งเน้นไปที่แนวคิดและทฤษฎี

ความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ (Felix A. Nigro, 1970:21)

1.พลังของกลุ่มทีมงานที่ร่วมมือร่วมใจกันภายในหน่วยงานของราชการ

2.การดำเนินงานที่ครอบคลุมการใช้อำนาจอธิปไตยทั้ง 3 สาขา คือ อำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทั้งสามนั้น

3. บทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายของรัฐ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมือง

4. มีความแตกต่างหลายประการกับการบริหารงานของธุรกิจเอกชน

5. มีความเกี่ยวข้องกับบรรดากลุ่มธุรกิจเอกชน (Private Groups) และบุคคลต่างๆ (Individual) ในการจัดทำบริการสาธารณะต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน (Community)

Leonard D. White (1955 : 1) ได้ให้คำนิยามความหมายอย่างกว้างที่สุดว่า รัฐประศาสนศาสตร์นั้นประกอบด้วยการปฏิบัติการทั้งปวง ซึ่งมีการกระทำโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้นโยบายแห่งรัฐบรรลุผลสำเร็จหรือนำมาบังคับแล้วใช้ได้ผล

Herbert A. Simon (1961 : 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่า รัฐประศาสนศาสตร์ หมายถึงกิจกรรมทั้งปวงของฝ่ายบริหารไม่ว่าจะเป็นการปกครองส่วนกลาง การปกครองมลรัฐหรือการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่สำคัญก็คือไม่รวมเอางานของฝ่ายนิติบัญญัติและตุลาการไว้ด้วยกัน

Nicholas Henry (1980 : 27) ได้ให้ความหมายไว้ว่า รัฐประศาสนศาสตร์ เป็นวิชาที่มีเอกลักษณ์มีความแตกต่างจากรัฐศาสตร์ โดยให้ความสนใจในการศึกษาโครงสร้างและพฤติกรรมของระบบราชการ เป็นวิชาที่สนับสนุนให้องค์การของรัฐมีโครงสร้าง การตัดสินใจและพฤติกรรมของข้าราชการเจ้าหน้าที่ ที่เอื้อต่อการทำงานบริการสาธารณะให้กับประชาชน

ปฐม มณีโรจน์ (2523: 45) กล่าวว่า “รากศัพท์ คำว่า Public Administration มีความหมาย 2 ความหมาย ความหมายที่หนึ่ง หมายถึงกิจกรรมการบริหารงานสาธารณะครอบคลุมทั้งการบริหารราชการและรัฐวิสาหกิจ อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง สาขาวิชาการบริหารหรือที่รู้จักทั่วไปว่า “รัฐประศาสนศาสตร์”

ติน ปรัชญพฤทธิ์ (2535: 1) ได้ให้ความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ ว่าหมายถึง สาขา และ/หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล คำว่า Public Administration หมายถึง สาขาวิชาการบริหารงาน ภาครัฐบาล ส่วน public administration (ตัวเล็ก) หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการ การบริหารงานภาครัฐบาล ในภาษาไทยนั้น รัฐประศาสนศาสตร์โดยทั่วไปหมายถึง สาขาวิชาการบริหารงานของรัฐ ส่วนการบริหารรัฐกิจโดยทั่วไปหมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐ

สร้อยตระกูล อรรถมานะ (2540 : 7–9) ได้ใช้คำว่า “สาธารณบริหารศาสตร์” แทนคำว่า “รัฐประศาสนศาสตร์” หมายถึงการบริหารงานสาธารณะในลักษณะที่เป็นสาขาวิชา โดยภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Administration และใช้คำว่า “การบริหารสาธารณกิจ” หมายถึง การบริหารงานสาธารณะในลักษณะที่เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมของการบริหารงานที่เกี่ยวกับสาธารณะ แทนคำว่า การบริหารรัฐกิจ การบริหารราชการ หรือการบริหารราชการแผ่นดิน โดยภาษาอังกฤษใช้คำว่า public administration

จากความหมายที่นักวิชาการได้ให้ดังกล่าว กล่าวได้ว่ารัฐประศาสนศาสตร์ หมายถึง การดำเนินงานของภาครัฐหรือระบบราชการ เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐหรือรัฐบาลที่วางไว้เป็นกิจกรรมหรือการดำเนินงานของทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการที่จะทำให้นโยบายแห่งรัฐบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งโดยทั่วไปจะเขียนภาษาอังกฤษด้วยอักษรนำหน้าตัว P และ A ใหญ่ คือ Public Administration สำหรับการบริหารรัฐกิจ หรือการบริหารราชการ เป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวกับการดำเนินงาน กิจกรรมต่างๆ ที่รัฐปฏิบัติเพื่อประโยชน์สาธารณะ หรือเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม นิยมใช้ภาษาอังกฤษด้วยอักษร p และ a เล็ก คือ public administration

3.2 ความสำคัญของรัฐประศาสนศาสตร์

ในระบบการปกครองทั่วไปจะมีการกำหนดเอาไว้ว่าอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศมาจากที่ใดและใครเป็นผู้ใช้ โดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายหลักหรือกฎหมายแม่บท

กมล อดุลพันธุ์ (2552 : 23-25) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น นิยมแบ่งแยกการใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศหรืออำนาจอธิปไตย (Sovereignty) ออกเป็น 3 สาขา คือ

1. อำนาจนิติบัญญัติ (Legislative Power) อำนาจนี้นำมาใช้ในการออกกฎหมายในลักษณะต่างๆ สถาบันที่รับผิดชอบในการออกกฎหมายคือ รัฐสภา

2. อำนาจบริหาร (Executive หรือ Administrative Power) อำนาจนี้ หมายถึงการจัดการกิจการของรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะจัดทำบริการสาธารณะในด้านต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของประชาชน 2 ประการ คือ ความต้องการได้รับความปลอดภัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ และความต้องการได้รับความสะดวกในการใช้ชีวิตแต่ละคน ผู้ใช้อำนาจบริหารนี้ คือ คณะรัฐมนตรีหรือคณะรัฐบาล

3. อำนาจตุลาการ (Judicial Power) หรืออำนาจในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย สถาบันที่รับผิดชอบเกี่ยวกับอำนาจนี้ คือ กระทรวงยุติธรรม ในการดำเนินงานของฝ่ายบริหารในแต่ละกระทรวง จะมีผู้ปฏิบัติงาน 2 ฝ่าย คือ

1) ฝ่ายการเมือง (ข้าราชการการเมือง) ซึ่งเข้ามาดำรงตำแหน่งตามวาระหรือตามวิถีทางการเมือง มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง เช่น นายกรัฐมนตรี, รัฐมนตรีว่าการกระทรวง, เลขานุการรัฐมนตรี, รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง เป็นต้น

2) ฝ่ายประจำ (ข้าราชการประจำ) เข้ามาดำรงตำแหน่งโดยยึดเป็นอาชีพและผลการสอบแข่งขัน สอบคัดเลือก หรือคัดเลือกตามตัวบทกฎหมายที่กำหนดไว้ ข้าราชการประจำสูงสุด คือ ปลัดกระทรวง ข้าราชการการเมืองจะทำงานร่วมกับข้าราชการประจำโดยข้าราชการการเมืองจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย (Policy – Making) และควบคุมการทำงานของข้าราชการประจำให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ ส่วนข้าราชการประจำนั้นจะเป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ (Implementation) ให้บรรลุผล

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเมืองกับการบริหารเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปด้วยกัน ไม่สามารถแยกจากกันได้เพราะโดยเนื้อแท้ไม่มีการบริหารใดที่จะปลอดจากการเมือง ทั้งนี้เพราะว่าการบริหารรัฐกิจจะเกิดขึ้นไม่ได้ในสุญญากาศทางการเมือง (public administration never exists in political vacuum) หรือตามที่ Dimock, Marshall E. (1963:75) ได้เขียนไว้ว่า "การเมืองและการบริหารเปรียบดังสองด้านของเหรียญอันเดียวกัน (Politics and administration are the two sides of a single coin)

3.3 สถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์

จากการที่ได้พิจารณาความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์เป็นสองความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถจำแนกสถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์เป็นสองลักษณะ (สมพงษ์ เกษมสิน, 2517 : 6–15)

1. ในฐานะที่มีความเป็นศาสตร์ (Science) คือ การมองในด้านของการเป็นสาขาวิชาหรือลักษณะวิชา (Discipline) จะหมายถึงเฉพาะวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) อันเป็นศาสตร์หรือสาขาวิชาที่ว่าด้วยการบริหารงานของภาครัฐหรือระบบราชการ ซึ่งมีการรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ มีหลักการแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงกฎเกณฑ์ที่สามารถนำไปศึกษาและถ่ายทอดให้กันได้

2. ในฐานะที่มีความเป็นศิลป์ (Art) คือ การมองในด้านของกิจกรรม (Activities) หรือการปฏิบัติงาน เรียกว่า การบริหารรัฐกิจ (public administration) การบริหารราชการ หรือ การบริหาร สาธารณกิจหรือการบริการสาธารณะ ซึ่งหมายถึง การใช้ศิลปะในการอำนวยการ การจัดให้มีการประสานงาน การควบคุมคนจำนวนมาก การมีความคิดสร้างสรรค์ การนำเอาทรัพยากรมาใช้ในการบริหาร ตลอดจนการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้ผลงานบรรลุจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั่นคือ การทำให้นโยบายแห่งรัฐบรรลุผลสำเร็จเป็นจุดหมายปลายทาง ทั้งนี้จะต้องอาศัยทั้งความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของนักบริหารแต่ละคนเข้ามาเป็นเครื่องช่วย

3.4 ความสัมพันธ์ของรัฐประศาสนศาสตร์กับสาขาวิชาอื่น

รัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะที่เป็นสังคมศาสตร์ประยุกต์ มีองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับสาขาวิชาอื่นๆ เช่น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมศาสตร์ จิตวิทยา มนุษยศาสตร์ จึงทำให้

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะที่เป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ทำให้นักบริหารงานภาครัฐและฝ่ายปฏิบัติต้องมีองค์ความรู้ที่รอบด้านในการพัฒนาองค์การ ระบบราชการ การบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่ยอมรับของประชาชนในสถานการณ์สภาพแวดล้อมปัจจุบัน

ชุบ กาญจนประกร (2509 : 27-38) รัฐประศาสนศาสตร์มีองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงและบูรณาการกับสาขาอื่นๆ ดังนี้

1.ตรรกวิทยา (Logic) ให้ประโยชน์ต่อการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ในลักษณะที่ช่วยให้เข้าถึงความจริงและการหาเหตุผล มีหลักในการตัดสินใจหรือวินิจฉัยสั่งการโดยยึดหลักเหตุผล ถ้าหากการออกคำสั่งหรือวินิจฉัยสั่งการออกไปไม่ถูกต้อง การบริหารงานก็จะเกิดความเสียหายทั้งต่อองค์การ ข้าราชการ พนักงานของรัฐ รวมถึงประชาชน

2. สังคมวิทยา (Sociology) ให้ประโยชน์แก่การศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์คือ

1) ทำให้ทราบลักษณะการสืบประวัติมรดกตกทอดทางสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการบริหารราชการในปัจจุบันตามหลักการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาตร์ที่ว่า “การบริหารราชการเป็นผลอันเกิดมาจากทายะสมบัติทางการเมืองและสังคม” (public administration is a product of political and social heritage) หมายถึง รูปการบริหารราชการที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการรับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ และอีกส่วนหนึ่ง คือส่วนที่ชนรุ่นหลังหรือรุ่นปัจจุบันได้ทำการปรับปรุงไข ให้พัฒนาดีขึ้นเพื่อให้ก้าวทันต่อสถานการณ์ของประเทศและบริบทสังคมโลก

2) การใช้หลักทางสังคมวิทยาทำให้ทราบลักษณะของสภาพแวดล้อมในสังคมที่มีอิทธิพลต่อการบริหาร เช่น ขนบประเพณีทางสังคมและคุณค่านิยมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการบริหารในระบบราชการ เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ผู้อยู่อาศัยได้เสริมสิริมงคลและอยู่ในบ้านอย่างมีความสุข สำหรับหน่วยงานราชการเมื่อมีการสร้างสำนักงานใหม่หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น ก็จะมีพิธีกรรมทำบุญเปิดสำนักงาน โดยมีความมุ่งหมายที่ต้องการให้บุคลากรทำงานและอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น การงานเจริญก้าวหน้าบรรลุเป้าหมาย ซึ่งอิทธิพลของขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมและคุณค่าทางสังคมที่ระบบราชการนำมาใช้และยึดถือเป็นคุณค่าในการบริหารราชการ (administrative values) สามารถช่วยรักษาขนบธรรมเรียมประเพณีและคุณค่า

ทางสังคมที่ดีของไทยไว้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมองค์การที่ดีของระบบราชการไทย

3) ช่วยให้เข้าใจองค์การทางสังคม โดยทำความเข้าใจองค์การแบบอรูปนัย (Informal Organization) ที่ซ่อนอยู่ในองค์การหรือส่วนราชการที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย สำหรับองค์การอรูปนัยนั้นจะเป็นลักษณะการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม เป็นความสัมพันธ์โดยส่วนตัว ที่มิได้ยึดหลักเกณฑ์ระเบียบที่เคร่งครัดหรือเป็นไปตามลำดับขั้นตามสายบังคับบัญชา เหมือนองค์การแบบรูปนัย (formal Organization)

3. มานุษยวิทยา (Anthropology) หลักวิชามานุษยวิทยาช่วยให้การศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์เข้าใจถึง 1) การนำเอาความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมมาใช้ ให้เป็นประโยชน์ต่อการบริหาร 2) ลักษณะการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Resistance to Change) และ 3) ลักษณะของการเกิดปัญหาขัดแย้งระหว่าง “พวกหัวเก่ากับพวกหัวใหม่” (ปัญหาการขัดแย้งของวัฒนธรรม)

4. จิตวิทยาสังคม (Social Psychology) ให้ประโยชน์ในการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คือ 1) เพื่อให้ทราบความจริงที่เกี่ยวกับบุคคลแต่ละคน (เข้าใจเรื่องคน) ที่อยู่ในหน่วยงานและระบบราชการ เช่น ภูมิหลังของบุคลากร ลักษณะความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานในองค์การ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจพฤติกรรมของข้าราชการ บุคลากร ในการบริหารราชการต่อไป และ 2) ช่วยให้เข้าถึงพฤติกรรมของผู้ร่วมงานแต่ละคนในการประสานการทำงานร่วมกันเพื่อให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บรรลุเป้าหมายของงานและองค์การ

5. เศรษฐศาสตร์ (Economics Science) ให้ประโยชน์ต่อการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คือ นำเอาหลักวิชาเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ นโยบายการคลัง การบริหารงานคลัง เพื่อควบคุมให้การบริหารราชการแผ่นดิน ในส่วนที่เกี่ยวกับรายได้และรายจ่ายของรัฐเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน การกำหนดวงเงินงบประมาณ รวมถึง การควบคุมและตรวจสอบ ประเมินผลการบริหารงบประมาณในแต่ละโครงการในปีงบประมาณ และการดำเนินงานในแผนปฏิบัติราชการประจำปี

6. รัฐศาสตร์ (Political Science) วิชารัฐประศาสนศาสตร์นั้นแยกตัวออกมาจากรัฐศาสตร์ ดังนั้นวิชารัฐประศาสนศาสตร์จึงมีส่วนสัมพันธ์แนบแน่นกับวิชารัฐศาสตร์ เพราะวิชารัฐประศาสนศาสตร์เป็นวิชาที่มุ่งศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมให้มีการบริหารงานเป็นไปตามนโยบายทางการเมืองของรัฐ หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีการใช้หลักวิชาในทางรัฐศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองจากนั้นใช้หลักวิชาทางรัฐประศาสนศาสตร์ในการบริหารงาน จัดทำบริการสาธารณะให้เกิดความผาสุกและประโยชน์แก่ประชาชน ดังนั้นการที่จะเข้าใจการบริหารของแต่ละประเทศจำเป็นจะต้องใช้หลักของวิชารัฐศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น สถาบันทางการเมืองซึ่งเป็นที่มาของการบริหาร อุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งเป็นที่มาของอุดมการณ์ในการบริหารพรรคการเมือง ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมการบริหารของรัฐบาล ตลอดจนมติมหาชนซึ่งนักบริหารจะต้องรับฟังและใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงนโยบายและตรากฎหมายของรัฐ ซึ่งจะเป็นนโยบายและวัตถุประสงค์ในการบริหารงาน เป็นต้น ซึ่งนักรัฐประศาสนศาสตร์ควรระลึกอยู่เสมอว่า “ไม่มีการบริหารราชการของประเทศใดๆ ที่จะปลอดพ้นจากการเมือง” (public administration never exists in political vacuum) ฉะนั้นวิชารัฐศาสตร์เป็นส่วนสำคัญ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

7. นิติศาสตร์ ในการพิจารณาระหว่างวิชารัฐประศาสนศาสตร์และวิชานิติศาสตร์จำเป็นต้องแยกการพิจารณาออกเป็น 2 ด้าน คือ การใช้ระเบียบวิธี การศึกษาวิชานิติศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ประการหนึ่ง การใช้หลักวิชานิติศาสตร์เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์และการบริหารราชการอีกประการหนึ่ง สำหรับการใช้หลักวิชานิติศาสตร์ให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์และการบริหารราชการมีความสำคัญอยู่มาก กล่าวคือ การปฏิบัติงานของผู้บริหาร ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตใช้หลักนิติธรรม (rule of law) ในการบริหารงานเป็นไปตามหลักกฎหมาย ระเบียบแบบแผนและคำสั่งต่างๆ รวมทั้งการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบแบบแผน คำสั่งและนโยบายของรัฐ

8. ประวัติศาสตร์ นักวิชารัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบันใช้วิชาประวัติศาสตร์ให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์อย่างกว้างขวางมาก การศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์จำเป็นต้องทราบเรื่องราวการบริหารราชการต่างๆในอดีต เพราะวิชาประวัติศาสตร์เป็นสาขาวิชาที่จัดให้มีระบบการศึกษาเพื่อทราบเรื่องราวในอดีตอันเกี่ยวกับบรรพบุรุษ สถาพ

แวดล้อม ประสบการณ์อันมีส่วนเกี่ยวพันกับประเทศชาติ สถาบัน ตลอดจนวิทยาการต่างๆ อีกทั้งวิชาประวัติศาสตร์จะมีความสำคัญสำหรับนักรัฐประศาสนศาสตร์ในการพิจารณาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารราชการ มีการพัฒนามาอย่างไร เมื่อเกิดสภาพปัญหาต่างๆ มีวิธีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้สถานการณ์การบริหารราชการดีขึ้นอย่างไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาระบบราชการการบริหารงานประเทศ ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทั้งสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีที่เหมาะสมและทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมบริบทโลก

9. การบริหารธุรกิจ ในการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่ต้องอาศัยศาสตร์ต่างๆเข้าช่วย เพื่อให้เข้าถึงความจริงในการบริหารงานได้โดยถูกต้องยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์และพฤติกรรมในการบริหารงาน ซึ่งเทคนิคทางการบริหารก็อย่างเช่น การจัดระเบียบองค์การ การวางแผนงาน การตรวจสอบควบคุมงาน ฯลฯ รัฐประศาสนศาสตร์ได้อาศัยเทคนิคการบริหารทางการทหารและการบริหารธุรกิจอยู่มาก ซึ่งจะเห็นได้จากการใช้โทรศัพท์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ เช่น Chain of Command ได้มาจากทางราชการทหาร และคำว่า Office and Management ได้มาจากการบริหารธุรกิจ เป็นต้น

ไพโรจน์ ภัทรนรากุล (2538: 108) รัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารราชการแผ่นดิน การบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ขอบข่ายของรัฐประศาสนศาสตร์ในมิติของสหวิทยาการและมุมมองในระดับมหภาคจึงมีความเชื่อมโยงกับรัฐ รัฐบาล องค์การภาครัฐ นโยบายสาธารณะและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ประเด็นสาธารณะซึ่งสะท้อนปัญหาในบริบทของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และที่สำคัญมีความเชื่อมโยงในมิติของปรัชญาจริยธรรมและค่านิยม โดยเป้าหมายของรัฐประศาสนศาสตร์ คือประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์สุขโดยส่วนรวมซึ่งการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นต้องมีปรัชญาการจัดการและการยึดมั่นในหลักการพื้นฐานหลายด้านทั้งหลักประสิทธิภาพ ความเสมอภาค ความเป็นธรรมในสังคม และที่สำคัญคือ หลักธรรมาภิบาลและระบบภาคีความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

สรุป รัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะที่เป็นสังคมศาสตร์ประยุกต์ มีองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับสาขาวิชาอื่นๆเช่น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมศาสตร์ จิตวิทยา มนุษยศาสตร์ จึง

ทำให้สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะที่เป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ทำให้นักบริหารงานภาครัฐและฝ่ายปฏิบัติต้องมีองค์ความรู้ที่รอบด้านในการพัฒนาองค์การ ระบบราชการ การบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่ยอมรับของประชาชนในสถานการณ์สภาพแวดล้อมปัจจุบัน

บทที่ 2

ลักษณะของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้เข้าใจถึงพัฒนาการของรัฐประศาสนศาสตร์
2. เพื่อให้เข้าใจประเภทของการวิจัย และคุณภาพของการวิจัย
3. เพื่อให้ทราบถึงจรรยาบรรณของนักวิจัย

สื่อการสอน	**การวัดผลและประเมินผล**
1. เอกสารประกอบการสอน	1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. PowerPoint	2. แสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วิจารณ์
3. การบรรยายในชั้นเรียน	3. ตรวจแบบฝึกหัดท้ายบท

1. พัฒนาการของรัฐประศาสนศาสตร์

1.1 พัฒนาการรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคต่างๆ

ยุคเริ่มต้นถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ความรู้ว่าด้วยการบริหารรัฐกิจก่อนการก่อตั้งรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นสาขาย่อยของรัฐศาสตร์ มองว่าการเมืองกับการบริหารต้องแยกออกจากกัน

พัฒนาการรัฐประศาสตร์ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2- 1970 โดยรัฐประศาสนศาสตร์สนใจเรื่องพฤติกรรมศาสตร์ การเมืองและค่านิยมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ ศาสตร์การบริหารและทฤษฎีองค์การ

พัฒนาการรัฐประศาสตร์ยุคคริสต์ศักราช 1970 –1990 สนใจรัฐประศาสนศาสตร์ในความหมายใหม่ สนใจวิเคราะห์นโยบายสาธารณะเศรษฐกิจการเมือง ทฤษฎีองค์การที่อาศัยหลักมนุษย์นิยม

พัฒนาการรัฐประศาสนศาสตร์ยุคคริสต์ศักราช 1990 ถึง ปัจจุบัน เทคโนโลยีวิทยาการทันสมัยมากขึ้น มีการค้าเสรี โลกาภิวัตน์ เน้นเครือข่ายผู้ประกอบการรายย่อย เป็นแนวคิดระดับโลกซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับผู้บริโภคหรือผู้รับบริการสำคัญที่สุดจึงเกิดการปฏิรูประบบราชการ (Reinventing Government)

1.2 แนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ยุคบุกเบิก

กรีกโบราณ :ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมบทบาทของผู้บริหาร การวางแผน

โรมันโบราณ : จัดระบบเจ้าหน้าที่บริหาร ภาวะผู้นำ การประสานงาน และการควบคุม

สมัยกลาง : การปรับปรุงการคลัง การควบคุมเจ้าหน้าที่ ระบบการรายงาน

ช่วงปี (ค.ศ. 1550–1700) : เกิดกลุ่มนักวิชาชีพทางการบริหารกลุ่มแรก คือกลุ่มคาเมรอลลิสต์ เป็นกลุ่มนักบริหารชาวเยอรมันและออสเตรีย เชื่อว่า “ชีวิตที่ดีนั้นจะบรรลุได้จะต้องมีการบริหารที่ดีด้วย” มีการสร้างหลักสูตรอบรมการบริหารอย่างจริงจัง

สหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1776–1886) :เริ่มตั้งประเทศในรูปแบบสหพันธรัฐ เน้นการกระจายอำนาจ มีนักวิชาการที่สำคัญ ได้แก่

- อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน ต้องการให้รัฐบาลเข้มแข็ง เน้นความเป็นวิชาชีพของการบริหาร
- โทมัส เจฟเฟอร์สัน เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือการปกครองแบบมีส่วนร่วม
- อเล็กซิส เดอ ท็อกเกอร์วิล เห็นว่าการบริหารเป็นศาสตร์ แต่ผู้บริหารยังไม่สามารถสอนการบริหารแก่คนอื่นในฐานะที่เป็นศาสตร์ได้

ใน ค.ศ. 1887 เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ โดย วู้ดโรว์ วิลสัน เขียนบทความชื่อThe Study of Administration เน้นการแยกการบริหารออกจากการเมือง มี

อิทธิพลต่อความคิดของ นักวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์ในสมัยต่อมา อาทิ แฟรงค์ เจ กู๊ดนาว และ ลีโอนาร์ด ดี ไวท์

1.3 แนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ยุคคลาสสิก

ประกอบด้วย ทฤษฎีระบบราชการ ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ และ ทฤษฎีการบริหารเชิงกระบวนการ

ทฤษฎีระบบราชการ(bureaucracy) ของ Max Weber

ระบบราชการ อาจแยกพิจารณาได้เป็น 2 แบบ

1. Bureaucracy ในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม (social institute) สถาบันหนึ่ง นั่นคือ เป็นสถาบันการบริหาร การปกครองของรัฐ ถือเป็นสถาบันหนึ่งของกระบวนการในการปกครองประเทศ เป็นสถาบันที่มีหน้าที่ ต้องปกป้อง ดูแล รักษาผลประโยชน์บ้านเมือง อีกแห่งหนึ่ง ต้องการอิสระในการทำงาน เป็นสถาบันที่มั่นคง ยากต่อการเปลี่ยนแปลง แก้ไข

2. Bureaucracy ในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดองค์การ (a form of organization) เป็นระบบการบริหาร หรือระบบการทำงานระบบหนึ่ง มีโครงสร้างแบบที่เรียกว่า “Weberian Bureaucracy” เป็นสิ่งที่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ

Max Weber ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดองค์การแบบ ระบบราชการ หรือ Bureaucracy ขึ้นมา โดยทฤษฎีระบบราชการระบบราชการ ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่

1. หลักลำดับขั้น (hierachy)

2. หลักความรับผิดชอบ (responsibility)

3. หลักแห่งความสมเหตุสมผล (rationality)

4. การมุ่งสู่ผลสำเร็จ (achievement orientation)

5.หลักการทำให้เกิดความแตกต่างหรือความชำนาญเฉพาะด้าน(differentiation, specialization)

6. หลักระเบียบวินัย (discipline)

7. ความเป็นวิชาชีพ (professionalization)

ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์

แนวคิดและทฤษฎี Frederick Winslow Taylor (1856) ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ (Principle of Scientific Management) โดยสิ่งสำคัญสุด คือ การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตด้วยการคิดค้นการทำงานตามหลัก การสร้างหลักการบริหารต้องทำอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยเทคนิคหรือวิธีการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ คือ กฎระเบียบ วิธีการในทำงาน มาตรฐานการทำงานที่องค์การจะนำมาใช้ต้องผ่านการศึกษาวิเคราะห์เชิงประจักษ์เสียก่อน โดยมีการสังเกต จับเวลา จดบันทึกวิเคราะห์วิจัยมาแล้วอย่างดีว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดแล้ว สามารถนำมาใช้ในการทำงานนั้นๆ ได้อย่างดี

ซึ่งแนวคิดตามหลักวิทยาศาสตร์มาจากจัดการโรงงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด โดยเปรียบเทียบคนงานแต่ละคนเสมือนเครื่องจักร ที่สามารถปรับปรุงเพื่อเพิ่มผลผลิต และมีประสิทธิภาพของการทำงานสูงสุด โดยมีหลักการสำคัญ คือการสร้างหลักการทำงานที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยใช้หลัก Time and Motion Study ศึกษาเวลาและการเคลื่อนไหว

ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย 3 หลักการ

1.การแบ่งงาน (Division of Labors)

2.การควบคุมดูแลบังคับบัญชาตามสายงาน (Hierachy)

3.การจ่ายค่าจ้างเพื่อสร้างแรงจูงใจ (Incentive payment) แนวทางที่ดีที่สุดคือประสิทธิภาพของการทำงานสูงสุดจะเกิดขึ้นได้ต้องขึ้นอยู่กับ

– เลือกคนที่มีความสามารถสูงสุด (Selection) การคัดเลือกคนจะต้องมีการนำเอากฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยในการคัดเลือก เพื่อให้ได้คนงานที่มี ทักษะ ความรู้ ความสามารถที่เหมาะสมกับตำแหน่งงาน

– ฝึกอบรมคนงานให้ถูกวิธี (Training) จะต้องมีการพัฒนาคนงานโดยการสอนวิธีการทำงานให้ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะขจัดวิธีการทำงานตามหลักความเคยชินให้หมดไป

– หาสิ่งจูงใจให้เกิดกำลังใจในการทำงาน (Motivation) ต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายบริหารกับคนงาน อันจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพการผลิตของโรงงาน

ทฤษฎีการบริหารเชิงกระบวนการ

แนวคิดและทฤษฎีของ เฮนรี่ (อองรี) ฟาโยล (Henri Fayol) โดยสิ่งสำคัญที่สุดของการบริหารจัดการเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายนั้น มีองค์ประกอบด้วยกัน 5 ปัจจัย เรียกว่า POCCC มีดังนี้

- การวางแผน (Planning)
- การจัดองค์การ (Organizing)
- การบังคับบัญชาหรือการสั่งการ (Commanding)
- การประสานงาน (Coordinating)
- การควบคุม (Controlling)

แนวคิดและทฤษฎีของ ลูเธอร์ กูลิค (Luther Gulick)

โดยเสนอแนวคิด ภาระหน้าที่ที่สำคัญของนักบริหาร POSDCoRB 7 ประการ มีดังนี้

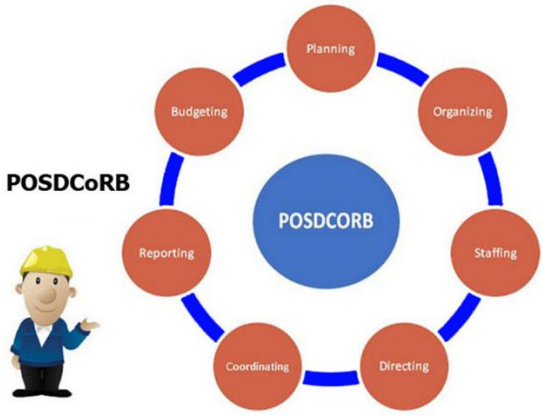

หลัก POSDCoRB ประกอบด้วย

P- Planning การวางแผนงานและโครงการต่างๆ ไว้ล่วงหน้า

O-Organizing การจัดองค์การ ได้แก่ การแบ่งงาน การกำหนดส่วนงาน โครงสร้างขององค์การ การกำหนดตำแหน่งงานอำนาจหน้าที่

S-Staffing การจัดการเกี่ยวกับตัวบุคคลในองค์การ นับตั้งแต่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การคัดเลือก การบรรจุแต่งตั้งบุคคล การเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง เงินเดือน การโยกย้าย การพัฒนาบุคคลในองค์การเรื่อยไปจนกระทั่งการให้บุคคลพ้นจากตำแหน่ง

D-Directing การอำนวยงาน ได้แก่การทำหน้าที่ในการตัดสินใจ วินิจฉัยสั่งการ การออกคำสั่ง มอบหมายภารกิจการงานไปให้ผู้ใต้บังคับบัญชา หลังจากนั้นต้องใช้ภาวะของการเป็นผู้นำในการกระตุ้นจูงใจคนให้ยอมรับในผู้บริหาร

Co-Coordinating การประสานงาน ได้แก่ การทำหน้าที่ในการประสานกิจกรรมต่างๆ ที่ได้มีการแบ่งแยกออกไปเป็นส่วนงานย่อยๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถทำงานประสานสอดคล้องกัน และมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

R- Reporting การรายงาน ได้แก่การทำหน้าที่ในการรับฟังรายงานผลการฏิบัติงานของบุคคลและหน่วยงานที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชาได้รายงานมา การรายงานถือเป็นมาตราการในการตรวจสอบและควบคุมงานด้วย

B- Budgeting การงบประมาณ ได้แก่ หน้าที่ที่เกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชีการใช้จ่ายเงินและการตรวจสอบควบคุมด้านการเงิน การบัญชีของหน่วยงานนั่นเอง

2. ธรรมชาติของการวิจัย (Nature of Research)

ธรรมชาติของการวิจัยว่า มีลักษณะใหญ่ ๆ 4 ประการ คือ

มีหลักฐานยืนยัน (evidence) โดยอาจเป็นหลักฐานเชิงทฤษฎีหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ (empirical) จากการสัมภาษณ์ แบบสังเกตแบบสอบถาม

มีความตรง (Validity) ประกอบด้วย ความตรงภายใน (Internal Validity) คือ ความตรงของผลสรุปและการตีความหมายของข้อมูลกระบวนการที่ถูกต้อง และ ความตรงภายนอก (external validity) เป็นความตรงจาการอ้างอิงผลการวิจัยไปสู่ประชากรเป้าหมาย

มีความเชื่อถือได้ (reliability) หมายถึง การวิจัยนั้นต้องสามารถตรวจซ้ำได้ (replicable) โดยนักวิจัยคนอื่นๆ ในทุกขั้นตอน ภายใต้สภาพเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน ผลการวิจัยควรให้ผลตรงกันหรือใกล้เคียงกัน

มีกระบวนการที่เป็นระบบ (systematic) โดยมีลำดับขั้นตอนของกิจกรรมสืบเนื่องเชื่อมโยงกันเริ่มจากปัญหา การตรวจสอบข้อความรู้ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล (นิด้า ชูโต, 2540:1)

2.1 การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) เป็นศาสตร์ประยุกต์ที่มุ่งเน้นศึกษาหาความรู้และข้อเท็จจริงทางการบริหารงานขององค์การภาครัฐ รวมถึงองค์การที่ไม่แสวงหากำไร

ความเป็นศาสตรประยุกต์ทำให้รัฐประศาสนศาสตร์สามารถเปิดรับองค์ความรู้จากศาสตร์สาขาอื่นๆ เพื่อนำมาบูรณาการร่วมกันในการพัฒนาการบริหารองค์การภาครัฐ เนื่องจากความเป็นศาสตร์จึงต้องมีการแสวงหาความรู้และข้อเท็จจริงผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การวิจัย” (Research)

ในฐานะแห่งศาสตร์การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ จึงต้องดำเนินไปตามแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ แม้นว่าจะมีความเป็นศิลปะในการบริหารงาน แต่กระบวนการแสวงหาองค์ความรู้ดำเนินไปตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่อ้างอิงแนวคิดทางวิทยาศาสตร์อย่างเคร่งครัด

เป็นหลักการทางการบริหารที่อาศัยปัจจัยอื่นมาเกี่ยวข้อง อาทิ ค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อ พฤติกรรมบุคคล ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ประเภทของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ ได้จำแนกประเภทของงานวิจัยในภาพรวมตามเนื้อหาสาระของงานวิจัย ดังนี้

- การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น (อบจ. อบต. เทศบาล สุขาภิบาล) และ ส่วนภูมิภาค
- การบริหารราชการทั่วไปของกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ
- นโยบาย แผน และโครงการของรัฐ การบริการสาธารณะ
- การบริหารงานบุคคล และ พฤติกรรมทางการบริหาร
- การฝึกอบรม การพัฒนาบุคลากร
- การจัดองค์การ โครงสร้างขององค์การ
- หลักการบริหารและเทคนิคการบริหาร
- นักบริหารและภาวะผู้นำ
- การบริหารการคลัง การงบประมาณ
- การบริหารการพัฒนา
- การเมืองและการบริหาร
- การบริหารและการวางแผนโครงการ
- การบริหารแรงงาน
- การบริหารงานตำรวจ
- การแปรรูปกิจการของรัฐเป็นของเอกชน
- การบริหารสาธารณะสุข

2.2 วิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

- ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ
- ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ
- ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสานวิธี
- ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
- ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพยากรณ์อนาคต

3. ประเภทของการวิจัย

สามารถแบ่งประเภทของการวิจัยได้ดังนี้

- การวิจัยตามศาสตร์
- การวิจัยตามวัตถุประสงค์
- การวิจัยตามการเก็บรวมรวมข้อมูล
- การวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย
- การวิจัยตามประโยชน์ของการวิจัย

3.1 การวิจัยตามศาสตร์

ศาสตร์ (Science)หรือ วิทยาศาสตร์ เป็นได้ทั้งสาขาวิชาและความรู้ มี 3 ลักษณะ คือ 1) ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงและกฎที่จัดไว้เป็นระบบ 2) ความรู้ที่จัดเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เกษตร และวิศวกรรม 3) กระบวนการที่เป็นกิจกรรมของมนุษย์ ให้ความรู้ สามารถทดสอบได้จากการสังเกต การตั้งสมมติฐาน การเก็บรวมรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการสรุปผล การวิจัยตามศาสตร์แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) เป็นการวิจัยสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ เช่น สิ่งประดิษฐ์ ยารักษาโรค เป็นต้น

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Social Science) เป็นการวิจัยสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางสังคม การอยู่ร่วมกันทางสังคม วัฒนธรรม พฤติกรรม เป็นต้น

จำแนกว่าการวิจัยนั้นมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาอย่างไร เพื่อประโยชน์ทางวิชาการและมุ่งแก้ปัญหาเป็นหลัก ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1) การวิจัยพื้นฐานหรือการวิจัยบริสุทธิ์ (Basic or Pure Research) มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ เพื่อทดสอบทฤษฎีหรือ

เพื่อปรับปรุงทฤษฎีให้มีความถูกต้องมากขึ้น เช่น การหาความสัมพันธ์ระดับการศึกษากับภาวะผู้นำของบุคลากรในองค์การ ซึ่งมุ่งผลทางวิชาการและได้ข้อค้นพบเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับศึกษาในขั้นลึกซึ้ง และนำไปพัฒนาต่อยอดได้เพื่อให้เกิดการพัฒนาในองค์การนั้นๆ

2) การวิจัยประยุกต์ (Applied Research) เป็นการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปทำให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่

- การวิจัยปรับใช้ (Adaptive Research)
- การพัฒนาโดยการทดลอง (Experimental Development)
- การวิจัยเชิงตรวจสอบ (Exploratory Research)
- การวิจัยเพื่อการพยากรณ์ (Prediction Research)
- การวิจัยเพื่อการวางแผน (Planning Research)
- การวิจัยเพื่อการพัฒนา (Development Research)
- การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)
- การวิจัยและพัฒนา (Research and Development)
- การวิจัยประเมินผล (Evaluation Research)

3.2 การวิจัยตามการเก็บรวมรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลและประเภทของข้อมูลมาจากแหล่งที่มาที่แตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) คือการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการค้นคว้าจากเอกสารต่างๆ ที่ถูกรวบรวมไว้แล้ว เช่น หนังสือ ตำรา ข่าวสาร และบันทึกต่างๆ ที่มีผู้เขียนไว้ในอดีต ซึ่งต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบในการการรวบรวมข้อมูลให้กว้างขวางมากที่สุด เป็นงานวิจัยที่ทำมากในการศึกษาประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี

2) **การวิจัยภาคสนาม** (Field Research) คือการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลโดยตรง ผู้วิจัยต้องลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่

การวิจัยโดยการสังเกต (Observational Research) เป็นการสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตนเองเพื่อให้ได้ข้อมูลตรงกับที่ตั้งสมมติฐานไว้ เช่น การสังเกตพฤติกรรมต่างๆ พิธีกรรมและประเพณีต่างๆ

การวิจัยโดยการทดลอง (Experimental Research) เป็นวิจัยที่มีการควบคุมตัวแปรและมีตัวแปรที่ถูกทดลองอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่กำหนด โดยทั่วไปนิยมใช้กับกลุ่มที่ต้องการศึกษา 2 กลุ่ม เป็นกลุ่มที่ถูกทดลอง กับ กลุ่มที่ได้ถูกทดลอง แล้วนำผลวิจัยมาเปรียบเทียบกัน

การวิจัยโดยการสำมโน (Census Research) เป็นการวิจัยโดยเก็บข้อมูลกับประชากรทั้งหมดที่มีจำนวนมากภายในระยะเวลาที่จำกัด ซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและต้องใช้บุคลากรดำเนินงานจำนวนมาก

การวิจัยโดยการสำรวจ (Survey Research) เป็นวิจัยโดยการสุ่มตัวอย่างประชากรจำนวนหนึ่งจากประชากรทั้งหมด ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมากเพราะสะดวกและไม่สิ้นเปลือง นิยมใช้แบบสอบถามหรือแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เป็นการศึกษาเรื่องราวของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอย่างละเอียด เพื่อทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้ง

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการศึกษาโดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5-8 คน ที่มีความรู้ความเข้าใจในประเด็นที่ต้องการศึกษามานั่งล้อมวงเพื่อซักถามให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

การวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เป็นการวิจัยโดยใช้มติและคำตัดสินของคณะผู้เชี่ยวชาญ โดยคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 17 คน แล้วส่งแบบสอบถามให้ตอบครั้งที่ 1 จากนั้นคำนวณหาค่ามัธยฐานและค่าพิสัยควอไทล์ จากนั้นส่งแบบสอบถามให้ตอบครั้งที่ 2 แล้วนำมาคำนวณเช่นเดิม และ ส่งแบบสอบถามให้ตอบครั้งที่ 3 จากนั้นนำคำตอบมาวิเคราะห์หามติและคำตัดสินของผู้เชียวชาญ

3.3 การวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงบรรยายหรือพรรณนา (Descriptive Research) ใช้เพื่อค้นหาคำตอบจากปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน บรรยายคุณลักษณะและคุณสมบัติต่างๆ และรายละเอียดของเหตุการณ์

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ โดยอาศัยตัวเลขยืนยันปริมาณมากน้อยแทนการใช้ข้อความบรรยาย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยที่ไม่มุ่งเน้นข้อมูลตัวเลขมาวิเคราะห์ แต่เน้นการใช้ข้อความบรรยายลักษณะสภาพเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ผู้วิจัยต้องทำการทดลองเพื่อหาข้อสรุป

การวิจัยเชิงอรรถาธิบาย (Explanatory Research) เพื่อมุ่งอธิบายสาเหตุและผลของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ใช้เครื่องมือทางสถิติเข้ามาช่วยการอธิบายเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวแปรว่าสัมพันธ์กันอย่างไรเชิงเหตุและผล

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) ใช้เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่ผ่านมาแล้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบและพัฒนา ซึ่งอาศัยการอ้างอิงจากเอกสารและโบราณวัตถุที่เหลืออยู่

การวิจัยระยะยาว (Longitudinal Research) การวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลหลายครั้งแล้วนำมาเปรียบเทียบผลที่ได้

การวิจัยกรณีศึกษา (Case Study Research) การศึกษาเป็นรายกรณี ในวงแคบเพื่อให้ได้รายละเอียดอย่างลึกซึ้งและสามารถหาข้อสรุปได้ชัดเจน

3.4 การวิจัยตามประโยชน์ของการวิจัย

แบ่งตามประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยพื้นฐาน ความมุ่งหมายคือ การพัฒนาทฤษฎี

การวิจัยประยุกต์ มีลักษณะเหมือนกับงานวิจัยพื้นฐาน แต่วิจัยเพื่อแก้ปัญหา และนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยปฏิบัติการ เน้นการนำผลการวิจัยไปใช้ทันที

4. ขั้นตอนของการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาวิจัย เปนกระบวนการอยางหนึ่งที่จะคนควาหาความรูใหมๆ เปนการศึกษาที่เปนหลักฐานมีระเบียบ เพื่อคนหาคำตอบหรือหลักฐานที่เหมาะสม ดังนั้นการทำวิจัยจะตองมีขั้นตอนในการดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อที่จะทำงานไดอยางมีประสิทธิภาพ กระบวนการทำวิจัยที่ดีนั้นก็คือ การจัดลำดับขั้นตอนของการวิจัย สามารถแบงออกเปนขั้นตอนตางๆ ไปประกอบด้วย

- การกำหนดหัวข้อการวิจัยหรือชื่อเรื่อง
- การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย กำหนดประเด็นหรือปัญหาของการวิจัย
- การตั้งสมมติฐานการวิจัย
- การทบทวนวรรณกรรมและการสร้างกรอบแนวคิด
- การออกแบบการวิจัย
- การกำหนดประชากรเป้าหมายและการสุ่มตัวอย่าง
- การสร้างเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล และ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- การวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความหมาย
- การเขียนรายงานผลการวิจัย และเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณะ

ภาพรวมของกระบวนการวิจัย

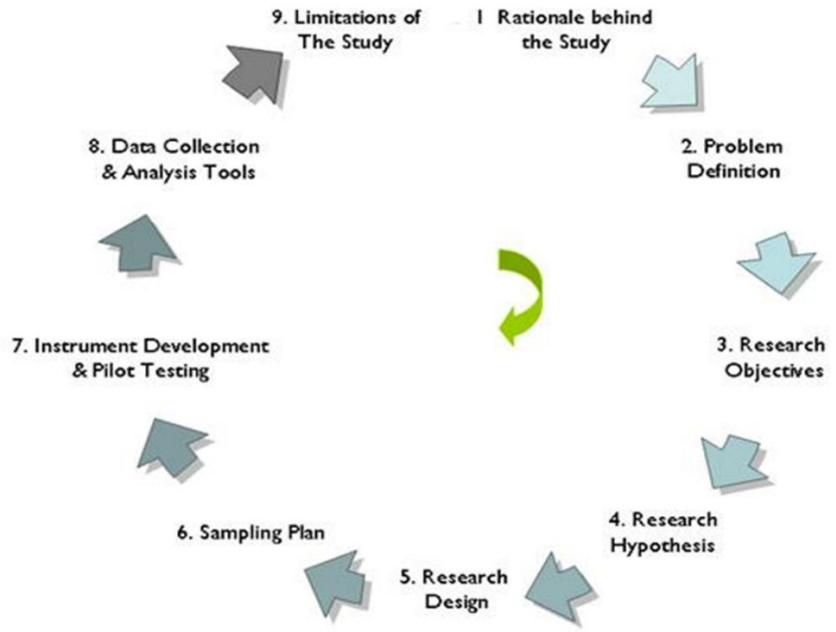

5. บทบาทและจรรยาบรรณของนักวิจัย

- ต้องซื่อสัตย์และมีคุณธรรมในทางวิชาการและการจัดการ
- ต้องตระหนักถึงพันธกรณีในการวิจัยตามที่ตกลงไว้กับหน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัย
- ต้องมีพื้นฐานความรู้ในสาขาวิชาการที่ทำวิจัย
- ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ศึกษาวิจัย
- ต้องเคารพศักดิ์ศรี และสิทธิของมนุษย์ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการวิจัย
- ต้องมีอิสระทางความคิด ปราศจากอคติส่วนตัว
- พึงนำผลงานวิจัยไปใช้ในทางที่ชอบ เพื่อประโยชน์ทางวิชาการและสังคม
- พึงเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของผู้อื่น ใจกว้างและพร้อมเปิดเผยข้อมูลวิจัย
- พึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมทุกระดับเพื่อก้าวหน้าทางวิชาการ

สรุป

วิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะคล้ายคลึงกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะระเบียบวิธีวิจัย ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหาในการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การตั้งสมมติฐานการวิจัย การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การออกแบบการวิจัย การสร้างมาตรวัด การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล เพียงแต่เนื้อหาสาระและขอบเขตที่ศึกษานั้นแตกต่างกันตามลักษณะของศาสตร์ที่ศึกษา

บทที่ 3

การกำหนดปัญหา การเลือกหัวข้อวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญและลักษณะของปัญหาการวิจัย
2. เพื่อให้เข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกหัวข้อของวิจัย
3. เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย

สื่อการสอน	**การวัดผลและประเมินผล**
1. เอกสารประกอบการสอน	1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. PowerPoint	2. วิเคราะห์วิจารณ์กรณีศึกษา
3. การบรรยายในชั้นเรียน	3. กิจกรรมกลุ่มแบบ Focus Group

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา หรือภูมิหลัง หรือหลักการและเหตุผล เพื่อให้ทราบถึง ความเป็นมาของการวิจัย โดยเขียนให้สัมพันธ์กับหลักการและเหตุผลที่ต้องทำการวิจัยเรื่องนั้นๆ มักอ้างอิงหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่สำคัญมาประกอบการบรรยาย ทำให้มองเห็นความจำเป็นและสภาพปัญหาของการวิจัย มักจะเขียนเป็นย่อหน้า ไม่ยืดยาวเกินไป พยายามให้เนื้อความต่อเนื่องกัน มักจะเริ่มจากภาพรวมกว้างๆ แนวนโยบาย หลักการ แนวคิด สภาพปัญหา และการแก้ปัญหา การเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาจะต้องเขียนให้เห็นความสำคัญของปัญหาหรือหัวข้อที่จะทำการวิจัย โดยเน้นให้เห็นประเด็นสำคัญที่จำเป็นมีส่วนเกี่ยวกับปัญหาที่ทำการวิจัยโดยตรง

สิ่งที่ควรคำนึงในการเขียนที่มาและความสำคัญของปัญหามีดังนี้

1. เขียนให้ตรงประเด็น เหตุผลที่นำเสนอควรเป็นเหตุผลที่นำไปสู่จุดเป็นปัญหาที่จะทำการวิจัย และช่วยชี้ให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่จะวิจัย

2. ควรใช้ข้อมูลอ้างอิงเพื่อให้เหตุผลนั้นดูมีน้ำหนักสมควรที่จะทำการวิจัย

3. ควรเขียนให้เข้าใจง่ายโดยนำเสนอเป็นประเด็นๆ เป็นลำดับต่อเนื่อง

1.1 หลักการเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เขียนนำเพื่อให้เห็นความจำเป็น ความสำคัญและสภาพของประเด็นเรื่องที่จะทำการวิจัย ระบุว่าปัญหาการวิจัยคืออะไร มีความเป็นมาหรือภูมิหลังอย่างไร มีความสำคัญ รวมทั้งความจำเป็น คุณค่า และประโยชน์ ที่จะได้จากผลการวิจัยในเรื่องนี้ ซึ่งจะทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรจะทำวิจัยเรื่องนั้นหรือไม่ คุ้มกับการลงทุน ลงแรงทำวิจัยหรือไม่ เป็นความจำเป็นของประเทศชาติที่ต้องการจะหาคำตอบหรือไม่ ซึ่งจะมีหลักการเขียน ดังนี้

ย่อหน้าแรก จะต้องอภิปรายถึงความเป็นมา ปัญหา ข้อดี ข้อเสีย หรือ ข้อโตแย้งของการทดลองที่ได้ทำก่อนหน้า

ย่อหน้าที่สอง จะต้องอภิปรายถึงความสำคัญ ข้อดีของปัญหา รวมถึงแนวทางแก้ไขปัญหา ในเรื่องที่เราสนใจจะทำ และควรมีเอกสารหรือที่มาของปัญหาที่ใช้ในการอ้างอิงเพื่อสนับสนุนหรือโต้แย้งสิ่งที่เราจะทำการทดลองนั้น

ย่อหน้าสุดท้าย ต้องอภิปรายสรุปเป้าหมายหรือเหตุผลที่จะทำเพื่อแก้ไขปัญหาในงานที่เราจะทำ โดยลงท้ายด้วยรูปแบบการเขียนว่า ... เราจะทำอะไร เพื่ออะไร/ใคร และคาดว่าจะได้ประโยชน์อะไร หรือแก้ปัญหาได้อย่างไร

1.2 ทำไมต้องหาปัญหาวิจัย

- เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ อธิบายให้เกิดความกระจ่างขึ้น

- เพื่อการแก้ไขปัญหา / พัฒนาสิ่งที่มีอยู่

- ได้ทราบตัวแปร / ปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงไปตาม เวลา สังคม สถานที่ สภาวะแวดล้อม

– สิ่งที่ทำวิจัยไว้ยังไม่เสร็จสิ้น รอการต่อยอดองค์ความรู้

1.3 แหล่งที่มาของปัญหาการวิจัย

1) จากการอ่านเอกสาร ได้แก่ ตำรา บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจ โดยเฉพาะที่กล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ตนสนใจ ทฤษฎีจะช่วยชี้นำว่ามีสิ่งใดที่ควรทำวิจัย หรือในบางกรณีผู้วิจัยอาจสงสัยว่า สิ่งที่กล่าวไว้เป็นทฤษฎีในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นจะนำไปใช้ได้จริงหรือไม่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไป ผู้วิจัยก็อาจทำการวิจัยเพื่อตรวจสอบดูผลที่เกิดขึ้นก่อนที่จะตัดสินใจนำทฤษฎีไปใช้ กรณีต่างๆ นี้ก็จะทำให้ได้หัวข้อปัญหาการวิจัยได้

2) จากการอ่านงานวิจัยที่มีผู้อื่นทำไว้แล้ว เช่น วารสารวิจัยต่าง ๆ และปริญญานิพนธ์ต่างๆ เป็นต้น ข้อค้นพบที่ได้จากการทำวิจัย และข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยให้ไว้จะเป็นแนวทางทำให้ได้แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่จะทำวิจัยได้

3) จากการอ่านบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ หรือบทคัดย่อรายงานการวิจัย ที่ได้รวบรวมไว้เป็นเล่มของมหาวิทยาลัย และหน่วยงานวิจัยต่างๆ จะทำให้เกิดแนวความคิดที่จะเลือกหัวข้อปัญหาวิจัยได้ นอกจากนี้ยังได้ทราบว่ามีงานวิจัยอะไรบ้าง ที่ผู้อื่นทำไว้แล้วซึ่งจะช่วยไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในหัวข้อปัญหาวิจัย

4) จากประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง อาจได้จากปัญหาในการทำงานของผู้วิจัยเอง

5) จากข้อเสนอหรือข้อคิดของผู้รู้ผู้ชำนาญ ที่คลุกคลีกับงานวิจัยในสาขาวิชาที่ตนสนใจ เช่น อาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่ทำการวิจัยมานาน เป็นต้น

6) จากการวิเคราะห์แนวโน้มของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และข่าวสารต่างๆ โดยพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคม ตามสภาพเวลาและเทคนิควิทยาการต่างๆ

7) จากข้อโต้แย้งหรือการวิพากษ์วิจารณ์ของบุคคล ที่อยู่ในวงการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ตรงกับเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังสนใจอยู่

8) จากการจัดสัมมนา และมีการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องที่ตรงกับที่ผู้วิจัยสนใจ เมื่อนำมาคิดพิจารณาอาจทำให้ได้แนวความคิดอันจะทำให้ได้หัวข้อปัญหาการวิจัยได้

9) ศึกษาปัญหาจากสถาบันหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีการทำวิจัย หรือบุคคลที่กำลังทำวิจัยอยู่ อาจทำให้ได้แนวความคิดอันจะทำให้ได้หัวข้อปัญหาวิจัยได้

1.4 การประเมินปัญหาวิจัย

1) องค์ประกอบส่วนตัวของนักวิจัย

หัวข้อปัญหาที่จะทำการวิจัยตรงกับวัตถุประสงค์ หรือความสนใจของนักวิจัยหรือไม่เพียงใด มีประสบการณ์ความสามารถ ความชำนาญ ตลอดจนภูมิหลังเพียงพอที่จะทำการวิจัยในปัญหานั้นหรือไม่ มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่จะทำวิจัยมากน้อยเพียงใด นักวิจัยมีทีมงานอุปกรณ์และเครื่องมือเพียงพอที่จะทำให้งานวิจัยมีคุณภาพหรือไม่ มีเวลาเพียงพอที่จะทำวิจัยหรือไม่ สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูล และ สามารถหาข้อมูลได้อย่างเพียงพอหรือไม่

2) องค์ประกอบทางด้านสังคม

งานวิจัยที่ทำเป็นประเด็นที่ทันสมัยและสอดคล้องกับเหตุการณ์ ทางสังคม หรือไม่ซ้ำซ้อนกับผลงานของคนอื่น ผลการวิจัยเรื่องนั้นจะช่วยเสริมสร้างความรู้แก่สังคมอย่างไร และมากน้อยเพียงใดบุคคลหรือหน่วยงานลักษณะใดที่สามารถจะนาเอาข้อค้นพบต่างๆ ไปใช้ประโยชน์ได้และใช้ได้อย่างไร ประโยชน์จากข้อค้พบจะสามารถนำไปใช้ได้กว้างขวางเพียงใด ทั้งในแง่ของกลุ่มคนหรือองค์กร ระยะเวลา สถานที่ และสถานการณ์ที่จะนำไปใช้ และข้อจำกัดหรือความไม่สมบูรณ์บางประการของงานวิจัย สามารถสร้างความน่าเชื่อถือหรือไม่ อย่างไร

3) องค์ประกอบทางปัญหาและอุปสรรคของการวิจัย

นักวิจัยควรสำรวจปัญหาและอุปสรรคในขั้นเริ่มต้น เพื่อใช้ในการวางแผนการดำเนินการได้อย่างรอบคอบ เหมาะสม มีความเป็นไปได้มากขึ้น

1.5 ลักษณะของปัญหาวิจัยที่ดีและหลักการเขียนสภาพความสำคัญของปัญหา

ลักษณะของปัญหาวิจัยที่ดีเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เป็นประโยชน์ เกิดความรู้ใหม่นำไปปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้สามารถหาคำตอบได้ในเชิงวิชาการและหาข้อมูลมาตรวจสอบสมมติฐานเพื่อหาข้อสรุปของปัญหานั้น สามารถวางแผนการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ได้ และเห็นลู่ทางที่จะทำให้สำเร็จ ปัญหาต้องไม่เกินความสามารถของผู้วิจัย และสามารถหาเครื่องมือหรือสร้างเครื่องมือที่มีคุณภาพในการเก็บข้อมูล

หลักการเขียนสภาพความสำคัญของปัญหา

1) เขียนให้ตรงปัญหา เน้นปัญหาให้ถูกจุด ไม่เขียนยืดยาว อ้อมค้อมวกวน เจาะประเด็นให้ทราบว่าปัญหาคืออะไร อย่างชัดเจนและกระชับ

2) เขียนให้ครอบคลุมประเด็นความสำคัญปัญหาที่จะศึกษาตามหัวข้อเรื่องทั้งหมดให้ครบตามจำนวนประเด็นปัญหาที่ระบุไว้ในหัวข้อวิจัย

3) ไม่ควรเขียนความสำคัญของปัญหาสั้นเกินไป จนจับประเด็นที่จะศึกษาไม่ได้ ควรเขียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้ละเอียดพอสมควร

4) ไม่ควรนำตัวเลข ตารางยาวๆ หรือข้อมูลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องมากมาใส่อ้างอิงในความสำคัญของปัญหานี้มากเกินไป เลือกเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องจริงๆ หรือเลือกเฉพาะตัวเลขที่สำคัญๆ นำมาสรุปเป็นประโยคให้กลมกลืนกับเนื้อเรื่อง

5) การเขียนในส่วนนี้ถ้านำเอาผลงานวิจัย ตัวเลขข้อมูล หรือแนวคิด ทฤษฎีของผู้อื่นมากล่าวไว้ จะต้องอ้างอิงเอกสารเหล่านั้นประกอบด้วยเสมอในการอ้างอิง

6) การเขียนแต่ละหน้า ควรแบ่งวรรคตอนและย่อหน้าใหม่ให้เหมาะสมด้วย

7) ต้องเขียนเนื้อเรื่องให้มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อขึ้นหน้าใหม่ทุกครั้งเนื้อเรื่องในส่วนย่อหน้าใหม่ต้องมีส่วนเชื่อมโยงกับส่วนท้ายของย่อหน้าก่อนด้วย เมื่อขึ้นย่อหน้าใหม่แต่ละย่อหน้า

8) ในส่วนท้ายของความสำคัญของปัญหา ต้องเขียนขมวดท้าย หรือสรุปเพื่อให้มีส่วนเชื่อมโยงกับหัวข้อในวัตถุประสงค์ของการศึกษาต่อไปด้วย

สรุปการเขียนความสำคัญของปัญหา อาจเขียนได้หลายลักษณะ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของเรื่อง หรือปัญหาที่จะวิจัย เช่น อาจเขียนในทำนองที่สรุปว่า ปัญหานี้ ทฤษฎีนี้วิธีการนี้ ยังไม่มีผู้ใดเคยศึกษามาก่อน หรือมีการศึกษาไว้น้อยมาก จึงน่าจะศึกษาเรื่องนี้ หรืออาจเขียนในทำนองว่า การศึกษาเรื่องนี้ จะมีประโยชน์อย่างไร นำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง เป็นต้น

2. การกำหนดหัวข้อวิจัย

การกำหนดหัวข้อสำหรับการวิจัย หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่ใช้ในการระบุให้ชัดเจนว่าผู้ที่จะทำการวิจัย หรือผู้วิจัยมีความประสงค์จะศึกษาเรื่องอะไร การกำหนดหัวข้อนี้น่าจะทำได้โดยง่าย แต่ในทางปฏิบัติ การกำหนดหัวข้อสำหรับการวิจัยเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ต้องอาศัยความฉลาดและไหวพริบส่วนบุคคล ในการที่จะระบุหรือกำหนดหัวข้อให้เป็นที่น่าสนใจและชัดเจนสำหรับผู้อื่น อย่างไรก็ดีมีหลักหรือแนวทางทั่วไปบางประการที่ช่วยในการเลือกหัวข้อ และในการตั้งปัญหาสำหรับการวิจัย ความรู้เกี่ยวกับหลักหรือแนวทางต่างๆ เหล่านี้ จะช่วยให้ผู้ที่จะทำการวิจัยสามารถหาหัวเรื่องที่จะทำการวิจัยได้รวดเร็วขึ้น หรือมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น เมื่อได้หัวข้ออย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ดังนั้น ความรู้ทั่วไปประการแรกสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยคือ ความรู้เกี่ยวกับแหล่งที่มาของหัวข้อหรือปัญหาของการวิจัย

2.1 แหล่งที่มาของหัวข้อสำหรับการวิจัย

ที่มาของหัวข้อการวิจัยอาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ 5 ประเภทด้วยกันคือ 1) ผู้ที่จะทำการการวิจัย 2) วรรณกรรมในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง 3)ผู้นำทาวิชาการ 4) แหล่งทุนอุดหนุนการวิจัย 5) หน่วยงานที่ผู้วิจัยทำอยู่

1) ผู้ที่จะทำการวิจัย

หัวข้อการวิจัยอาจได้จากผู้ที่จะทำการวิจัยเอง กล่าวคือ จากประสบการณ์และภูมิหลังของผู้ที่จะทำการวิจัย เช่น ผู้วิจัยสนใจเรื่องระบบพรรคการเมือง อาจตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเลือกตั้งในเขตกรุงเทพฯ และต้องการที่จะยืนยันทดสอบข้อสังเกตของตนว่า ผู้ที่ชนะการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตกรุงเทพฯ ได้คะแนนเสียงน้อยมาก อาจไม่ถึง 1 ใน 8 ของผู้มีสิทธิ์ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในเขตนั้น และผู้สมัครคนใดที่สามารถหาคะแนนเสียงเป็นกลุ่มเป็นก้อนได้ 1 ใน 8 ของผู้มีสิทธิ์ไม่จำเป็นจะต้องไปหาคะแนนเสียงทั่วไปทั้งเขตก็สามารถชนะการเลือกตั้งได้ จากข้อสังเกต ประสบการณ์ และความสนใจดังกล่าว ผู้วิจัยก็จะได้ปัญหาหรือหัวข้อเรื่องการวิจัยคือ กระบวนการหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตกรุงเทพฯ หรือกลยุทธ์ในการหาคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตกรุงเทพฯ

2) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ที่มาของหัวข้ออีกแหล่งหนึ่งก็คือ จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม วรรณกรรมในที่นี้หมายถึง ผลงานด้านเอกสารการวิจัยและทฤษฎีต่างๆ ที่มีอยู่ในสาขาวิชาหรือที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชา จากการอ่านทบทวนและการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมเหล่านี้ ผู้ที่จะทำการวิจัยอาจพบช่องว่าง จุดอ่อน หรือเรื่องที่ควรจะศึกษาต่อ ซึ่งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมที่อาจชี้ให้เห็นหัวข้อการวิจัยที่พึงทำได้ ได้แก่ วารสารสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ วารสารของสาขาวิชาสังคมวิทยา จิตวิทยา และพฤติกรรมศาสตร์ ทั้งในและต่างประเทศ

3) นักวิชาการ

แหล่งที่มาของหัวข้อวิจัยอีกแหล่งหนึ่งคือ ผู้นำทางวิชาการ เนื่องจากนักวิชาการในแต่ละสาขาที่คลุกคลีอยู่กับวิชาการในด้านนี้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขาของตนดี ทราบดีว่าใครเป็นใครในวงการ และใครได้ทำหรือกำลังทำอะไร มีเรื่องใดที่สำคัญและควรศึกษาแต่ยังไม่มีการศึกษา จึงเป็นบุคคลที่สามารถจะให้หัวข้อของการวิจัยที่ดีได้ นอกจากนั้นยังอาจช่วยชี้ช่องทางในการศึกษาหัวข้อนั้นๆ ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นที่จะศึกษาและเป็นที่ปรึกษาการทำวิจัยในเรื่องนั้น หรือสามารถที่จะแนะนำที่ปรึกษาที่มีความรู้ความสามารถเหมาะกับหัวข้อวิจัยได้ดี

4) แหล่งอุดหนุนการวิจัย

ที่มาของหัวข้อวิจัยอีกแหล่งหนึ่งคือ แหล่งทุนภายในและภายนอกประเทศ ในบางสาขาวิชา แหล่งทุนจะเป็นผู้กำหนด หัวข้อกว้างๆ ให้ทราบว่าขณะนี้แหล่งทุนกำลังสนใจที่จะสนับสนุนการวิจัยเรื่องอะไรบ้าง และอาจให้หัวข้อตัวอย่างที่น่าสนใจไว้ ผู้ที่จะทำการวิจัยอาจดัดแปลงหัวข้อที่แหล่งทุนระบุไว้ให้เข้ากับสภาพของสังคมไทย ในบางสาขาแหล่งทุนอาจไม่ได้กำหนดหัวข้อไว้ แต่หากมีการติดต่อกันระหว่างบุคคล ผู้ที่จะทำการวิจัยจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับหัวข้อที่อยู่ในความสนใจของผู้ให้ทุน และหากตนเองเกิดมีความสนใจตรงกันก็สามารถที่จะเสนอขอรับทุนเพื่อศึกษาในหัวข้อดังกล่าวจากแหล่งทุนนั้นได้ ในบางกรณีแหล่งทุนจะไม่ระบุหัวข้อที่ตนสนใจ ในกรณีเช่นนี้ผู้ที่จะทำการวิจัยก็อาจจะต้องหาหัวข้อสำหรับการวิจัยจากแหล่งอื่นต่อไป

5) หน่วยงานที่ผู้ที่จะทำการวิจัยทำงานอยู่

ที่มาอีกแหล่งหนึ่งของหัวข้อการวิจัยคือ หน่วยงานที่ผู้ที่จะทำการวิจัยทำงานอยู่ ซึ่งอาจมีหัวข้อที่หน่วยงานสนใจต้องการแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อขจัดความสงสัยหรือเพื่อศึกษาให้ชัดแจ้งเกี่ยวกับเรื่องที่หน่วยงานสนใจ เช่น ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ทัศนคติและปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน ปัญหาของการสื่อสารของหน่วยงานขนาดใหญ่และ/หรือระหว่างสาขาของหน่วยงาน

2.2 หลักเกณฑ์ในการเลือกหัวข้อการวิจัย

หลักเกณฑ์ที่จะช่วยในการตัดสินใจเลือกหัวข้อการวิจัยมีอยู่ 5 หัวข้อด้วยกัน คือ 1) ความสำคัญของปัญหา 2) ความเป็นไปได้และอยู่ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง 3) ความน่าสนใจและการทันต่อเหตุการณ์ 4) ความสนใจของผู้ที่จะวิจัย และ 5) ความสามารถที่จะทำให้ลุล่วง

1) ความสำคัญของปัญหา

ในการวิจัยไม่ว่าจะเป็นในเรื่องใดก็ตาม ผู้วิจัยจะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เสียเวลา เงินทุน และแรงงาน ดังนั้นการตัดสินใจว่าจะทำการวิจัยในหัวข้อใดก็จะต้องคำนึงว่า หัวข้อนั้นมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ทั้งในตัวของมันเองและเมื่อเปรียบเทียบกับหัวข้ออื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโครงการวิจัยต้องเสนอขอรับทุนจากผู้อื่น ความสำคัญของปัญหาขึ้นอยู่กับจำนวนบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือที่ถูกกระทบกระเทือนจากปัญหาหรือเรื่องที่จะทำการวิจัย ถ้ามีบุคคลจำนวนมากถูกกระทบกระเทือนหัวข้อนั้นก็มีความสำคัญมาก ถ้าหัวข้อเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับจำนวนบุคคลหรือกระทบกระเทือนบุคคลจำนวนน้อย ความสำคัญของปัญหาก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งความสำคัญของปัญหายังขึ้นอยู่กับความถี่และความกว้างของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ ถ้าเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นถี่และมีความกว้างขวางเป็นที่น่าสนใจ เหตุการณ์นั้นก็มีความสำคัญมากและมากกว่าเหตุการณ์ซึ่งนานๆ จะเกิดขึ้นและมีขอบเขตแคบ

2) ความเป็นไปได้และอยู่ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

หลักเกณฑ์ที่สองที่ใช้ในการเลือกหัวข้อการวิจัย คือ ความเป็นไปได้ หัวข้อที่จะทำการวิจัยหลายๆ หัวข้อไม่อาจเป็นโครงการวิจัยจริงจังขึ้นมาได้ด้วยเหตุผลหลายประการ ได้แก่

– ผู้ที่จะทำการวิจัยไม่สามารถหาระเบียบวิธีการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบอันถูกต้องได้

– งานวิจัยบางหัวข้อต้องการจำนวนตัวอย่างมากๆ แต่กว่าจะเก็บรวบรวมได้ข้อมูลเดิมที่ได้ก็ล้าสมัย

– หัวข้อบางเรื่องไม่อาจศึกษาได้ เพราะอาจเป็นอันตรายต่อบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่างศึกษา หรือต่อบุคคลที่จะทำการศึกษา

– หัวข้อบางหัวข้อไม่อาจศึกษาได้ เพราะต้องใช้ทุนทรัพย์มาก และผลลัพธ์ที่ได้อาจไม่คุ้มทุน ผู้ที่ตัดสินคุณค่าของโครงการวิจัยคือแหล่งทุนที่ผู้จะทำการวิจัยขอเงินสนับสนุน

3) ความน่าสนใจและทันต่อเหตุการณ์

ผู้ที่จะทำการวิจัยจะต้องเลือกหัวข้อที่กำลังอยู่ในความสนใจ หรือหัวข้อที่คาดว่ากำลังจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจ หัวข้อเองใดที่ได้มีผู้ศึกษามาแล้วเป็นหัวข้อที่ยากในการเรียกร้องความสนใจ ย่อมยากต่อการขอความสนับสนุนทางด้านการเงินเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะทำการวิจัยจะต้องเป็นคนหูไว ตาไสว สมองไว และลงมือไว จึงจะทันต่อเหตุการณ์ ได้หัวเรื่องที่จะทำการวิจัยก่อนที่ผู้อื่นจะทำการวิจัยในเรื่องนั้นๆ

4) ความสนใจของผู้ที่จะวิจัย

ไม่ว่าหัวข้อที่จะทำการวิจัยนั้นจะมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด กำลังอยู่ในความสนใจของคนทั่วไปหรือไม่ก็ตาม หากผู้ที่จะทำการวิจัยไม่มีความสนใจในหัวข้อนั้นๆ ก็ไม่ควรที่จะทำการวิจัยหัวข้อนั้น งานวิจัยจำนวนมากไม่สามารถลุล่วงไปได้ ก็ด้วยเหตุผลเดียวคือ ผู้วิจัยไม่มีความสนใจอย่างแท้จริงในหัวข้อนั้น แต่อาจจะสนใจที่จะทำด้วยเหตุผลอื่น เช่น หาหัวข้ออื่นยังไม่ได้ มีคนชวนให้ทำ มีแหล่งเงินทุนสนับสนุน ซึ่งผลที่ได้รับคือ การวิจัยนั้นไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ความสนใจในเรื่องที่จะทำการวิจัยมีความสำคัญมาก เพราะเป็นแรงจูงใจที่ผลักดันให้นักวิจัยติดตามค้นคว้า เพื่อให้โครงการวิจัยได้บรรลุเป้าหมายด้วยความกระตือรือร้น และซื่อตรง ความสนใจอย่างแท้จริงในเรื่องที่ศึกษาจะทำให้ผู้วิจัยมุมานะทำงานไปจนถึงที่สุดไม่มีความยากลำบากและเบื่อหน่ายต่อปัญหาที่ต้องแก้ไข

5) ความสามารถที่จะทำให้ลุล่วง

การวิจัยเป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นการวิจัยที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลสนาม ความสามารถในที่นี้รวมตั้งแต่ความสามารถในการแปรวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยออกมาเป็นแบบสอบถามที่ดี ความสามารถในการเก็บข้อมูลสนาม ความสามารถในการควบคุมงานสนาม ความสามารถในการให้รหัสข้อมูล ความสามารถในการเลือกใช้สถิติวิเคราะห์ที่เหมาะสมกับข้อมูลและการตีความหมายข้อมูล ความสามารถในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งความสามารถในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นไม่ได้หมายความว่าจะต้องอยู่ในตัวผู้ที่จะทำการวิจัยแต่เพียงผู้เดียว แต่ผู้วิจัยจะต้องมีความสามารถที่จะระดมบุคคลที่มีความสามารถต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยในบทบาทและสถานภาพต่างๆ เช่น เป็นผู้ร่วมวิจัย หรือเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย

2.3 การตัดสินใจเลือกหัวข้อวิจัย

การตัดสินใจเลือกหัวข้อวิจัยควรพิจารณาจากประเด็นต่อไปนี้

- หัวข้อตรงวัตถุประสงค์ของผู้วิจัยหรือไม่
- ผู้วิจัยมีความรู้ประสบการณ์ในปัญหาวิจัยหรือไม่
- ผู้วิจัยสนใจและได้ประโยชน์จากวิจัยหรือไม่
- กลุ่มตัวอย่างและเครื่องมือที่จะใช้วิจัยมีหรือไม่
- ตรงตามสาขาที่วิจัยหรือไม่
- งานวิจัยเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่
- ผู้วิจัยมีงบประมาณพอหรือไม่

2.4 ประเภทของหัวข้อวิจัย

ประเภทของหัวข้อวิจัย ประกอบด้วย

- หัวข้อในเชิงพรรณนา มุ่งค้นหาและอธิบายสภาพการณ์ของปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยสนใจ
- หัวข้อในเชิงค้นหา มุ่งอธิบายกระบวนการเกิดปรากฏการณ์หนึ่งเพื่อตอบคำถามว่าเกิดอะไรขึ้น

- หัวข้อในเชิงอธิบาย มุ่งอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปรากฏการณ์ที่ศึกษา หาสาเหตุและผลกระทบ
- หัวข้อในเชิงประเมินผล มุ่งหาผลลัพท์ของปรากฏการณ์ต่างๆ หรือโครงการต่างๆ ว่าประสบความสำเร็จเพียงไร

2.5 ขั้นตอนการตั้งชื่อเรื่องหรือหัวข้อวิจัย

การตั้งชื่อเรื่องหรือหัวข้อวิจัยควรใช้หลักเกณฑ์ในการตั้งชื่อหัวข้อวิจัยที่สั้นกะทัดรัดและด้ใจความมากที่สุด โดยความยาวควรอยู่ระหว่าง 12-15คำ และมีจำนวนอักษรรวมทั้งช่องทางระหว่างคำและเครื่องหมายสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้ ไม่ควรเกิน 50 ตัวอักษร

ขั้นตอนการตั้งชื่อเรื่องหรือหัวข้อวิจัย ประกอบด้วย

1) การวิเคราะห์ปัญหาการวิจัย โดยพิจารณาว่าปัญหามีอยู่จริง ปัญหายังไม่มีคำตอบ ปัญหาใหม่ไม่กว้างใหญ่เกินวิสัยผู้วิจัยจะทำได้ ปัญหาที่สร้างสรรค์ไม่กระทบผู้ใดหรือทำลายใคร ปัญหาสามารถหาคำตอบได้ด้วยระเบียบวิธีวิจัย

2) การกำหนดปัญหาการวิจัย พิจารณาว่าปัญหาวิจัยคืออะไร อาจมาจากปัญหาจากการปฏิบัติงาน,การมอบหมายงาน,ประสบการณ์, เอกสารงานวิจัย ซึ่งปัญหามีที่มาจากไหน และปัญหาจะแก้ไขที่อะไร หรือที่ใคร

3) การตั้งชื่อเรื่องวิจัย หัวข้อวิจัยต้องบอกว่าทำอะไร/อย่างไร/กับใคร หัวข้อชัดเจนและมีองค์ประกอบครบ หัวข้อตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย หัวข้อบ่งบอกปัญหา และหาวิธีการแก้ไข

4) หัวข้อวิจัย ต้องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรของปัญหานั้น หรือบ่งบอกให้ทราบถึงประเภทของการวิจัย อันได้แก่

- การวิจัยพื้นฐาน
- การวิจัยประยุกต์
- การวิจัยและพัฒนา
- การวิจัยเชิงประเมิน

- การวิจัยเชิงสำรวจ
- การวิจัยเชิงเปรียบเทียบ
- การวิจัยเชิงสหสัมพันธ์

3. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เมื่อกำหนดคำถามวิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยจึงตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย วันนี้จึงรวบรวมหลักการ วิธีการ เขียนวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อควรระวัง มาเสนอไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย(Research Objectives) หรือบางท่าน สถาบันกำหนดรูปแบบโดยใช้คำว่า จุดมุ่งหมายการวิจัย (Research purposes) ในการเขียนรายงานวิทยานิพนธ์

สิทธิ์ ธีรสรณ์ (2552, หน้า 60) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการวิจัย(Research Objectives) หรือ จุดมุ่งหมายการวิจัย (Research purposes) เป็นการระบุกิจกรรมหรืองานที่ผู้วิจัยต้องทำ ในอันที่จะได้มาซึ่งคำตอบในการวิจัย

สิน พันธุ์พินิจ(2553, หน้า 74) กล่าวถึงการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย ไว้ว่า วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นเสมือนเข็มทิศการดำเนินการวิจัย ช่วยให้เราทราบว่าเราจะค้นหาคำตอบอะไรจากข้อคำถามบ้าง การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยก็เป็นการจำแนกประเด็นการวิจัย หรือตัวแปรออกมาให้เห็นเป็นข้อย่อยที่ชัดเจน มีความเป็นวัตถุวิสัย และสามารถดำเนินการวิจัยอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) คือสิ่งที่ชี้นำให้รู้ว่าทำวิจัยเพื่อต้องการรู้อะไร วัตถุประสงค์ที่ดีจะช่วยให้สามารถค้นหาความจริงที่ต้องการได้ เป็นทิศทางในการหาคำตอบ เป็นประโยคที่ระบุถึงความสัมพันธ์ของตัวแปร อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นขอบเขตและทิศทางการศึกษา โดยแยกแยกรายละเอียดที่ต้องการศึกษาออกเป็นข้อย่อย ซึ่งในการวิจัยเชิงปริมาณ เรียกว่า “วัตถุประสงค์ของการวิจัย” และในการวิจัยเชิงคุณภาพ เรียกว่า “คำถามการวิจัย”

3.1 หลักเกณฑ์ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การบอกเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่นักวิจัยต้องการค้นคว้าหาข้อเท็จจริง วัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับปัญหาวิจัยแต่ไม่เหมือนกันทีเดียว เพราะนักวิจัยส่วนใหญ่นิยมเขียนวัตถุประสงค์เป็นเป้าหมายรวม สิ่งที่ควรระวังในการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ต้องเขียนสิ่งที่เป็นเป้าหมาย มิใช่สิ่งที่เป็นวิธีการดำเนินงานวิจัย การเขียนต้องใช้ภาษาที่ง่าย สั้น กะทัดรัดและสื่อความได้แจ่มกระจ่าง

วัตถุประสงค์การวิจัยต้องชัดเจน ไม่คลุมเครือ จำเพาะเจาะจง ไม่กว้างเกินไป สามารถวัดผลได้ และสามารถเก็บข้อมูลมาตรวจสอบสมมติฐานเพื่อหาข้อสรุปได้ วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นเครื่องมือในการกำหนดสมมติฐานการวิจัย (Research Hypothesis) และวัตถุประสงค์การวิจัยจะบ่งชี้ถึงความมุ่งมั่นของกรอบการดำเนินการวิจัย

แนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยต้องสอดคล้องกับปัญหาหรือคำถามการวิจัย การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยจะต้องกำหนดลักษณะของสิ่งที่จะกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยจะต้องสอดคล้องกับรูปแบบของการวิจัย การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยจะต้องระบุให้ชัดเจนครอบคลุมปัญหาการวิจัย

3.2 วิธีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย

– ความชัดเจนของวัตถุประสงค์การวิจัย ต้องระบุสิ่งที่ต้องการศึกษา ตัวแปร กลุ่มที่ศึกษา

– ความไม่ซับซ้อนของวัตถุประสงค์การวิจัย และใช้ภาษาที่กระทัดรัด ชัดเจน นิยมเขียนเป็นรายข้อ

– วัตถุประสงค์การวิจัยไม่ควรมากเกิน 3 ข้อ ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษาและตัวแปร

– ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์การวิจัยกับความสอดคล้องของสภาพปัญหาและชื่อเรื่อง

– สามารถนำมากำหนดรูปแบบการวิจัย สมมติฐาน และสถิติที่จะใช้วิเคราะห์

ในการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย ให้ใช้คำว่า “เพื่อ” เช่น

เพื่อศึกษา / เพื่อสำรวจ / เพื่อค้นหา / เพื่อบรรยาย / เพื่ออธิบาย

เพื่อพัฒนา / เพื่อพิสูจน์ / เพื่อแสดงให้เห็น / เพื่อประเมิน / เพื่อสังเคราะห์

เพื่อเปรียบเทียบ...กับ...

เพื่อศึกษาอิทธิพลของ ...ที่มีต่อ ...

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของ .... ที่มีต่อ ....

เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ของ .... ที่มีต่อ ....

เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ / ส่งผล / อิทธิพล / ผลกระทบ ต่อ .....

ตัวอย่างวัตถุประสงค์การวิจัย

วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของบุคลากรในด้านสวัสดิการของสำนักงานบังคับคดีจังหวัดพิษณุโลก”

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของบุคลากรต่อการให้สวัสดิการของสำนักงานบังคับคดีจังหวัดพิษณุโลก

2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจของบุคลากรต่อการให้สวัสดิการของสำนักงานบังคับคดีจังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อนำไปศึกษาเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนารูปแบบและวิธีปฏิบัติงานที่ตอบสนองความต้องการของบุคลากรในสำนักงานบังคับคดีจังหวัดพิษณุโลก

3.3 ข้อควรระวังในการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ข้อควรระวังในการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ไม่นำเอาประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ มาเขียนเป็นวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

วรรณี แกมเกตุ (2551, หน้า 65) เสนอข้อควรระวังในการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัยว่า ไม่ควรที่จะนำเอาประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยมาใช้ในการเขียน แม้ว่าทั้งสองเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องกัน แต่ก็มีความแตกต่างกัน โดยที่วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือประเด็นที่จะทำการวิจัย ส่วนประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เป็นการคาดหมายถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการนำผลการวิจัยที่ทำเสร็จแล้วไปใช้

ชูศรี วงศ์รัตนะ (2549, หน้า 18) กล่าวว่า ในงานวิจัยหลายเรื่อง มักมีวัตถุประสงค์การวิจัยข้อสุดท้ายว่า “เพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการวิจัยที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ” ข้อความนี้ ไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการวิจัย แต่เป็นความสำคัญของการวิจัยหรือประโยชน์ที่จะได้รับ

สิทธิ์ ธีรสรณ์ (2552, หน้า 61) กล่าวว่า ในการเขียนวัตถุประสงค์นั้น ไม่ควรนำประโยชน์ที่ได้รับมาเขียน เพราะไม่ใช่กิจกรรมหรืองานที่ผู้วิจัยต้องทำเพื่อให้ได้ผลวิจัย เช่น เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

4. สมมติฐานของการวิจัย

เป็นการเขียนข้อความเพื่อคาดคะเนผลการวิจัยที่ผูวิจัยเขียนขึ้นจากการไดศึกษาค้นคว้า ข้อมูลตาง ๆ ที่เปนเหตุเปนผล นาเชื่อถือภายใตทฤษฎีและหลักวิชาการมาสนับสนุนข้อความนั้น สมมติฐานของการวิจัยเขียนในรูปประโยคบอกเล่า โดยผู้วิจัยจะต้องเขียนใหสอดคลองกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และแสดงความสัมพันธ์ระหวางตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม

5. ขอบเขตของการวิจัย

เปนการเขียนรายละเอียดของงานวิจัยที่ทำขอบเขตของการวิจัย ควรประกอบดวย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ การสรุปแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใชหรือประยุกต์ใช้ในการวิจัย

ขอบเขตด้านตัวแปร ได้แก่ การระบุตัวแปรอิสระ (independent variable) และ ตัวแปรตาม (dependent variable)

ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ การระบุคุณลักษณะ แหลงที่อยูและจำนวนของประชากร

ขอบเขตด้านสถานที่และระยะเวลา ได้แก การระบุสถานที่ที่ใช้ในการวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

เปนการบอกถึงการนำความรูที่ไดรับจากผลการวิจัยตามวัตถุประสงคของการวิจัยไปใช้ โดยเขียนให้ผู้อ่านเห็นว่าผลการวิจัยนั้นใช้ประโยชน์อะไรได้บาง เกิดประโยชนตอใคร หรือหนวยงานใด ประโยชน์ของผลการวิจัยอาจจะส่งผลต่อหลายคนหลายฝ่ายควรเขียนแยกแยะเป็นรายข้อ

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

เป็นการกำหนดความหมายของคำสำคัญที่ใช้ในการวิจัยเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้อานและผู้วิจัย ให้ครอบคลุมตัวแปรในกรอบแนวความคิด

ตัวอย่างการเขียนบทนำ

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นองค์การในหน่วยงานราชการหรือเอกชนต่างมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่ต้องการให้งานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างประหยัด มีประสิทธิภาพ และพัฒนาอยู่เสมอองค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารงาน คือ ทรัพยากรมนุษย์ เงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ ซึ่งในบรรดาเหล่านี้ "ทรัพยากรมนุษย์" เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีค่าในองค์การ มีหน้าที่ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้นการเห็นความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรมนุษย์ โดยการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ความชำนาญและให้ประสบการณ์ใหม่ๆ ย่อมส่งผลให้ทรัพยากรมนุษย์นั้นๆเกิดความกระตือรือร้นอันเป็นผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (พยอม วงศ์สารศรี, 2542, หน้า3) นอกจากนั้นแล้วความพึงพอใจของพนักงานที่มีต่อนโยบายการบริหารงานขององค์กร โอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งงาน และความผูกพันต่อองค์กรยังมีส่วนเกี่ยวข้องที่ทำให้งานมีประสิทธิภาพอีกด้วย (เสาวลักษณ์ สุวรรณสว่าง, 2550)

สวัสดิการถือเป็นผลตอบแทนชนิดหนึ่งที่บุคลากรในองค์กรต้องได้เพิ่มเติมจากค่าตอบแทนพื้นฐาน เช่น ค่ารักษาพยาบาล เงินสะสม การมีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่และเหมาะสม มีชั่วโมงการทำงานเหมาะสม รวมทั้งหัวหน้าที่ดี (จตุรงค์ เตชะกำพู, 2535) ซึ่งเป็นมาตรการที่สำคัญและจำเป็นที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตบุคลากร สร้างขวัญ กำลังใจ สร้างความจงรักภักดีเพื่อลดความเข้า-ออกงาน การขาดงาน และลดปัญหาข้อขัดแย้งในองค์การ (คณะสังคมสงเคราะห์ สาขาสวัสดิการแรงงาน, 2527)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดว่าให้เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศที่มีความพร้อมและศักยภาพในหลายๆด้าน โดยมีภารกิจหลักที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2551 หมวดที่ 1 มาตรา 7 "ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาทางวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทร- มหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐานขึ้น เพื่อเป็นอนุสาวรีย์สมพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีวัตถุประสงค์ที่จะบุกเบิก แสวงหาและเป็นคลังความรู้ ให้การศึกษา ส่งเสริม ประยุกต์และพัฒนาวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง สร้างบัณฑิต วิจัย เป็นแหล่งรวมสติ ปัญญา และบริการทางวิชาการแก่สังคม รวมทั้งสืบสานทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมุ่งหวังให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยมีคุณธรรมกำกับความรู้ เพียบพร้อมด้วยสติปัญญาและจริยธรรม ใฝ่รู้ กอปรด้วยวิจารณญาณ จิตใจเสียสละ และความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม"

มหาวิทยาลัยแห่งนี้ยังได้รับเลือกให้เป็น 1 ใน 9 มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ จากกระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2552 และได้รับการรับรองมาตรฐานการศึกษาในระดับดีมากจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) เป็นสมาชิกเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (AUN) และเป็นมหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่เป็นสมาชิกของสมาคมมหาวิทยาลัยภาคพื้นแปซิฟิก (APRU) โดยจุฬาลงกรณ์หาวิทยาลัยมีพันธกิจหลัก ดังนี้ 1. สร้างบัณฑิตที่มีความสามารถด้านวิชาการ มีทักษะทันสมัย มีจิตสาธารณะ และมีความเป็นผู้นำ 2.บุกเบิก บูรณาการองค์ความรู้ สร้างสรรค์นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนและวิจัย 3. สร้างผลงานวิชาการและวิจัยในระดับนานาชาติ 4. นำความรู้ไปขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศและสังคมไทยอย่างยั่งยืน นอกจากนั้นการวางแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2560 – 2563 ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการยกระดับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้สามารถ บรรลุวิสัยทัศน์ได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ 4. ยุทธศาสตร์หลักที่พร้อมขับเคลื่อนได้จริง ดังนี้ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างคน (Human Capital) คือบัณฑิตจุฬาฯที่มีศักยภาพและเป็นพลเมืองที่คุณค่าของสังคม รวมทั้งประชาคมจุฬาฯ เป็นสังคมที่สร้างสรรค์ มีสุขภาวะพร้อมที่จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างสรรค์องค์ความรู้และนวัตกรรม (knowledge & Innovation) คือการสร้างงานวิจัยและวิชาการที่ชี้นำ ขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมไทย และสังคมโลก มีระบบนิเวศนวัตกรรมที่รองรับการพัฒนาทางวิชาการและการพัฒนาประเทศ มีการบริหารจัดการที่ปรับเปลี่ยนให้มีความโปร่งใสคล่องตัวมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างเสริมสังคมไทย (Local Transformation) คือเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำที่เชื่อมโยงกับสังคมไทย ยุทธศาสตร์ที่ 4 ก้าวไกลในสังคมโลก (Global Benchmarking) คือต้องที่เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ

เดิมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ใช้ระบบการบริหารจัดการแบบราชการ สังกัดของสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2551 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนแปลงสถานะ เป็น สถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ แต่ยังคงได้รับเงินอุดหนุนทั่วไปที่รัฐบาลจัดสรรให้เป็นรายปีโดยตรง เพื่อใช้จ่ายตามความจำเป็นในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย และเพื่อประกันคุณภาพทางการศึกษา และยังคงอยู่ภายใต้กฎหมายระเบียบของระบบราชการเช่นเดิม ซึ่งทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแบ่งบุคลากรเป็น 2 สายงาน คือ สายวิชาการ และสายปฏิบัติการ และยังแบ่งประเภทของบุคลากร เป็น 4 ประเภท ดังนี้ 1.ข้าราชการ 2.พนักงานมหาวิทยาลัย 3. ลูกจ้างประจำ และ4. ลูกจ้างชั่วคราว (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561)

นอกจากการบริหารจัดการที่เปลี่ยนไปหลังจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยออกนอกระบบแล้วนั้น สิ่งที่หนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยนั่นก็คือ สวัสดิการ โดยสวัสดิการของบุคลากรที่ไม่ใช่ประเภทข้าราชการจะได้รับ คือ สิทธิประกันสังคม, ประกันสุขภาพแบบกลุ่ม, เงินอุดหนุนค่ารักษาพยาบาลในกรณีอุบัติเหตุสืบเนื่องจากการทำงานแก่พนักงานมหาวิทยาลัย, การตรวจสุขภาพประจำปี, กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพบุคลากร, กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ, เงินกู้เคหะสงเคราะห์ของมหาวิทยาลัย,

เงินกู้ธนาคารเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยและอเนกประสงค์, หอพักบุคลากร, สวัสดิการการศึกษาสงเคราะห์บุตร, สวัสดิการงานศพ, ฌาปนกิจสงเคราะห์สำหรับบุคลากรและคู่สมรส (ช.พ.ค.-ช.พ.ส.) เป็นต้น

จากการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาความพึงพอใจในสวัสดิการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อต้องการทราบระดับความพึงพอใจของบุคลากรที่มีต่อสวัสดิการขององค์กรที่จัดสรรให้กับบุคลากรทุกคน อีกทั้งยังต้องการศึกษาถึงลักษณะประชากรที่แตกต่างกันจะมีความต้องการสวัสดิการแตกต่างกันหรือไม่ รวมทั้งวิเคราะห์ว่าความพึงพอใจในสวัสดิการจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานหรือไม่ อย่างไร และต้องการนำผลการศึกษานี้มาพัฒนานโยบายการบริหารจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำถามการวิจัย

1. ความพึงพอใจในสวัสดิการ ของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่ในระดับใด

2. ความพึงพอใจในสวัสดิการ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในสวัสดิการในองค์กรของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

2. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานมหาวิทยาลัย สายปฏิบัติการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจในปัจจัยด้านสวัสดิการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานมหาวิทยาลัย สายปฏิบัติการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมมติฐานในการวิจัย

1. ลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันส่งผลต่อความพึงพอใจในสวัสดิการของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการที่แตกต่างกัน

2. ปัจจัยด้านสวัสดิการส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับความพึงพอใจในสวัสดิการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้สวัสดิการที่จำแนกออกเป็น 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านสุขภาพและอนามัย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและนันทนาการ ด้านการศึกษา และวิเคราะห์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ครอบคลุม 4 ด้าน คือ คุณภาพของงาน ปริมาณงาน เวลา และค่าใช้จ่าย

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการวิจัย คือ พนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวนรวมทั้งสิ้น 3,762 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2562)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 360 คน จากการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของทาโร่ยามาเน่ (Yamane, 1973)

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัย ดังนี้

3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของพนักงานมหาวิทยาลัยสายปฏิบัติการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน สายงานที่ปฏิบัติ

3.2 ตัวแปรตาม

3.2.1 ความพึงพอในสวัสดิการด้านต่างๆของพนักงานมหาวิทยาลัย สายปฏิบัติการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย

1) ความพึงพอใจสวัสดิการในด้านสุขภาพอนามัย
2) ความพึงพอใจสวัสดิการในด้านเศรษฐกิจ
3) ความพึงพอใจสวัสดิการในด้านสังคมและนันทนาการ
4) ความพึงพอใจสวัสดิการในด้านการศึกษา

3.2.2 ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานมหาวิทยาลัย สายปฏิบัติการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิเคราะห์จาก

1) คุณภาพของงาน

2) ปริมาณงาน

3) เวลา

4) ค่าใช้จ่าย

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาและพื้นที่ที่ศึกษา

ในการดำเนินการวิจัยจะแบ่งช่วงเวลาของการศึกษาออกเป็นสองช่วง โดยช่วงแรกจะเป็นการรวบรวมข้อมูล และศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เริ่มระหว่างเดือน กรกฎาคม – ตุลาคม 2564 จากนั้น จะทำการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ พร้อมกับเขียนรายงานการวิจัยและสรุปผลการวิจัยในช่วงเดือน พฤศจิกายน – มีนาคม 2564 พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาความพึงพอใจในสวัสดิการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน มุ่งเน้นที่จะศึกษาสวัสดิการในแต่ละด้านอันส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ซึ่งชุดความรู้ที่ได้จากการศึกษาจะก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาระดับความพึงพอใจในสวัสดิการที่ส่งต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานจะเป็นประโยชน์ต่อองค์การ ในการพัฒนา ปรับปรุงและสร้างนโยบายการทำงานในด้านสวัสดิการ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในสวัสดิการมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจ ลดอัตราการเข้า-ออกในการทำงาน อีกทั้งยังเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้วยเช่นกัน

2. ประเด็นสำคัญยิ่งที่ได้จากข้อพบความแตกต่างในลักษณะประชากรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในสวัสดิการ โดยจำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน เป็นประโยชน์สำคัญยิ่งต่อองค์การ นำไปปรับปรุง พัฒนานโยบายด้านสวัสดิการเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากรตามลักษณะประชากร และเพิ่มระดับความพึงพอใจเพื่อให้เกิดผลดีต่อคุณภาพ ประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

คำนิยามศัพท์ในการวิจัย

การศึกษาสวัสดิการกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร ได้กำหนดนิยามศัพท์ในการวิจัย ดังนี้

1. พนักงานมหาวิทยาลัย หมายถึง พนักงานในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. สายปฏิบัติการ หมายถึง เจ้าหน้าที่สำนักงาน, นักวิจัยผู้ช่วย, เจ้าหน้าที่วิเคราะห์, เจ้าหน้าที่วิจัยและทดสอบ, เจ้าหน้าที่บริการการศึกษา, เจ้าหน้าที่บริการสารสนเทศ, เจ้าหน้าที่วิรัชกิจ, เจ้าหน้าที่บริการงานช่าง, ตำแหน่งวิชาชีพเฉพาะ

3. สวัสดิการ หมายถึง สิ่งที่บุคลากรได้รับนอกเหนือจากเงินเดือน โดยจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพและอนามัย ด้านสังคมและนันทนาการ ด้านการศึกษา

4. ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกที่ดีเมื่อประสบความสำเร็จหรือได้รับสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นเป็นความรู้สึกที่พอใจ

5. ประสิทธิภาพ หมายถึง ผลการปฏิบัติงานเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด เกิดความสำเร็จหรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ คุณภาพของงาน ปริมาณงาน เวลา และค่าใช้จ่าย

สรุป

การเขียนงานวิจัยในบทที่ 1 จำเป็นต้องผ่านการทบทวนวรรณกรรมมาเป็นอย่างดี เพื่อให้เขียนที่มาและความสำคัญของปัญหาให้เห็นภาพชัดเจน และต้องมีรายละเอียดในหัวข้อต่างๆ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ในหัวข้อคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และสมมติฐานการวิจัย ต้องสอดคล้องกันทั้งหมด และต้องตรงประเด็นกับเรื่องที่ต้องการทำวิจัย เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

บทที่ 4

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. อธิบายความหมายการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้

2. อธิบายหลักการคัดเลือกวรรณกรรมที่เหมาะสมได้

3. อธิบายความหมายของกรอบแนวคิดการวิจัยได้

สื่อการสอน	**การวัดผลและประเมินผล**
1. เอกสารประกอบการสอน	1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. PowerPoint	2. วิเคราะห์วิจารณ์กรณีศึกษา
3. การบรรยายในชั้นเรียน	3. กิจกรรมกลุ่มแบบ Workshop

ความหมายของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

คำว่า “การทบทวนวรรณกรรม” มาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Review of literature” โดยหากพิจารณาจากคำศัพท์ Review ซึ่งสามารถแยกให้อยู่ในรูปของ คำว่า re + view โดยคำว่า view มีความหมายว่า แนวคิด มุมมองต่าง ๆ ส่วนคำว่า re เป็นคำ prefix ที่สะท้อนให้เห็นการกระทำสิ่งต่างๆ ซ้ำไปซ้ำมาส่วนคำว่า literature หรือวรรณกรรมไม่ได้หมายความถึง งานวรรณคดีหรือนิยายต่างๆ แต่กลับหมายถึงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่นักวิจัยต้องการศึกษา

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง หมายถึง การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัยที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาหาคำตอบ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องไปศึกษาค้นคว้ามาก่อนที่จะลงมือทำวิจัย ซึ่งบางท่านก็เรียกว่า การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่

เกี่ยวข้อง การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นการศึกษาข้อมูลทั้งในขั้น ปฐมภูมิ (First data) และ ทุติยภูมิ (secondary data) เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญในการนามาใช้ในการทำงานวิจัย ได้มีผู้ให้ความหมายของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไว้อย่างหลากหลาย

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง หมายถึง การศึกษาหรือตรวจสอบทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาในการวิจัย โดยนักวิจัยจะดำเนินการสรุปข้อค้นพบต่างๆ เพื่อนำมาศึกษาถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนามุมมอง ประเด็นคำถามหรือสำรวจการออกแบบวิจัยของผู้ที่เคยทำวิจัยในเรื่องที่คล้ายๆ กันไว้แล้ว เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาต่อไป

สรุป การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) หมายถึง กระบวนการสืบค้น ศึกษา ทบทวน วิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุป เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความชัดเจนในปัญหาที่จะทำวิจัย เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยอย่างมีเป้าหมายชัดเจน

วัตถุประสงค์ของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เพ็ญแข แสงแก้ว (2540) และ จันทิมา เขียวแก้ว (2551) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการทบทวนวรรณกรรมก่อนลงมือทำการวิจัยที่สำคัญไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้ทราบว่ามีผู้ใดเคยทำวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังศึกษาไว้บ้าง ป้องกันการทำวิจัยซ้ำซ้อนในเรื่องที่ได้มาการทำวิจัยแล้วเพราะการทบทวนวรรณกรรมเป็นการรวบรวมว่ามีอะไรอย่างไรเกิดขึ้นจะทำให้เรารู้ได้ว่างานที่กำลังจะศึกษามีคนเคยทำมาก่อนหรือไม่ เพราะหากปัญหาที่ผู้วิจัยสงสัยนั้นมีผู้ทำการศึกษาไว้ก่อนแล้วสามารถตอบปัญหาที่ผู้วิจัยสงสัยได้ ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะทำงานนั้น

2. เพื่อให้ทราบถึงทฤษฎีแนวความคิดของผู้ที่เคยทำการศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องมาก่อนซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยทราบว่ามีตัวแปรอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้และตัวแปรต่าง ๆ เหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไรซึ่งจะนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดรวมทั้งการตั้งสมมติฐานการวิจัยของผู้วิจัยครั้งต่อไป เพราะการทบทวนวรรณกรรมจะทำให้นักวิจัย

เห็นวิธีการวัดตัวแปรที่เหมาะสมและสามารถจะเดาทิศทางหรือผลที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแม่นยำมากขึ้น

3. เพื่อช่วยพัฒนาความคิดภายในเพื่อการออกแบบการศึกษาดูตัวอย่างว่าดีหรือไม่ดี เพราะในการรายงานการศึกษางานนักวิจัยมักจะรายงานทั้งผลที่พบและข้อจำกัดหรือปัญหาอุปสรรคที่พบได้เอาไว้พร้อมในงานของตนจึงสามารถเป็นตัวอย่างชี้นำให้นักวิจัยคนอื่นๆที่จะทำงานในลักษณะเดียวกันได้ นอกจากนั้น ทำให้ทราบถึงวิธีการศึกษาวิจัยของผู้อื่นว่ากำลังศึกษากับกลุ่มประชากรเป้าหมายใดใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างอย่างไรและมีวิธีการวัดค่าตัวแปรต่าง ๆ ตลอดจนใช้เทคนิคการวิเคราะห์อย่างไรซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดว่างานวิจัยที่กำลังศึกษาอยู่นั้นควรจะศึกษากับกลุ่มประชากรเป้าหมายกลุ่มใดและควรใช้เทคนิคในการสุ่มตัวอย่างแบบใดจึงจะได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรเป้าหมายนั้นที่ดีนอกจากนี้ยังทราบแนวทางในการปรับปรุงเทคนิคการวัดหรือการสร้างแบบสอบถามและเทคนิคการวิเคราะห์ให้เหมาะสมกับงานวิจัยของผู้วิจัยด้วย

4. เพื่อช่วยในการแปลความหมายของผลการวิจัยให้มีความถูกต้องและสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นทั้งนี้เพราะว่าการได้ทราบทฤษฎีต่างๆ และแนวความคิดของผู้ที่เคยศึกษาเรื่องนี้มาก่อนนั้นจะทำให้ผู้วิจัยมีวิสัยทัศน์ในการมองภาพรวมของเรื่องที่กำลังศึกษาได้อย่างกว้างไกลมากขึ้นทำให้ทราบถึงสาเหตุและผลของปรากฏการณ์ต่างๆที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีตและสามารถนำมาทำนายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันได้ว่าที่เป็นเช่นนั้นเพราะอะไรเพราะเหตุใดเป็นต้น

5. เมื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องในอดีตแล้วทำให้ผู้วิจัยเพิ่มความระมัดระวังในการดำเนินงานวิจัยมากยิ่งขึ้นและเตรียมหาหนทางในการแก้ไขปัญหาหรือจุดบกพร่องต่างๆที่เกิดขึ้นโดยการออกแบบวิจัยให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

หลักการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

หลักการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง หลักการมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (อนันต์ ศรีโสภา, 2521 อ้างถึงใน สมชาย วรกิจเกษมสกุล, 2554)

1. การวิเคราะห์ปัญหาการวิจัยและระบุปัญหาการวิจัย ในการทำงานการวิจัยทุกครั้งให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้การแสวงหาข้อค้นพบหรือองค์ความรู้อย่างมีความถูกต้องชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยต้องมีกระบวนการที่เป็นระบบมีขั้นตอนที่ชัดเจนโดยที่นักวิจัย ต้องกำหนดไว้โดยทำการระบุปัญหาให้ได้ว่าต้องการศึกษาเรื่องอะไรมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1.1 รวบรวมข้อเท็จจริงที่คาดว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา

1.2 สังเกตว่าข้อเท็จจริงมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาหรือไม่

1.3 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงว่ามีอะไรบ้างที่เป็นสาเหตุที่สำคัญของประเด็นปัญหา

1.4 กำหนดคำถามการวิจัย/สมมติฐานเพื่อแสวงหาคำตอบของการวิจัย

1.5 กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคาอธิบายที่จะเป็นประเด็นที่สำคัญของประเด็นปัญหา

1.6 กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างความจริงและคำอธิบาย

1.7 มีข้อตกลงเบื้องต้นอะไรที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา

2. การค้นหาคำสำคัญ (keywords) คำสำคัญ หมายถึง คำที่กำหนดขึ้นมาเพื่อใช้แทนเนื้อหาของบทความวารสาร ซึ่งต้องเป็นคำที่สั้นกะทัดรัด ได้ใจความ มีความหมาย เป็นคำนามหรือเป็นศัพท์เฉพาะ ซึ่งการค้นหาด้วยคำสำคัญ หรือ Keyword นี้ จะเป็นการค้นหาคำที่ปรากฏอยู่ในชื่อเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นบริเวณต้นเรื่อง กลางเรื่องหรือท้ายเรื่อง (ทั้งนี้ยกเว้นคำบางคำ เช่น เป็นที่ซึ่งอัน and from the this what ฯลฯ) ซึ่งการค้นแบบนี้ เหมาะสำหรับใช้ในกรณีที่ไม่ทราบชื่อบทความที่แน่ชัด หรือไม่แน่ใจเกี่ยวกับหัวเรื่อง นักวิจัยไม่จำเป็นต้องทราบชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง หัวเรื่อง หรือชื่อชุด ที่ถูกต้องหรือสมบูรณ์ วิธีนี้จึงเป็นการสืบค้นที่ยืดหยุ่นที่สุด เหมาะกับการเริ่มต้นสืบค้น

การระบุคำสำคัญ เป็นการแยกส่วนของชื่อเรื่องวิจัยที่เราศึกษาออกเป็นคำๆ เพื่อสะดวกในการนำมาตั้งเป็นคำสำคัญ โดยแยกส่วนตามคำหลักของชื่องานวิจัย โดยสามารถแยกได้ดังนี้

- คำสำคัญประเภทบอกลักษณะการศึกษา เช่น ทัศนคติการรับรู้การประเมินความคิดเห็นความคาดหวัง ฯลฯ
- คำสำคัญปะเภทบอกตัวแปรในการศึกษา เช่น การบริหารสถานศึกษาการบริหารงานวิชาการการมีส่วนร่วมการบริหารหลักสูตรการจัดสภาพแวดล้อม ฯลฯ
- คำสำคัญประเภทบอกลักษณะสิ่งที่ต้องการศึกษา เช่น โรงเรียนประถมศึกษาสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาเทศบาลตำบลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ
- คำสำคัญประเภทบอกวิธีวิทยาการศึกษา เช่น เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมข้อเสนอเชิงนโยบายอนาคตภาพ ฯลฯ

3. การทบทวนวรรณกรรมเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

วาโร เพ็งสวัสดิ์ (2551) ได้กล่าวถึงความหมายของเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยไว้ว่า เป็นเอกสารที่เป็นแหล่งข้อมูลซึ่งได้แก่ ตำรา บทความ หรือรายงานการวิจัยที่มีความสำคัญและสามารถาแบ่งประเภทของข้อมูลเป็น เอกสารอ้างอิงทั่วไป เอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิไว้อย่างละเอียด ดังนี้

3.1 เอกสารอ้างอิงทั่วไป (General references) เป็นสื่อที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอกสารที่นักวิจัยจะใช้ ซึ่งจะช่วยให้นักวิจัยสามารถเสาะหา และจัดการเอกสารที่ต้องการได้ ตามปกติเอกสารอ้างอิงทั่วไปจะมีข้อมูลเกี่ยวกับชื่อผู้เขียนเอกสาร ชื่อเอกสาร ชื่อโรงพิมพ์ เมืองที่พิมพ์ ฉบับและปีที่พิมพ์ เอกสารอ้างอิงทั่วไปที่สำคัญและมีประโยชน์ ได้แก่ ดรรชนีวารสาร รายงานเอกสาร บทคัดย่องานวิจัย และบทคัดย่อบทความ เป็นต้น

3.2 เอกสารปฐมภูมิ (Primary literature) เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นๆ ที่ผู้แต่งนำเสนอผลงานทางวิชาการที่เป็นความคิดและประสบการณ์โดยตรงประมวลเป็นผลงานวิชาการ สาระในเอกสารดังกล่าวจัดว่าเป็นข้อมูลปฐมภูมิจึงมีความเที่ยงและความตรงสูง เอกสารปฐมภูมิจึงมีประโยชน์และคุณค่าต่อการวิจัยสูง เอกสารปฐมภูมิที่สำคัญได้แก่ บทความทางวิชาการ บทความวิจัย รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ เป็นต้น

3.3 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary literature) เป็นสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อชนิดอื่นๆ ที่ผู้แต่งได้ศึกษาผลงานทางวิชาการมาจำนวนหนึ่งแล้ว และนำเสนอผลการศึกษาในรูปผลงานวิชาการ แม้ว่าความเที่ยงตรงของเอกสารทุติยภูมิจะด้อยกว่าเอกสารปฐมภูมิ แต่เอกสารทุติยภูมิก็ให้สารสนเทศที่มีการจัดระเบียบเป็นหมวดหมู่ และมีการสังเคราะห์มาเป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยให้นักวิจัยติดตามองค์ความรู้ที่ตนสนใจโดยใช้เวลาน้อยกว่าปกติ เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือประเภทตำรา พจนานุกรมปริทัศน์งานวิจัย รวมถึงสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

แหล่งของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนั้นจำเป็นอย่างมากที่ผู้วิจัยจะต้องทราบถึงแหล่งของการสืบค้นและแนวทางการสืบค้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการนำไปสู่การทบทวนวรรณกรรมที่ต้องการทบทวนได้ตรงความต้องการและรวดเร็วซึ่งสามารถแบ่งการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ ดังนี้ (เทพศักดิ์ บุณยรัตพันธุ์, 2539)

1. หนังสือ เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่มีการเขียนรวบรวมเรียบเรียงและมีการจัดทำไว้เป็นรูปเล่มมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการให้ความรู้ความเข้าใจแนวคิดทฤษฎีหลักการของเรื่องเรื่องหนึ่งที่ทำการเขียนซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาอ่านและค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อประกอบการทำวิจัยได้เป็นอย่างดี

2. หนังสืออ้างอิง เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่มีการจัดรวบรวมเรียบเรียงเรื่องต่างๆ หลายเรื่องรวมเข้าไว้อยู่ในเล่มเดียวกันเพื่อให้เกิดความสะดวกและง่ายต่อการค้นหาศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการค้นคว้าหลักฐานที่เป็นที่ยอมรับในแขนงวิชาหนึ่งรวมถึงหลักการในเชิงประวัติศาสตร์ที่จะนำมาอ้างอิงและวิเคราะห์ เช่น พจนานุกรม สารานุกรม เป็นต้น

3. วารสาร เป็นหนังสือชนิดหนึ่งที่ประกอบไปด้วยบทความทางวิชาการที่นำมารวบรวมอยู่ในเล่มเดียวกันโดยมีการจัดพิมพ์มีการกำหนดเวลาไว้แน่นอนเช่นทุกๆ 3 เดือน ทุกๆ 6 เดือน เป็นต้น รายชื่อของวารสารต่างๆ ในประเทศไทยดูได้จากห้องสมุดจะมีหนังสือรวบรวมรายชื่อวารสารในประเทศไทยรวบรวมรายชื่อของวารสารทั้งหมดที่ตีพิมพ์ในประเทศไทย บทความในวารสารเป็นแหล่งที่รวบรวมข้อเขียนทางวิชาการที่ค่อนข้างทันสมัยกว่าหนังสือในช่วงเวลานั้นเนื่องจากแต่ละบทความมีจำนวนหน้าไม่มากนักโดยทั่วไปอยู่ประมาณ 10–20 หน้า

ซึ่งสะดวกต่อการจัดพิมพ์และเผยแพร่ได้รวดเร็วอีกทั้งบทความในวารสารอาจเป็นข้อสรุปจากงานวิจัยที่ถูกนำมาสรุปอีกด้วย

4. ข่าวสาร เป็นเอกสารสิ่งสำคัญชนิดหนึ่งที่ตีพิมพ์และเผยแพร่อย่างต่อเนื่องจัดทำขึ้นโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อภารกิจหน้าที่ด้านนั้นโดยตรงเช่นข่าวเศรษฐกิจการเกษตรจัดทำและเผยแพร่โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ข่าวสารสำนักผังเมืองจัดทำและเผยแพร่โดยสำนักผังเมืองเป็นต้นเนื้อหาภายในข่าวสารมุ่งเน้นนำเสนอให้เห็นถึงแนวคิดการเปลี่ยนแปลงการประชาสัมพันธ์โดยอาจอยู่ในลักษณะบทความสั้น

5. หนังสือพิมพ์ เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมแต่ละวันมีการใช้กระดาษขนาดใหญ่เป็นรูปแบบของการนำเสนอผู้วิจัยอาจได้ปัญหาวิจัยจากการอ่านหนังสือพิมพ์ที่มีการชี้ประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและยังรวมถึงประโยชน์ในแง่การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์อีกด้วย

6. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการจัดประชุมสัมมนาในหัวข้อหนึ่งซึ่งผู้วิจัยอาจได้แนวความคิดต่างๆ ที่ได้จากการนำเสนอในรูปแบบของเอกสารหรือรวมไปถึงการเข้ารับฟังสัมมนา

7. รายงานการวิจัย เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่รายงานผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยทั่วไปในรายงานชิ้นหนึ่งจะประกอบไปด้วยเนื้อหาในบทที่สำคัญ ได้แก่ บทนำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการกำหนดสมมติฐาน การวิจัยระเบียบวิธีวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอ และอภิปรายผลข้อเสนอแนะ ซึ่งผู้วิจัยจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอ่านรายการการวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องที่ตนกำลังศึกษาอยู่

8. วิทยานิพนธ์ เป็นรายงานวิจัยประเภทหนึ่งที่ถูกจัดทำขึ้นโดยนิสิตนักศึกษาเพื่อประกอบการศึกษาในหลักสูตรการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยควรสำรวจทบทวนวิทยานิพนธ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ตนกำลังศึกษา

9. สารนิพนธ์ เป็นรายงานการศึกษาฉบับย่อของนิสิตนักศึกษาเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาสารนิพนธ์จะมีคุณค่าในการศึกษาเฉพาะกรณีเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งจะช่วยทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจข้อมูลพื้นฐานได้อย่างไร

ก็ตามผู้วิจัยควรตระหนักถึงข้อจำกัดและข้อมูลที่อาจมีความคลาดเคลื่อนได้เนื่องจากเป็นสิ่งที่นิสิตนักศึกษารายงานมาจากการพบเห็นเหตุการณ์ในเวลาที่จำกัด

10. เอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ได้แก่ รายงานการประชุมคำสั่งหรือหนังสือเวียนซึ่งจะมีคุณค่าในแง่ของการที่จะช่วยทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจรายละเอียดที่มาอันจะนำมาใช้เป็นประโยชน์หลักฐานข้อมูลสนับสนุนในเชิงเหตุและผลในการสนับสนุนหรือคัดค้านในเรื่องที่ต้องการศึกษาได้เป็นอย่างดี

11. ไมโครฟิล์ม เป็นระบบของการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการจัดเก็บและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลเช่นถ้าผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัยเชิงประวัติประวัติศาสตร์ด้านกฎหมายของประเทศไทยอาจค้นคว้าได้ง่ายโดยค้นคว้าจากสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านกฎหมายของไทยทั้งหมดตั้งแต่อดีตโดยถูกเก็บไว้ในเก็บไว้ในไมโครฟิล์ม นอกจากนี้อาจค้นคว้าได้จากกองจดหมายเหตุแห่งชาติในลักษณะที่เป็นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์

12. ฐานข้อมูล เป็นระบบการจัดเก็บข้อมูลข่าวสารโดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

- ฐานข้อมูลบรรณานุกรม (Bibliographic databases) เป็นการเก็บข้อมูลของหนังสือวารสารเอกสารรายงานการประชุมต่าง ๆ ในลักษณะของบรรณานุกรม
- ฐานข้อมูลตัวเลข (Numeric database) เป็นการเก็บข้อมูลตัวเลขที่เกี่ยวกับการลงทุนตลาดหุ้นธุรกิจอุตสาหกรรมทฤษฎีและสูตรสมการต่าง ๆ
- ฐานข้อมูลเต็มรูปแบบ (Full-text database) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์หากผู้วิจัยต้องการศึกษาค้นคว้าข้อมูลประเภทใดเรื่องใดสามารถค้นหาได้จากฐานข้อมูลที่ห้องสมุดที่มีการจัดทำระบบนี้ไว้หรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนที่มีการจัดทำไว้

13. ระบบเครือข่าย เป็นระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่มีการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันภายใต้มาตรฐานการสื่อสารเดียวกันอาจกล่าวได้ว่าความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีการสื่อสารที่นำมาผนวกเข้าด้วยกันเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้ช่วยทำให้การ

สื่อสารข้อมูลเป็นไปได้อย่างรวดเร็วหนึ่งในระบบเครือข่ายที่สำคัญที่ถือว่าเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ที่สุดได้แก่อินเทอร์เน็ตที่มีการเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์หลักนับล้านเครื่องทำให้ผู้วิจัยสามารถค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ทั่วโลกผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้อย่างรวดเร็ว

ขั้นตอนในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เมื่อผู้วิจัยทราบถึงแหล่งของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องทราบถึงขั้นตอนของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องก่อนว่ามีขั้นตอนต่าง ๆ อะไรบ้างทั้งนี้เพื่อจะได้จัดระบบเอกสารที่รวบรวมไว้รวมทั้งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผลการศึกษาของผู้ที่เคยศึกษาวิจัยมาแล้วให้เป็นหมวดหมู่ขั้นตอน

โชติ บดีรัฐ (2561) ได้นำเสนอ ขั้นตอนการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

1. กำหนดปัญหา ในกำหนดขอบเขตของการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนให้รู้ว่าต้องการศึกษาในประเด็นอะไรบ้างเพื่อการค้นหาเอกสารต่างๆจะได้แคบลง

2. ค้นหาแหล่งข้อมูล ดูว่ามีแหล่งข้อมูลและสารสนเทศใดบ้างที่เกี่ยวข้องเช่นหนังสือตำราวารสารวิทยานิพนธ์งานวิจัยและแหล่งข้อมูลอื่นๆ

3. เลือกวรรณกรรมที่จะศึกษา เลือกเฉพาะวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการศึกษาวิจัยควรเลือกวรรณกรรมใหม่ๆเพื่อไม่ให้ข้อมูลล้าสมัยแต่ไม่ควรละเลยงานเก่าที่เป็นงานคลาสสิกของแต่ละสาขาโดยเฉพาะการวิจัยที่ใช้วิธีการวิเคราะห์อภิมานจะมีประโยชน์มากการวิเคราะห์อภิมานเป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลแต่ละชิ้นด้วยว่ามีความถูกต้องน่าเชื่อถือเพียงใด

4. การอ่านวรรณกรรม ผู้วิจัยไม่ควรอ่านเฉพาะบทคัดย่อบทสรุปหรือบทนำเท่านั้นแต่ควรอ่านวรรณกรรมทั้งหมดเพื่อให้เข้าใจชัดเจนจดรายละเอียดของการศึกษาแต่ละเรื่องทางวิธีการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทฤษฎีข้อค้นพบรวมทั้งตัวบรรณานุกรมที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิงด้วยบรรณานุกรมอาจให้ตัวอย่างงานอื่นๆ ที่น่าสนใจ

5. จำนวนวรรณกรรม ไม่มีข้อกำหนดว่าผู้วิจัยจะต้องทบทวนวรรณกรรมกี่เรื่องการวิจัยที่เสนอในรูปของบทความอาจทบทวนวรรณกรรมที่สำคัญไม่กี่เรื่องในขณะที่งานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์อาจต้องทบทวนวรรณกรรมอย่างน้อย 50 เรื่อง

6. การเขียนรายงานทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยจะต้องเสนอผลของการทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยของผู้วิจัยเพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความก้าวหน้าและประเด็นที่สำคัญในเรื่องที่ทำการศึกษาวิจัยการทบทวนวรรณกรรมจะต้องอธิบายและสังเคราะห์งานของผู้อื่นได้อย่างเป็นระบบ

7. การรวบรวบบรรณานุกรม ผู้วิจัยควรทำบรรณานุกรมของงานวิจัยแต่ละเรื่องไปพร้อมกับการอ่านงานวิจัยนั้นการกลับมาทำบรรณานุกรมภายหลังจึงปัญหามากเช่นหางานชิ้นนั้นไม่พบหรือจำไม่ได้ว่าข้อความที่อ้างอิงนำมาจากส่วนใดหรือจากงานชิ้นใดบ้างเป็นต้น

ภาพที่ 4.1 ภาพรวมของการทบทวนวรรณกรรม

ข้อควรพิจารณาในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ข้อควรพิจารณาในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียด ดังนี้ (อรุณรุ่ง ปภาพสิษฐ, 2555)

- ควรเขียนให้เนื้อหามีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันตลอดเนื้อหา
- ไม่ควรควรเขียนตามปีหรือตามชื่อผู้เขียน ควรเรียบเรียงใหม่ในแนวคิด และตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา โดยระบุความสัมพันธ์ และความสำคัญของตัวแปรต่าง ๆ
- ควรแบ่งกลุ่มประเภทของเนื้อหาที่นำมาอ้างอิง จัดให้เป็นหมวดหมู่โดยแบ่งออกให้เป็นประเด็นต่าง ๆ หรือแยกเป็นหัวข้อเรื่องต่าง ๆ อย่างชัดเจน
- ทฤษฎี แนวคิด หลักการ และงานวิจัยที่นำมาเขียนหรือนำมาอ้างอิง ต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่ใช้ศึกษาโดยตรง
- ควรมีการสรุปประเด็นหรือหัวข้อที่นำเสนอทุกเรื่อง ตามแนวคิดของผู้วิจัย เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องนั้น ๆ โดยใช่คำว่า จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า....หรือจะเห็นได้ว่า.... เป็นต้น
- ควรมีการอ้างอิงอย่างถูกต้องและชัดเจน
- การเขียนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในแต่ละหัวข้อควรประกอบไปด้วย ส่วนนำ เนื้อหา สรุป

สรุป

การทบทวนวรรณกรรมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหมายถึง การค้นคว้าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับปัญหางานวิจัย โดยเอกสารนั้นอาจเป็นสาระสำคัญทฤษฎีบทความเอกสารวารสารข้อมูลสถิติต่างๆรวมทั้งผลงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่และทำการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อจะได้ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลได้จากการวิจัยเพื่อให้ได้งานวิจัยที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หลักการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องหลักการ และขั้นตอนการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียด ดังนี้ การวิเคราะห์และระบุปัญหาการวิจัย การค้นหาคำสำคัญ (keywords) และการทบทวนเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ประเภทของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้แก่หนังสือหนังสืออ้างอิงวารสาร ข่าวสารหนังสือพิมพ์เอกสารประกอบการประชุมสัมมนารายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสารสิ่งพิมพ์อื่นๆไมโครฟิล์ม ฐานข้อมูลระบบ

เครือข่ายเป็นระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ขั้นตอนในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังนี้ กำหนดขอบเขตของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องค้นหาเอกสารผู้วิจัยสามารถค้นหาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องบันทึกรายละเอียดที่เป็นสาระสำคัญลงในบัตรทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องส่วนประโยชน์ของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง คือ การกำหนดและออกแบบแนวทางการวิจัย การหาองค์ประกอบและกรอบแนวคิดการวิจัย การตรวจสอบแนวคิดและผลการวิจัยที่ได้เมื่อผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรียบร้อย

เอกสารอ้างอิงท้ายบท

จักรกฤษณ์ โพดาพล. (2556). **การทบทวนวรรณกรรม: หลักการและการใช้ Literature Review: Principle and Function.** สืบค้น 19 กันยายน 2564, จาก http://slc.mbu.ac.th

จันทิมา เขียวแก้ว. (2551). **การวิจัยเบื้องต้นทางนิเทศศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 1).** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โชติ บดีรัฐ. (2561). **วิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์เบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). **การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 9).** กรุงเทพฯ: สุรีวิทยาสาส์น.

ปาริชาต สถาปิตานนท์. (2557). **ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร (พิมพ์ครั้งที่ 7).** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญแข แสงแก้ว. (2540). **การวิจัยทางสังคมศาสตร์.** กรุงเทพฯ: พันนี่พับบลิชชิ่ง.

เทพศักดิ์ บุณยรัตพันธุ์. (2539). **เอกสารฝึกอบรมชุดการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วัลลภ ลำพาย. (2547). **เทคนิควิจัยทางสังคมศาสตร์.** กรุงเทพฯ: มหาวิยาลัยเกษตรศาสตร์.

วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2551). **วิธีวิทยาการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 1).** กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

สุมาลี ไชยศุภรากุล. (2558). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์.** กรุงเทพฯ: มาตาการพิมพ์.

สมชาย วรกิจเกษมสกุล. (2554). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2).** อุดรธานี: อักษรศิลป์การพิมพ์.

องอาจ นัยพัฒน์. (2554). **การออกแบบวิจัย: วิธีเชิงปริมาณเชิงคุณภาพและผสมผสานวิธีการ (พิมพ์ครั้งที่ 2).** กรุงเทพฯ: สานักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรุณรุ่ง ปภาพสิษฐ. (2555). **เอกสารประกอบการเรียน เรื่องเค้าโครงการวิจัย.** สืบค้น 19 กันยายน 2564, จาก http://www.academy.rbru.ac.th

บทที่ 5

การวิจัยเชิงปริมาณ

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. อธิบายความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงปริมาณ

2. เข้าใจหลักการและลักษณะของงานวิจัยเชิงปริมาณ

3. เข้าใจขั้นตอนการวิจัยเชิงปริมาณ

สื่อการสอน	**การวัดผลและประเมินผล**
1. เอกสารประกอบการสอน	1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. PowerPoint	2. วิเคราะห์วิจารณ์กรณีศึกษา
3. การบรรยายในชั้นเรียน	3. กิจกรรมกลุ่มแบบ Workshop

ความหมายของการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์หากแบ่งตามลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งในบทนี้จะขอกล่าวถึงการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ มีเป้าหมายใหญ่ คือ การศึกษาความรู้ ความคิด พฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นเหตุเป็นผล พิสูจน์และอ้างอิงได้ ซึ่งน าไปใช้อธิบายหรือทำนายพฤติกรรมของคนในภาพกว้าง โดยให้ความสำคัญแก่ข้อมูลที่แจงนับหรือวัดออกมาเป็นตัวเลขได้ ใช้วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิเคราะห์ข้อมูลอาจบอกว่าอะไรมากน้อยกว่ากัน อะไรสัมพันธ์หรือไม่สัมพันธ์กับอะไร อะไรแตกต่างจากอะไร กล่าวได้ว่า การวิจัยเชิง

ปริมาณเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นตัวเลข และวิเคราะห์หาข้อสรุปผลการวิจัยด้วยวิธีการทางสถิต

หลักการและลักษณะของงานวิจัยเชิงปริมาณ

ลักษณะโดยรวมของการวิจัยเชิงปริมาณโดยหลักใหญ่ คือ มุ่งศึกษาพฤติกรรมของคนเพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงนัยทั่วไปที่เป็นเหตุผล พิสูจน์และอ้างอิงได้ซึ่งจะนำไปใช้อธิบายหรือทำนายพฤติกรรมของคนได้ต่อไป (nomothetic approach) แนวทางการวิจัยที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณจะมีแบบแผนเฉพาะเจาะจงที่แน่นอน โดยจุดสำคัญคือ เพื่อให้แน่ใจว่าจะได้ข้อสรุปที่เที่ยงตรง (valid) ความเที่ยงตรงนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นปรนัย เชื่อถือได้โดยอาศัยเครื่องมือวัดในเชิงปริมาณ ดังนั้นเมื่อจะวัดพฤติกรรมของคนออกมาเป็นตัวเลข นักวิจัยจึงต้องมีวิธีการในการควบคุมความผันแปรและความคลาดเคลื่อนต่างๆ ซึ่งอาจใช้วิธีการอธิบายความผันแปรเป็นเชิงปริมาณ หรือการควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการต่างๆ ขึ้นอยู่กับกรณี

นอกจากนี้ยังพบว่า ในการวิจัยเชิงปริมาณโดยมากจะมีการตั้งสมมติฐานวิจัยที่เจาะจงไว้ก่อน ซึ่งโดยมากจะรองรับด้วยองค์ความรู้แนวคิดและทฤษฎี แล้วทำการทดสอบยืนยันด้วยข้อมูลที่รวบรวมได้ ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้จำเป็นต้องใช้สถิติมาสนับสนุน กระบวนการวิจัยแม้ว่าจะเป็นแนวทางที่ผสมผสานระหว่างวิธีการอนุมานและวิธีการอุปมาน (deductive – inductive approach)แต่จะมีจุดเริ่มต้นด้วยการอนุมาน มีการใช้ข้อมูลตัวเลขเพื่อตอบถามวิจัยหรือเพื่อการทดสอบสมมติฐาน ซึ่งในขั้นตอนนี้มีการพัฒนาระบบวิธีทางสถิติอย่างมากมายจากวิธีการง่ายๆ ถึงขั้นที่ซับซ้อน และการลงข้อสรุปซึ่งมีน้ำหนักเชื่อถือเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นหลักฐานรองรับ

การวิจัยเชิงปริมาณจะอยู่กับเครื่องมือวัดต่างๆ ที่ตีค่าการวัดเป็นตัวเลขได้เครื่องมือหลักได้แก่ แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบวัดทางเจตคติต่างๆ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง และพบว่าคุณภาพของการวิจัยเชิงปริมาณขึ้นอยู่กับการสรุปเชิงทั่วไป (generalization) และคุณภาพในการวัดทั้งด้านความเที่ยงตรง (validity) ความเป็นปรนัย (objectivity) และความเชื่อถือได้ (reliability) ข้อดีของวิจัยเชิงปริมาณ คือความใช้ได้กว้างขวางทั่วไปของข้อค้นพบ การวิจัยประเภทนี้สามารถเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพดีถ้า

พิสูจน์ได้ว่าให้คำตอบได้ถูกต้องจากการใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสม (สุชาติประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2540)

สำหรับข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปริมาณ คือ มองเห็นว่าการสำรวจเป็นการวิจัยที่ไม่อาจได้ความรู้ความจริงที่ลึกซึ้ง และเป็นภาพรวมได้ส่วนการทดลองเป็นการวิจัยที่ห่างไกลจากความเป็นธรรมชาติของคน เพราะการควบคุมโดยการจัดกระทำให้เกิดขึ้นนั้น ผลที่ได้จากการวิจัยจะเชื่อได้อย่างไรว่าจะเป็นจริงในสภาพปกติ ซึ่งในประเด็นนี้นักวิจัยเชิงปริมาณมีทัศนะว่าการวิจัยมีหลายรูปแบบซึ่งใช้ประโยชน์ได้ต่างกัน (ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกูล, 2545)

ขั้นตอนการทำวิจัย

สำหรับขั้นตอนในการทำวิจัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ศึกษาต้องทราบถึงภาพรวมที่ชัดเจนว่าจะอะไร ทำที่ไหน ทำอย่างไร ทำกับใคร และทำทำไม (What Where How Who why) เพื่อให้ได้แนวทางที่ชัดเจนของการดำเนินการวิจัย ดังภาพ 5.1

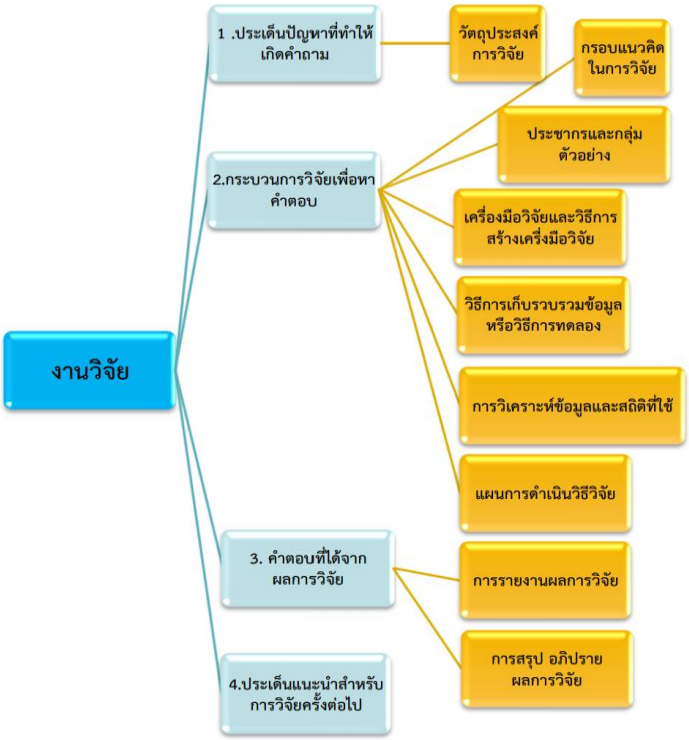

ภาพที่ 5.1 ขั้นตอนการทำวิจัย

การทำวิจัยจำเป็นจะต้องดำเนินการวิจัยไปตามลำดับขั้นของการวิจัยอย่างเป็นระเบียบตามขั้นตอน ซึ่งถือว่าสำคัญมาก เพราะการวิจัยเป็นกระบวนการและมีหลักการตามขั้นตอนดังนี้

1. เลือกหัวข้อปัญหาที่จะทำการวิจัย (Selecting a topic of research) เพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตหรือขอบข่ายของงาน

2. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมความรู้พื้นฐาน และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย (Review literature and related research) เพื่อให้ผู้วิจัยมองเห็นวิวัฒนาการของความรู้หรือทฤษฎีนั้นๆ ว่ามีพัฒนาการมาอย่างไร มีใครตรวจสอบวิจัยมาบ้างแล้ว มีตัวแปรใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แบบแผนการวิจัยทั่วไปเป็นเช่นใด ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็นปัญหาชัดเจนขึ้น

3. ให้คำจำกัดความหัวข้อปัญหาที่จะทำการวิจัย (Formulating research problem) ในขั้นนี้ผู้วิจัยจะต้องเขียนบรรยายถึงความเป็นมาของปัญหาที่จะวิจัย ทฤษฎีพื้นฐาน ความมุ่งหมายของการวิจัย ความสำคัญของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ข้อตกลงเบื้องต้น คำนิยามศัพท์เฉพาะ วิธีดำเนินการ กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. สร้างสมมติฐาน (Formulating research hypothesis) การสร้างสมมติฐานเป็นการคาดคะเนคำตอบของปัญหาที่จะทำการวิจัยว่า ควรจะเป็นไปในลักษณะใด โดยอาศัยหลักของเหตุผลซึ่งอาจได้มาจากประสบการณ์หรือเอกสารงานวิจัยที่ค้นคว้ามาอนุมาน (Deductive) ว่าปัญหานั้นควรจะตอบได้เช่นไร คำตอบที่ได้จากการเดาหรือคาดคะเนนี้เรียกว่า สมมติฐาน ในขั้นนี้ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาด้วยว่าปัญหาและสมมติฐานในการวิจัยมีความสอดคล้องกัน และสมเหตุสมผลพอที่จะตรวจสอบได้หรือไม่ด้วย

5. พิจารณาแหล่งที่มาของข้อมูล (Source of data) คือ ผู้วิจัยจะต้องระลึกอยู่เสมอว่ากำลังทำวิจัยเรื่องอะไร ข้อมูลที่จะทำการวิจัยคืออะไร อยู่ที่ไหน กลุ่มตัวอย่างเป็นใคร จะได้มาอย่างไร และเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีใด เป็นต้น

6. สร้างเครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัย (Formulating research instrument) คือ การเตรียมอุปกรณ์ในการที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลให้พร้อมก่อนที่จะทำการวิจัย โดยพิจารณาจากรูปแบบ

ของการวิจัยและความต้องการประเภทของข้อมูลเป็นสำคัญ เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้กำหนดและเลือกเครื่องมือให้เหมาะสมกับงานวิจัยได้มากที่สุด งานในขั้นนี้ผู้วิจัยควรจะได้มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือว่ามีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้หรือไม่ ซึ่งเรียกลักษณะการทำงานอย่างนี้ว่า Pilot study คือ ทดลองใช้กับกลุ่มย่อย ๆ เพื่อหาข้อบกพร่องและฝึกการแก้ปัญหา และเป็นการประเมินงานวิจัยเบื้องต้นว่าจะมีคุณค่า คุ้มกับเวลา ค่าใช้จ่าย ที่จะทำต่อไปหรือไม่

7. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collecting data) คือ การนำเอาเครื่องมือไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง ๆ ในการวิจัย

8. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล (Scrutinizing data and Analysis of data) เป็นการเลือกสรรข้อมูล จัดประเภทข้อมูลหรือจัดหมวดหมู่ของข้อมูล เพื่อให้สะดวกต่อการที่จะนำไปวิเคราะห์ ที่จะนำไปตรวจสอบสมมติฐานตลอดจนพิจารณาเลือกใช้สถิติที่จะวิเคราะห์ให้เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูล เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว จึงคิดหาวิธีการนำเสนอค่าสถิติที่ได้ว่าควรจัดเสนอแบบใดจึงจะเหมาะสม และมีความหมายมากที่สุด เพื่อประโยชน์ในการเขียนรายงานการวิจัย

9. ตีความผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาข้อสรุป (Interpretation of data) ในทางปฏิบัติมีวิธีตีความหรือให้ความหมายข้อมูลอยู่ 2 วิธี คือ 1) การอธิบายเฉพาะผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเท่านั้น ไม่นำข้อคิดเห็นส่วนตัวหรือทฤษฎีหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบข้อสรุป กล่าวคือให้ตัวเลข หรือผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเท่านั้นเป็นสิ่งแสดงข้อเท็จจริง ผู้อ่านจะเป็นผู้วินิจฉัยเอง 2) จะอธิบายผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสอดแทรกความคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่อ้างอิงมาจากทฤษฎีและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบเข้ากับผลของการวิเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ โดยเชื่อว่าจะช่วยให้การตีความผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น

10. การเขียนรายงานการวิจัยและการจัดพิมพ์ (Research report and publishing) เป็นการรายงานข้อเท็จจริงที่ค้นพบเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ผู้วิจัยจะต้องเขียนด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ชัดเจน และรัดกุม แล้วตรวจดูความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะจัดพิมพ์ต่อไป

การเลือกหัวข้อปัญหาที่จะทำการวิจัย

การสร้างกระบวนการวิจัยเพื่อหาคำตอบนั้น จำเป็นต้องมีหลักการ โดยคำนึงถึงความสำคัญและที่มาของปัญหาในการทำวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาอย่างชัดเจน ประโยชน์ที่ได้จากการทำวิจัย การมีขอบเขตการศึกษา เช่น ขอบเขตด้านประชากร ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านตัวแปร รวมทั้งกรอบแนวคิด นิยามศัพท์ปฏิบัติการหรือนิยามศัพท์เฉพาะ อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ประสงค์การวิจัยมีความสำคัญต่อการวิจัยอย่างมาก เพราะจะทำให้ผู้วิจัยทราบว่าจะศึกษาเพื่ออะไร ซึ่งวัตถุประสงค์การวิจัยจะต้องสอดคล้องกับชื่อเรื่องในการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ รวมทั้งกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งในจุดเหล่านี้ของการวิจัยถือว่าสำคัญมาก เปรียบเสมือนกับเกมโดมิโน ที่ต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไป

การทำวิจัย จำเป็นต้องทราบถึงประเด็นปัญหาที่ทำให้เกิดคำถาม เพื่อที่จะสามารถกำหนดทิศทางของงานวิจัยเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายได้อย่างถูกต้อง และได้คำตอบที่ต้องการ ดังภาพที่ 5.2

ภาพที่ 5.2 การเลือกและกำหนดปัญหาการวิจัย

ปัญหาการวิจัย (research question) หรือปัญหานำการวิจัย คำถามการวิจัย โจทย์การวิจัย หมายถึงคำถามที่ใช้เป็นแนวทางในการชี้นำทิศทางและแนวทางในการวิจัย (ปาริชาต สถาปิตานนท์, 2545) ด้วยเหตุนี้ การกำหนดปัญหาการวิจัยจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการวิจัย ทั้งนี้ การจะตั้งปัญหาการวิจัยอย่างไรนั้น ผู้ทำวิจัยควรมีความชัดเจนว่า อยากรู้อะไรโดย

ประมวลความรู้จากแหล่งต่างๆ และใช้เวลาในการคิด วิเคราะห์เพื่อให้ประเด็นปัญหามีความกระชับชัด ลุ่มลึกตรงกับความสนใจ เงื่อนไขและทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการวิจัยได้ นอกจากนี้ ปัญหาการวิจัยยังเป็นตัวกำหนดระเบียบวิธีที่ใช้ ดังนั้นการกำหนดปัญหาการวิจัยจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรก หากปัญหาการวิจัยสะท้อนลักษณะของการแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อมุ่งทดสอบสมมติฐานหรือทฤษฎีที่ตั้งเอาไว้ก่อนแล้ว ระเบียบวิธีที่ใช้ก็จะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งนี้เกณฑ์ที่จะใช้ในการประเมินปัญหาดังกล่าว ได้แก่ มีลักษณะเป็นปัญหาการวิจัยจริง มีความสำคัญ มีคุณค่า มีความจำเป็นเร่งด่วนสมควรจะต้องวิจัย ช่วยเพิ่มพูนองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้ว มีทฤษฎี งานวิจัยและคำอธิบายที่เหมาะสมรองรับ เป็นปัญหาที่ช่วยให้ได้คำตอบที่นำไปสู่การตั้งปัญหาการวิจัยอื่นๆ ต่อไป

การเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา หรือภูมิหลัง หรือหลักการและเหตุผล เพื่อเล่าให้ผู้อ่านทราบถึง ความเป็นมาของการวิจัย โดยเขียนให้สัมพันธ์กับหลักการและเหตุผลที่ต้องทำการวิจัยเรื่องนั้น มักอ้างอิงหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่สำคัญ ๆ มาประกอบการบรรยาย ทำให้ผู้อ่านมองเห็นความจำเป็นและสภาพปัญหาของการวิจัย มักจะเขียนเป็นย่อหน้า ๆ ไม่ยืดยาวเกินไป พยายามให้เนื้อความต่อเนื่องกัน มักจะเริ่มจากแนวนโยบาย หลักการ แนวคิด สภาพปัญหา และการแก้ปัญหา

การเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาจะต้องเขียนให้เห็นความสำคัญของปัญหาหรือหัวข้อที่จะทำการวิจัย โดยเน้นให้เห็นประเด็นสำคัญๆ ที่จำเป็นมีส่วนเกี่ยวกับปัญหาที่ทำการวิจัยโดยตรง สิ่งที่ควรคำนึงในการเขียนมี ดังนี้

1. เขียนให้ตรงประเด็น เหตุผลที่นำเสนอควรเป็นเหตุผลที่นำไปสู่จุดเป็นปัญหาที่จะทำการวิจัย และช่วยชี้ให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่จะวิจัย

2. ควรใช้ข้อมูลอ้างอิงเพื่อให้เหตุผลนั้นดูมีน้ำหนักสมควรที่จะทำการวิจัย

3. ควรเขียนให้เข้าใจง่ายโดยนำเสนอเป็นประเด็นๆ เป็นลำดับต่อเนื่อง

การเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาอาจมีแนวทางในการเขียนเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นปัญหา กล่าวถึงสภาพปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอน หรือสภาพการจัดการเรียนการสอนที่พึงประสงค์

2. ขั้นวิเคราะห์ปัญหา ระบุถึงสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนโดยการวิเคราะห์ปัญหานั้นๆ อย่างรอบคอบ เพื่อชี้ให้เห็นประเด็นของการวิจัย หากมีตัวเลขประกอบให้นำมาระบุด้วย

3. ขั้นสรุปแนวทางที่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนา ระบุวิธีการหรือนวัตกรรมที่นำมาแก้ไขปัญหา

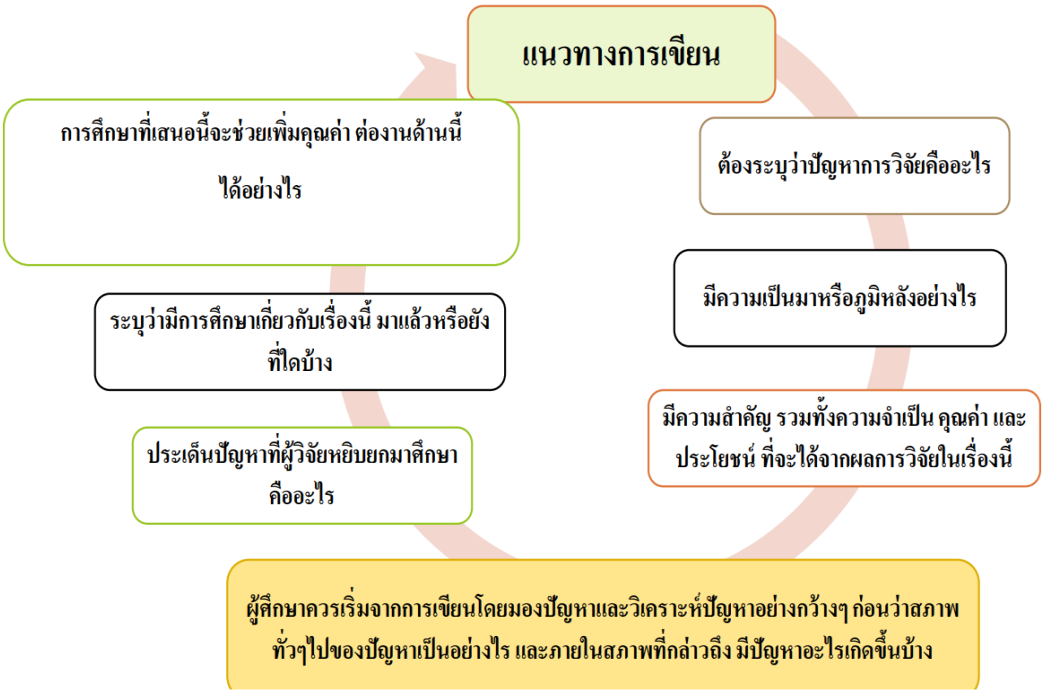

ภาพที่ 5.3 แนวทางการเขียนที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเขียนที่มาและความสำคัญ

1. ที่มา จะกล่าวถึงที่มาในกรอบกว้างๆ อาจจะกล่าวถึงการศึกษาในศตวรรษที่ 21 หรือ Thailand 4.0 เป็นการพูดถึงที่มาของปัญหา (ให้สอดคล้องกับปัจจุบัน ทันสมัย)

2. ความสำคัญ ต้องสอดคล้องกับที่มากโดยโยงเข้ามาแสดงให้เป็ความสำคัญ อาจจะพูดในมุมที่แคบลงเช่นอ้างถึงแผนการพัฒนาประเทศ แผนการศึกษาแห่งชาติเป็นต้น

3. ปัญหา ต้องกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้น โดยอ้างถึงปัญหาที่มีแหล่งอ้างอิงชัดเจนของปัญหาไม่ควรอ้างขึ้นลอยๆ ควรอ้างถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นผลลัพธ์ หรือผลการประเมินต่างๆ

4. สาเหตุ ต้องพูดถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น รูปแบบการสอน สื่อ สภาพแวดล้อมเป็นต้น

5. แนวทางการแก้ปัญหา ให้ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จากแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ที่เสนอแนวคิดไว้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

6. แนวทางที่เลือก ให้อ้างแนวทางของนักวิชาการที่พูดถึงและกล่าวถึงแนวคิดนั้นเพื่อนำมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร

7. แนะนำแนวทางที่เลือก ให้แนะนำแนวทางที่เลือก ให้บอกึความหมายของสิ่งที่นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

8. ข้อมูลพื้นฐานของเป้าหมาย กล่าวถึงข้อมูลของเป้าหมาย เช่น หน่วยงานอะไร ระดับไหน มีปัญหาเรื่องอะไร เป็นต้น

9. สรุปสิ่งที่ผู้วิจัยจะทำ โดยการกล่าวถึงสิ่งที่จะทำ และนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาอย่างไร และสามารถแก้ปัญหาได้ ดังภาพที่ 5.4

ภาพที่ 5.4 แนวทางการเขียนโครงสร้างของบทนำ

ภาพที่ 5.5 เทคนิคการเขียนที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา เป็นการอธิบายภูมิหลังที่มา ความสำคัญของปัญหา (Background Problem and Significance of the Study) ที่นำไปสู่การศึกษาวิจัย มีการร้อยเรียงเนื้อหาอย่างเชื่อมโยง ไม่ใช้วิธีการตัดต่อหรือปะติดปะต่อ การเขียนควรให้ได้ข้อความที่สะท้อนถึงการลื่นไหลของความคิด เช่น ในหนึ่งย่อหน้า ควรมีประโยคแรกเป็นประโยคหลักตามด้วยประโยคสนับสนุนและลงท้ายด้วยประโยคสรุป เป็นต้น สิ่งสำคัญในการศึกษาจะต้องระบุแหล่งอ้างอิงหรือแหล่งที่มาของความรู้ที่น่าเชื่อถือและตรวจสอบได้ แนวทางที่น่าสนใจในการเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาคือ เน้นการเขียนตามหลักการสามเหลี่ยมหัวกลับคือ จากสภาพปัญหาหรือสภาพปัจจุบัน เชื่อมโยงสู่อุดมการณ์ ทฤษฎี หรือหลักการนั้นๆ ส่งทอดสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษา หรือคำถามวิจัย อันเนื่องมาจากสถานการณ์กำหนดโจทย์วิจัย

การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) หรือ จุดมุ่งหมายการวิจัย (Research purposes) เป็นการระบุกิจกรรมหรืองานที่ผู้วิจัยต้องทำในอันที่จะได้มาซึ่งคำตอบในการวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย เป็นเสมือนเข็มทิศการดำเนินการวิจัย ช่วยให้เราทราบว่าเราจะค้นหาคำตอบอะไรจากข้อคำถามบ้าง การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นการจำแนกประเด็นการวิจัย หรือตัวแปรออกมาให้เห็นเป็นข้อย่อยที่ชัดเจน มีความเป็นวัตถุวิสัย และสามารถดำเนินการวิจัยอย่างเป็นรูปธรรม

การเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) เมื่อกำหนดคำถามวิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยจึงตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยหลักการ วิธีการ เขียนวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อควรระวัง มีดังนี้

หลักการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย

1. การเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การบอกเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่นักวิจัยต้องการค้นคว้าหาข้อเท็จจริง วัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับปัญหาวิจัยแต่ไม่เหมือนกันทีเดียว เพราะนักวิจัยส่วนใหญ่นิยมเขียนวัตถุประสงค์เป็นเป้าหมายรวม สิ่งที่ควรระวังในการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ต้องเขียนสิ่งที่เป็นเป้าหมาย มิใช่สิ่งที่เป็นวิธีการดำเนินงานวิจัย การเขียนต้องใช้ภาษาที่ง่าย สั้น กะทัดรัดและสื่อความได้แจ่มกระจ่าง (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2555)

2. ควรเขียนในรูปประโยคบอกเล่า โดยขึ้นต้นประโยคด้วยคำว่า “เพื่อ” แล้วตามด้วยคำที่แสดงพฤติกรรมในการแสวงหาคำตอบ และสาระหลักที่ต้องการศึกษา คำบางคำก็ยังกว้างและคลุมเครือ เช่น คำว่า”ศึกษา” เช่น เพื่อศึกษา..... เพราะคำนี้มีความหมายกว้างครอบคลุมพฤติกรรมการศึกษาได้หลายลักษณะ นอกจากนี้ยังมีคำกริยาอื่นๆ ที่แสดงพฤติกรรม ในการดำเนินงานของนักวิจัยอีกหลายคำที่ปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย เช่น สำรวจ ประเมิน ค้นคว้า จำแนก วิเคราะห์ ทดลอง เป็นต้น

3. ควรเป็นข้อความสั้นๆ ประโยควัตถุประสงค์ของการวิจัยมักขึ้นต้นด้วยวลี ดังต่อไปนี้

เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มี/ส่งผล/อิทธิพล/ผลกระทบ...

เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง...กับ...

เพื่อเปรียบเทียบ...กับ...

เพื่อศึกษาอิทธิพลของ...ที่มีต่อ...

เพื่อตรวจสอบ...ตามเกณฑ์ที่สร้างขึ้น

เพื่อพัฒนา...

4. ควรเขียนให้ชัดเจนว่าจะศึกษาเรื่องอะไร กับใคร ในแง่มุมใด โดยทั่วไปนิยมเขียนเป็นประโยคบอกเล่าเป็นข้อๆ เรียงตามลำดับ หัวใจของการวิจัยอยู่ที่วัตถุประสงค์ของการวิจัยต้องสอดคล้องกับหัวข้อวิจัย ส่วนอื่นๆ ของเค้าโครงวิจัย ตั้งแต่ความสำคัญของการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ ตลอดจนถึงสถิติที่ใช้ในการวิจัย ต้องยึดวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลัก

5. การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยเชิงปริมาณที่ดีควรคำนึงถึงหลักการสำคัญ คือ ต้องมีความกะทัดรัดชัดเจน อยู่ในกรอบหรือสอดคล้องกับโจทย์หรือหัวข้อปัญหาการวิจัย มีความเป็นไปได้จริงในแง่ของการปฏิบัติ ระบุจุดมุ่งเน้นที่ต้องการสืบค้นหาคำตอบอย่างเฉพาะเจาะจง และไม่มีสาระสำคัญซ้ำซ้อนกัน มีการเรียงลำดับจุดมุ่งเน้นของการศึกษาวิจัยตามความเกี่ยวข้องอย่างเป็นระดับลดหลั่นกัน

6. ใช้ถ้อยคำกล่าวพาดพิงถึงประเภท หรือรูปแบบของวิธีการศึกษาวิจัยที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ความจริง เช่น การพรรณนา การสำรวจ การหาความสัมพันธ์ และการทดลอง เพื่ออธิบายและ/หรือทำนายพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่สนใจ

แนวทางการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์เขียนในรูปเป้าหมายการวิจัย ไม่ใช่วิธีการ ต้องมีความสอดคล้องกับชื่อเรื่องและมีความสืบเนื่องจากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ซึ่งมีข้อควรระวังในการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัยว่า ไม่ควรที่จะนำเอาประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยมาใช้ในการเขียน แม้ว่าทั้งสองเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องกัน แต่ก็มีความแตกต่างกัน โดยที่วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือประเด็นที่จะทำการวิจัย ส่วนประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับเป็นการคาดหมายถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการนำผลการวิจัยที่ทำเสร็จแล้วไปใช้ ดังภาพ

ภาพที่ 5.6 แนวทางการเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ตัวอย่างวัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก

2. เพื่อศึกษาระดับของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก

3. เพื่อศึกษาแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก

ขอบเขตการวิจัย

สำหรับขอบเขตการวิจัยนั้นจะเป็นการออกแบบการวิจัยที่สำคัญ เพราะจะทำให้ทราบว่าการวิจัยนี้มีขอบเขตในการทำวิจัยอย่างไร ใครเป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา จะศึกษาที่ใด จะศึกษาเรื่องใดบ้าง ใช้แนวคิด ทฤษฎีของใครมาใช้ในการศึกษา และตัวแปรที่จะศึกษาคืออะไร

ในงานวิจัยบางเรื่องอาจจะระบุขอบเขตด้านเนื้อหาเข้าไปด้วย เพื่อให้มองเห็นขอบเขตในการวิจัยได้มากขึ้น การเขียนขอบเขตการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะต้องครอบคลุมว่าจะศึกษาตัวแปรอะไรบ้าง ซึ่งควรสอดคล้องกับกรอบความคิดของการวิจัย (Research framework) ควรมีการระบุเหตุผลที่เรานำเอาตัวแปรเหล่านั้นเข้ามาศึกษาในกรอบความคิด ไม่ควรระบุแต่ชื่อตัวแปรที่ศึกษาว่าคืออะไรเท่านั้น แต่ต้องขยายความให้เห็นแนวคิดเบื้องหลัง เพื่อให้ผู้อ่านรายงานการวิจัยเข้าใจวิธีคิดหรือทฤษฎีที่ผู้วิจัยใช้เป็นฐานในการกำหนดกรอบแนวคิด ส่วนขอบเขตประชากรนั้น ผู้วิจัยต้องอธิบายว่ากลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องจริง แล้วครอบคลุมคนกลุ่มใด ทำไมเราจึงสนใจที่จะศึกษาเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามขอบเขตด้านเนื้อหาของแนวคิดและทฤษฎี

ขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
2. ขอบเขตด้านตัวแปร
3. ขอบเขตด้านประชากร
4. ขอบเขตด้านระยะเวลาและสถานที่

ตัวอย่างขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก โดยนำแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและทฤษฎีสองปัจจัยของเฮอร์ซเบอร์ก (Herzberg et al., 1923) มาเป็นกรอบแนวทางในการทำวิจัยในครั้งนี้

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรอิสระ (independent variables) แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยจูงใจ และปัจจัยค้ำจุน ดังมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย

- เพศ
- อายุ
- ระดับการศึกษา
- ระดับการปฏิบัติงาน
- รายได้ต่อเดือน

2.3 ปัจจัยจูงใจ ประกอบด้วย

- ความสำเร็จของงาน
- การได้รับการยอมรับนับถือ
- ความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน
- ความรับผิดชอบ
- ลักษณะของงาน

2.3 ปัจจัยค้ำจุน ประกอบด้วย

- การบังคับบัญชา
- นโยบายการบริหาร
- สภาพแวดล้อมในการทำงาน
- เงินเดือน
- ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา

- ความมั่นคงในงาน

- สถานะทางอาชีพ

ตัวแปรตาม (dependent variables) คือ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก ซึ่งมีตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย

- ประสิทธิภาพในมิติของค่าใช้จ่าย หรือต้นทุนการผลิต

- ประสิทธิภาพในมิติของกระบวนการบริหาร

- ประสิทธิภาพในมิติของผลผลิตและผลลัพธ์

3. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร คือ ข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก จำนวนทั้งสิ้น 637 นาย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยคำนวณจากสูตรของ Taro Yamane ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวนประมาณ 245 คน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาและสถานที่

การวิจัยนี้จะศึกษา ระหว่างเดือนสิงหาคม – ธันวาคม 2564 เฉพาะในกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก

ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัย

นอกจากวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินการวิจัยที่มีทิศทางแล้ว ยังพบว่าประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยจะเป็นเสมือนผลผลิตและผลลัพธ์จากการทำวิจัย เขียนประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงมากที่สุด ไปหาประโยชน์น้อยที่สุดจากการวิจัย เขียนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสิ่งที่วิจัย ไม่เขียนล้อเลียนวัตถุประสงค์ แต่ควรเขียนในลักษณะว่า เมื่อทราบความแตกต่างแล้ว จะก่อให้เกิดประโยชน์ ในแง่การเสริมสร้างความรู้ หรือการใช้ผลอย่างไร ไม่ขยายความเกินความเป็นจริง ต้องอยู่ในขอบข่ายของวัตถุประสงค์ที่ศึกษาเท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย แต่ละเรื่อง ผู้วิจัยต้องทราบว่าเมื่อวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผลการวิจัยที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งการนำผลการวิจัยไปใช้นั้นขึ้นอยู่

กับงานวิจัย โดยอาจนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผน หรือกำหนดนโยบายใช้ในการปรับปรุงเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการทำวิจัย หรือ พัฒนางานด้านต่างๆ เป็นต้น โดยในการเขียนประโยชน์คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนั้นจะต้องให้สอดคล้องเรื่องที่ศึกษาและวัตถุประสงค์การวิจัย อธิบายถึงประโยชน์ที่จะนำไปใช้ได้จริง ในด้านวิชาการ จะเป็นการค้นพบทฤษฎีใหม่ซึ่งสนับสนุนหรือ คัดค้านทฤษฎีเดิม ประโยชน์ในเชิงประยุกต์ เช่น นำไปวางแผนและกำหนดนโยบายต่างๆ หรือประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อหาแนวทางพัฒนาให้ดีขึ้น เป็นต้น

คำนิยามศัพท์หรือคำนิยามปฏิบัติการ (Operational definition)

เป็นการให้ความหมายของคำที่เป็นแนวคิด ออกมาในลักษณะที่วัดได้สังเกตได้เพื่อให้มีความหมายที่แน่นอนมีขอบเขตเป็นอย่างเดียวกัน จะได้ไม่เกิดความคลาดเคลื่อนในงานวิจัย ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายตรงกัน การให้ความหมายของคำในเชิงปฏิบัติการจะต่างไปจากความหมายเชิงทฤษฎีคือ จะเน้นที่การวัด การสังเกตที่ปฏิบัติได้ แต่คำนิยามที่ให้ต้องไม่ขัดกับความหมายเชิงทฤษฎี

การให้นิยามศัพท์เฉพาะเป็นการให้ความหมายของคำที่มีความสำคัญในการวิจัยเรื่องนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำที่เป็นตัวแปรตามที่เป็นนามธรรม ทฤษฎีหลักการ แนวคิดจากผู้รู้ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องนิยามให้อยู่ในรูปของนิยามปฏิบัติการ จึงจะสามารถสร้างเครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพด้านความเที่ยงตรง

คำนิยามศัพท์เฉพาะ ในการวิจัยทั่วไปมักจะต้องให้ความหมายของคำบางคำที่สำคัญที่ใช้ในรายงานการวิจัย ให้เฉพาะเจาะจงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อให้ผู้วิจัยและผู้อ่านมีความเข้าใจตรงกัน ดังนั้นนักวิจัยจะทำการวิจัยเรื่องใดจะต้องนิยามศัพท์เฉพาะแต่ละตัวให้ชัดเจนก่อน ซึ่งจะช่วยให้งานวิจัยอยู่ในกรอบมากยิ่งขึ้นอีกด้วย สำหรับคำที่ควรให้นิยามนั้นอาจจะเป็นคำสั้นๆ ที่ใช้แทนข้อความยาวๆ เพราะถ้าเขียนข้อความยาวๆ ซ้ำกันบ่อยๆ จะทำให้เสียเวลาในการเขียน ผู้เขียนจึงกำหนดเป็นคำย่อหรือคำสั้นๆ แทน ซึ่งคำเหล่านี้จะต้องให้นิยามศัพท์เฉพาะด้วย เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจตรงกับผู้วิจัยว่าคำนั้นหมายถึงอะไร

ตัวอย่างคำนิยามศัพท์

ข้าราชการ หมายถึง นายทหารสัญญาบัตรและนายทหารประทวน ที่สังกัด กรมส่งกำลังบำรุงทหารบก

นายทหารชั้นสัญญาบัตร หมายถึง กำลังพลนายทหารชั้นประทวนสังกัดกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก มีชั้นยศตั้งแต่ ร้อยตรี ถึง พลโท

นายทหารชั้นประทวน หมายถึง กำลังพลนายทหารชั้นประทวนสังกัดกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก มีชั้นยศตั้งแต่ สิบตรี ถึง จ่าสิบเอก (พิเศษ)

งานธุรการ หมายถึง งานที่ข้าราชการชั้นประทวนทำเกี่ยวกับงานสารบรรณทั่วไป

งานทางด้านเทคนิค หมายถึง งานที่ข้าราชการชั้นประทวนต้องใช้ความชำนาญเฉพาะด้านทางเทคนิคในการทำงาน

ประจำแผนก หมายถึง ข้าราชการระดับสัญญาบัตรที่ปฏิบัติงานอยู่ในแผนกโดยมีหน้าที่ช่วยเหลืองานตามที่หัวหน้าแผนกมอบหมาย

หัวหน้าแผนก หมายถึง ข้าราชการระดับสัญญาบัตรที่ทำหน้าที่หัวหน้าแผนกในกรมส่งกำลังบำรุงทหารบก

ผู้บังคับบัญชา หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่มอบหมายงาน ควบคุมการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษา ตรวจสอบงาน รวมทั้งเป็นผู้ทำหน้าที่ประเมินผลการปฏิบัติงาน

ปัจจัยจูงใจ หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานโดยตรง เป็นปัจจัยที่จูงใจบุคลากรในหน่วยงานให้เกิดความพอใจ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

ปัจจัยค้ำจุน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องได้รับการตอบสนอง ปัจจัยเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งจูงใจที่จะทำให้คนทำงานมากขึ้น แต่เป็นปัจจัยเบื้องต้นเพื่อป้องกันไม่ให้คนไม่พอใจในงานที่ทำเท่านั้น

ประสิทธาพในมิติของค่าใช้จ่าย หรือต้นทุนการผลิต หมายถึง การดำเนินการที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการนั้นมีการปฏิบัติที่บรรลุเป้าหมาย ใช้งบประมาณต่ำ มีความคุ้มค่า

ประสิทธิภาพในมติของกระบวนการบริหาร หมายถึง การดำเนินการที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีการกำหนดเป้าหมาย แผนการทำงาน ระยะเวลาแล้วเสร็จของงาน และการดำเนินการนั้นมีการปฏิบัติที่บรรลุเป้าหมาย

ประสิทธิภาพในมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ หมายถึง การดำเนินการที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผลที่ได้อาจจะเป็น ผลิตภัณฑ์ (Product) หรือการให้บริการ (Service) ผลผลิตให้เป็นรูปธรรมและรับรู้ได้

สรุปได้ว่า หลักการเขียนนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยจะต้องไม่ขัดแย้งกับหลักทฤษฎี หรือ ข้อเท็จจริงทั่วไปควรเป็นนิยามที่ผู้วิจัยเขียนขึ้นเอง โดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยและทฤษฎี ควรนิยามตามตัวแปรที่จะศึกษา และ เนื้อหาที่วิจัย มีความชัดเจน เข้าใจได้ง่ายและผู้อ่านเข้าใจได้ตรงกัน ควรเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการ ตัวแปรวัดด้วยอะไร ผลเป็นอะไร

การทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรมในที่นี้ หมายถึงแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ การทบทวนวรรณกรรมจึงเป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา เพื่อจะตรวจสอบว่า ประเด็นที่ตนสนใจนั้นอยู่ในสถานภาพใด อะไรที่ทำกันไปแล้ว ทำอย่างไร และผลเป็นอย่างไร นักวิจัยส่วนมากจึงให้ความสำคัญกับขั้นตอนนี้ว่าเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในการทำวิจัย ซึ่งอาจกระทำในสองระยะคือ

1. ทบทวนก่อนกำหนดปัญหาการวิจัย ในระยะนี้จะเป็นการศึกษาค้นคว้า เพื่อมองหาปัญหาการวิจัย หรือทำให้ปัญหาการวิจัยชัดเจนยิ่งขึ้นพร้อมกับตรวจสอบว่างานวิจัยที่จะทำนั้นมีผู้ใดทำมาก่อนหรือไม่ อย่างไร

2. เป็นการทบทวนหลังจากกำหนดปัญหาการวิจัยแล้วเพื่อศึกษาแนวคิด และหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องว่าเป็นอย่างไร มีรายละเอียดอะไรบ้าง และส่วนไหนของทฤษฎีหรือแนวคิดที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาใช้ในงานที่ตนจะศึกษา ซึ่งเป็นการเตรียมตัวให้ผู้วิจัยมีความรู้ในเรื่องที่จะศึกษาอย่างเพียงพอ

การทบทวนวรรณกรรมไม่เพียงแต่จะได้เรียนรู้จากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆเท่านั้น แต่ยังช่วยประหยัดเวลา แรงงาน และงบประมาณ ด้วยเหตุนี้ก่อนจะเริ่มทำการวิจัย นักวิจัยควรจะค้นหาคำตอบต่อไปนี้

1) การวิจัยประเภทไหนที่มีผู้ทำแล้วในประเด็นนั้น

2) ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งก่อนๆ มีอะไรบ้าง

3) ข้อเสนอแนะที่นักวิจัยเสนอไว้ในการวิจัยครั้งต่อไปคืออะไร

4) มีประเด็นใดบ้างที่ยังไม่ได้ศึกษา

5) ประเด็นที่นักวิจัยสนใจจะช่วยเพิ่มองค์ความรู้ในสาขานั้นๆ อย่างไร

6) การศึกษาที่ผ่านมาใช้วิธีการศึกษาอย่างไร

คำตอบที่ได้จากคำถามดังกล่าวจะช่วยในการกำหนดปัญหาการวิจัย หรือตั้งสมมติฐานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้การทบทวนวรรณกรรมยังนำไปใช้ในขั้นตอนอื่นของการวิจัยด้วย เช่น การออกแบบการวิจัย และการเขียนรายงานการวิจัยในส่วนของการอภิปรายผล

การตั้งสมมติฐาน

เมื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านจนพอจะมองเห็นแนวทางว่า ประเด็นที่สนใจศึกษานั้นจะมีผลออกมาเป็นเช่นไร จึงลงมือเขียนสมมติฐาน สมมติฐานเป็นการคาดเดาหรือทำนายคำตอบของปัญหาการวิจัย ซึ่งอาศัยเหตุผลจากทฤษฎีแนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเขียนในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เพื่อเป็นแนวทางในการตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ต่อไป โดยเฉพาะวิจัยเชิงปริมาณ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยอาจจะตั้งหรือไม่ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ก่อนก็ได้ และมักจะเขียนในเชิงบรรยาย ทั้งนี้การเขียนสมมติฐานจะเขียนเพื่อกำหนดแนวทางและเป้าหมายของการศึกษาแต่พร้อมจะปรับเปลี่ยนเมื่อเก็บข้อมูลไปบางส่วนแล้ว ในส่วนข้อเสนอแนะในการตั้งสมมติฐานที่ดีซึ่งจะเอื้อให้ทำการวิจัยได้เป็นอย่างดีนั้นจะต้องสะท้อนถึงแนวความคิดที่ชัดเจนไม่คลุมเครือ ต้องกำหนดให้ชัดเจน ให้ความหมายในเชิงปฏิบัติได้เป็นอย่างดี การตั้งสมมติฐานก็จะชัดเจน

ตามไปด้วย รวมทั้งต้องเฉพาะเจาะจง เพราะหากตั้งสมมติฐานไว้กว้างเกินไปอาจไม่สามารถพิสูจน์หรือทดสอบได้ และควรคำนึงถึงเทคนิคและความก้าวหน้าของศาสตร์ในสาขานั้นๆ เพราะผู้วิจัยจะต้องแน่ใจว่า สมมติฐานที่ตนตั้งขึ้นนั้นจะต้องพิสูจน์หรือทดสอบได้

ตัวอย่าง สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

1. ข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบกที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่างกัน

2. ข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบกที่มีปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนต่างกัน มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่างกัน

3. ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมส่งกำลังบำรุงทหารบกอยู่ในระดับมาก

การออกแบบการวิจัย

การออกแบบการวิจัย (Research design) เป็นการกำหนดกระบวนการ ขั้นตอน หรือกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสำหรับตอบปัญหาการวิจัยตามที่ตั้งไว้ในวัตถุประสงค์ ได้อย่างถูกต้อง (validity) แม่นยำ (accurate) อย่างมีวัตถุประสงค์ (objective) และประหยัด (economically) โดยที่ผู้วิจัยจะต้องทำกิจกรรมให้ครอบคลุม ตั้งแต่ปัญหาการวิจัย ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ผลการวิจัยที่ถูกต้องเชื่อถือได้

การออกแบบการวิจัยที่ดี (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2555) จะต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขของความเป็นศาสตร์ทั้ง 6 ข้อ ได้แก่

1) ความต้องการด้านวิชาการของผู้วิจัย เพราะผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดกรอบแนวคิดที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมจึงส่งผลต่อการออกแบบวิจัยเป็นอย่างมาก

2) ธรรมชาติของศาสตร์ (epistemology) ศาสตร์ในแต่ละศาสตร์มีระเบียบวิธีการวิจัยที่แตกต่างกัน ดังนั้นการออกแบบการวิจัยจำเป็นต้องเป็นไปตามศาสตร์ที่ศึกษา

3) ธรรมชาติของสิ่งศึกษา (ontology) ธรรมชาติของปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นมีความแตกต่างกัน ทำให้ผู้วิจัยต้องเลือกการออกแบบการวิจัยที่ไม่เหมือนกัน ขณะเดียวกันผู้วิจัยควรทำความเข้าใจและข้อจำกัดของศาสตร์

4) ค่านิยมวิทยา (axiology)

5) กระบวนทัศน์วิจัย (research paradigm) นั้นมีความสำคัญอย่างมาก เพราะโลกทัศน์ของนักวิจัยที่มีมุมมองครอบคลุมในแต่ละศาสตร์ และความเชื่อในเรื่องที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมไม่เท่ากัน ทำให้กระบวนทัศน์วิจัยที่แตกต่างกันก็จะออกแบบการวิจัยที่แตกต่างกัน

6) ระเบียบวิธีการวิจัย (methodology) ที่ใช้ในการศึกษาของแต่ละประเภทการวิจัย ทั้งที่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณหรือการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยต้องออกแบบการวิจัยให้สอดคล้องการประเภทของการวิจัย

การออกแบบการวิจัยเป็นการกำหนดแผนงาน ยุทธวิธีการดำเนินงานเพื่อตอบปัญหาการวิจัย เมื่อพิจารณาการออกแบบการวิจัยในด้านประสิทธิผลแล้ว การออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณนั้น มุ่งที่จะให้ได้ข้อค้นพบที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มีความตรงภายใน และมีความตรงภายนอก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2535)

1. ความตรงภายใน (internal validity) การวิจัยจะมีความตรงภายในสูง เมื่อความแตกต่างหรือความแปรปรวน (variance) ที่เกิดขึ้นกับตัวแปรตาม (dependent variable) เป็นผลเนื่องมาจากตัวแปรอิสระ (independent variable) ของการวิจัยเท่านั้น หรือผู้วิจัยสามารถวัดค่าตัวแปรอิสระ และตัวแปรตามได้อย่างมีความคลาดเคลื่อนต่ำ ตลอดจนสามารถควบคุมตัวแปรตามไว้ได้นั่นเอง การออกแบบการวิจัยที่ให้ความตรงภายในสูงนั้น ผู้วิจัยสามารถออกแบบการวัด เพื่อวัดค่าตัวแปร และควบคุมตัวแปรได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนต้องสามารถออกแบบการใช้สถิติ เพื่อเลือกใช้สถิติเชิงบรรยาย และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างถูกต้อง

2. ความตรงภายนอก (external validity) การวิจัยจะมีความตรงภายนอกสูง เมื่อผลการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปอ้างอิง (inference) ไปยังประชากรเป้าหมายอย่าง

ถูกต้อง หรือสามารถนำผลการวิจัยไปสรุปใช้ (generalize) ในสถานการณ์อื่นที่คล้ายคลึงกันได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสามารถกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ผู้วิจัยจะต้องสามารถสุ่มตัวอย่างที่มีความเป็นตัวแทนประชากรเป้าหมายที่ต้องการสรุปอ้างอิงไปถึงและจะต้องสามารถออกแบบการใช้สถิติเพื่อเลือกใช้สถิติเชิงสรุปอ้างอิงจากค่าสถิติของกลุ่มตัวอย่าง ไปยังค่าพารามิเตอร์ของประชากรได้อย่างถูกต้อง ความตรงภายใน เป็นคุณสมบัติพื้นฐานส่วนความตรงภายนอก มีความสำคัญกล่าวคือ การวิจัยจะมีความตรงภายนอกสูง เมื่อการวิจัยนั้นประกอบด้วยความตรงภายใน ตลอดจนผู้วิจัยสามารถออกแบบการสุ่มตัวอย่าง (sampling design) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรเป้าหมายโดยการจัดกระทำการสุ่ม (random selection) และจะต้องสามารถออกแบบการใช้สถิติ เพื่อเลือกใช้สถิติเชิงสรุปอ้างอิงในการวิเคราะห์ และแปลความหมายได้อย่างถูกต้อง การออกแบบการวิจัยดังกล่าวเป็นวิธีการที่ใช้กับการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งจะออกแบบการวิจัยก่อนที่จะเริ่มศึกษา ในขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพจะออกแบบการวิจัยในระหว่างดำเนินงาน โดยเน้นความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนตามบริบทที่ศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงได้แก่ลักษณะของข้อมูล ซึ่งอาจแบ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ข้อมูลที่ต้องการจะเป็นข้อมูลเชิงปริมาณหรือข้อมูลเชิงคุณภาพ หรือเป็นทั้งสองร่วมกันขึ้นอยู่กับปัญหาการวิจัยด้วย โดยข้อมูลเชิงปริมาณเป็นข้อมูลที่เป็นตัวเลขที่สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ทางสถิติได้ ในขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นข้อมูลที่เป็นข้อความ ตัวอักษรหรือภาพต่างๆ ที่ผู้วิจัยจะต้องนำไปตีความเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจต่อไป

วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจะใช้การสอบถาม การสัมภาษณ์เป็นหลักโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการที่ไม่กำหนดโครงสร้างตายตัว โดยใช้ตัวนักวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บข้อมูลและมักใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่กำหนดโครงสร้างไว้แน่นอนเป็นหลัก นอกจากนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพยังเน้นวิธีการเข้าถึงข้อมูล คือการที่ผู้วิจัยทำตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ เนื่องจากข้อมูลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัย การเตรียมการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นเพราะอาจส่งผลต่อคุณภาพของข้อมูลได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล คือการนำเอาข้อมูลมาแยกแยะ ผสมผสานเพื่อให้เกิดเป็นแนวความคิดและนำแนวความคิดเหล่านั้นมาแยกแยะ ผสมผสาน ประกอบกันเพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์ที่ใช้อธิบายและตอบปัญหาการวิจัย

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยต้องเลือกวิธีการและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลให้เหมาะสม แต่เนื่องจากวิธีการและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีมากมาย ผู้วิจัยจึงต้องเลือกวิธีการและสถิติให้เหมาะสมกับประเภทของตัวแปร จุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์และจุดมุ่งหมายในการวิจัย ควรวิเคราะห์สมมติฐานและปัญหาการวิจัยว่าต้องการทำความเข้าใจกฎเกณฑ์อะไรสมมติฐานและปัญหาการวิจัยที่มีลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งแต่ละลักษณะต้องการวิธีและสถิติที่ใช้แตกต่างกัน นักวิจัยต้องเข้าใจและเลือกให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสมมติฐานและปัญหาการวิจัยของตน นอกจากนี้ยังพบว่า จำนวนตัวแปรที่เกี่ยวข้อง วิธีการและสถิติที่จะใช้กับสมมติฐานที่มีตัวแปรเดียว สองตัวแปร หรือมากกว่าสองตัวแปรจะแตกต่างกันไป รวมถึงระดับการวัดแต่ละตัวแปรมาเกี่ยวข้องด้วย ตัวแปรที่มีการวัดเป็นระดับต่างๆ ได้แก่ นามบัญญัติ, การจัดอันดับ, อันตรภาค หรืออัตราส่วน ต้องเลือกใช้สถิติและวิธีวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน

ในการเลือกใช้วิธีการและสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างถูกต้องนั้น นักวิจัยจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจข้อตกลงเบื้องต้นของสถิตินั้นๆ นักวิจัยมือใหม่มักจะเข้าใจว่าการใช้สถิติที่ลึกซึ้งเป็นการแสดงถึงคุณภาพของการวิจัย ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด การเลือกใช้สถิติที่ลึกซึ้งโดยไม่เข้าใจถึงข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติดังกล่าว และการที่นักวิจัยมีข้อมูลที่ไม่เป็นไปตามข้อตกลงดังกล่าวเป็นความผิดพลาดที่เกิดขึ้นให้พบเห็นอยู่เสมอ การเลือกใช้สถิติที่สูงเกินไปจึงเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องเช่นเดียวกันการเลือกสถิติที่หยาบเกินไป ก็อาจทำให้รายละเอียดของข้อมูลสูญหายไปได้เหมือนกัน วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสมที่สุดจึงขึ้นอยู่กับความเข้าใจของนักวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและสมมติฐานการวิจัย จำนวนตัวแปร ระดับการวัดของตัวแปร และความเข้าใจของนักวิจัยเกี่ยวกับข้อตกลง วิธีการและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ตัวอย่างของสถิติที่อาจใช้กับปัญหาการวิจัยลักษณะต่างๆ กันมี ดังนี้

– สถิติสำหรับวิเคราะห์ตัวแปรเดี่ยว เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

– สถิติสำหรับวิเคราะห์ตัวแปรสองตัวแปร เช่น Chi–Square, t–test, ANOVA หรือ F–test, Pearson Product Moment Correlation หรือ Regression

– สถิติสำหรับวิเคราะห์ตัวแปรมากกว่า 2 ตัวแปรขึ้นไป (ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจข้อตกลงของสถิติเหล่านี้ให้ดี) เช่น Multiple Correlation, Partial Correlation, Multiple Regression Analysis, Multiple Classification Analysis, ANCOVA, หรือ Factor Analysis เป็นต้น

การจัดทำและนำเสนอรายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยเป็นเอกสารรายงานที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสองส่วนหลักๆ คือ

- ส่วนแรก เป็นโครงร่างการวิจัย ที่ผู้วิจัยได้จัดทำก่อนที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล
- ส่วนที่สอง เป็นส่วนที่เสนอผลงานการวิจัยและการสรุป อภิปรายผล ซึ่งจัดทำเมื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว

ทั้งนี้หากพิจารณาจากเนื้อหาที่แบ่งเป็นบทในรายงานการวิจัยที่พบโดยทั่วไปจะมีอยู่ 5 บทนั้น สามบทแรกเป็นโครงร่างการวิจัยคือส่วนที่เป็นบทนำ การทบทวนวรรณกรรม และวิธีดำเนินการวิจัย ส่วนบทที่สี่และห้า เป็นผลการวิจัยและสรุปอภิปรายผล

บรรณานุกรมและรายการอ้างอิงท้ายบท

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2549). เทคนิคการเขียนเค้าโครงการวิจัย: แนวทางสู่ความสำเร็จ. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2555). สถิติชวนใช้. กรุงเทพฯ: ไอคอนพริ้นติ้ง.

ปาริชาต สถาปิตานนท์. (2545). ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกูล. (2545). การวิจัยเชิงทดลองทางพฤติกรรมศาสตร์ในการออกแบบวิจัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ

วรรณี แกมเกตุ. (2551). การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2535). ข่าวสารวิจัยการศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2534 – มกราคม 2535

สุชาติประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2540). เทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัวสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2555) ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สามรดา.

บทที่ 6

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. อธิบายความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. เข้าใจหลักการและลักษณะของงานวิจัยเชิงคุณภาพ
3. เข้าใจขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ

สื่อการสอน	**การวัดผลและประเมินผล**
1. เอกสารประกอบการสอน	1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. PowerPoint	2. วิเคราะห์วิจารณ์กรณีศึกษา
3. การบรรยายในชั้นเรียน	3. กิจกรรมกลุ่มแบบ Workshop

ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นอธิบายกระบวนการของปรากฏการณ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม โดยอาศัยมิติทางสังคม และวัฒนธรรมเป็นหลักในการศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์นั้น การวิจัยเชิงคุณภาพมีข้อดีหลายประการ ประการแรก ช่วยให้นักวิจัยได้มองเห็นพฤติกรรมในสภาพที่เป็นธรรมชาติ โดยไม่มีสิ่งปรุงแต่ง นอกจากนี้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพยังช่วยให้นักวิจัยเข้าใจปรากฏการณ์ที่ตนศึกษาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน ประการสุดท้าย วิธีการเชิงคุณภาพอำนวยโอกาสให้นักวิจัยศึกษาเรื่องใหม่ๆ ซึ่งถ้าใช้แบบสอบถามอาจจะไม่ได้ข้อมูลที่ไม่ได้ถาม แต่ใช้วิธีสังเกตหรือสนทนากลุ่มอาจได้เนื้อหาหรือประเด็นที่ไม่ได้คาดคิดไว้ก่อนที่จะศึกษา

อย่างไรก็ตาม การวิจัยเชิงคุณภาพยังมีข้อจำกัด ประการแรกขนาดตัวอย่างโดยทั่วไปมักจะน้อย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่สามารถสรุปข้อมูลไปกว้างกว่ากลุ่มตัวอย่างได้ ด้วยเหตุนี้จึงมักจะนำการวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ในขั้นตอนแรกของโครงการเพื่อสำรวจข้อมูลต่อไป แทนที่จะนำมาใช้ในช่วงท้าย ทั้งนี้ข้อมูลที่รวบรวมจากวิธีการคุณภาพจะนำไปใช้ในการเตรียมการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ถึงแม้ว่าข้อมูลเชิงคุณภาพอาจจะครอบคลุมข้อมูลทั้งหมดที่ต้องการในการศึกษาครั้งนั้น ความน่าเชื่อถือของข้อมูลอาจเป็นข้อจำกัดประการที่สอง เนื่องจากผู้สังเกตจะอธิบายเหตุการณ์เฉพาะ (unique events) และผู้ที่ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพต้องเข้าไปใกล้ชิดผู้ให้ข้อมูล จนกระทั่งอาจเสียความเป็นปรนัยในการรวบรวมข้อมูล ประการที่สาม ถ้าไม่ได้วางแผนการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยความรอบคอบ อาจจะไม่บังเกิดผลที่เป็นประโยชน์ได้ ทั้งนี้เพราะการวิจัยเชิงคุณภาพ ดูเหมือนจะง่ายต่อการปฏิบัติ แต่จำเป็นต้องวางแผนให้ละเอียดรอบคอบ เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะเน้นหรือให้ความสำคัญกับประเด็นหลัก

งานวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะที่สำคัญ คือ มีความต้องการข้อมูลที่รอบด้าน (holistic) เพื่อเข้าใจบริบทของสังคมอันเป็นแนวคิดพื้นฐานที่เห็นได้ชัดในงานวิจัย ทั้งยังมีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (contextual) แต่ปรากฏการณ์ทางสังคมบางประการไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลธรรมดาทั่วไปได้ นักวิจัยจึงพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ในสังคม ด้วยเหตุที่เนื้อหาของสาขาวิชามานุษยวิทยา ให้ความสนใจในเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม จึงมีอิทธิพลต่อการวิจัยเชิงคุณภาพมาก ในการศึกษาหาเหตุผลของปรากฏการณ์ทางสังคมจึงจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ข้อมูลทั้งในระดับปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน และข้อมูลในระดับที่ควรจะเป็นข้อมูลที่ได้จะต้องเป็นข้อมูลที่สะท้อนระบบคิดของผู้ตอบโดยตรง นอกจากนี้ยังพบว่าข้อแตกต่างของระดับของการตีความนับเป็นเรื่องสำคัญที่นักวิจัยเชิงคุณภาพจะต้องเรียนรู้ที่จะแยกออกจากกัน เพื่อจะให้ได้ผลการวิเคราะห์สะท้อนสภาพความเป็นจริงของชุมชน หรือสังคมมากที่สุด การศึกษากระบวนการเป็นอีกลักษณะหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อจะช่วยให้สามารถค้นพบคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุความเป็นมาและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในลักษณะที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขั้นตอนของการเกี่ยวข้อง ช่วงเวลาของการเกี่ยวข้องจนเกิดเป็นกระบวนการ ลักษณะของงานวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญอีกลักษณะหนึ่ง คือ การเก็บข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่เลือกสรรแล้วว่าเป็นผู้ที่รู้เรื่องนั้นๆดี (key informant) วิธีการเก็บข้อมูลโดย

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ถามเฉพาะคนในเรื่องที่คนอื่นไม่รู้ ถือได้ว่าเป็นเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นลักษณะเด่นและอาจใช้วิธีการตีความจากข้อมูลที่มีอยู่เพื่อเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่

ความแตกต่างในทางปฏิบัติของวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ

จะเห็นได้จากกระบวนการในการวิจัยที่สามารถสรุปถึงความแตกต่างได้จาก

1) นักวิจัยเชิงคุณภาพต้องการความเป็นปรนัย และตัวผู้วิจัยอยู่ห่างจากข้อมูล แต่นักวิจัยเชิงคุณภาพถือว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูล ซึ่งหมายความว่าหากนักวิจัยไม่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันก็จะไม่ได้ข้อมูลเลย

2) วิธีการเชิงปริมาณจะออกแบบการวิจัยก่อนที่จะเริ่มต้นศึกษา สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพจะค่อยๆ ออกแบบการวิจัยในระหว่างดำเนินการและสามารถที่จะปรับเปลี่ยนระหว่างทางได้

3) นักวิจัยเชิงปริมาณพยายามจำกัดตัวแปรภายนอก โดยดำเนินการศึกษาในสถานการณ์ที่ถูกควบคุม แต่นักวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการศึกษาในสนามในบริบทที่เป็นจริงเพื่อจะได้รวบรวมข้อมูลเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยปล่อยให้เหตุการณ์ต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ได้พยายามควบคุมตัวแปรภายนอก

4) เครื่องมือวัดกับผู้วิจัยอยู่คนละส่วนกัน ใครจะใช้เครื่องมือเหล่านั้นแทนนักวิจัยก็ได้ ในขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยคือเครื่องมือเอง จะใช้ผู้อื่นแทนไม่ได้

5) นักวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิจัยในการทดสอบ สนับสนุนหรือปฏิเสธทฤษฎี แต่การวิจัยเชิงคุณภาพจะค่อยๆ พัฒนาทฤษฎีขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัย

ในปัจจุบัน มีการวิจัยทั้งสองประเภทร่วมกันมากยิ่งขึ้น แม้จะมีความแตกต่างดังที่กล่าวมา เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษาได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าการวิจัยเชิงคุณภาพจะเป็นวิธีการที่ดีในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล แต่นักวิจัยจะต้องระลึกไว้ว่าการศึกษาแนวนี้มีข้อจำกัดในการแปลผล ส่วนใหญ่แล้วการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้กลุ่มตัวอย่างเล็กๆ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหรือหน่วยที่ศึกษามิใช่ตัวแทนของประชากร วิธีการวิจัยทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพมีข้อเด่นและข้อจำกัดในตัวของมันเอง วิธีการวิจัยอย่างหนึ่งอาจเหมาะที่จะใช้ศึกษาปัญหาบางอย่างที่ต้องการข้อมูลบางประเภท แต่ไม่เหมาะที่จะใช้เมื่อปัญหา

และข้อมูลที่ต้องการมีลักษณะต่างออกไป การเข้าใจและมีความรู้ในระเบียบวิธีวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จะช่วยให้นักวิจัยสามารถเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมกับปัญหาและข้อมูลที่ต้องการได้

ตัวอย่างบทความวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกัน

วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก

โดย อาจารย์สุพจน์ อินหว่าง และ รองศาสตราจารย์ ดร.กัญญามน อินหว่าง

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของการพัฒนาครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อหาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก การศึกษานี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสำรวจด้วยวิธีการสำรวจ และสัมภาษณ์เจาะลึกกับผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรม ประชากร ได้แก่ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจงกับผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลกที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องภายในระยะเวลา 3 ปี ได้ทั้งสิ้น จำนวน 312 ราย

ลักษณะการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม วิเคราะห์สังเคราะห์แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากผลงานวิชาการและวิจัยเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย สำรวจและการสัมภาษณ์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์การคัดเลือกที่กำหนด ผลจากการศึกษา พบว่า ระดับความสำคัญของลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลกอยู่ในระดับมาก (= 4.09, SD=0.57)และระดับความสำคัญของกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวมมีการนำไปใช้ในระดับมาก (=3.84 ,SD.=0.62) จากผลการวิจัยองค์ประกอบลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลกมีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรมจังหวัดพิษณุโลกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้าน เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแหล่งจัดหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพภายในชุมชน ประชุมวางแผนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ เพื่อจัดหาแหล่งตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้าและการบริการ สร้างความร่วมมือกับชุมชน หรือกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆเพื่อผลักดันให้เป็นสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศมีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรม จังหวัดพิษณุโลกและเป็นแนวทางการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ปัจจุบันภาครัฐได้สร้างนโยบายเพื่อให้เกิดทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยเน้นด้านการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับสถานประกอบการต่างๆตลอดจนผู้ที่ตกงาน อย่างไรก็ตามนโยบายของภาครัฐในการที่จะพลิกฟื้นสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจนี้จึงก่อเกิดแนวทางการดำเนินธุรกิจที่เหมาะสมกับประเทศไทยด้วยการนำแนวคิดดั้งเดิมของคนไทยผสมผสานกับแนวคิดที่เป็นระบบการบริหารจัดการแนวทางใหม่เพื่อสร้างธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดด้านธุรกิจชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนและแนวคิดวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากแนวคิดดังกล่าวจึงเกิดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแกร่งเพื่อที่จะสามารถแข่งขันกับตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศได้มากขึ้น ภาครัฐจึงมีนโยบายการผลักดันจัดตั้งธนาคารวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็กขึ้นรวมทั้งแก้ไขปัญหาสภาพคล่องของภาคอุตสาหกรรมด้วยการปรับโครงสร้างการบริหารงานของบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม มีการเน้นการเพิ่มเงินทุนหมุนเวียน พร้อมกับลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และสนับสนุนการนำเครื่องจักรมาจดทะเบียนกรรมสิทธิ์เพื่อใช้เป็นหลักทรัพย์ในการเพิ่มทุน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนผู้ประกอบการเดิมและเพิ่มโอกาสและทางเลือกด้านแหล่งเงินทุนให้ผู้ประกอบการใหม่เพื่อการสร้างรากฐาน การผลิต การจ้างงาน การสร้างรายได้ และการส่งออกต่อไป

การดำเนินธุรกิจของชุมชนได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่รัฐบาลให้ความสำคัญเพราะเป็นรากฐานของเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลได้สูญเสียเงินเพื่อการสร้างโครงการต่างๆให้กับชุมชนเป็นจำนวนมาก ประเด็นสำคัญคือทำอย่างไรรัฐบาลจะไม่ต้องพบกับปัญหาการสูญเสียเงินทุนที่ได้นำมาผลักดันธุรกิจเหล่านี้และทำอย่างไรผู้ประกอบการจึงจะสร้างขีดความสามารถของตนให้สามารถพัฒนาสินค้าและการบริการได้ แต่เนื่องจากผู้ประกอบการในชุมชนยังขาดความเข็มแข็งในการพึ่งตนเองในด้านการดำเนินธุรกิจ เช่น ปัญหาด้านตลาดส่งออกภายนอกชุมชน ปัญหาด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการผลิตสินค้า และปัญหาการรวมกลุ่มที่สามารถพัฒนาธุรกิจให้เติบโตได้ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ประกอบการในชุมชนขาดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังนั้นจึงเป็นโจทย์ที่สำคัญว่าวิธีการใดที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ และนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จะสามารถพลิกฟื้นความยากจนของชุมชนต่างๆได้มากน้อยเพียงใดและจะสามารถพัฒนาไปสู่วิสาหกิจชุมชนได้อย่างไร ซึ่งวิสาหกิจชุมชนนั้นจะต้องประกอบกิจการด้วยคนในชุมชนทั้งในด้านการผลิตสินค้า การให้บริการและการเรียนรู้ การพึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชนด้วยการนำทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนมาดำเนินการโดยใช้รูปแบบการจัดการที่เหมาะสม โดยคนในชุมชนจะต้องสามารถทำให้ทรัพยากรของชุมชนเกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นและนำมาเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ ซึ่งจะเห็นว่านโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผ่านมามีความสำเร็จนั้นคนในชุมชนได้รวมกลุ่มเพื่อสร้างงานและสร้างรายได้ในครอบครัวเช่นกัน แต่การที่หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จะนำไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่แข็งแกร่งได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนาคนและพัฒนาระบบการจัดการที่เข้มแข็ง สำหรับแนวทางการพัฒนาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่วิสาหกิจชุมชนนั้นมีรูปแบบการพัฒนา ซึ่งเป็นรอยต่อที่สำคัญเพราะหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้นเป็นระดับพื้นฐานของชุมชนซึ่งต่อเนื่องมาจากประชาคมของหมู่บ้านและตำบล ดังนั้นเมื่อต้องการพัฒนาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์มาสู่วิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาทุกระบบของชุมชน เช่น พัฒนาการดำเนินการด้านธุรกิจของชุมชน การร่วมทุนดำเนินการ และการสร้างอาชีพที่ยั่งยืนเพื่อให้ชุมชนมีรายได้ที่มั่นคงต่อไป เพื่อให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่วิสาหกิจชุมชนอย่างชัดเจน ลำดับต่อไปจะเสนอถึงความเป็นไปได้ของการพัฒนาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และแนวทางการพัฒนาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่วิสาหกิจชุมชน (กัญญามน อินหว่าง, 2550)

จากความเข้มแข็งของกลุ่มสหกรณ์ต่างๆของเกษตรกรจังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีการจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อประกอบกิจกรรมของชุมชนในการผลิตสินค้า การให้บริการและอื่นๆ เพื่อสร้างรายได้และพึ่งพาตนเองของครอบครัวและ ชุมชนให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 มีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สำหรับจังหวัดพิษณุโลก มีกลุ่มที่ขอจดทะเบียนรวม 1,256 กลุ่ม.ซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคงมากยิ่งขึ้น สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแต่ละประเภท เพราะหากผู้นำกลุ่มสามารถสร้างกระบวนการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ก็จะสามารถส่งเสริมกลุ่มให้เข้มแข็งต่อไป ปัจจุบันภาครัฐได้สร้างนโยบายเพื่อให้เกิดทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยเน้นด้านการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับสถานประกอบการต่างๆตลอดจนผู้ที่ตกงาน อย่างไรก็ตามนโยบายของภาครัฐในการที่จะพลิกฟื้นสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจนี้จึงก่อเกิดแนวทางการดำเนินธุรกิจที่เหมาะสมกับประเทศไทยด้วยการนำแนวคิดดั้งเดิมของคนไทยผสมผสานกับแนวคิดที่เป็นระบบการบริหารจัดการแนวทางใหม่เพื่อสร้างธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดด้านธุรกิจชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนและแนวคิดวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากแนวคิดดังกล่าวจึงเกิดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแกร่งเพื่อที่จะสามารถแข่งขันกับตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศได้มากขึ้น ภาครัฐจึงมีนโยบายการผลักดันจัดตั้งธนาคารวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็กขึ้น รวมทั้งแก้ไขปัญหาสภาพคล่องของภาคอุตสาหกรรมด้วยการปรับโครงสร้างการบริหารงานของบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม มีการเน้นการเพิ่มเงินทุนหมุนเวียน พร้อมกับลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และสนับสนุนการนำเครื่องจักรมาจดทะเบียนกรรมสิทธิ์เพื่อใช้เป็นหลักทรัพย์ในการเพิ่มทุน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนผู้ประกอบการเดิมและเพิ่มโอกาสและทางเลือกด้านแหล่งเงินทุนให้ผู้ประกอบการใหม่เพื่อการสร้างรากฐาน การผลิต การจ้างงาน การสร้างรายได้ และการส่งออกต่อไป

ปัญหาการพัฒนาศักยภาพและการปรับตัวในระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ที่เกื้อหนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนเนื่องจากแนวทางการดำเนินงานไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่จะผสมผสานองค์ความรู้เดิม ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น

และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในชุมชน ผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดผลดีและผลเสียต่อชุมชนในหลายกรณี โดยเฉพาะในระยะยาวจะเห็นรอยแตกร้าวที่เกิดจากการขัดแย้งทั้งในมิติทางเศรษฐศาสตร์และมิติทางสังคมกว้างขึ้นอย่างชัดเจน เริ่มจากระหว่างปัจเจกชนพัฒนาสู่สถาบันครอบครัว และกระจายสู่องค์กรต่างๆ ในชุมชน กลุ่มที่มีฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกไม่เข้มแข็งเพียงพอ ก็มักจะประสบความล่มสลายไปในที่สุด ด้านมิติทางสิ่งแวดล้อม ยังขาดการปลูกจิตสำนึกในการรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต รวมทั้งข้อผิดพลาดของกระบวนทัศน์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่า ผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานตามกระบวนการดังกล่าว มีลักษณะการมองวิสาหกิจชุมชนที่แตกต่างกันใน 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะมองแบบแยกส่วน การมองลักษณะนี้ถือว่าปัญหาของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากส่วนใดส่วนหนึ่ง การให้ความช่วยเหลือสนับสนุนจึงแก้ไขเฉพาะส่วนนั้นๆ โดยไม่เข้าใจถึงความเชื่อมโยงไปยังส่วนอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม การแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อปัจจัยที่เชื่อมโยงกันทางด้านการสนับสนุนหรือขัดแย้งกันจนทำให้เกิดปัญหาใหม่อยู่เสมอๆ 2) ลักษณะมองแบบลดส่วน เป็นการมองปรากฏการณ์ของวิสาหกิจชุมชนในกระบวนทางเศรษฐ์มิติเชิงตัวเลข หรือเป็นข้อมูลเชิงสถิติ โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยอื่น หรือทำความเข้าใจในมิติอื่นที่มีผลกระทบต่อวิสาหกิจชุมชน การพยายามอธิบายปรากฏการณ์วิสาหกิจชุมชนในเชิงตัวเลข ทำให้มองข้ามปัจจัยทางธรรมชาติด้านองค์ประกอบของอุตสาหกรรมซึ่งเป็นที่มาของตัวเลขเหล่านั้น โดยเฉพาะปัจจัยเชิงคุณภาพในมิติทางสังคม 3) ลักษณะมองแบบกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นการอธิบายธรรมชาติของกระบวนการพัฒนาด้วยกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์แบบตายตัว และอธิบายเป็นกลไกการเกิดที่แน่นอน เช่น ธุรกิจไม่เติบโตเนื่องจากขายไม่ได้ ไม่มีตลาด ทั้งๆ ที่มีปัจจัยด้านศิลปะที่มีความสัมพันธ์และมีส่วนร่วมของกระบวนการดังกล่าวอยู่มิใช่น้อย การมองเห็นวิสาหกิจชุมชนแยกออกเป็นส่วนๆ ข้างต้น ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมองไม่เห็นถึงคุณค่าในมิติทางจิตวิญญาณของวิสาหกิจชุมชนที่มีพลวัตร มีความละเอียดอ่อนและมีชีวิตชีวา มิใช่มองเห็นวิสาหกิจชุมชนเป็นเรื่องของวัตถุดิบ กระบวนการผลิต ต้นทุน กำไร ฯลฯ ที่ไร้วิญญาณ ซึ่งส่งผลกระทบให้เกิดการทำลายการบูรณาการขององค์กร สังคม และธรรมชาติของมนุษย์ กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่เอารัดเอาเปรียบกัน แสวงหาประโยชน์จากผู้ด้อยโอกาส เป็นสังคมบริโภคและแก่งแย่งแข่งขันในทางวัตถุ ขาดความจริงใจร่วมมือกันพัฒนาสังคมอุตสาหกรรมให้เป็นสังคมที่มีการอยู่ร่วมกัน แบ่งปัน และเอื้ออาทรซึ่งเป็นพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์

ดังนั้นกระบวนทัศน์ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนใหม่จึงต้องเข้าใจ วิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวม เข้าใจถึงการมีชีวิตชีวาตามธรรมชาติ หรือมีแบบอย่างที่เหมือนกันทั้งหมด การคิดแบบองค์รวมเป็นระบบที่เชื่อมโยงวิสาหกิจชุมชนสู่บริบทในระบบย่อย และระบบใหญ่ทั้งหมด ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ความเชื่อมโยงคือสภาวะที่องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนทุกส่วนมีความสัมพันธ์กันในบริบทที่ซับซ้อนกันไปมา และมีกระบวนการที่ต่อเนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลายในชุมชน การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและแบบแผนการปฏิบัติงานของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนข้างต้น ไม่ใช่ได้จากการอบรมหรือฟังบรรยายหรือการมีคู่มือการปฏิบัติงานเพียงอย่างเดียว สิ่งสำคัญคือผู้ปฏิบัติงานจะต้องลงชุมชน เพื่อเรียนรู้สภาพชุมชนใหม่ในทุกมิติ ต้องมีจินตนาการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่มิใช่การท่องตำรา การจดจำ หรือมองผ่านชุมชนอย่างผิวเผิน การเริ่มลงมือกระทำการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนร่วมกับชุมชนเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตและธรรมชาติของชุมชน เพื่อการสร้างแบบแผนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ชุมชนต้องการ หลักการสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนอกจากการให้ความสำคัญด้านการถ่ายทอดความรู้ตามบทบาทหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรแล้ว ยังมีหลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ ลักษณะการมองประชาชนเป็นศูนย์กลาง มองที่ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดวิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ควรจะรวมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมตัดสินใจด้วย มิใช่เพียงแต่ร่วมทำกิจกรรม ลักษณะการมองเป็นองค์รวมที่ต้องมีการพิจารณาปัญหา และปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างรอบด้าน กระตุ้นให้ชุมชน หรือหน่วยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน มิใช่มีบทบาทเพียงแต่เป็นผู้ปฏิบัติงานตามภารกิจหรือเป็นผู้เข้าร่วมรับรู้และเข้าใจกระบวนการพัฒนาของแต่ละหน่วยงาน แต่จะต้องร่วมประสาน ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และเติมเต็มให้กับกระบวนการพัฒนานั้น

การดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่รัฐบาลให้ความสำคัญเพราะเป็นรากฐานของเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลได้สูญเสียเงินเพื่อการสร้างโครงการต่างๆให้กับชุมชนเป็นจำนวนมาก ประเด็นสำคัญคือทำอย่างไร รัฐบาลจะไม่ต้องพบกับปัญหาการสูญเสียเงินทุนที่ได้นำมาผลักดันธุรกิจเหล่านี้และทำอย่างไรวิสาหกิจ

ชุมชนจึงจะสร้างขีดความสามารถของตนให้สามารถพัฒนาสินค้าและการบริการได้ แต่เนื่องจากในชุมชนยังขาดความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองในด้านการดำเนินธุรกิจ เช่น ปัญหาด้านตลาดส่งออกภายนอกชุมชน ปัญหาด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการผลิตสินค้า รวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรมให้มีความเข้มแข็ง และปัญหาการรวมกลุ่มที่สามารถพัฒนาธุรกิจของชุมชนให้เติบโตได้ ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายของวิสาหกิจชุมชนประเภทเกษตรกรรม ในจังหวัดพิษณุโลกเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาให้กับวิสาหกิจอื่นๆต่อไปได้ โดยมีคำถามเพื่อการวิจัยคือ1) ลักษณะของการดำเนินงานเครือข่ายและระดับกระบวนการพัฒนารของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลกมีลักษณะอย่างไร 2) กระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลกมีกระบวนการอย่างไร 3) แนวทางการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลกมีแนวทางอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาะดับลักษณะของการดำเนินงานเครือข่ายและระดับกระบวนการพัฒนารของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก

2. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของการดำเนินงานเครือข่ายและกระบวนการพัฒนาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ผลการวิจัยจะสามารถเป็นแนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางธุรกิจ ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างๆทั้งที่เป็นกลุ่มเกษตรกรรมและกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ

2. สามารถนำผลการวิจัยเป็นองค์ความรู้ให้กับธุรกิจชุมชนอื่นๆทั้งที่เป็นวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจอื่นๆ รวมทั้งเป็นแนวทางการสร้างเครือข่ายต่อไป

3. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้จะสามารถนำไปพัฒนาเป็นรูปแบบเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่อไปได้

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยด้านประชากร

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมที่ขอจดทะเบียนรวม 1,256 กลุ่ม.ในจังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องด้านเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และการสร้างเครือข่ายชุมชน

ศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมของจังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตด้านตัวแปร

ข้อมูลพื้นฐานของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานะ/บทบาท ประเภทสินค้าเกษตรที่กลุ่มจำหน่าย จำนวนสมาชิก แหล่งตลาดในการจำหน่ายสินค้า

กระบวนการพัฒนาเครือข่าย ได้แก่ การรู้จักกลุ่ม / ขยายแนวคิดเรื่องกลุ่ม การประชุมกลุ่มเพื่อเริ่มต้นเครือข่าย กำหนดวัตถุประสงค์ และแผนงานของเครือข่ายร่วมกัน ทดลองทำกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย สร้างความชัดเจนของงานที่ทำร่วมกันของเครือข่าย การพัฒนาเป็นองค์กรเครือข่าย

ลักษณะการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การจัดหาและแบ่งปันแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต การใช้แรงงานและอุปกรณ์การผลิตร่วมกัน การสร้างช่องทางการตลาดเพื่อการจัดจำหน่ายสินค้าร่วมกัน การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ การพัฒนาช่องทางการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์

สมมติฐานการวิจัย

ลักษณะการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลกมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับลักษณะของการดำเนินงานเครือข่ายและระดับกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของการดำเนินงานเครือข่ายและกระบวนการพัฒนาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก และเพื่อหาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก

ประชากร ได้แก่ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจงกับผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลกที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องภายในระยะเวลา 3 ปี ได้ทั้งสิ้น จำนวน 312 ราย โดยทำการศึกษาทั้งสิ้น 4 ตอน

ตอนที่ 1 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็นด้านข้อมูลแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ ลักษณะการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กระบวนการพัฒนาเครือข่าย โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย ทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อหาข้อสรุป

ตอนที่ 3 การทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์ทางสถิติ ด้วยสถิติ Multiple Regression Analysis

ตอนที่ 4 ร่างและตรวจสอบความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำวิสาหกิจชุมชน จังหวัดพิษณุโลกต่อไปเพื่อหาข้อสรุป

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 312 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 75.0 อายุ 36-45 ปี ร้อยละ 59.6 ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย 49.0 บทบาท/สถานะ เป็นตัวแทนสมาชิกกลุ่ม ร้อยละ 76.6 ประเภทสินค้าเกษตรที่กลุ่มจำหน่ายส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรแปรรูป ร้อยละ 61.5 จำนวนสมาชิก ส่วนใหญ่ 35.-49 ร้อยละ 43.9 และแหล่งตลาดในการจำหน่ายสินค้า ร้อยละ 71.2

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็นด้านข้อมูลแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ ลักษณะการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กระบวนการพัฒนาเครือข่าย โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย ทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อหาข้อสรุป

ระดับความสำคัญของลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลกอยู่ในระดับมาก (= 4.09, SD=0.57) และการสร้างช่องทางการตลาดเพื่อการจำหน่ายสินค้าและบริการ

ร่วมกัน ด้านการประชุมวางแผนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ เพื่อจัดหาแหล่งตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้าและการบริการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (= 4.33, SD=0.51) ในส่วนการพัฒนาช่องทางการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ด้าน ใช้ช่องทางวิทยุกระจายเสียงของชุมชนในการโฆษณาสินค้าและบริการให้เป็นที่รู้จักมีค่าเฉลี่ยรองลงมา (= 4.33, SD=0.51)

ระดับความสำคัญของกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวมมีการนำไปใช้ในระดับมาก (=3.84 ,SD.=0.62) ในด้านการพัฒนาเป็นองค์กรเครือข่าย.(=4.04, SD=0.67) ในด้านสร้างความชัดเจนของงานที่ทำร่วมกันของเครือข่าย(=3.86, SD=0.55) ในด้านการประชุมกลุ่มเพื่อเริ่มต้นเครือข่ายมีการนำไปใช้ในระดับมาก (=3.84, SD=0.59)

ตอนที่ 3 การทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์ทางสถิติ ด้วยสถิติ Multiple Regression Analysis

องค์ประกอบลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลกที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรม จังหวัดพิษณุโลกได้แก่ กำหนดข้อตกลงร่วมกันกับเกษตรกรภายในชุมชนเกี่ยวกับการสั่งซื้อวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้า เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแหล่งจัดหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพภายในชุมชน ใช้แรงงานที่เป็นคนในชุมชนในการผลิตสินค้า กำหนดมาตรการร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆในการดูแลและซ่อมบำรุงเครื่องจักรอุปกรณ์ให้มีสภาพพร้อมใช้งาน ประชุมวางแผนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ เพื่อจัดหาแหล่งตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้าและการบริการ สร้างความร่วมมือกับชุมชน หรือกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ เพื่อผลักดันให้เป็นสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศมีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรม จังหวัดพิษณุโลกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเป็นอิทธิพลทางบวก สำหรับในด้านใช้พื้นที่ทางการเกษตรร่วมกันกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นในการเพาะปลูกที่จะนำเข้าสู่กระบวนการผลิตในอนาคต และยืม/ให้ยืมเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ มีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรม จังหวัดพิษณุโลกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเป็นอิทธิพลทางลบ โดยลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลกร่วมกันพยากรณ์กระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรม จังหวัดพิษณุโลก ได้ร้อยละ 39.5

ตอนที่ 4 ร่างและตรวจสอบความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำวิสาหกิจชุมชน จังหวัดพิษณุโลกต่อไปเพื่อหาข้อสรุป

ความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก (= 4.49, S.D = 0.55) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่าการใช้แรงงานและอุปกรณ์การผลิตร่วมกัน ในส่วนของการยืม/ให้ยืมเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆอยู่ในระดับมากที่สุดและมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (= 4.83, S.D = 0.38) รองลงมาคือ การจัดหาและแบ่งปันแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต .ในส่วนของเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแหล่งจัดหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพภายในชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.75, S.D = 0.45) อยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ

สำหรับข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ทรงคุณวุฒิ 12 คน พบว่า มีการให้ข้อมูลด้านการจัดหาและแบ่งปันแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการให้บริการที่มีคุณภาพ และการสร้างช่องทางการตลาดเพื่อการจำหน่ายสินค้าและบริการร่วมกัน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แนวทางการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม

ลักษณะการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม	กระบวนการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม
การจัดหาและแบ่งปันแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ▪ กำหนดข้อตกลงร่วมกับเกษตรกรภายในชุมชนด้านการสั่งซื้อวัตถุดิบในการผลิตสินค้า ▪ ใช้พื้นที่ทางการเกษตรร่วมกันกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นในการเพาะปลูกที่จะนำเข้าสู่กระบวนการผลิตในอนาคต ▪ เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแหล่งจัดหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพภายในชุมชน **การใช้แรงงานและอุปกรณ์การผลิตร่วมกัน** ▪ ใช้แรงงานที่เป็นคนในชุมชนในการผลิตสินค้า ▪ ยืม/ให้ยืมเครื่องจักรในการผลิตกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ ▪ กำหนดมาตรการร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆในการดูแลและซ่อมบำรุงเครื่องจักรอุปกรณ์ให้มีสภาพพร้อมใช้งาน **การสร้างช่องทางการตลาดเพื่อการจำหน่ายสินค้าและบริการร่วมกัน** ▪ ประชุมวางแผนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆเพื่อจัดหาแหล่งตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้าและการบริการ ▪ สร้างความร่วมมือกับชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆเพื่อผลักดันให้เป็นสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศ ▪ โฆษณาและประชาสัมพันธ์ให้สินค้าและบริการเป็นที่รู้จักในรูปแบบของเว็บไซต์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยมีการแลกลิงค์กับเว็บไซต์วิสาหกิจกลุ่มอื่นๆ	**1.การรู้จักกลุ่ม / ขยายแนวคิดเรื่องกลุ่ม** **2.การประชุมกลุ่มเพื่อเริ่มต้นเครือข่าย** 3 **กำหนดวัตถุประสงค์ และแผนงานร่วมกัน** **4.ทดลองทำกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย** 5.**สร้างความชัดเจนของงานที่ทำร่วมกันของเครือข่าย** 6. **การพัฒนาเป็นองค์กรเครือข่าย**
การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการให้บริการที่มีคุณภาพ ▪ เผยแพร่ความรู้ในรูปแบบการจัดนิทรรศการหรือการออกบูทในงานต่างๆที่จัดโดยชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างอาชีพให้กับผู้สนใจ ▪ พาสมาชิกของกลุ่มไปศึกษาดูงานกิจการของกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง ▪ สร้างกิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ ร่วมกันคิดค้นหรือพัฒนาเครื่องจักรเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านหรือนักวิชาการในชุมชน ▪ ให้ความร่วมมือในด้านข้อมูลการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อช่วยสนับสนุนการพัฒนางานวิจัยหรือผลงานวิชาการของนักวิชาการของชุมชน	

อภิปรายผล

จากผลการดำเนินการวิจัยที่นำเสนอ มีประเด็นสาระสำคัญที่นำมาอภิปรายผล คือ

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาโดยวิธีการศึกษาลักษณะการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม วิเคราะห์สังเคราะห์แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากผลงานวิชาการและวิจัยเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย สำรวจและการสัมภาษณ์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์การคัดเลือกที่กำหนด ผลจากการศึกษา พบว่า ระดับความสำคัญของลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลกอยู่ในระดับมาก (= 4.09, SD=0.57)และระดับความสำคัญของกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวมมีการนำไปใช้ในระดับมาก (=3.84 ,SD.=0.62) ซึ่งสอดคล้องกับจากการศึกษาการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาระบบการจัดการค่ายบางระจัน ของกัญญามน อินหว่างและคณะ (2550) พบว่า มีแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับค่ายบางระจันสร้างสรรค์เยาวชน คือ จัดตั้ง

หน่วยงานอย่างเป็นทางการเพื่อรับผิดชอบการดำเนินงานของค่ายบางระจันสร้างสรรค์เยาวชนเพื่อการบริหารจัดการที่ชัดเจน ควรมีการจัดทำกลยุทธ์วางแผนงาน และแผนปฏิบัติงาน ที่แสดงถึงวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ นโยบาย ที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม มีการดำเนินการจัดหาบุคลากรจากพื้นที่ในตำแหน่งหัวหน้างานที่ชัดเจนให้ทำงานประจำ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนในด้านการเข้าพักอาศัย และสร้างเครือข่ายการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อโฆษณาทั้งในชุมชนและนอกชุมชน รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือองค์การ ต่างๆ หาแนวทางในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากชุมชนสู่ภายนอก และสอดคล้องกับอัจฉรา หลาวทอง (2555) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาและการจัดการกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติอย่างยั่งยืน กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1 ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การประเมินศักยภาพการรวมกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติอย่างยั่งยืนกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1 อยู่ในระดับมาก ศักยภาพมากคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการบุคลากร ด้านกายภาพ และด้านการตลาด ตามลำดับ ส่วนการประเมินความเป็นไปได้ของการรวมกลุ่มฯ ในระดับมาก และมีความเป็นไปได้มากที่สุดที่ส่งผลต่อความต้องการรวมกลุ่มเครือข่ายฯ ส่วนใหญ่คือ ความสำเร็จและเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน การรวบรวมสมาชิกและการจัดตั้งกลุ่ม และการสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่ม ตามลำดับ

จากผลการวิจัยองค์ประกอบลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรกรรมจังหวัดพิษณุโลกมีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรม จังหวัดพิษณุโลกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้าน เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแหล่งจัดหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพภายในชุมชน ประชุมวางแผนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ เพื่อจัดหาแหล่งตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้าและการบริการ สร้างความร่วมมือกับชุมชน หรือกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆเพื่อผลักดันให้เป็นสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศมีผลต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสินค้าหัตถกรรม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัย นงนุช อิ่มเรือง และ สถาพร มงคลศรีสวัสดิ์ (2008) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหวายหลีมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจุดกำเนิดการบริหารจัดการ ปัจจัยแห่งความสำเร็จและพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหวายพบว่า กลุ่มมีกระบวนการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่างๆ ตลอดจนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และมีการพัฒนาความรู้ของคณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มในด้านการผลิต การตลาด ให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อที่จะพัฒนาและสามารถแข่งขันกับวิสาหกิจกลุ่มอื่นได้อย่างยั่งยืน

จากผลการวิจัยด้านลักษณะการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน คือ การจัดหาและแบ่งปันแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต การใช้แรงงานและอุปกรณ์การผลิตร่วมกัน การสร้างช่องทางการตลาดเพื่อการจำหน่ายสินค้าและบริการร่วมกัน และการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการให้บริการที่มีคุณภาพ มีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในด้านเครือข่ายยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพ รูปแบบและมาตรฐาน เป็นสิ่งที่ต้องทำควบคู่กันไปกับการตลาด เนื่องจากในปัจจุบันผลิตภัณฑ์ของชุมชนยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างมาก ดังนั้นเงินทุนจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนำไปสนับสนุนการดำเนินงาน การระดมทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในเบื้องต้นของเครือข่ายที่มีศักยภาพและมีความพร้อมจะทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น ในขณะเดียวกันเครือข่ายที่มีเงินทุนน้อยก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพันธมิตรอื่นๆ อีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ก็คือการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน หรือการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างกันขึ้น เป็นการแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดภาวะที่ต่างต้องเติมเต็มให้แก่กันและกัน ก่อให้เกิดความมีคุณภาพในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1) การพัฒนาครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานของสินค้าประเภทเกษตรกรรม เนื่องจากในปัจจุบันผลิตภัณฑ์ของชุมชนยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างมาก ดังนั้นการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้นำกลุ่มจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนำไปสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายที่มีศักยภาพและมีความพร้อมจะทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น ในขณะเดียวกันเครือข่าย

ที่มีเงินทุนน้อยก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพันธมิตรอื่นๆ อีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ลักษณะการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนคือการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกันหรือการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างกันขึ้น เป็นการแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดคุณภาพในระยะยาว

2) กระบวนการพัฒนาเครือข่ายของผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเลือกวิธีการที่เหมาะสม ดังนั้น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจึงต้องสร้างกระบวนการพัฒนาเครือข่ายให้เหมาะสมทั้งวิธีการ ลักษณะการดำเนินงาน ตลอดจนแนวทางการพัฒนาเครือข่ายในแบบต่างๆ เช่น การสร้างกระบวนการ ขั้นตอนการพัฒนา เช่น ตามหลักการ วัตถุประสงค์การพัฒนา ดังนั้น การนำไปใช้ที่จะสามารถสำเร็จได้ ควรพัฒนาระบบการประเมินผลให้เหมาะสมกับวิธีการและกิจกรรม ตลอดจนลักษณะของกลุ่มวิสาหกิจประเภทต่างๆ ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแต่ละชุมชนจะต้องประกอบด้วย ทรัพยากรและทุนชุมชนซึ่งต้องอาศัยการจัดการการเรียนรู้ที่จะพัฒนากลุ่มได้อย่างยั่งยืน โดยมีการผลิต การแปรรูป การลงทุน การตลาด และการบริโภค ต่อไป รวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะต้องอาศัยลักษณะการดำเนินงานของเครือข่ายและกระบวนการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

3) จากผลการวิจัยปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทสินค้าเกษตรกรรม จังหวัดพิษณุโลก ควรมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องและร่วมแก้ปัญหากับชุมชน โดยผู้นำกลุ่มจะต้องสร้างความเข้าใจและประสานความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่เพื่อให้ชุมชนเกิดความศรัทธาและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรพัฒนาเครือข่ายและดำเนินกิจกรรมผลักดันแผนงานโครงการที่กลุ่มวางไว้เพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หรือจากภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนกลุ่ม ตลอดจนในการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนเข้าร่วมโครงการควรคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง จะทำให้วิสาหกิจชุมชนนั้นสามารถขับเคลื่อนไปได้และมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยสร้างแบบการประเมินตนเอง ด้วยเครื่องมือการประเมินในแบบฟอร์มการประเมินตนเองให้มีเนื้อหาที่ปฏิบัติได้และตรงประเด็นกับปัญหาที่พบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเน้นตามพื้นฐานและธรรมชาติของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแต่ละประเภทที่แตกต่างกัน

2. ควรมีการวิจัยการนำรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไปใช้และทดลองกับการใช้กิจกรรมอื่นๆ เช่น การศึกษาดูงาน การสร้างเครือข่ายกับธุรกิจที่มีสินค้าประเภทเดียวกันว่าจะมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่ทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ ใช้วิธีการศึกษาและเครื่องมือในเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เครื่องมือที่สำคัญที่สุดคือนักวิจัยเองที่ต้องเก็บข้อมูลให้มีคุณภาพและเป็นจริงมากที่สุด

ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ

ข้อเด่นของการวิจัยเชิงคุณภาพอยู่ที่การพรรณนารายละเอียดของสิ่งที่ศึกษา มุ่งทำความเข้าใจพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายในบริบทต่างๆ ทำความเข้าใจในมุมมองของผู้กระทำ ยอมรับอัตวิสัยของผู้ที่ถูกศึกษา วิเคราะห์เรื่องราวและชีวิตทางสังคมที่มีบุคคลเป็นผู้กระทำ และเป็นผู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานการณ์

รูปแบบของวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นวิธีค้นหาความจริงจากเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ตามความเป็นจริง โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์กับสภาพแวดล้อมโดยใช้มุมมองหรือความคิดของคนใน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ (Insight) จากภาพรวมของหลายมิติ ไม่มีการจัดกระทำ (Manipulate) เป็นไปตามสภาพแวดล้อมปกติ โดยมีรูปแบบของวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพหลายวิธี ดังนี้

ภาพที่ 6.1 รูปแบบของวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนา

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic research) เป็นการวิจัยทางมานุษยวิทยาที่ได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology paradigm) มีพัฒนาการเริ่มต้นมาจากการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มชนบางกลุ่มในสังคม จนพัฒนามาสู่การมุ่งทำความเข้าใจปัญหาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งมากขึ้น แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากมโนทัศน์ทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการอธิบายและตีความผลการศึกษา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล และให้ความสำคัญอย่างมากกับปัจจัยเชิงบริบท เพื่อทำความเข้าใจปัญหาที่ศึกษาอย่างเป็นองค์รวม และในปัจจุบันวิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนานี้ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลากหลายสาขาวิชามากขึ้น

วิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับการอธิบายบริบทของวัฒนธรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านมุมมองของเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งพัฒนามาจากวิธีการวิจัยของนักมานุษยวิทยา สาขาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) ที่เป็นสาขาที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่เป็นเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณที่ไม่สามารถแจงนับเป็นตัวเลขได้ โดยฐานแนวคิดของวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา คือ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มนาน ๆ ในระยะเวลาหนึ่ง จะเกิดวัฒนธรรมในการประพฤติปฏิบัติและความเชื่อร่วมกัน นักมานุษยวิทยาจึงให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนและวิถีชีวิตกลุ่มสังคมของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยวัตถุประสงค์หลักในการศึกษา คือ วัฒนธรรมของชนกลุ่มนี้เป็นอย่างไร วิธีการศึกษาที่นักมานุษยวิทยาใช้ คือ การเข้าไปศึกษาใกล้ชิดกับชุมชนนั้น และเขียนบรรยายพรรณนาถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ อย่างละเอียด ทำให้เข้าใจถึงความหมายของพฤติกรรมและรูปแบบของพฤติกรรมในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ และมีความเฉพาะเจาะจง เนื่องจากการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแสดงให้เห็นถึงความหมายของพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ในบริบทของวัฒนธรรม จากมุมมองของเจ้าของวัฒนธรรม และได้กลายมาเป็นเครื่องมือเพื่อทำความเข้าใจกับประสบการณ์ในมุมมองแบบเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับความเป็นอยู่และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic research) เกิดขึ้นในวิชามานุษยวิทยาตั้งแต่ตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งถือว่าเป็นการบุกเบิกในการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนาที่นักวิจัยลงเก็บข้อมูลปฐมภูมิในภาคสนามอย่างจริงจัง ด้วยการทำงานภาคสนามแบบที่นักวิจัยเข้าไปเฝ้าสังเกตอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ๆ จนกลายเป็นแบบแผนปฏิบัติของการศึกษาทางมานุษยวิทยา และเป็นแบบแผนของวิธีการที่เรียกว่า “วิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา” (Photisita, 2009) ซึ่งนักวิจัยทางมานุษยวิทยาได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology paradigm) ที่มีพัฒนาการเริ่มต้นมาจากการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มชนบางกลุ่มในสังคม จนพัฒนามาสู่การมุ่งทำความเข้าใจปัญหาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งมากขึ้น แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานมโนทัศน์ทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการอธิบายและตีความผลการศึกษา

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแบบดั้งเดิมเน้นถึงวัฒนธรรมในภาพกว้าง เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่นักวิจัยจะต้องลงไปในภาคสนามและเข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นระยะเวลานานในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของคนในพื้นที่นั้น ๆ แต่ในปัจจุบันการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาได้ถูกพัฒนาให้มีความเฉพาะเจาะจงกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่จะทำการศึกษามากขึ้น และได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการศึกษาวิจัยอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในการวิจัยทางการพยาบาลที่ให้ความสนใจกับปัญหาที่มีความเฉพาะเจาะจง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากประสบการณ์ทางคลินิก วิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาจะทำให้นักวิจัยสามารถออกแบบการศึกษาที่เป็นประโยชน์กับการพยาบาลและสุขภาพ ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับภาวะสุขภาพที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรม

ตัวอย่าง *การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนากับการสร้างความเข้าใจการดูแลในครอบครัวตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทย ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ช่วยให้พยาบาลเกิดความเข้าใจในบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทยที่มีอิทธิพลต่อการดูแลในครอบครัว และสามารถนำความเข้าใจนี้ไปใช้ในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพเพื่อส่งเสริมความผาสุกของครอบครัวในบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทยได้ต่อไป*

ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนามุ่งอธิบายและตีความข้อมูลทางสังคม เจตคติ ความเชื่อ ความรู้สึก วัฒนธรรม และพฤติกรรมของมนุษย์ โดยนักวิจัยต้องแฝงตัวเองเข้าไปคลุกคลีอยู่กับกลุ่มคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่ต้องการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการแสดงออกของความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มคนจนได้ข้อมูลเพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์ แปลผล สรุปผลหรือสร้างทฤษฎีเพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนได้ ซึ่งลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา คือ เป็นการศึกษาในสภาพธรรมชาติที่นักวิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาตินั้น และให้ความสำคัญกับภาษา เพราะเชื่อว่าภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถตีความและนำไปสู่ความเข้าใจ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของกลุ่มคนในวัฒนธรรมที่ศึกษา นอกจากนี้ การวิเคราะห์ ตีความ เน้นที่การเข้าใจความหมาย (Meaning) การกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านสัญลักษณ์ แบบแผนการดำเนินชีวิต และความรู้ ในตน (Tacit knowledge) ซึ่งข้อค้นพบทั้งหมดนั้นเป็นมุมมองของคนในสังคมหรือวัฒนธรรมที่ศึกษา

คุณลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้

1) นักวิจัยคือเครื่องมือในการวิจัย (Researcher as instrument) ตัวนักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการหลักสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล คือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

2) การลงพื้นที่ในภาคสนาม (Fieldwork) นักวิจัยจึงต้องเข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นส่วนใหญ่ และใช้เวลาเก็บข้อมูลอยู่กับกลุ่มคนหรือปรากฏการณ์ที่ศึกษาต่อเนื่องเป็นเวลานาน

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลมีลักษณะเป็นวงจรธรรมชาติ (Cyclic nature of data collection and analysis) โดยคำถามเกี่ยวกับความแตกต่างในประสบการณ์ที่พบในวัฒนธรรมต่างกันต้องเป็นวงจรธรรมชาติของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะนำไปสู่การตั้งคำถามใหม่เพื่อค้นหาคำตอบ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเกิดขึ้นไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย

4) จุดเน้นที่สำคัญคือวัฒนธรรม (Focus on the culture) การใช้มโนทัศน์ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางแนวคิด โดยให้ความสำคัญกับการอธิบายบริบทของวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านมุมมองของเจ้าของวัฒนธรรม เป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้ชาติพันธุ์วรรณนาต่างจากการวิจัยเชิงคุณภาพแบบอื่น

5) การเข้าไปฝังตัวในวัฒนธรรมของกลุ่มคน (Cultural immersion) โดยการสร้างสัมพันธภาพ (Good rapport) เป็นสิ่งสำคัญ เพราะสัมพันธภาพที่ดีจะทำให้เกิดความไว้วางใจอันจะนำไปสู่การได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและมีความเฉพาะของกลุ่มคน

6) การสะท้อนคิด (Reflexivity) รวมทั้งการบันทึกและเขียนรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเชิงพรรณนา เพื่อให้เห็นรายละเอียดเกี่ยวกับแบบแผนวัฒนธรรมและสัมพันธภาพทางสังคมของกลุ่มคนภายใต้บริบททางสังคมที่ศึกษา (Thick description)

การวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Method)

นักปรัชญาชาวเยอรมันเชื้อสายออสเตรีย เอ็ทมุนท์ กุสทัฟ อัลเบร็ชท์ ฮุสเซิร์ล (Edmund Gustav Albrecht Husserl) เป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรากฏการณ์วิทยา ทฤษฎีปรากฏการณ์

วิทยาที่ฮุสเซิร์ลคิดขึ้นมาถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนอย่างยิ่งใหญ่ที่แยกออกจากปฏิฐานนิยม (positivism), ธรรมชาตินิยม (naturalism) และวัตถุนิยม (materialism) อย่างสิ้นเชิง โดย ฮุสเซิร์ลเห็นว่าแทนที่มนุษย์จะอธิบายบรรดาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อุบัติขึ้นในโลกแห่งชีวิตของเราโดยอาศัยกฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ทั่วไป มนุษย์ควรจะพยายามทำความเข้าใจโครงสร้างความหมายของโลกแห่งชีวิตว่ามันประกอบขึ้นได้อย่างไร โดยทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยาของฮุสเซิร์ลนี้ การค้นหาความจริงที่ปรากฏอยู่โดยไม่มีการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ผู้ศึกษาเป็นอิสระจากกรอบแนวคิดหรือทฤษฎี โดยให้บุคคลอธิบายเรื่องราวและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเองประสบพบเจอโดยตัดอคติและตัดความเอนเอียงในเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งขจัดความคิดเห็นของตนออกจากสิ่งที่ตนเองกำลังศึกษา (bracketing) เน้นที่จุดมุ่งหมาย (intentionality) และสาระสำคัญ (essences) ที่บุคคลนั้นรับรู้มา

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประเภทหนึ่งซึ่งมีรากฐานมาจากการศึกษาทางปรัชญา ต่อมาได้นำมาใช้ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ นำแนวคิดพื้นฐานทางปรัชญามาเป็นหลักในการศึกษาตามแนวคิดของตะวันตก ซึ่งมีวิธีการที่ยืดหยุ่นแต่ซับซ้อน และยังมีการโต้แย้งในแง่ของความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย จึงทำให้การวิจัยเชิงคุณภาพอยู่ในวงจำกัด อย่างไรก็ตามได้มีนักวิจัยได้พยายามที่จะศึกษาและทำความเข้าใจถึงการวิจัยประเภทนี้มากขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองความรู้ทางวิชาการที่ไม่สามารถตอบคำถามได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีความแตกต่างกันไปผู้วิจัยต้องแปลความหมายของประสบการณ์ตามการรับรู้ของผู้ที่อาศัยอยู่ในสถานการณ์นั้นๆ โดยเป็นอิสระจากแนวคิดทฤษฎีใดๆ

กระบวนทัศน์ทางปรากฏการณ์วิทยา มุ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ เน้นการคิดที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของคนที่เหมือนกัน และให้ความหมายของเรื่องที่ตนเองพบ นักปรากฏการณ์วิทยามักถามว่า “อะไรคือสาระสำคัญของประสบการณ์ของผู้คนเหล่านี้ ” หรือ “อะไรคือความหมายของปรากฏการณ์ของผู้ที่มีประสบการณ์นั้น”

แนวคิดการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Schools of Phenomenology) มี 3 ลักษณะ ได้แก่

1. Duquesne school มีแนวทางการศึกษาตามโครงสร้างที่เหมือนจริง (Eidetic structure) ของ Husserl โดยให้ความสำคัญกับการพรรณนา (Notion of description) การศึกษา

ในลักษณะนี้ได้รับการพัฒนาโดยนักวิจัยหลายคน เช่น โคไลซี (Colaizzi) จีออจี (Giorgi) และแวน คัม (Van Kaam)

2. Heideggerian Hermeneutic มีแนวทางการศึกษาโดยใช้การตีความปรากฏการณ์ (Interpretation of phenomena) ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในนักวิจัยพยาบาล โดยนำมาเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจต่อความหมาย (Common meaning) เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่บุคคล นักวิจัยที่ในกลุ่มนี้ คือ ไดเคลแมน อัลเลน และแทนเนอร์ (Diekelmann, Allen & Tanner) เลียวนาร์ด (Leonard) และ เบนเนอร์ (Benner)

3. Dutch school มีแนวทางการศึกษาที่ผสมการพรรณนา (description) กับการตีความ (interpretation) ไว้ด้วยกัน การศึกษาประเภทนี้นิยมนำมาประยุกต์ใช้การศึกษาทางสังคมวิทยาเพื่อค้นหาความลับของโลก (World' secret) และความคุ้นเคย (Intimacies) โดยผ่านการถามและการอธิบายนักวิจัยที่ใช้การศึกษานี้ 7 ได้แก่ แวน แมเนน (Van Manen) เป็นต้น

แนวคิดการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทาง ดังนี้

1. ปรากฏการณ์วิทยาแนวอุตรวิสัย (Transcendental Phenomenology) เป็นแนวคิดของEdmund Husserl แนวคิด Husserlian Phenomenology เป็นความคิดที่เกิดขึ้นอย่างอิสระในเรื่องที่ต้องการศึกษา หลักสำคัญของแนวคิดนี้คือ มุ่งพรรณนาความหมายที่สร้างขึ้นมาในจิตสำนึก ผู้ศึกษาตามแนวคิดนี้ต้องไม่มีอคติ และไม่มีความเอนเอียงในเรื่องที่ศึกษา โดยขจัดความคิดเห็นของตนออกจากสิ่งที่ตนเองกำลังศึกษา (bracketing) เน้นที่จุดมุ่งหมาย (intentionality) และสาระสำคัญ (essences) ของการรับรู้ของบุคคล มีความเชื่อว่ามนุษย์จะเข้าใจในสิ่งที่ประสบได้ด้วยการรับรู้

2. ปรากฏการณ์วิทยาแนวอัตถิภาวะ (Existential Phenomenology) ตามแนวคิดของ Maurice Merleau-Ponty และ Jean-Paul Satre ที่ว่าการดำรงอยู่ในโลกของบุคคลมีอิทธิพลต่อบุคคลนั้นๆ มุ่งวิเคราะห์ภาวะที่มี ที่ป็น (Existence) ของบุคคล และสิ่งต่างๆ โดยเชื่อว่าการรับรู้ของบุคคลส่งผลต่อการดำรงอยู่ในโลกด้วย การใช้ชีวิตในปัจจุบัน เป็นผลมาจากภูมิหลังและประสบการณ์เดิม (Historical person) ของแต่ละคน

3. ปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต (Hermeneutic Phenomenology) ตามแนวคิดของ Heidegger โดยได้พัฒนาแนวคิดการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา มาเป็น

ปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Hermeneutic Phenomenology or Interpretive Phenomenology) ที่เน้นการตีความหมายของประสบการณ์ของบุคคลเป็นหลัก โดยมีมุมมองขัดแย้งกับ Husserl ในเรื่องของการแยกตัวเองออกจากเรื่องที่ศึกษา โดยเชื่อว่า สิ่งที่เป็นอยู่ (being) เวลา (timing) มีความหมายในตนเอง (meaning) ซึ่งสามารถตีความหมายได้ และภาษามีความสำคัญมากในการตีความซึ่งผู้ศึกษาต้องมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research: AR)

มีต้นกำเนิดมาจากการวิจัยแบบกึ่งทดลองในโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาผลิตภาพหรือประสิทธิภาพการผลิตและความเป็นระเบียบเรียบร้อยขององค์การ โดยวิธีการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยแทนวิธีการบังคับแบบเผด็จการ เป็นกระบวนการที่ผู้ปฏิบัติงานศึกษาการปฏิบัติงานของเขา โดยใช้ระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์เพื่อค้นพบความจริงเกี่ยวกับสิ่งที่ปฏิบัติหรือเป็นการแก้ปัญหา เช่นการสร้างและพัฒนา ทักษะใหม่ๆ หรือวิธีการใหม่ขึ้น เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหางานที่ปฏิบัติอยู่ โดยดำเนินการวิจัยในที่ปฏิบัติงานนั้นเอง กระบวนการ ที่เรียกว่า *การวิจัย* เพราะเป็นกระบวนการค้นหา วิธีการที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุด ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นๆ เป็นการคิด วิเคราะห์ ให้ความเห็น ตรวจสอบอย่างเป็นระบบ ที่เรียกว่า *เชิงปฏิบัติการ* เพราะจะมีการลงมือปฏิบัติจริง มีการกระทำจริง ๆ ที่เป็นการกระทำในลักษณะทดลองว่า วิธีการที่คิดว่าแก้ไขปัญหานี้ได้คิดไว้แล้วว่ามีวิธีใดบ้าง ต้องลองทำทุกวิธีแล้วบันทึกไว้ด้วยว่า วิธีการไหนใช้ได้ วิธีการไหนใช้ไม่ได้ หรือวิธีการไหนใช้ได้ดีที่สุด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (AR) มุ่งแก้ปัญหา หรือ พัฒนางาน หรือ ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานขององค์กร หน่วยงาน หรือชุมชน เป็นการวิจัยของผู้วิจัยฝ่ายเดียว หรือมีคนในองค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนเข้าร่วมด้วย ไม่มีการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน เพราะทดลองกับสภาพปกติ ผลการวิจัย ได้ความรู้ที่ใช้ปรับปรุง พัฒนา หรือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

Action Research (AR) เป็นการสืบเสาะมากกว่าการที่จะใช้ทฤษฎี เป็นวิธีการที่ง่ายในรวบรวมความเข้าใจต่องานของกลุ่มผู้ปฏิบัติการ หรือการพัฒนาทฤษฎี ด้วยการปฏิบัติผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ขณะที่ประสบการณ์ เป็นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Reason and Bradbury (2001) ให้นิยามของ Action Research (AR) ไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการสืบเสาะข้อเท็จจริงเชิงลึกเป็นการปฏิบัติ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การทำงาน

เป็นทีม การสื่อสารขององค์กร (และทางสังคม) การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ต้องการแก้ปัญหาอย่างรีบด่วน เกี่ยวข้องดังนี้

- เน้นการปฏิบัติ เป็นสำคัญในการสืบเสาะหาข้อเท็จจริง
- สะท้อนผลการปฏิบัติงานโดยผู้ปฏิบัติในการวิจัย
- การมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย
- ใช้วงจรการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการหมุนเวียนจากการ วางแผน การปฏิบัติการและการสะท้อนผลกลับมายังการเก็บ รวบรวมข้อมูล สู่การพัฒนาการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น
- มีการวางแผนในการปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาทีดีขึ้น ตอบสนองความจำเป็นในการปฏิบัติ และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ
- การระมัดระวัง การวางแผน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ มีส่วนเกี่ยวข้องผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัย

Action Research (AR) เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายอย่างรวดเร็วโดย เฉพาะการศึกษาทางด้านจิตวิทยา ในขณะที่มีข้อแตกต่างจากการวิจัยแบบอื่นๆ เพราะจะเน้นการอภิปรายกลุ่ม ในการใช้จิตวิทยาในการทำงาน และความสัมพันธ์ของปัญหาจิตวิทยา นอกจากนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการถือเป็นเครื่องมือสอดแทรกที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาองค์การที่มีการนำไปใช้ในองค์การหลายประเภท การวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์การ รวมทั้งองค์การธุรกิจ ราชการ และสถาบันการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้มีการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการและนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์การให้มากขึ้น

ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถพิจารณาได้จากผลงานของ Bargal (2006) ที่ได้ทำการสังเคราะห์แนวคิดของ Lewin ออกมาแล้วได้ลักษณะสำคัญ 8 ประการคือ

(1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการรวมเอาวิธีการศึกษาที่เป็นระบบซึ่งบางครั้งใช้การทดลองเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาของสังคม

(2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการรวมถึงวิธีการพิเศษในการรวบรวมข้อมูลเพื่อกำหนดเป้าหมายและการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและการประเมินผลการปฏิบัติตามเครื่องมือสอดแทรก

(3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการต้องมีการให้ข้อมูลป้อนกลับของผลของการใช้เครื่องมือสอดแทรกแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการวิจัย

(4) การวิจัยเชิงปฏิบัติการต้องมีการร่วมมือกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ปฏิบัติ

(5) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอาศัยหลักการของกลุ่มพลวัตและนำมาเป็นศูนย์กลางในช่วงของการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย การละลายพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลง และการรักษาการเปลี่ยนแปลงให้คงอยู่ต่อไป การตัดสินใจกระทำร่วมกันและดำเนินการอย่างเปิดเผยต่อสาธารณะ

(6) การวิจัยเชิงปฏิบัติการคำนึงถึงค่านิยม วัตถุประสงค์ และความต้องการอำนาจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

(7) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการสร้างความรู้ เพื่อสร้างหลักการของเครื่องมือสอดแทรก และเพื่อพัฒนาเครื่องมือสำหรับการคัดเลือกเครื่องมือสอดแทรกและการฝึกอบรม

(8) การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีการเน้นย้ำมากในเรื่องการสรรหา การฝึกอบรม และการสนับสนุนต่อผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่นำเสนอโดย Ferrance (2000) มีการแบ่งขั้นตอนที่กระชับและง่ายแก่การทำความเข้าใจ โดยมีห้าขั้นตอน และเมื่อรวมกับขั้นตอนต่อไปอีกหนึ่งขั้นตอนรวมเป็นหกขั้นตอน ดังแสดงในภาพ

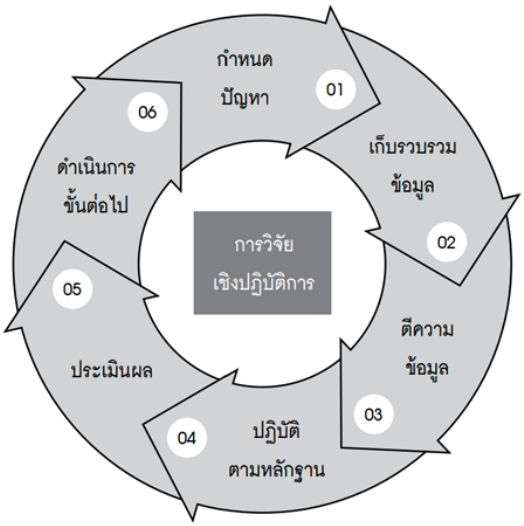

ภาพที่ 6.2 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (AR)

จากภาพจะเห็นว่าขั้นตอนในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นมีขั้นตอนหลักห้าขั้นตอน คือ

(1) การกำหนดปัญหา ต้องมีความสำคัญและเร่งด่วน ใช้ภาษาง่ายๆ ไม่เป็นทางการ มีความรัดกุมและกระชับ มีความหมายสูง ต้องไม่มีคำตอบอยู่แล้ว

(2) การเก็บข้อมูลและการจัดระเบียบข้อมูล ใช้วิธีการต่างๆ รวมทั้ง การสัมภาษณ์ การลงบันทึกประจำวัน การจัดทำประวัติ แฟ้มประวัติบุคคล การจดบันทึก สมุดนัดประชุม ใบบันทึกภาคสนาม แถบวีดิทัศน์ แถบบันทึกเสียง กรณีศึกษา รูปภาพ การสำรวจ การเขียนบันทึก เอกสาร หลักฐาน การทดสอบ บัตรรายงาน แบบสอบถาม บันทึกการมาทำงาน การสนทนากลุ่ม การประเมินตนเอง หลักฐานที่ปรากฏ ตัวอย่างผลงาน โครงการ ผลการปฏิบัติงาน แบบตรวจสอบรายการ

(3) การตีความข้อมูล

(4) การดำเนินการตามข้อมูลที่ปรากฏ

(5) การสะท้อนภาพ หรือการประเมินผลการดำเนินการ และเพิ่มขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งเป็น

(6) ก้าวต่อไป คือการดำเนินการต่อไปอีก

ขั้นตอนที่นำเสนอโดย Ferrance (2000) ถือว่าเป็นแบบจำลองที่มีความชัดเจนและเรียบง่ายดังได้อธิบายไว้ข้างต้น ซึ่งจะเห็นได้จากคำอธิบายกิจกรรมสำคัญที่ต้องปฏิบัติในแต่ละ

ขั้นตอนนั้นมีความชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย ไม่มีความสลับซับซ้อนอันเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นการวิจัยที่ผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้วิจัยเองหรือเป็นผู้ร่วมวิจัย

นอกจากนี้ การทำวิจัยแบบ AR มีลักษณะเป็นพลวัตร (dynamic) เกลียวเวียนหรือเป็นวงจรต่อเนื่องกันไป (spiral of steps) มีกระบวนการ 4 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ การวางแผนเพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (planning) การลงมือปฏิบัติการตามแผน (action) การสังเกตการณ์ (observation) และการสะท้อนกลับ (reflection) จากนั้นสรุป วิเคราะห์กระบวนการและผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และปรับปรุงแผนการปฏิบัติงาน (re-planning) และสามารถแบ่งกระบวนการดำเนินงานวิจัยแบบ AR ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การพินิจพิเคราะห์ (look) การคิดวิเคราะห์ (think) และการปฏิบัติการ (act) โดยกิจกรรมนี้ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง วนซ้ำกันหลายรอบ (recycling set of activities) เพื่อการพัฒนางานให้ดีขึ้น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ในปัจจุบันนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางและได้มีการนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนา จากรากฐานของชุมชน สถานศึกษา สถาบัน หรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐและเอกชนสู่การพัฒนาเป็นนโยบาย ที่เรียกว่า แบบมีส่วนร่วม คือให้ทุกคนในชุมชนที่คาดว่าจะเป็นผู้ได้ประโยชน์จากกิจกรรมนี้ และผู้ที่คาดว่าจะเสียประโยชน์จากกิจกรรมนี้ เข้ามาร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันทำ ร่วมกันดำเนินงาน ในที่สุดทุกคนจะได้ประโยชน์พร้อมกันไม่มีใครเสียประโยชน์ เป็นกระบวนการซึ่งนักวิจัย และผู้มีส่วนร่วม ร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบในวงรอบเพื่อการสำรวจความวิตกกังวล การเรียกร้องหรือปัญหาที่ส่งผลกระทบหรือทำลายชีวิตของผู้คน ความร่วมมือกันทำงานจะสะท้อนถึงวิธีการเปลี่ยนสถานการณ์หรือการสร้างความสามารถ เป็นการร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบผ่านวงรอบด้วยการเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล สะท้อนถึงวิธีการเปลี่ยนสถานการณ์หรือการสร้างความสามารถของชุมชน โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง และทุกขั้นตอนมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย

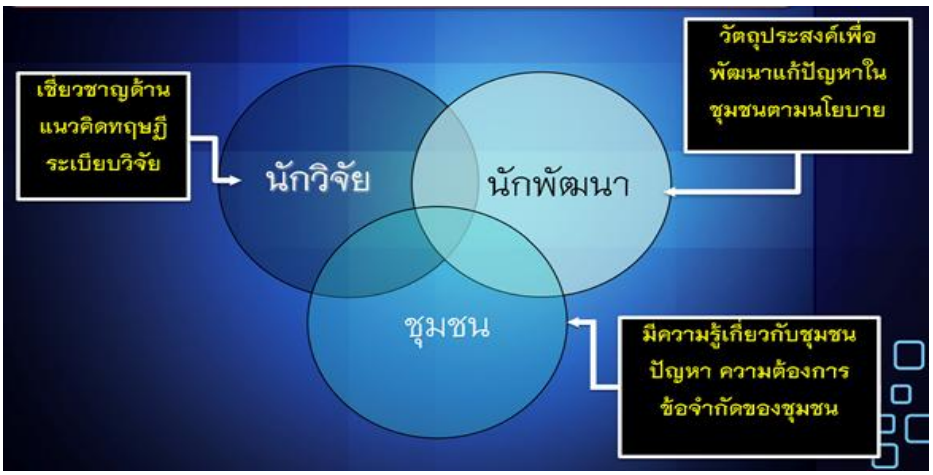

ภาพที่ 6.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

ความเชื่อพื้นฐานของ PAR

- ปัจเจกชนทุกคน ย่อมมีศักยภาพ ร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อเปลี่ยนแปลงสู่ ชุมชน/องค์กรที่ดีกว่า
- ทุกคนรู้ แต่อาจจะคนละด้าน คนละเรื่อง คนละมิติ
- การสร้างและใช้ความรู้ต้องเป็นประชาธิปไตย
- ทรัพยากร ประโยชน์ต้องแบ่งปัน และกระจายอย่างเป็นธรรม
- ความมุ่งมั่น ร่วมใจจากคนใน&นอก จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลง
- ทุกฝ่ายร่วมมือ บนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน และยอมรับผลที่เกิดร่วมกัน
- การเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งที่มุ่งหวัง เป็นไปอย่างสันติวิธี มีดุลยภาพ ระหว่างปัจเจก สังคม ธรรมชาติ

ประเด็นสำคัญของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การจดบันทึกทุกกระบวนการที่มีการลงมือกระทำว่ากิจกรรมใดบ้างทำได้ก้าวหน้าดี เพราะสาเหตุอะไร ทำไม อย่างไร ในทางตรงกันข้ามต้องบันทึกเช่นกันว่ามีกิจกรรมใดบ้าง ทำไม่ได้ผล เพราะสาเหตุอะไร ทำไม อุปสรรคคืออะไร ใช้การปรับแก้อย่างไร หรือยกเลิกไปเลย ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการบันทึกจะใช้ในการถอดบทเรียน เพื่อค้นหากระบวนการที่เหมาะสมที่สุดในการดำเนินงานกิจกรรมนั้น ๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จในที่สุด

กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการที่ใช้ในการผลิต การกระจายความรู้ รวมทั้งเป้าหมายของการปรับปรุงขีดความสามารถและการปฏิบัติ ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ในทางปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริงทางสังคม ผ่านทางนักวิจัย กลุ่มผู้มีส่วนร่วม และกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ มีส่วนร่วมถึงประเด็นปัญหาตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การวิเคราะห์และการประยุกต์ใช้ ผลของการวิจัย การเจริญเติบโตและการพัฒนาของผู้มีส่วนร่วมเป็นส่วนสำคัญในการออกแบบผลลัพธ์ที่ต้องการ เพื่อความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงการจัดตั้งรวมกลุ่มหรือองค์กร ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยที่มีลักษณะเป็นเกลียวเวียนหรือวงจรต่อเนื่องกันไป (spiral of steps) ประกอบด้วยกิจกรรมการวิจัยที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การจัดการประสบการณ์อย่างเป็นระบบ (Systematizing experience) โดยอาศัยการจัดการและการประเมินประสบการณ์อย่างมีส่วนร่วม เป็นข้อเสนอของระเบียบวิธีการที่จะทำให้เป็นไปได้ ด้วยการทบทวนแนวปฏิบัติและแบ่งปันข้อมูลร่วมกัน ประกอบด้วยผู้ที่มีประสบการณ์ตรงอย่างเหมาะสม เป็นวิธีการใหม่ในการเรียนรู้ ข้อเสนอแนะสำหรับข้อเสนอใหม่และในวาระการประชุม สร้างองค์ความรู้แบบใหม่ผ่านการสะท้อนและด้านวิชาการและการปฏิบัติจริงรวมกัน ด้วยการทบทวนเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่ผ่านมาและมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการจัดการประสบการณ์อย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยการทำงานโดยการรวบรวมทั้งเอกสารข้อมูลเพื่อเริ่มต้นการจดจำ และการแพร่กระจายความคิดริเริ่มของการแข่งขันความต้านทาน การสร้างและประสบการณ์ของรูปแบบใหม่ของการอยู่ร่วมกัน และการพัฒนาที่ทำโดยกลุ่มและการเคลื่อนไหวการดำเนินงานในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับโลก และการสร้างความรู้ภาพรวม เริ่มต้นจากการกระทำ/ประสบการณ์ที่ได้รับมาซึ่งเป็นไปได้ เพื่อเปิดช่องว่างสำหรับการเปรียบเทียบ การสะท้อนและการอธิบายรายละเอียดของรูปแบบความรู้ใหม่ ๆ และระเบียบวิธีการทำงานที่มีประสิทธิภาพซึ่งทุกคนมีการใช้เพื่อปรับปรุงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสำหรับสภาพแวดล้อมที่เท่าเทียมและเป็นธรรม

2. การวิเคราะห์โดยการมีส่วนร่วม และการจัดการแก้ปัญหา (Collectively analyzing and problematizing) การจัดการวิเคราะห์อย่างมีส่วนร่วมของความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ

ปัญหาหรือสาเหตุและทฤษฎี ด้วยการกำหนดแนวทางปฏิบัติการไว้ก่อนล่วงหน้า โดยอาศัยการคาดคะเนแนวโน้มของผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากข้อมูลการจัดการประสบการณ์อย่างเป็นระบบ

3. การสะท้อนกลับและการเลือกปฏิบัติ (Reflecting on and choosing action) พิจารณาทางเลือกของปฏิบัติการและการระบุปฏิบัติการนั้น เป็นการให้ข้อมูลถึงผลการวิเคราะห์และแนวทางการจัดการแก้ปัญหาที่เหมาะสม เพื่อดำเนินการตามกลยุทธ์หรือกลวิธี ผ่านแผนงานและโครงการในการดำเนินกิจกรรมที่วางไว้ โดยต้องมีความยืดหยุ่นตามบริบทของชุมชน การสะท้อนกลับอาศัยกระบวนการกลุ่มในลักษณะการวิพากษ์วิจารณ์หรือประเมินแนวทางการปฏิบัติไว้ล่วงหน้าตามความเหมาะสม

4. การดำเนินการและการประเมินผลการปฏิบัติการ (Taking and evaluating action) เป็นการปฏิบัติตามแนวทางที่ได้เลือกไว้ และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนสู่การเปลี่ยนแปลง และสิ่งสำคัญที่ต้องทำคือ การสังเกตการณ์ และการสะท้อนในตอนท้ายของแต่ละรอบและเชื่อมโยงข้อสรุปใด ๆ กับปัญหาหรือคำถามที่ตั้งไว้ จากนั้นสามารถพิจารณาผลของการดำเนินงานรอบอื่นต่อไป เพื่อให้มีเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นและพัฒนากลยุทธ์ต่อไป ปรับแต่งหรือพัฒนาคำถามใหม่ สรุปโครงการวิจัยนี้บางส่วนหรือทั้งหมด

5. การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (Systematizing learning) เรียนรู้จากกระบวนการการจัดการ การตรวจสอบ การแบ่งปันความรู้ใหม่ เขียนสรุปรายงาน และหาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อสรุป หรือเรื่องราวจากชุมชนก่อนแจกจ่าย การสร้างดีวีดีหรือวิดีโอ และการนำเสนอเอกสารร่างไปยังชุมชนก่อนที่จะจบและแจกจ่าย นอกจากนี้ยังสามารถใช้บทละคร เพลง บทกวี บทละครและผลงานศิลปะเพื่อแบ่งปันสิ่งที่ได้พบขึ้นอยู่กับบริบท อาจต้องมีการตีความประกอบบางอย่างเพื่อให้ผู้ชมได้รับรู้ จัดการประชุมอย่างน้อยหนึ่งครั้ง สำหรับผู้มีส่วนร่วมทั้งจากองค์กรและชุมชนเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผ่านทางบทสรุปหรือแผนภาพที่เปิดกว้างเพื่อชี้แจงและปรับปรุงต่อไป

วิธีการและเครื่องมือของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วิธีการที่ใช้เพื่อเก็บข้อมูล ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์ การบันทึกประจำวันและบันทึกส่วนบุคคล แบบสอบถาม และการสำรวจเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการสร้างข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วน

ร่วม ซึ่งวิธีการที่ได้รับความนิยมและถูกอ้างถึงมากที่สุด ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การสนทนากลุ่ม (Focus groups) ได้รับการพิจารณาว่าเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นปรากฏการณ์ทางสังคม และเป็นรูปแบบของการสัมภาษณ์กลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากการสื่อสารระหว่างผู้เข้าร่วมการวิจัย เพื่อที่จะสร้างข้อมูลขึ้นมา การสนทนากลุ่มประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 7 ถึง 12 คน ที่มีลักษณะเฉพาะของการแบ่งปันข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจุดเน้นของการศึกษา จำนวนกลุ่มเล็ก ๆ ในการสนทนากลุ่ม ช่วยให้สภาพแวดล้อมในการสื่อสารที่ดีในกลุ่มผู้เข้าร่วมทั้งหมด ทำให้สามารถได้ข้อมูลที่มีศักยภาพสำหรับใช้เป็นประโยชน์ได้ ในช่วงการสนทนากลุ่ม นักวิจัยสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการอภิปรายและมุมมองที่แตกต่างกัน (Marshall & Rossman, 2016) ในความคิดเห็นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับการยอมรับและมีคุณค่าเนื่องจากผู้เข้าร่วมทุกคนมีโอกาสสื่อสารกัน

การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบใหม่ในการสืบสวน และเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ซึ่งใช้โดยทั่วไปในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ช่วยให้นักวิจัยสามารถเข้าถึงหัวข้อวิจัยได้อย่างเสรีในสถานการณ์ทางสังคม และทำให้สนใจบริบทของสภาพแวดล้อมทางสังคมในหน้าที่ของแต่ละบุคคลโดยการบันทึกพฤติกรรมของมนุษย์เชิงวัตถุวิสัยและเชิงจิตวิสัย นักวิจัยกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ได้รับการสังเกตและฝังลึกอยู่ในการจัดการ การได้ยิน การมองเห็น และประสบกับความเป็นจริงของสถานการณ์ทางสังคมร่วมกับผู้เข้าร่วม ดังนั้น นักวิจัยในฐานะผู้ร่วมสังเกตการณ์จึงไม่เพียงแต่สังเกตกิจกรรมผู้เข้าร่วม และด้านกายภาพของสถานการณ์เท่านั้น แต่ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคมนั้น การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมต้องมีการบันทึกอย่างเป็นระบบ และบันทึกเหตุการณ์ พฤติกรรมและวัตถุวิสัยต่าง ๆ ในการจัดสังคมโดยการใช้บันทึกข้อมูลรายละเอียดและมีความครอบคลุม นักวิจัยได้รับความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาในสถานการณ์ทางสังคม เป็นผลให้นักวิจัยได้รับมุมมองที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น และมีโอกาสที่จะเปิดเผยรายละเอียดสิ่งที่ได้รับจากการสื่อสารและสิ่งที่เป็นนัยสำคัญในสถานการณ์

การสัมภาษณ์ (Interviews) เป็นวิธีการที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถอธิบายสถานการณ์ของพวกเขาได้ เป็นแนวทางทางทฤษฎีเพื่อการ

รวบรวมข้อมูล รูปแบบการมีส่วนร่วมของการสอบถามรายละเอียด และเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ของมนุษย์ การสัมภาษณ์สนับสนุนนักวิจัยให้เข้าถึงแนวคิด ความคิดและความทรงจำของบุคคลในคำพูดของตัวเองมากกว่าคำพูดของนักวิจัย และช่วยในการเปิดเผยมุมมองของผู้เข้าร่วม แสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อกรอบของผู้เข้าร่วมและโครงสร้างการตอบสนอง ทั้งผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมแบ่งปัน และเรียนรู้ตลอดกระบวนการสัมภาษณ์ในลักษณะการแลกเปลี่ยนกัน อีกทั้งตลอดกระบวนการวิจัยผู้เข้าร่วมทั้งหมดมีส่วนร่วมในการพัฒนาคู่มือการสัมภาษณ์ รวมทั้งข้อมูลการวิเคราะห์ เป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับคำถามสัมภาษณ์จะได้รับการจัดทำอย่างรอบคอบ

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เป็นการสนทนาโดยมีจุดมุ่งหมายอยู่แล้ว แต่ต้องค่อยๆ ตะล่อมถามไปเรื่อยๆ โดยรูปแบบคำถามจากประเด็นหลัก 6 Question Words (ใคร / ทำอะไร / ที่ไหน / เมื่อไหร่ / ทำไม / อย่างไร) ให้ถามความคิดเห็น เหตุผล และมุมมองที่เปิดกว้าง มิใช่ถามแบบบังคับให้ตอบว่า "ใช่-ไม่ใช่" "ถูกต้อง-ไม่ถูกต้อง" ต้องเป็นมุมมองของผู้ให้ข้อมูล ไม่ใช่มุมมองของผู้วิจัย ไม่จำเป็นต้องเน้นให้ตอบเป็นตัวเลขเชิงปริมาณ อย่าใช้คำถามชี้นำเพื่อให้ตอบในแนวที่วางไว้ อย่าใช้คำถามที่ทำให้ผู้ตอบไม่อยากตอบ รู้สึกอับอายหรือไม่สบายใจ และไม่ควรใช้คำถามที่เป็นความรู้ทางวิชาการเกินไป (ต้องรู้ภูมิหลังการศึกษาของผู้ตอบด้วย) และนอกจากนั้น ถ้ามีโอกาสสัมภาษณ์หลายรอบ วิเคราะห์หลายรอบ จะทำให้ได้รายละเอียดมากขึ้น เวลาเขียนบรรยายจะทำให้ได้อรรถรสมากขึ้น

การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ โดยการใช้ประเด็น/แนวคำถามกว้างๆเพื่อกระตุ้นให้คู่สนทนาเล่าเรื่องราวอย่างมีเป้าหมาย ผู้สัมภาษณ์มักมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ในลักษณะเป็นคู่สนทนา ใช้ทักษะการสื่อสาร สร้างการสนทนาอย่างมีเป้าหมาย ซึ่งการสัมภาษณ์เชิงลึกจึงแตกต่างจากการสัมภาษณ์เชิงสำรวจ ซึ่งเป็นการถามเพื่อให้ตอบมากกว่าการสนทนา และผู้ตอบจะให้ข้อมูลไปตามโครงสร้างคำถามที่เตรียมไว้แล้วเท่านั้น ขณะที่การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการใช้คำถามนำไปสู่การสนทนา ภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลาย และเป็นส่วนตัว

ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก

1. สร้างบรรยากาศ ทักทาย (small talk)

2. ชี้แจง แนะนำตัว/อธิบายวัตถุประสงค์การวิจัย/แจ้งผู้ให้ข้อมูลทราบว่าเขามีความสำคัญอย่างไร

3. ดำเนินการสนทนาตามประเด็นวิจัย

4. แสดงความเข้าใจเรื่องของเขา

5. สนทนาให้ได้ความจริง

6. การตั้งคำถามที่ผู้ตอบจะไม่ตอบในภาวะปกติ..ทั้งนี้ผู้เก็บข้อมูลต้องเคารพต่อความจริงที่ถูกเปิดเผยขึ้น

7. การลดระดับอารมณ์ความรู้สึกหลังพูดคุยแล้ว

8. ปิดการสนทนา ก่อนยุติการสนทนา ควรย้ำถึงการรักษาความลับ และขออนุญาตติดต่อกลับมาในกรณีต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

การพิจารณาผู้ให้ข้อมูล

1. ข้อมูลที่ดีมาจากผู้ให้ข้อมูลที่ดี โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกใช้เวลามาก และได้ข้อมูลที่ลุ่มลึก ดังนั้น จึงไม่นิยมใช้ให้ข้อมูลจำนวนมาก ส่วนมากประมาณ 7–12 คนไม่เกิน 20 คน หรือหากมีผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีลักษณะแตกต่างกัน เป็นกลุ่มย่อย อาจใช้ประมาณ 4 คนต่อกลุ่ม

2. ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ข้อมูลอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูล ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรง / ผู้รู้ในประเด็นต้องการศึกษา

3. ผู้ให้ข้อมูลมาจากแต่ละกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มอายุ เพศ ศาสนา ระยะเวลาของประสบการณ์

4. ผู้ให้ข้อมูลมีความสามารถในการให้ข้อมูลได้

5. หลักการเลือกผู้ให้ข้อมูล

5.1 ผู้ให้ข้อมูล และผู้สัมภาษณ์ ไม่ควรรู้จักกันมาก่อน เพื่อลดความลำเอียงหรือการปิดบังข้อมูล ระวังจะพบปัญหา ที่รู้อยู่แล้ว ทำไมถามอีก ควรบอกว่าต้องการจะนำไปวิเคราะห์เพิ่มเติม

5.2 ผู้ให้ข้อมูลไม่ควรเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษา แต่เป็นผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ตรง เพราะเราไม่ต้องการทฤษฎี แต่เราต้องการความจริง

5.3 เลือกผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่มอายุ การศึกษา เป็นต้น

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

1. แบบสัมภาษณ์ (Interview Form)

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured interviews) หรือบางครั้งนิยมเรียกว่าการสัมภาษณ์แบบชี้นำ (Guided interview) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นข้อคำถามแบบปลายเปิด (Open-Ended) โดยเปิดช่องว่างผู้ให้ข้อมูลหลักตอบได้อย่างอิสระ ทำให้ได้คำตอบที่ละเอียดตามประสบการณ์ที่เคยเข้ารับการศัลยกรรมเพื่อความงามบนใบหน้าของแต่ละบุคคล

2. การจดบันทึกและบันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยมีการจดบันทึกและบันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยได้ทำการขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อรวบรวมรายละเอียดของข้อมูลต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและครบถ้วนตามประเด็นหลักในการศึกษาในระหว่างดำเนินการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก

1. วิเคราะห์ปัญหาของงานวิจัย เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

2. ศึกษาค้นคว้าความรู้ทางวิชาการ และสร้างแบบสัมภาษณ์ตามทฤษฎีและกรอบแนวคิดของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตัวแปรต่างๆ ในงานวิจัยที่ต้องการศึกษา แล้วจึงประมวลผลเป็นข้อคำถาม โดยมีลักษณะให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวข้อง

3. นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ตรวจแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้มีความถูกต้องและเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) จากนั้นจึงนำมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้เหมาะสมตามคำแนะนำ

4. การทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย ที่ไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลัก พิจารณาความเข้าใจของภาษาและประโยคสัมภาษณ์ ความยากง่ายของคำที่ใช้รูปแบบภาษา แล้วนำไปปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้สื่อความหมายของคำถามได้ตรงตามที่ผู้วิจัยต้องการมากขึ้นโดยนำเสนอและปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา

5. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ในขั้นสุดท้าย การเรียบเรียงลำดับคำถาม การใช้ภาษา ตรวจสอบความถูกต้องตรงตามเนื้อหาเพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

การตรวจสอบข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. การตรวจสอบความตรง (Validity) ผู้วิจัยตรวจสอบความตรงของข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกภาคสนามมาตีความและเรียบเรียงเพื่อถามย้อนกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้งเพื่อยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูล จากนั้นได้กำหนดให้ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยได้ตรวจสอบความเหมาะสมของแบบสัมภาษณ์ทั้งด้านภาษา เนื้อหา โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์การเก็บรักษาข้อมูล รวมถึงการขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ และบันทึกเทป

2. การตรวจสอบด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation) การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Method) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ และแม่นตรง ดังนี้

2.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลได้แก่ แหล่งเวลา คือ ข้อมูลที่ได้รับต่างเวลากัน จะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ คือ ถ้าได้ข้อมูลต่างสถานที่กันจะได้ข้อมูลที่เหมือนเดิมหรือไม่และแหล่งบุคคล คือ ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

2.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) ด้วยการใช้ผู้วิจัยหลายคนในการสัมภาษณ์เพื่อตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนได้ข้อมูลต่างกันหรือไม่อย่างไร

2.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation) ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความของข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สามารถวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้ 3 ขั้นตอน (Miles and Huberman, 1994) ดังนี้

1. การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) ผู้วิจัยดำเนินการจัดระเบียบของข้อมูล เช่น การปรับลด เพิ่ม หาข้อมูลใหม่จนได้ผลหรือข้อสรุป โดยจัดข้อมูลให้มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่ใช้ทำการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้สามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ และสามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้งานได้ง่ายขึ้น

2. การแสดงข้อมูล (Data Display)ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการลดทอนข้อมูลมาจัดระเบียบและนำมาเรียงลำดับตามเวลาที่เกิดขึ้นก่อนหลังให้เป็นหมวดหมู่ด้วยวิธีการพรรณนาเพื่อง่ายต่อการนำข้อมูลมาสรุปในขั้นตอนต่อไป

3. การสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (Conclusion and Verification)ผู้ วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมที่ได้นำมาทำการลดทอนข้อมูลและแสดงผลข้อมูลแล้วเพื่อหาข้อสรุปหรือข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา รวมถึงการเปรียบเทียบความแตกต่างและความสอดคล้องเพื่อให้ได้ประเด็นของการศึกษา

การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Studies)

แนวทางการวิจัยดังกล่าวเชื่อว่าแต่ละคนไม่เหมือนกัน มีบางอย่างที่เป็นจุดร่วม แต่บางอย่างอยู่ภายใต้บริบทสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เป็นการศึกษาที่อยู่ในขอบข่ายของการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ความจริงเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับกรณีหรือระบบใด ๆ ที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง ณ ช่วงเวลานั้น ๆ เน้นทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดเจาะลึก (In-depth Study) และเป็นองค์รวม (Holistic) โดย

นักวิจัยจะต้องเข้าไปศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในสภาพแวดล้อมจริงมิได้มีการควบคุมตัวแปรใด ๆ เช่นเดียวกันวิธีวิจัยเชิงการทดลอง (Experimental Research) และนำความรู้ความจริงที่ได้มาวิเคราะห์และตีความหมาย เพื่อให้ได้คำตอบที่ครอบคลุมในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ อันนำไปสู่การค้นหาแนวทางพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่อไป

นักวิจัยส่วนใหญ่เลือกที่จะรวบรวมข้อมูลจากหลายกรณีศึกษาเพื่อมายืนยันข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ หรืออภิปรายข้อมูลที่มีแนวคิดที่ขัดแย้งกัน อย่างไรก็ตาม นักวิจัยยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยต้องมีมากน้อยเพียงใด แต่เชื่อว่าการเพิ่มกรณีศึกษาจะทำให้ค้นพบข้อมูลใหม่ที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น วิธีวิจัยแบบกรณีศึกษาจะไม่กำหนดจำนวนกรณีศึกษาที่ชัดเจน แต่จะศึกษากรณีศึกษาเพิ่มจนกว่าจะไม่มีองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องนั้นๆ ดังนั้น นักวิจัยควรกำหนดจำนวนกรณีศึกษาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาสามารถแบ่งตามการออกแบบการวิจัยได้ 2 ประเภท คือ

1. กรณีศึกษาเดียว (Single Case Study) เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาเฉพาะปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งหรือกรณีใดกรณีหนึ่งเพียงกรณีเดียว (One Phenomenon) โดยไม่คำนึงถึงจำนวนของสถานที่หรือแหล่ง (Sites) ผู้มีส่วนร่วม (Participants) เอกสาร (Documents) แต่จะบูรณาการความรู้ที่ได้จากการศึกษาในสถานการณ์เดียว แม้จะกระทำต่างระเบียบวิธี ต่างวาระหรือต่างเป้าหมายกัน แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขเดียวกันในการหาคำตอบ เพื่ออธิบายการเกิดปรากฏการณ์นั้น (สุชาต ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ กรรณิการ์ สุขเกษม, 2551; อนุสรณ์ เกิดศรี, 2551)

2. การวิจัยแบบพหุกรณี (Multiple Case Study) สามารถเรียกการวิจัยประเภทนี้ว่ากรณีศึกษาแบบเปรียบเทียบ จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการศึกษารายกรณีแต่เป็นการศึกษาข้อมูลของกรณีศึกษาตั้งแต่ 2 กรณีขึ้นไป เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความหลากหลาย (Diversity) ครอบคลุม และสมบูรณ์มากกว่าการวิจัยแบบรายกรณี ข้อมูลที่ได้จะนำมาทำการศึกษามุ่งหาความสัมพันธ์ ทำการเปรียบเทียบ นำไปสู่ข้อสรุปที่เป็นนัยสำคัญทั่วไป (Generalizability) หรือสรุปเป็นทฤษฎี (ภาณุพงศ์ อนัตต์ชัยพัฒนา, 2552)

วัตถุประสงค์ของการวิจัยแบบกรณีศึกษา

การศึกษาแบบกรณีศึกษามีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ซึ่งนักวิจัยจะเลือกรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบร่วมกันก็ได้ ดังนี้ (ดิชพงศ์ พงส์ภัทรชัย, 2556; Yin, 1994)

1. เพื่อบรรยาย (Description) เป็นการแสดงรายละเอียดพร้อมทั้งบริบทของปรากฏการณ์ที่เลือกมาศึกษาอย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาด้วยเทคนิคการบรรยายโดยการให้รายละเอียดของบริบทที่ศึกษา ไม่เน้นการวิเคราะห์หรือแสดงให้เห็นความเป็นเหตุเป็นผลของตัวแปรต่าง ๆ ในงานวิจัย

2. เพื่ออธิบาย (Explanation) การวิจัยประเภทนี้ไม่มุ่งเน้นที่จะแสดงให้เห็นความเป็นเหตุเป็นผลของตัวแปรต่างๆ ในงานวิจัย แต่จะเน้นการอธิบายถึงเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้นในเบื้องลึก โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน เป็นสิ่งที่ยังไม่เคยศึกษามาก่อน หรือผู้วิจัยพอจะทราบอยู่บ้างถึงสิ่งที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษานั้น แต่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมอีกครั้ง

3. เพื่อแสวงหา (Exploratory) การวิจัยประเภทนี้เป็นงานวิจัยส่วนใหญ่ของงานวิจัยเชิงกรณีศึกษา เหมาะในการตอบคำถามที่ว่า ทำไม (Why) หรืออย่างไร (How) มีลักษณะเป็นการวิจัยนำร่องสำหรับเรื่องใหม่ หรือยังอยู่ในช่วงเริ่มแรก เพื่อให้ได้ข้อค้นพบชั่วคราวหรือเพื่อสร้างสมมติฐานสำหรับการวิจัย ความหมายของมโนทัศน์ที่ได้อาจยังไม่มีความชัดเจนมากนัก ต้องอาศัยวิธีวิจัยอื่นช่วยให้นักวิจัยค้นหาประเด็นที่จะศึกษาได้อย่างถูกต้องต่อไป

ลักษณะของการวิจัยแบบกรณีศึกษา

การวิจัยแบบกรณีศึกษา เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึกเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์หนึ่งหรือหลายเหตุการณ์อย่างมีระบบ ซึ่งกรณีใดกรณีหนึ่งอาจสามารถอ้างอิงไปยังกรณีอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้ (ยาใจ พงษ์บริบูรณ์. 2553: 43) ซึ่งลักษณะของการวิจัยแบบกรณีศึกษาเป็นการใช้ข้อมูลเชิงคุณลักษณะและไม่ได้ใช้สถิติเข้ามาช่วย หรือใช้เพียงเล็กน้อยในเชิงร้อยละ ซึ่งลักษณะของการวิจัยแบบกรณีศึกษามีดังนี้ (นิศา ชูโต, 2548)

1. มองภาพรวมรอบด้าน (Holistic Perspective) เป็นการเน้นมองปรากฏการณ์ให้เห็นภาพรวมทั้งหมดจากหลายแง่มุม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหน้าที่ของแต่ละส่วนในภาพรวมไม่ใช่มองหรือศึกษาแยกเป็นส่วน ๆ หรือดูเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น

2. ศึกษาติดตามระยะยาวและเจาะลึก(In-depth Long-term Follow-up Studies) การวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการศึกษาที่ไม่มีข้อตกลงเบื้องต้นมาก่อนเกี่ยวกับสภาพการณ์ที่เข้าไปศึกษา แต่ผู้วิจัยจะสังเกตเฝ้าดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง เป็นการติดตามระยะยาว เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจในสภาพของวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในระยะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลและวัฒนธรรมส่วนรวม

3. ศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ(Natural Environmental Studies) เป็นการวิจัยในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ โดยไม่มีการจัดกระทำควบคุมทดลองในห้องปฏิบัติการ หรือปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ให้ผิดแปลกแตกต่างจากที่เคยเป็นอยู่ สามารถเรียกอีกชื่อได้ว่า การวิจัยสนาม (Field Research)

4. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย (Respect for Human) ด้วยเหตุที่การศึกษาปรากฏการณ์สังคมเป็นการศึกษามนุษย์ ผู้วิจัยเชิงคุณภาพจะเข้าไปสัมผัสกับผู้ถูกวิจัยมากกว่าที่จะใช้เครื่องวิจัยอื่นใดเป็นสื่อกลาง ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องให้ความสำคัญและเคารพผู้ถูกวิจัยในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ คือต้องไม่นำข้อมูลของผู้ถูกวิจัยไปเผยแพร่ หรือนำไปใช้ในทางที่จะก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย

5. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความสร้างข้อสรุป (Analytic Induction) การวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นการวิเคราะห์แบบอุปนัยมากกว่าการใช้สถิติตัวเลข จะเป็นการสร้างรูปแบบและสรุปข้อความรู้ความเข้าใจที่ได้จากข้อมูลที่ผู้วิจัยเข้าไปใกล้ชิดกับสภาพปัญหาเพื่อให้เห็นภาพรวมในขั้นแรก จากการนำข้อมูลเชิงรูปธรรมจากหลาย ๆ กรณีมาพิจารณาลักษณะร่วมกันและสรุปเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม

6. เน้นความรู้สึกร่วม ความเข้าใจ (Empathy and Insight) ในการวิจัยเชิงคุณภาพเชื่อว่าองค์ประกอบด้านจิตใจ ความคิด และความหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้น คือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังและเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสภาพปัญหาโดยตรง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ ยอมเปิดเผยข้อมูลความรู้สึก ความลับต่าง ๆ ฯลฯ จนกระทั่งเข้าใจในสภาพ ความรู้ ประสบการณ์ จนสามารถอธิบายโลกของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างถ่องแท้ (Insight) ทั้งนี้จะต้องยึดหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณต่อผู้ให้ข้อมูล

7. เน้นเกี่ยวกับบริบท (Contextual) ฉาก สถานที่ เวลา แง่มุมทางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการต่าง ๆ ฯลฯ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการตีความเกี่ยวกับความจริงที่แตกต่างไปในรายละเอียดของสิ่งที่ศึกษาเฉพาะกรณี ดังนั้น การวิจัยแบบกรณีศึกษาจึงไม่สามารถนำไปอ้างอิงกับบริบทอื่นที่แตกต่างกันได้

8. วิธีการวิจัยมีความยืดหยุ่นสูง (Flexible Research Design) มิได้หมายความว่าไม่มีการวางแผน ผู้วิจัยต้องมีการวางแผนและมียุทธวิธีในการเข้าสู่สนามวิจัย เช่น จะเข้าไปในสนามวิจัยเมื่อไร สัมภาษณ์หรือสังเกตเวลาใด และเมื่อเข้าไปแล้วพบปัญหาก็ต้องรีบแก้ไขปัญหาโดยไว สามารถปรับแผนใช้วิธีการหาข้อมูลที่หลากหลาย จนกว่าจะได้ข้อมูลที่มีความหมายนั่นเอง

9. คุณภาพของผู้วิจัย(Quality Researcher) ผู้วิจัยต้องมีความสามารถ ความชำนาญในการเก็บข้อมูล มีมุมมองที่ปราศจากอคติ มีความละเอียดในการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถบูรณาการแนวคิด ทฤษฎีและจินตนาการที่ก้าวไกลมากไปกว่าโลกส่วนตัวของผู้วิจัยเอง ดังนั้นคุณภาพของการวิจัยย่อมขึ้นกับคุณภาพของผู้วิจัยโดยตรง

วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา

กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพย่อมต้องอาศัยทฤษฎีเป็นกรอบแนวคิด (Paradigm) เพื่อให้ผู้วิจัยได้เข้าไปใกล้ชิดกับสภาพการณ์ที่ต้องการศึกษา เพราะผู้วิจัยไม่มีทางรู้หรือคาดเดาเรื่องต่าง ๆ ได้จนกว่าจะได้เข้าไปสำรวจ “สนาม” ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีขั้นตอนในการทำงาน ซึ่งสามารถสรุปองค์ประกอบและขั้นตอนของการวิจัย ดังนี้ (สุสรรค์ ไชโยรักษ์, 2549; นิศา ชูโต, 2548)

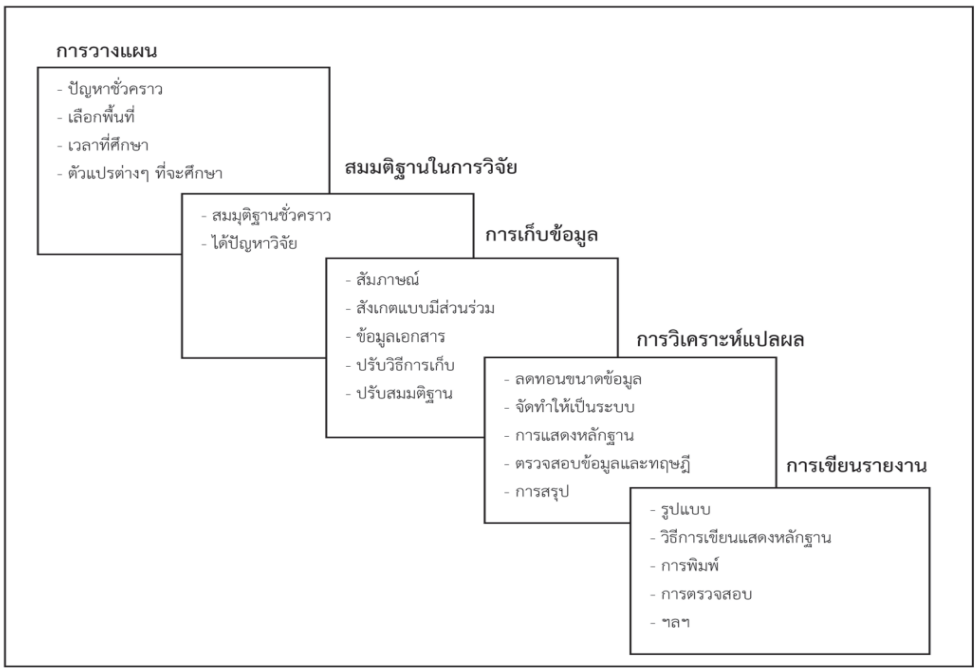

ภาพที่ 6.4 องค์ประกอบและขั้นตอนในการวางแผนการวิจัยเชิงคุณภาพ

ที่มา : นิศา ชูโต. (2548: 75)

ขั้นที่ 1 การวางแผนการวิจัย

1. การเลือกกรณีศึกษา (Site Selection) เป็นการเลือกสถานที่วิจัยให้เหมาะสมกับตัวแปรที่ศึกษา โดยดูจากช่องทางและความเป็นไปได้ในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล คือ สามารถเข้าไปในสถานที่ที่ตั้งใจจะเข้าไปศึกษานั้นได้ เช่น มีขนาดไม่ใหญ่หรือเล็กจนเกินไป เจ้าของพื้นที่อนุญาตให้เข้าไปศึกษาได้ เป็นต้น ซึ่งการเลือกกรณีศึกษาจะต้องมีกรอบเหตุผล ตรรกะหรือทฤษฎีบางอย่างมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแต่ละกรณี (Sampling by case type) เพื่อเชื่อมโยงกับความรู้ที่ต้องการศึกษา

2. ยุทธวิธีเข้าสู่สนาม (Tactical Field) เป็นการแสดงออกถึงสถานภาพของผู้วิจัย โดยผู้วิจัยจะต้องเตรียมตัวให้พร้อมที่สุดในการเข้าสู่สนาม ซึ่งจะต้องเข้าไปอย่างกลมกลืนเพื่อให้คนในสังคมนั้นยอมรับ ยุทธวิธีในการแสดงสถานภาพหรือบทบาทของผู้วิจัย มีดังนี้

2.1 แบบเปิดเผย (Overt) เป็นการแสดงบทบาทแบบคนนอก โดยผู้วิจัยขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลอย่างเปิดเผยสถานภาพของตน เพื่อสังเกตบทบาทของกลุ่ม ว่ามีการพูดคุยสนทนา ประพฤติปฏิบัติอะไรและอย่างไร ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลอยู่ห่าง ๆ อาจเข้าไปสัมภาษณ์พูดคุยกับสมาชิก แต่ไม่เข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย วิธีการนี้เป็นวิธีที่นิยมปฏิบัติกันเพราะเป็นวิธีการที่ง่ายและไม่ยุ่งยาก เป็นบทบาทที่ผู้วิจัยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสนามน้อยที่สุด

2.2 แบบปกปิด (Covert) เป็นการแสดงบทบาทแบบคนใน โดยที่ผู้วิจัยจะสวมบทบาทเป็นคนอื่นปะปนอยู่ในสนาม โดยไม่แจ้งให้ผู้ที่อยู่ในสนามรู้บทบาทที่แท้จริงของตัวเอง เป็นการนำตนเองเข้าไปกลมกลืนกับธรรมชาติของสนามและเข้าไปร่วมประสบการณ์ในสนามอย่างจริงจัง มีการสืบค้น พูดคุย เพื่อหาข้อมูลเป็นไปอย่างปกติ เสมือนเป็นการดำเนินชีวิตปกติ แต่ผู้วิจัยจะต้องระวังความขัดแย้งของบทบาทที่จะส่งผลต่อการวิจัย

2.3 แบบร่วมบทบาท (Co-role) เป็นบทบาทที่ผู้วิจัยเข้าไปร่วมกิจกรรมที่เป็นศูนย์กลางอย่างเต็มที่ ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกกว่าการเป็นสมาชิกภายนอก แต่ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับการยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม สิ่งที่ผู้วิจัยต้องระวังในบทบาทนี้คือความเป็นกลาง

3. การสร้างสัมพันธภาพในสนาม (Rapport) เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเก็บข้อมูลราบรื่นและได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ ผู้วิจัยจะต้องปฏิบัติตนให้เข้ากับบรรยากาศของสนาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภาษา การแต่งกาย กิริยา วาจา การประพฤติ การปฏิบัติตน ฯลฯ ซึ่งไม่ควรมากหรือน้อยเกินเลยมาตรฐานของบุคคลที่อยู่ในสนามที่ทำการศึกษา

4. การรวบรวมข้อมูลในสนาม (Field Data Collection) ในการวิจัยเชิงคุณภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลจะกระทำควบคู่กันไปกับการวิเคราะห์ข้อมูล คือเมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยจะต้องทำการตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งต่าง ๆ ในสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์ซ้ำหลายๆ แหล่งจากผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ คนด้วยวิธีการที่หลากหลาย หรือแม้กระทั่งการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วค่อย ๆ ปรับสมมติฐานชั่วคราวไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งข้อมูลมีความชัดเจน และนำมาวิเคราะห์ตีความหมายในที่สุด

5. การจากสนามวิจัย (Field Terminated) ระยะเวลาของการอยู่ในสนามจะนานเท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับความครอบคลุมและเพียงพอของข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยแต่ผู้เดียวเท่านั้นจะเป็นผู้บอกและตัดสินเองว่าควรจะสิ้นสุดเมื่อไร ไม่ใช่เรื่องตายตัวว่าจะ

อยู่ในระยะนานเท่าใด แต่ผู้วิจัยควรอยู่ในสนามนานพอที่จะรับรู้และเข้าใจประสบการณ์ของสิ่งที่ทำการศึกษาได้อย่างชัดเจน

ขั้นที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

เทคนิคที่นำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพมีหลายวิธี เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึก วิเคราะห์โดยการพรรณนา และสรุปเป็นความคิดเห็น เป็นต้น ซึ่งวิธีการเก็บรรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ร่วมกัน สลับกัน หรือแยกใช้โดยลำพังเพียงวิธีหนึ่งก็ได้ สำหรับการวิจัยเชิงกรณีศึกษามีวิธีที่นิยมนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การใช้ข้อมูลเอกสาร (Document) เป็นข้อมูลประเภทหนึ่งที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ นอกเหนือไปจากข้อมูลที่ต้องเก็บรวบรวมในสนามโดยตรง ได้แก่ เอกสาร สถิติตัวเลข และหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคม ปกติจะจำแนกที่มาของเอกสารเป็นเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เอกสารชั้นต้นคือเอกสารที่เป็นข้อมูลหรือหลักฐานโดยตรง ถือเป็นต้นฉบับ เช่น จดหมายเหตุ บันทึก ประกาศ กฎหมาย เป็นต้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากเอกสารไปใช้ตีความตามความเข้าใจของตน ส่วนเอกสารชั้นรอง คือข้อมูลหลักฐานที่มิได้มาโดยตรงจากเหตุการณ์ แต่ได้มาจากแหล่งอื่นที่มีผู้รวบรวมไว้ แล้วนำมาวิเคราะห์หรืออ้างอิง ปัญหาที่พบของการรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารคือ การได้มาซึ่งข้อมูล เพราะเอกสารบางประเภทเป็นข้อมูลที่ไม่เปิดเผย ผู้ที่ได้รับอนุญาตเท่านั้นจึงจะมีสิทธิ์ใช้ได้ (พัชรีวรรณ สมเชื้อ, 2549; สุภางค์ จันทวานิช, 2554b)

2. การสังเกต (Observation) เป็นการเข้าไปศึกษาพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยการเฝ้าดูปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีระเบียบวิธี อาจมีหรือไม่มีการซักถามก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะทำคู่กับไปการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยควรบันทึกข้อมูลโดยทันทีเพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเป็นหลักฐานช่วยเตือนให้สามารถระลึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ในภายหลังอีกด้วย (นิศา ชูโต, 2548; สุชาต ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ กรรณิการ์ สุขเกษม, 2551) การสังเกตในงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษามีเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) บางครั้งเรียกว่า การสังเกตภาคสนาม (Field Observation) หรือการสังเกตเชิงคุณภาพ (Qualitative Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยเข้าไปฝังตัวใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการทำกิจกรรมด้วยกัน จนผู้ถูกศึกษายอมรับว่ามีสถานภาพเช่นเดียวกัน หรือรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่มีผู้วิจัยเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมด้วย ในแง่ของระเบียบวิธีจะประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้น คือ (1) การสังเกตที่ไม่ติดกรอบเกณฑ์มากนัก เกิดจากการดู เก็บ จด จำ (2) การซักถาม ถ้ามีบางสิ่งที่ไม่เข้าใจจากการสังเกต สามารถใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และหลังจากนั้นจึง (3) จดบันทึกข้อมูลเพื่อสะท้อนประสบการณ์ที่ได้จากสนาม

2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non–Participant Observation) เป็นการที่ผู้วิจัยกระทำตนเป็นบุคคลภายนอก เฝ้าสังเกตโดยไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ทำอยู่ ทำให้ผู้ถูกสังเกตไม่ได้รู้สึกว่าถูกรบกวน แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ได้เข้าไปอยู่ในบริเวณนั้นด้วย วิธีนี้จะใช้ระยะเวลาสั้นกว่าในการเก็บข้อมูล แต่อาจได้ข้อมูลที่ไม่ละเอียดสมบูรณ์เท่ากับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมาย ทั้งแบบรายบุคคลและแบบกลุ่ม รวมทั้งยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ตอบ ทั้งสีหน้า ท่าทาง ความรู้สึก และปฏิกิริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมาในขณะสัมภาษณ์ ซึ่งการสัมภาษณ์สามารถแบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) มีลักษณะคล้ายกับการใช้แบบสอบถาม เพราะมีการเตรียมข้อคำถามต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า คือมีทั้งคำถามที่ต้องการคำตอบเฉพาะเจาะจง และคำถามที่ตอบได้ตามความต้องการ เป็นวิธีการที่ค่อนข้างง่ายสำหรับนักสัมภาษณ์ แต่การสัมภาษณ์จะได้ผลเต็มที่ก็ต่อเมื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ได้เตรียมข้อมูลไว้ล่วงหน้า และผู้วิจัยก็ต้องเตรียมตัวมาเป็นอย่างดี ดังนั้น ผู้วิจัยเชิงคุณภาพมักจะไม่ใช้วิธีการนี้เป็นหลัก เพราะไม่ช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและครอบคลุมเพียงพอ โดยเฉพาะในแง่ของวัฒนธรรม ความหมาย และความรู้สึกนึกคิด สำหรับการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา ผู้วิจัยต้องนำข้อมูลระหว่างกรณีมาเปรียบเทียบกัน เพราะฉะนั้นการสัมภาษณ์จะต้องใช้คำถามที่เหมือน ๆ กัน เพื่อให้แน่ใจว่าความแตกต่างของข้อมูลที่ได้รับไม่ใช่ผลสืบเนื่องมาจากข้อคำถามที่แตกต่างกัน

3.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นสูง เพราะมีการวางแนวข้อคำถามการสัมภาษณ์ไว้เพียงไม่กี่ข้อ และให้ผู้สัมภาษณ์ซักถามเพิ่มเติม (Probe) นอกเหนือจากแนวคำถามที่เตรียมไว้ เป็นการตะล่อมให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลสำคัญจนได้สาระสำคัญที่ต้องการตรงตามจุดประสงค์ การสัมภาษณ์แบบนี้อาจเรียกว่าเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) มักจะควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3.3 การสัมภาษณ์แบบพูดคุยกันเอง (Casual Interview) เป็นการโต้ตอบอย่างเป็นธรรมชาติ เพราะเกิดจากการพูดคุยพบปะกันธรรมดา ซึ่งความคลาดเคลื่อนของข้อมูลอาจเกิดขึ้นสูงกว่าสองแบบข้างต้น เพราะไม่มีการจดและบันทึกเทปไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องรีบเขียนบันทึกทันทีหลังพูดคุยเสร็จสิ้น

4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพกับกลุ่มบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์อย่างเดียวหรือใกล้เคียงกัน เหมาะสำหรับการศึกษาที่มีความมุ่งหมายให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เช่น การค้นหาประเด็นของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ยังไม่มีความรู้มาก่อน (Exploratory) การหาคำอธิบายสำหรับปรากฏการณ์บางอย่าง (Explanatory) การประเมินสถานการณ์ (Assessment) เป็นต้น กลุ่มของผู้เข้าร่วมสนทนาจะถูกเลือกมาจากประชากรเป้าหมายที่กำหนดไว้ ควรมีประมาณ 6-10 คน และมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนาเพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นออกมา

5. การประชุมระดมสมอง (Brainstorming) เป็นเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่จะได้มาจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ยอมรับในวงการนั้น ๆ อย่างแท้จริง เช่น ข้อคิดเห็น ความรู้ ประสบการณ์ การมองอนาคต เป็นต้น ปัญหาของเทคนิควิธีนี้อยู่ที่ความสามารถของผู้จัดหรือองค์กรที่จะจัดหากไม่มีสถานภาพเพียงพอในวงการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อหรือประเด็นของการศึกษา ก็ยากจะได้รับความร่วมมือจากบุคคลระดับสูงหรือบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในวงการนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ จะต้องเริ่มทันทีคู่กันไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่การตั้งคำถาม การนำเอาข้อมูลมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกัน การจัดกระทำกับข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดหมวดหมู่ การเปรียบเทียบข้อมูล จนกระทั่งเห็นแนวทางของคำตอบ เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนที่ต้องทำซ้ำๆ (Iterative) ย้อนกลับไปกลับมา (Ongoing and Iterative (nonlinear) Process) ให้มีความก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ตลอดระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในสนาม ผลการวิเคราะห์ที่ได้จะนำมาใช้ปรับแนวคิด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หรือปรับยุทธวิธีในเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและครบถ้วน ถือเป็นการเพิ่มความแม่นตรงในการวิจัย ฉะนั้นในการวิจัยประเภทนี้ ช่วงของการเก็บรวบรวมข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูลจึงแยกออกจากกันไม่ได้อย่างเด็ดขาด เพียงแต่ความเข้มข้นของกิจกรรมในแต่ละช่วงจะแตกต่างกัน ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีกระบวนการที่สำคัญดังนี้

1. การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นตรง น่าเชื่อถือ และป้องกันความผิดพลาด จะต้องมีการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล ซึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพนิยมใช้ “การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)” ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulate) เป็นการพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งที่มาต่าง ๆ โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

1.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigation Triangulate) เป็นการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลมาต่างกันหรือไม่ และอย่างไร โดยใช้ผู้วิจัยหลายคนในการรวบรวมข้อมูล ทั้งการผู้สัมภาษณ์หรือการสังเกต

1.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulate) เป็นการตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิม จะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด เป็นวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ยากกว่าแบบอื่น ๆ

1.4 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulate) เป็นการใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อรวบรวมข้อมูลเดียวกัน ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของข้อมูลควรกำหนดให้มีผู้วิจัยหลายคนในการรวบรวมข้อมูล และใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน แต่รวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม พร้อมทั้งศึกษาเอกสารประกอบ เป็นต้น

2. การจัดระเบียบข้อมูล (Data Classification) เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รวบรวมมาและผ่านการตรวจสอบแล้วง่ายต่อการสืบค้น ผู้วิจัยจะต้องจดบันทึกและทำดัชนีข้อมูล (Notetaking and Indexing) โดยแยกเป็นหมวดหมู่ (File) ให้เห็นได้ง่ายและมีความชัดเจน ถือเป็นการสะสางข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป สำหรับการจัดทำแฟ้มข้อมูลมีวิธีการดังนี้ (วิลาสินี พรรณรัตนศิลป์, 2551)

2.1 หมวดเรื่องทั่วไป เพื่อติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ได้สะดวกรวดเร็ว ควรแยกเป็นแฟ้มบุคคล สถานที่ องค์กร เอกสาร รู้ว่าอะไรได้เกิดขึ้นกับใครที่ไหน อย่างไร

2.2 หมวดข้อมูลสนาม ผู้วิจัยควรแยกแฟ้มข้อมูลการสังเกต การสัมภาษณ์ และบันทึกเกี่ยวกับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้โดยเฉพาะ เพื่อช่วยในการเขียนรายงานการวิจัยเกี่ยวกับวิธีการและกระบวนการเก็บข้อมูล

2.3 หมวดการวิเคราะห์ ในขณะที่เก็บข้อมูลและเริ่มต้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยก็เริ่มจะมีแนวคิดการตั้งหัวเรื่องที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถเริ่มจัดทำแฟ้มตามหัวเรื่องต่าง ๆ แยกเก็บเป็นเหตุการณ์และบันทึกความคิดที่เกิดจากการวิเคราะห์ เมื่อเวลาเก็บข้อมูลผ่านไป แฟ้มก็จะเพิ่มจำนวนและหัวเรื่องมากขึ้น จึงควรใส่หัวเรื่องไว้ และถ้าผู้วิจัยมีงบประมาณเพียงพอก็ควรจัดทำสำเนา

3. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มักจะไม่ใช้สถิติ แต่จะใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ส่วนใหญ่เป็นข้อความแบบบรรยาย (Descriptive) ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวขึ้นอยู่กับประเด็นหรือปัญหาที่จะวิเคราะห์ และการเลือกวิธีการวิเคราะห์ของนักวิจัย วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ใช้ระยะเวลามากในการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องมีความอดทน (ภาณุพงศ์ อนันต์ชัยพัฒนา, 2552) วิธีการหลัก ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมี 2 วิธีคือ

3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หรือรู้จักกันดีว่าคือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิเคราะห์จะเป็นผู้ตีความ (Interpretation) สกัดเนื้อหาสาระ (Content Message) จากการสื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูลทั้งทางตรง (Manifested) และทางอ้อม (Laten) ไม่ว่าจะเป็นคำพูด ข้อเขียน หนังสือพิมพ์ นวนิยาย ไดอารี่ รูปภาพหรือว่าบทเพลง รวมทั้งการพูดจา (Verbal) และภาษาท่าทาง (Non–Verbal) (นิศา แสงชูโต. 2548: 202–203) โดยคำนึงถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร นอกจากนี้ ยังสามารถใช้วิธีการเชิงปริมาณมาร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารได้ โดยการจัดกระทำข้อมูลอย่างเป็นระบบ ให้เป็นจำนวนที่วัดได้ในรูปของปริมาณตัวเลข (Quantitative) จนแสดงให้เห็นถึงผลด้านคุณภาพ (Qualitative) วิธีการนี้เป็นการพิจารณาเนื้อหาตามที่ปรากฏ แล้วแจงนับจำนวนของถ้อยคำ ประโยค หรือใจความเหล่านั้น จะไม่เน้นการตีความหรือหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังหรือความหมายระหว่างบรรทัด กล่าวคือ มีความตรงตามธรรมชาติของสาระ (Message) ของสาร หรือข้อความ

3.2 การตีความสร้างข้อสรุป (Conclusion Interpreting) เป็นการพัฒนาข้อสรุปที่ได้จากการศึกษากรณีจากข้อสรุปย่อย ไปสู่ข้อสรุปใหญ่ ถือเป็นการพัฒนาทฤษฎีจากสภาพเฉพาะ (Particular) ไปสู่ข้อสรุปทั่วไป (Generalization) หรือเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการประมวลความคิดอันเกิดจากข้อมูลรูปธรรมสนามไปสู่ข้อมูลนามธรรมทฤษฎี (Grounded Theory)

ข้อพึงระวังในการวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้คือ ผู้วิจัยจะต้องไม่มีอคติหรือใส่ความรู้สึกของตัวเองเข้าไปพัวพัน ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปมี 3 รูปแบบ ดังนี้

3.2.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Inductive) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความให้เหตุผลสร้างเป็นข้อสรุป เนื่องจากข้อมูลเฉพาะนี้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพจึงจำเป็นต้องอาศัยการตีความช่วย

3.2.2 การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการจำแนกข้อมูลออกเป็นชนิด ๆ ที่ต่อเนื่องกัน

3.2.3 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) เป็นการใช้วิธีการเปรียบเทียบ โดยนำมาเทียบเป็นปรากฏการณ์ที่เริ่มเป็นนามธรรมมากขึ้น

4. กิจกรรมการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อเก็บข้อมูลแล้วจะต้องมีการลดทอนขนาดและปริมาณข้อมูล (Data Reduction) โดยการเลือกเฟ้นหาข้อมูลที่น่าสนใจเพื่อแสดงเป็นหลักฐาน (Data Display) ที่เข้าใจง่าย จนนำไปสู่ข้อสรุปชั่วคราว (Memoing Data)และต้องผ่านการตรวจสอบยืนยันผล จนได้ข้อสรุปที่ชัดเจนมั่นคงในช่วงท้ายสุด (Conclusion and Verification) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

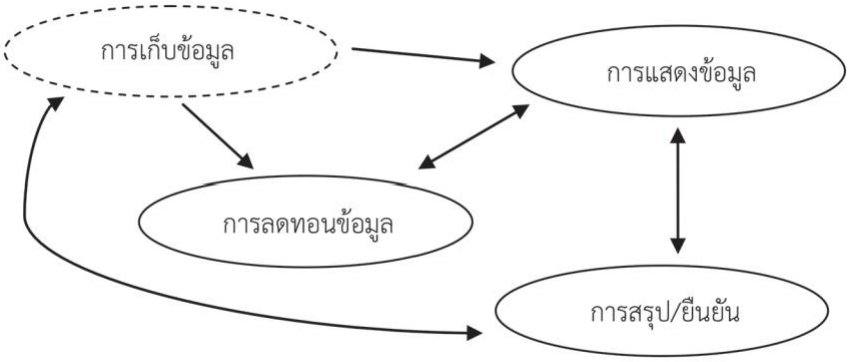

ภาพที่ 6.5 องค์ประกอบการวิเคราะห์รูปแบบปฏิสัมพันธ์

ที่มา : นิศา ชูโต. (2548: 230)

4.1 การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) การลดทอนข้อมูลดิบถือเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ข้อมูล และจะต้องทำอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่การเลือกสนาม ลงรหัส ทดสอบแนวคิด รวมเป็นกลุ่ม แบ่งเป็นส่วน โดยเลือกหาจุดที่น่าสนใจของข้อมูลดิบที่เก็บได้จากสนาม โดยผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ตัดสินเองว่า ข้อมูลกลุ่มไหนจะลงรหัส กลุ่มไหนจะใช้สรุป กลุ่มไหนไม่ใช้ เพราะซ้ำกับกลุ่มก่อน ฯลฯ จนได้ผลสรุปและพิสูจน์เป็นข้อสรุปชั่วคราวที่น่าสนใจ

4.2 การแสดงข้อมูล (Data Display) เป็นกระบวนการวิเคราะห์ การจัดและเลือกเฟ้นสรรหาตัวอย่างข้อมูลที่เก็บได้จากสนาม ไม่ว่าจะเป็นการสรุปจากรายงาน การสังเกต คำพูดจากการสัมภาษณ์การกระทำ หรือการแสดงพฤติกรรมของบุคคลสำคัญ ฯลฯ เพื่อแสดงประกอบเป็นหลักฐานของข้อสรุปชั่วคราว ซึ่งการแสดงข้อมูลเชิงคุณภาพจะกระทำในรูปของการเขียนเล่าเรื่องและเรียงตามเวลาว่าอะไรขึ้นก่อนหลัง อย่างไร และทำไม อันจะโยงไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลที่ชัดเจนต่อไป

4.3 การสร้างข้อสรุปและทดสอบยืนยันผลสรุป (Conclusion and Verification) ในขั้นตอนนี้ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลมาในช่วงแรกจะทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมองความหมาย ความคล้ายคลึง ความแตกต่าง ความเป็นไปได้ และรูปแบบต่าง ๆ ได้ชั่วคราว โดยเชื่อมโยงกับข้อค้นพบเบื้องต้น แล้วจึงค่อยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปย่อย ๆ ปะติดปะต่อเข้าด้วยกันอย่างมีระบบ จนได้เป็นบทสรุปที่ตอบปัญหาการวิจัย โดยมีเงื่อนไขคือ (1) ถ้าข้อมูลเดิมดี โอกาสที่จะได้บทสรุปที่ดีก็มีมาก และ (2) ถ้าผู้วิจัยมีความสามารถในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ดี มีความรู้หลากหลายเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่จะใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ ก็ทำให้บทสรุปมีความแหลมคมน่าสนใจ เมื่อสร้างข้อสรุปที่ตอบปัญหาการวิจัยได้แล้ว ภารกิจสุดท้ายก็คือ การตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุปการวิจัยในช่วงสุดท้าย แล้วจึงเขียนรายงานการวิจัยต่อไป

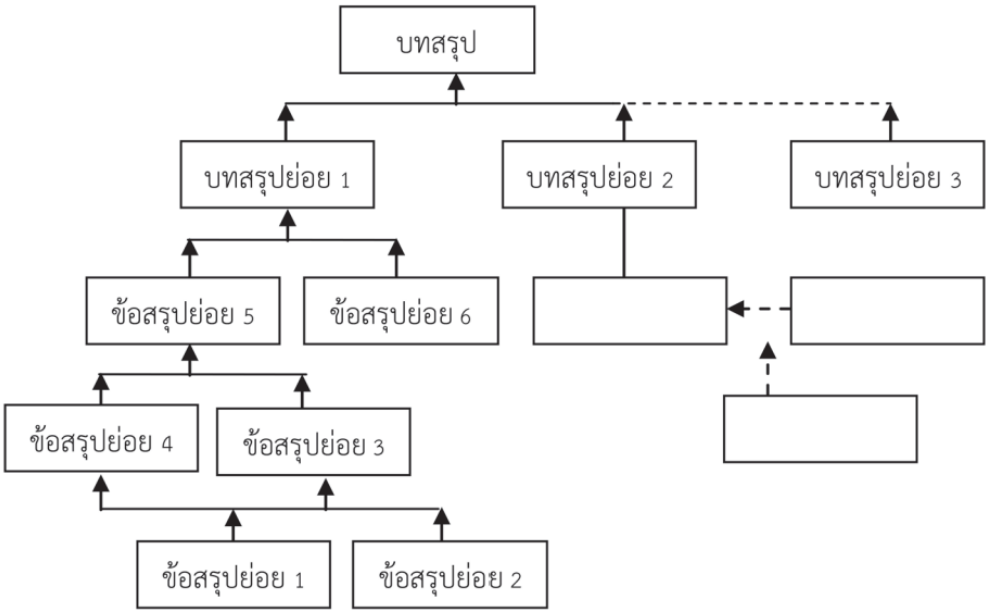

ภาพที่ 6.6 ขั้นตอนการการทำข้อสรุปย่อยเป็นบทสรุปย่อยและบทสรุป

ที่มา : สุภางค์ จันทวานิช. (2554b: 53)

ขั้นที่ 4 การเขียนรายงานวิจัยเชิงคุณภาพ

การเขียนรายงานเป็นขั้นสุดท้ายในการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะต้องมีการอธิบายหรือบรรยายเชิงวิเคราะห์ (Analytic Descriptive) ในลักษณะของการเล่าเรื่อง (Narrative) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลที่ได้จากการศึกษา สิ่งที่ผู้อ่านคาดหมายไว้ คือ

ข้อมูลและข้อค้นพบที่เป็นกลางและมีความละเอียดลึกซึ้ง (Objective but sensitive) ดังนั้น ผู้เขียนต้องพึงระมัดระวังไม่ใส่ความคิดเห็นของตนลงไปในเนื้อข้อมูล นอกจากนี้ การนำเสนอข้อมูลยังตองคำนึงถึงลำดับของขอมูล โดยปกติผู้วิจัยควรนำเสนอข้อความที่เปนข้อความบรรยายกอน แล้วจึงเสนอขอมูลที่เชื่อมโยงความสัมพันธกับเหตุการณตาง ๆ และในที่สุด จึงนำเสนอขอมูลที่เป็นคำอธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณว่าเกิดขึ้นเพราะอะไร สิ่งที่ผูเขียนรายงานควรคำนึงถึงมีดังตอไปนี้ (กุหลาบ ปุริสาร, 2556)

1. ความถูกต้อง รายงานที่ดีควรนำเสนอขอมูลที่ถูกตอง ไมมีอคติและไมบิดเบือนความจริง และไม่ใส่ความคิดเห็นข้อตนเองลงไปในเนื้อข้อมูล ผูเขียนรายงานจะตองมีความรูเกี่ยวกับหัวขอที่เขียนเปนอยางดี เพื่อที่จะทำใหรายงานถูกตองตรงกับความเปนจริงได้

2. ความรัดกุม การเขียนรายงานตองเขียนให สั้น กระชับ รัดกุม และตรงประเด็น ผู้วิจัยจึงต้องตรวจทานอยางถี่ถวนเพื่อขจัดถอยคำฟุมเฟอย วลีซ้ำกัน และคำที่ไมพึงประสงคออก เพราะคุณคาของรายงานไมไดวัดโดยปริมาณ แตวัดจากเนื้อหาหรือคุณภาพ

3. ความชัดเจน ควรใชประโยคง่าย ๆ ใชไวยากรณและเครื่องหมายวรรคตอนอย่างถูกต้อง ไม่ควรใช้คำคลุมเครือ ไมมีความหมาย หรือกำกวมสองนัย ควรใช้หัวข้อย่อยเพื่อป้องกันการสับสน และใชประโยคที่เหมาะสมเมื่อเริ่มยอหนาใหม่

4. ความกลมกลืนและความตอเนื่อง ผูเขียนจะตองเขียนใหเรื่องราวตาง ๆ ให้ผูอานไมรูสึกสะดุด หรือวาสวนที่อานอยูเปนคนละเรื่อง ความกลมกลืนจะมีมากขึ้นเมื่อผู้วิจัยเขียนรางไว้ก่อน แล้วตรวจทานแก้ไขเป็นตอน ๆ ไป และเมื่อเขียนเสร็จแล้วควรอ่านเพื่อตรวจสอบดูใจความให้ต่อเนื่องและสม่ำเสมออีก 2-3 ครั้ง

5. การเน้นความสำคัญ ควรนำเสนอข้อมูลที่เป็นประเด็นหรือเป็นหัวใจของการวิจัย โดยเน้นข้อมูลที่มีความโดดเดนเปนพิเศษ คือการนำเสนอสวนที่โดดเด่นโดยละเอียดและมีการอภิปรายเพิ่มเติม ซึ่งผูวิจัยจะไมทำเชนนั้นกับขอมูลทั้งหมดในการวิจัย แตจะเลือกทำเฉพาะข้อมูลที่มีความสำคัญและเป็นประเด็นปัญหาหลักของการวิจัย ทั้งนี้ผู้อ่านจะต้องมองออกว่าข้อมูลส่วนใดมีความสำคัญและทำให้เห็นภาพรวมชัดเจน

6. ภาษาที่ใชในรายงาน จะไมใชภาษาพูด แตใชภาษาทางวิชาการหรือภาษาทางราชการ ภาษาที่ใช้ต้องมีความกะทัดรัดและเขาใจไดงาย ควรหลีกเลี่ยงการใชคำซ้ำ และอยูใกล

กันเกินไปในรายงาน ไดแก คำที่ใช้เชื่อมประโยค หากจำเป็น ควรหาคำอื่นที่มีความหมายเช่นเดียวกันมาใช้สับเปลี่ยนแทนกัน เพื่อรักษาอรรถรสของเนื้อหารายงาน

การประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA)

การวิจัยแบบ RRA ในขอบเขตพื้นที่ที่ไม่กว้างขวางมากนัก ใช้เวลาปฏิบัติการวิจัยประมวลผลในระยะเวลาที่ไม่นาน เป็นการวิจัยทางเลือกที่น่าสนใจ ซึ่งนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานโครงการพัฒนาใช้อย่างแพร่หลาย สามารถตอบโจทย์การวิจัยและพัฒนาชุมชนได้เป็นการวิจัย ในระยะเวลาสั้น กระบวนการศึกษาวิจัยไม่มีความซับซ้อนมากนัก ประหยัดงบประมาณ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการวิจัยได้มาก รวดเร็ว แม่นตรง และครบถ้วน จุดเด่นของการวิจัยด้วยเทคนิค RRA ใช้เวลาน้อย งานวิจัยเสร็จตามที่ต้องการ และการวิจัยจะต้องมี ความน่าเชื่อถือสูง กระบวนการวิจัยจึงต้องมีระบบ เป็นกระบวนการดำเนินงานที่มีกรอบแนวคิด มีหลักการ แนวทางการปฏิบัติที่มีความ ชัดเจน กระบวนการเก็บข้อมูลภาคสนาม จึงต้องใช้หลากหลายวิธี มีกระบวนการตรวจสอบข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือ เป็นไปตามความจริงมากที่สุด แล้วดำเนินการจัดการข้อมูลตามกระบวนการวิจัยจนครบทุกขั้นตอน

เป็นเครื่องมือการวิจัยที่ส่วนใหญ่ใช้ในแนวทางมานุษยวิทยาและจิตวิทยาสังคมในการศึกษา เก็บข้อมูลชุมชน ด้วยการศึกษาบริบทแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงและโดยอ้อมในเวลารวดเร็วและรอบคอบ นอกจากบริบทสังคม เครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ต้องมีความเหมาะสมกับ สถานการณ์ หรือช่วงจังหวะเวลาเก็บข้อมูลได้ครบถ้วนและเที่ยงตรงมากขึ้นตามลำดับในเวลาที่กำหนด ซึ่งความรู้ความจริงเกี่ยวกับ ประเด็นที่ต้องการศึกษาธรรมดาในสภาพบรรยากาศการดำเนินชีวิตปกติตามสภาพการณ์ธรรมชาติของคนในพื้นที่เป้าหมาย โดยวิธีการที่ไม่เป็นทางการหรือกึ่งทางการ เน้นการศึกษาหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องราวข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เทคนิควิจัยแบบ RRA จึงเป็นเทคนิคที่สามารถช่วยให้เรียนรู้สภาพชนบทอย่างถูกต้องในระยะเวลาอันสั้น มีการใช้เครื่องมือ และวิธีการศึกษาหลายๆ อย่างประกอบกัน และเพื่อช่วยให้เข้าใจสภาพชนบทดียิ่งขึ้น โดยใช้ข้อมูลมือหนึ่งเป็นสำคัญ เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างผู้วิจัยจากสาขาวิชาต่าง ๆ และเรียนรู้จากความรู้ประสบการณ์ของชาวบ้าน เพื่อพัฒนาวิธีการศึกษาแบบกลาง ๆ ซึ่งสามารถทำการศึกษาในระยะสั้น แต่ต้องทำการศึกษาอย่างเป็นระบบ ทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่จะนำไปใช้ได้ทันเวลา

ประหยัดเงินและเวลา มีการวางแผนล่วงหน้าเป็นอย่างดี และผู้วิจัยต้องมีความตั้งใจสูงในการทำงาน และทำการศึกษาด้วยตนเอง

ลักษณะที่สำคัญของเทคนิค RRA

1. ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi–Structured Interviewing: SSI) เป็นวิธีกลาง ๆ ระหว่างการศึกษาที่มีรูปแบบตายตัว คือการใช้แบบสอบถาม กับการศึกษาที่มีอิสระเต็มที่แบบวิธีการของผู้สื่อข่าวในการรวบรวมข้อมูลในสนาม กล่าวคือ ในขณะที่มีการสัมภาษณ์นั้นจะไม่มีแบบสอบถาม แต่ใช้กรอบคำถาม หรือ แนวคำถาม ที่เตรียมไว้

ตัวอย่าง การทำวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้เทคนิค RRA จะมีการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในชุมชน เช่น ประวัติหมู่บ้าน การประกอบอาชีพ การถือครองที่ดิน การตลาด ระบบการปลูกพืช ฯลฯ ลักษณะการสัมภาษณ์จะพยายามจัดให้เหมือนกับการพูดคุยตามปกติ เพียงแต่จะควบคุมไม่ให้หลุดจากกรอบที่ตั้งไว้ โดยไม่สนใจว่าจะเริ่มประเด็นใดก่อนหลัง ขึ้นกับบรรยากาศของการสนทนาแต่ละครั้ง เมื่อต้องการข้อมูลเรื่องใดเป็นพิเศษ นักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์ก็จะถามเจาะลึก (Probing) ไปเรื่อย ๆ จนเป็นที่เพียงพอ

2. เน้นการใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อเสริมการสัมภาษณ์แบบ SSI โดยเฉพาะการสังเกต การใช้ตัวบ่งชี้ การวัดต่าง ๆ และการถ่ายภาพ เป็นต้น โดยที่การสัมภาษณ์จะเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีบรรยากาศเป็นกันเอง ดังนั้นนักวิจัยจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือช่วยจำ (Conceptual Tools) ที่ไม่อยู่ในรูปแบบของแบบสอบถาม เครื่องมือดังกล่าวนี้ ได้แก่

– การเขียนผังกิจกรรม (Activity Chart) กิจกรรมนี้จะทำให้นักวิจัยทราบว่าเกษตรกรที่ให้ข้อมูลนั้น มีกิจกรรมการผลิตอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด ได้ผลดีแค่ไหน เป็นต้น

– การเขียนพฤกษาครอบครัว (Family Tree) ทำให้ทราบว่ามีสมาชิกและแรงงานในครัวเรือนกี่คน อาชีพนอกภาคเกษตร ความรู้ ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว

– การเขียนปฏิทินแรงงาน (Labor Calendar) จะช่วยให้นักวิจัยทราบถึงการจัดสรรแรงงาน และการกระจายแรงงานทำกิจกรรมต่าง ๆ ในรอบปี สำหรับการวางแผนทำกิจกรรมเสริมกับชาวบ้าน

– การใช้ภาพอื่น ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านสามารถบอกข้อมูลเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็น และนักวิจัยสามารถบันทึกลงไปได้ตามแต่จินตนาการและทักษะที่มี เช่น การวาดภาพชุมชน การวาดภาพตัดขวางของพื้นที่ (Cross Section) เป็นต้น

3. เน้นการศึกษาที่ใช้ผู้วิจัยมาจากสาขาวิชาต่าง ๆ หรือที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary Team) คือแต่ละทีมจะมีนักวิชาการทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ทำงานร่วมกัน สมาชิกในทีมจะต้องมีการประชุมทำความเข้าใจเรื่องวัตถุประสงค์ ประเด็นคำถาม เทคนิคการถาม ประเภทและแหล่งข้อมูลที่ต้องการ เครื่องมือที่จะใช้ การแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างกัน ก่อนที่จะลงปฏิบัติการในชุมชน นอกจากนี้แล้ว ยังต้องร่วมกันศึกษาชุมชน ช่วยกันบันทึกข้อมูล รวมทั้งหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน และร่วมกันทำรายงานผลการศึกษา

4. เน้นการเรียนรู้ของนักวิจัยที่รวดเร็วและต่อเนื่อง (Rapid and Progressive Learning)กล่าวคือ ทีมนักวิจัยจะต้องมาร่วมสรุปผลการศึกษาเป็นระยะ เช่น ทุกคืน หรือทุกสองคืน เพื่อประเมินว่าได้ข้อสรุป หรือเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้แล้วหรือไม่ หากยังได้ข้อมูลไม่ครบ หรือเกิดความคิดใหม่ หรือเกิดความสงสัยในข้อมูล หรือการตีความของทีม สามารถไปตรวจสอบความถูกต้องหรือไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมได้ในวันถัดไป แทนที่จะรอมาทบทวนหลังจากที่ถอนทีมออกจากชุมชนแล้ว กระบวนการดังกล่าวนี้ จะไม่เพียงให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเท่านั้น หากแต่ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ หรือความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนดีขึ้น

5. ใช้แนวคิดเรื่องสามมิติ (Triangulation) สำหรับการพิจารณาข้อมูลแต่ละชนิด โดยใช้ทีมวิจัยจากหลายสาขาวิชา รวมทั้งใช้เป็นหลักในการเลือกพื้นที่หรือครัวเรือนที่จะศึกษา เช่น เลือกศึกษาระบบการปลูกข้าวในแปลงขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เลือกผู้ให้ข้อมูลทั้งจากคนที่ฐานะดี ปานกลาง และยากจน เป็นต้น และพยายามเลือกคนที่น่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลได้ดี ได้ถูกต้อง (Key Informant) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและตามหลักสามมิติที่กล่าวมาแล้ว

6. เทคนิค RRA ถูกพัฒนามาเพื่อใช้สำรวจความรู้ในเบื้องต้น และมิใช่ทำเสร็จภายในครั้งเดียว (Exploratory and Highly Interactive Research) โดยปกติแล้วการศึกษาในรอบแรกจะไม่ได้ข้อมูลที่ต้องการทั้งหมด ต้องมีการทำซ้ำรอบที่สอง สาม หรือสี่ หรือจนกว่าจะได้

ข้อมูลที่ต้องการในระดับที่พึงพอใจ โดยไม่กำหนดปริมาณผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า แต่การศึกษาแต่ละรอบ รวมทั้งช่วงระยะเวลาระหว่างการศึกษาแต่ละรอบ จะไม่เสียเวลานานนัก อีกทั้งนักวิจัยยังสามารถใช้วิจารณญาณของตน ปรับปรุง เพิ่ม ลด เปลี่ยนแปลงสมมติฐานหรือแผนการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้ตลอดเวลา

วัตถุประสงค์ในการศึกษาเทคนิค RRA สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ 1) การศึกษาทั้งระบบ (General RRA) และ 2) การศึกษาข้อมูลเฉพาะ (Specific RRA) และหลักการสำคัญของเทคนิค RRA อาจจะมีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติไม่เหมือนกัน แต่ต่างต้องยึดหลักการที่สำคัญ คือ

1. การพิจารณาแบบสามมิติ (Triangulation) วิธี RRA เน้นการพิจารณาข้อมูลจากหลายมิติ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำมากขึ้น หลักการพิจารณาแบบสามมิติ ได้แก่ 1) การกำหนดทีมนักวิจัย ที่มาจากหลายสาขาที่เกี่ยวข้องและเหมาะสมกับเรื่องที่จะศึกษา 2) การกำหนดตัวอย่างที่หลากหลาย 3) การกำหนดวิธีการ เครื่องมือ และเทคนิคที่ใช้ในการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณภาพของข้อมูล

2. การวิจัยแบบสำรวจหาความรู้ในเบื้องต้น และทำซ้ำอย่างต่อเนื่อง (Exploratory and Highly Iterative Research)

3. การเรียนรู้อย่างรวดเร็วและก้าวหน้า (Rapid and Progressive Learning)

4. การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของชาวบ้าน (Substantial Use of Indigenous Knowledge)

5. การใช้แนวทางการศึกษา และทำงานเป็นทีมแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Approach and Teamwork)

6. ความคล่องตัวและการใช้วิจารณญาณ (Flexibility and Use of Conscious Judgment)

ขั้นตอนในการศึกษา โดยเทคนิควิธี RRA มีขั้นตอนที่สามารถปรับได้ตามความเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ และมีขั้นตอนต่างที่ควรยึดเป็นหลักปฏิบัติ ดังนี้

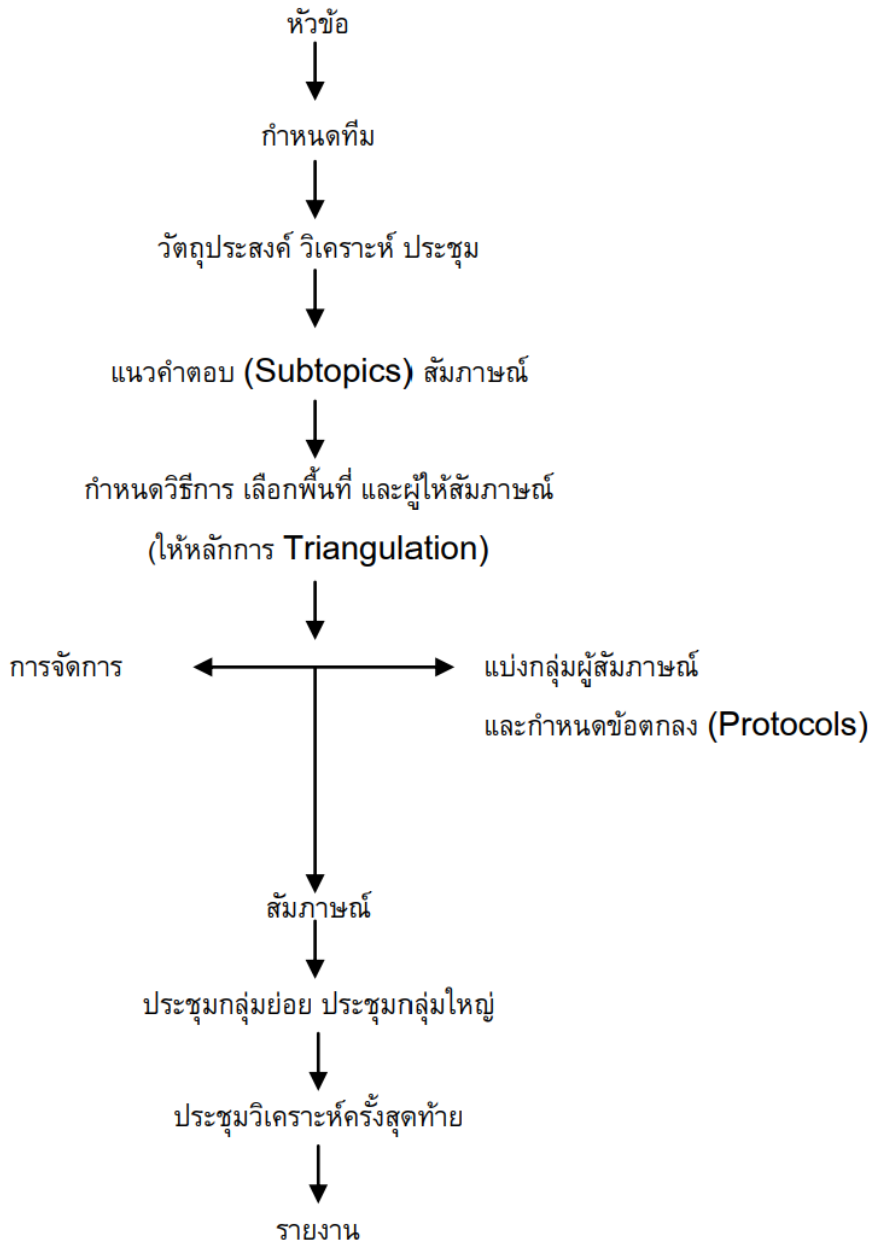

ที่มา : ขั้นตอนในการศึกษาโดยวิธี RRA (สุจินต์ สิมารักษ์ และสุเกสินี สุภธีระ, 2530)

ข้อดีของเทคนิค RRA

สุจินต์ สิมารักษ์ และสุเกสินี สุภธีระ (2530) ได้สรุปข้อดีของเทคนิค RRA ว่า

1. เป็นเทคนิคที่ประหยัดเวลา สามารถสรุปผลการศึกษาได้เร็ว ทันเหตุการณ์

2. ช่วยให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษาลึกซึ้งมากขึ้น มากกว่าวิธีการวิจัยแบบสำรวจ หรือวิจัยแบบประเพณีนิยม เพราะเป็นผู้ทำการศึกษาเอง และรู้วัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นอย่างดี มีโอกาสซักถามเพิ่มเติมข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

3. ช่วยเสริมสร้างการทำงาน และเรียนรู้ร่วมกันของนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ทำให้ค้นหาข้อเท็จจริงได้ดีกว่า ถูกต้องกว่า และลึกซึ้งกว่า เพราะสิ่งต่าง ๆ ในโลกย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และไม่มีศาสตร์สาขาใดสาขาหนึ่งที่จะสามารถเข้าใจสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ทุกด้าน

4. เป็นเทคนิคที่มีความคล่องตัวสูง สามารถปรับปรุงหัวข้อ รายละเอียด และคำถาม รวมตลอดถึงวิธีการ ตารางเวลา ในการปฏิบัติงานให้เหมาะสม สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

5. เสียค่าใช้จ่ายต่ำ เพราะเครื่องมือที่สำคัญในการศึกษา คือ ตัวของนักวิจัยเอง และใช้เพียงงอุปกรณ์เครื่องเขียนสำหรับบันทึกเนื้อหาจากการสัมภาษณ์เท่านั้น ข้อมูลมือสองที่ต้องการมักจะหาได้ หรือขอยืมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับอำเภอ หรือตำบล

ข้อจำกัดของเทคนิค RRA

ประโยชน์ของเทคนิค RRA มีมากมาย แต่ก็ยังมีจุดอ่อนในตัวเอง กล่าวคือ

1. แม้เทคนิคนี้จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจเรื่องราวได้ลึกซึ้งกว่าการใช้แบบสอบถาม แต่ก็ไม่ลึกซึ้งเท่ากับการศึกษาแบบมานุษยวิทยา และข้อมูลที่ได้จาก RRA มักจะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่จะขาดข้อมูลเชิงปริมาณไปบ้าง

2. โดยเหตุที่ RRA ไม่ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบงานวิจัยอื่น ๆ แต่ใช้การเลือก Key Informant ตามหลักการพิจารณาแบบสามมิติ (Triangulation) ซึ่งมักจะมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลไม่มากนัก จึงไม่สามารถใช้วิธีการทางสถิติได้

3. ผู้ศึกษาต้องมีความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการทำ RRA ดีพอ และต้องมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเรียนรู้เรื่องของชุมชน มิฉะนั้นแล้วอาจเกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย เพราะใช้เวลาลงชุมชนไม่นาน สามารถเลือกพื้นที่ กลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งประเด็นศึกษาได้ด้วยตนเอง เทคนิคนี้เปิดช่องให้มีการยืดหยุ่นได้มาก หากผู้ศึกษายังไม่มีความชำนาญควรหานักวิจัยที่เชี่ยวชาญการใช้ RRA เข้าร่วมทีมด้วย

กล่าวโดยสรุป เทคนิค RRA เป็นทางเลือกที่ดีอีกทางหนึ่งสำหรับผู้ที่ต้องการจะเรียนรู้เรื่องของชุมชนในเวลาที่ไม่นานจนเกินไป และเสียค่าใช้จ่ายต่ำ เทคนิคนี้ได้มีการนำไปประยุกต์ใช้ในงานวิจัยพัฒนาด้านต่าง ๆ และมีความพยายามในการพัฒนา ปรับปรุงเทคนิคนี้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย (Delphi technique)

เทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) เป็นเทคนิคการวิจัยที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่นิยมแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจ การเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษา สำหรับทางเทคโนโลยีการศึกษาได้มีการนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เช่น การวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้นของเทคโนโลยีการศึกษา อีก ความหมายของเทคนิคเดลฟาย 5 ปี ทิศทางการวิจัยเทคโนโลยีการศึกษาในอนาคต แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนแบบ e –Learning ของประเทศไทย เป็นต้น ซึ่งเทคนิคเดลฟายเป็นวิธีการวินิจฉัยหรือตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยไม่มีการเผชิญหน้ากันโดยตรงของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เช่นเดียวกันกับการระดมสมอง (Brain storming) ทำให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างเต็มที่และอิสระ ไม่ต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของผู้อื่น นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญยังมีโอกาสกลั่นกรองความคิดเห็นของตนอย่างรอบคอบทำให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในด้านต่าง ๆ ได้

Jensen (1996: 857) ได้ให้คำนิยามของเทคนิคเดลฟาย เป็นโครงการจัดทำรายละเอียดรอบคอบ ในการที่จะสอบถามบุคคลด้วยแบบสอบถามในเรื่องต่างๆ เพื่อจะได้ให้ข้อมูลและความคิดเห็นกลับมา โดยมุ่งที่จะรวบรวมการพิจารณาการตัดสินใจและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นไปได้ในอนาคต

Johnson (1993: 982) ได้ให้ความหมายของเทคนิคเดลฟายว่า เป็นเทคนิคของการรวบรวมการพิจารณาการตัดสินใจที่มุ่งเพื่อเอาชนะจุดอ่อนของการตัดสินใจ แต่เดิมที่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หรือความคิดเห็นของกลุ่มหรือมติของที่ประชุมเทคนิคเดลฟาย คือ กระบวนการหรือเครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจหรือลงข้อสรุปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบ ที่ปราศจากการเผชิญหน้าโดยตรงของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยรวบรวมและสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ชัยลิขิต สร้อยเพชรเกษม (2555: 6) ให้ความหมายของการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย ว่า หมายถึง วิธีการสื่อสารความรู้ระหว่างผู้เชี่ยวชาญเพื่อการวินิจฉัยสิ่งต่างๆ ที่ยังไม่มีคำตอบที่แน่นอน โดยอาศัยกระบวนการรวบรวมและกลั่นกรองความรู้จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จากการใช้ชุดของแบบสอบถามความคิดเห็น และควบคุมความคิดเห็นโดยการไม่เปิดเผยรายชื่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้การเสนอความเห็นเป็นไปอย่างอิสระ การให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังสมาชิกกลุ่มแต่ละคนเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญทวนซ้ำความคิดเห็น และการวินิจฉัยความคิดเห็นของกลุ่มอย่างเป็นทางการ

น้ำผึ้ง มีศิล (2559: 1256) ให้ความหมายของการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย หมายถึง วิธีการรวบรวมความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อมุ่งศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ยังไม่มีคำตอบแน่ชัด โดยการรวบรวบและกลั่นกรองความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ ทั้งนี้จะต้องมีการเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญได้ใคร่ครวญความคิดเห็นโดยการให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในรอบถัดไป ทั้งนี้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจะเกิดจากการพิจารณามติสอดคล้องโดยเสียงข้างมากลักษณะสำคัญของการวิจัยด้วยวิธีเดลฟาย คือ 1) การไม่เปิดเผยรายชื่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้นำเสนอเป็นไปอย่างอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกระบวนการกลุ่ม 2) การให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้เชี่ยวชาญได้ทบทวนความคิดเห็น และ 3) การวินิจฉัยความคิดเห็นของกลุ่มอย่างเป็นทางการ

สรุปได้ว่า เทคนิคเดลฟาย หมายถึง กระบวนการหรือเครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจหรือลงข้อสรุปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบที่ปราศจากการเผชิญหน้าโดยตรงของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้วิธีการรวบรวมและสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ลักษณะที่สำคัญของเทคนิคเดลฟาย

1. เทคนิคเดลฟาย เป็นเทคนิคที่มุ่งแสวงหาข้อมูลจากความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ด้วยการตอบแบบสอบถาม ดังนั้นผู้เชี่ยวชาญจึงจำเป็นต้องตอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นในแต่ละขั้นตอน การตอบหรือการตัดสินใจของผู้เชี่ยวชาญจะมีความถูกต้องและความตรงสูง เมื่อผู้เชี่ยวชาญนั้นเป็นที่ผู้ที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ศึกษา

2. เป็นเทคนิคที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนที่ร่วมในการวิจัยจะไม่ทราบว่าใครเป็นใครบ้าง ที่มีส่วนออกความเห็นและไม่ทราบว่าแต่ละคนมีความคิดเห็นในแต่ละข้ออย่างไร ซึ่งนับว่าเป็นการขจัดอิทธิพลของกลุ่มที่ส่งผลต่อความคิดเห็นของตน

3. เทคนิคเดลฟายนี้ ได้ข้อมูลมาจากแบบสอบถาม หรือรูปแบบอย่างอื่น ที่ไม่ต้องให้ผู้เชี่ยวชาญมาพบกัน โดยผู้เชี่ยวชาญจะต้องตอบแบบสอบถามครบทุกขั้นตอน เพื่อให้ได้ความเห็นที่ถูกต้อง เชื่อถือได้จึงต้องมีการใช้แบบสอบถามหลาย ๆ รอบ ซึ่งโดยทั่ว ไปแบบสอบถามในรอบที่ 1 มักเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด และในรอบต่อ ๆ ไป จะเป็นแบบสอถามปลายปิด แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

4. เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนได้ตอบแบบสอบถามโดยกลั่นกรองอย่างละเอียดรอบคอบและให้คำตอบได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งขึ้น ผู้ทำวิจัยจะแสดงความคิดเห็นที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกันในคำตอบแต่ละข้อของแบบสอบถามที่ตอบลงไปในครั้งก่อนแสดงในรูปสถิติ คือ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ แล้วส่งกลับให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนพิจารณาว่าจะคงคำตอบเดิมหรือเปลี่ยนแปลงใหม่

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์จะเป็นสถิติเบื้องต้น คือ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางได้แก่ ฐานนิยม(Mode) มัธยฐาน (Median) ค่าเฉลี่ย (Mean) และการวัดการกระจายของข้อมูลคือ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยของเทคนิคเดลฟาย มีขั้นตอน ดังนี้

1) กำหนดปัญหาที่จะศึกษา ปัญหาที่จะวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟายควรเป็นปัญหาที่ยังไม่มี คำตอบที่ถูกต้องแน่นอนและสามารถวิจัยปัญหาได้จากการให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ เป็นผู้ตัดสิน ประเด็นปัญหาควรจะนำไปสู่การวางแผนนโยบายหรือการคาดการณ์ในอนาคต

2) การเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากเนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะของการวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย คือ การอาศัยข้อคิดเห็นจากการตอบของผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัยจะน่าเชื่อถือหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เลือกสรรมานั้น สามารถให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้เพียงใด ดังนั้น สิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงในการเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ความสามารถของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญจำนวนผู้เชี่ยวชาญและวิธีการเลือกสรรผู้เชี่ยวชาญเป็นต้น

3) การทำแบบสอบถาม ในกระบวนการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟายนี้ จะให้ผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถามจำนวน 4 รอบดังนี้

3.1) การสร้างแบบสอบถามรอบที่ 1 การทำแบบสอบถามฉบับแรก โดยทั่วไปแบบสอบถามฉบับแรกเป็นแบบสอบถามปลายเปิดและเป็นการถามแบบกว้าง ๆ ให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาที่จะวิจัยนั้น เพื่อระดมความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยทางไปรษณีย์ที่สอดซองซึ่งจ่าหน้าและปิดดวงตราไปรษณีย์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เชี่ยวชาญ กำหนดเวลาในการส่งคำตอบนี้คืนภายใน 2 สัปดาห์ ถ้าผู้เชี่ยวชาญคนใดไม่ส่งคืนควรทวงถาม สำหรับการวิเคราะห์คำตอบแบบสอบถามรอบแรกผู้วิจัยจะต้องรวบรวมความคิดเห็นและวิเคราะห์โดยละเอียดและนำมาสังเคราะห์เป็นประเด็น โดยตัดข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออกเพื่อนำไปสร้างแบบสอบถามในรอบต่อไป

3.2) การสร้างแบบสอบถามรอบที่ 2 โดยการนำคำตอบที่วิเคราะห์ได้จากรอบแรกมา สร้างเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) อาจใช้ 5 ระดับเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนให้น้ำหนักความสำคัญของแต่ละข้อ รวมทั้งเหตุผลที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยของแต่ละข้อลงในช่องว่างที่เว้นไว้ตอนท้ายประโยค หรือควรการแก้ไขสำนวนผู้เชี่ยวชาญสามารถให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมได้ แล้วส่งแบบสอบถามในรอบนี้ให้ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเดิมและอำนวยความสะดวกในการส่งคืนทางไปรษณีย์เช่นเดียวกับรอบแรกและสำหรับการวิเคราะห์คำตอบจากแบบสอบถามรอบที่ 2 โดยการนำคำตอบแต่ละข้อมาหาค่ามัธยฐาน(Median) ฐานนิยาม (Mode)และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) นำคำตอบแต่ละข้อจากการวิเคราะห์รอบที่ 2

3.3) การวิเคราะห์แบบสอบถามรอบที่ 3 โดยพิจารณาจากค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ กล่าวคือ ถ้าค่าพิสัยระหว่างควอไทล์แคบแสดงว่า คำตอบที่วิเคราะห์ได้นั้นมีความคิดเห็นของ

ผู้เชี่ยวชาญที่สอดคล้องกัน ซึ่งถ้าผู้วิจัยได้ข้อมูลเพียงพอก็อาจสรุปผลการวิจัยได้รอบนี้เลย แต่ถ้าค่าพิสัยระหว่างควอไทล์กว้าง(มีค่ามาก) แสดงว่า คำตอบที่วิเคราะห์ได้นั้นมีความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญไม่สอดคล้องกัน (ต่างกัน) อาจสร้างแบบสอบถามใหม่เป็นแบบสอบถามรอบที่ 3 โดยมีข้อความเดียวกันกับแบบสอบถามรอบที่ 2 แต่เพิ่มตำแหน่งของค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์และเครื่องหมายแสดงตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญท่านนั้น ๆ ได้ตอบในแบบสอบถามรอบที่ 2 ลงไป แล้วส่งกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญท่านนั้นได้ยืนยันคำตอบเดิมหรือเปลี่ยนแปลงคำตอบใหม่ ทำตามขั้นตอนหรือวิธีการเดียวกันกับรอบที่ 3

3.4) การวิเคราะห์แบบสอบถามรอบที่ 4 ถ้าผลการวิเคราะห์ครั้งนี้ปรากฏคำตอบที่ได้มีความสอดคล้องกัน นั่นคือ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์แคบก็ยุติกระบวนการวิจัยได้ แต่ถ้าคำตอบทั้งหมดยังมีความต่างกันก็สร้างแบบสอบถามใหม่เป็นแบบสอบถามรอบที่ 4 โดยมีข้อความเดียวกันกับแบบสอบถามรอบที่ 3 ด้วยวิธีการเดิมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วการวิจัยเดลฟายส่วนใหญ่สามารถได้ข้อสรุปผลการวิจัยจากแบบสอบถามรอบที่ 3 และหากดำเนินการวิจัยรอบที่ 4 จะได้ข้อสรุปใกล้เคียงกับรอบที่ 3

การวินิจฉัยของกลุ่มอย่างเป็นทางการ ความเห็นครั้งสุดท้ายของสมาชิกจะสรุปเป็นความเห็นของกลุ่ม เช่น ถ้าคำถามที่ใช้เกี่ยวข้องกับจำนวนหรือตัวเลข ผลสรุปจากการวินิจฉัยของกลุ่มอาจเป็นค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน หรือค่าการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางอื่นๆ

การเก็บข้อมูลโดยใช้เทคนิคเดลฟาย จะใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำคัญ รูปแบบของแบบสอบถามใช้ทั้งสองประเภท คือ 1) แบบสอบถามปลายเปิด และ 2) แบบสอบถามปลายปิดชนิดมาตรประมาณค่า การให้ข้อมูลย้อนกลับในกระบวนการเดลฟาย มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้รับรู้ระดับความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยสรุปรวมว่ามีความคิดเห็นอย่างไรต่อข้อความแต่ละข้อ ข้อมูลย้อนกลับนี้ จะนำเสนอด้วยค่าสถิติ ค่าสถิติที่นำเสนอจะประกอบด้วยข้อมูล (โดยทั่วไปใช้มาตรประมาณค่า 5 ระดับ)

นอกจากนี้ จากการศึกษางานของ Sackman (1974) ได้ระบุถึงลักษณะของ เดลฟาย ดังนี้

1) ใช้แบบสอบถามที่มีโครงสร้าง

2) ข้อคำถามในแบบสอบถามถูกสร้างขึ้นโดยผู้ดำเนินการ ผู้ร่วมอภิปรายหรือทั้งสองกลุ่ม

3) ใช้ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

4) กระบวนการมีสองรอบหรือมากกว่าสองรอบ

5) แบบสอบถามอาจจะรวมคำถามปลายเปิดหรืออาจไม่รวมคำถามปลายเปิด

6) ผลตอบรับจากแต่ละรอบอยู่ในรูปแบบของข้อเสนอแนะทางสถิติมักจะเกี่ยวข้องกับการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางและตัวชี้วัดของการกระจายตัว

7) ผลตอบรับจากแต่ละรอบอาจรวมถึงการเลือกข้อมูลที่เป็นข้อความ

8) การตอบกลับของผู้ให้ข้อมูลจะถูกเก็บไว้โดยไม่ระบุชื่อ

9) ดำเนินการซ้ำจนกว่าจะได้ฉันทามติ

10) ผู้ให้ข้อมูลไม่มีการเผชิญหน้าและอาจจะมีการกระจายตัวทางภูมิศาสตร์

11) ค่าผิดปกติ (เช่นค่าสูงกว่าและค่าต่ำกว่าของควอไทล์) อาจถูกแสดงให้เห็นถึงการตอบโดยการเขียนอธิบาย

ชัชวาล ทัชศิวัต (2553: 198-202) ได้จำแนกประเภทของเทคนิคเดลฟายไว้ 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

กลุ่มแรก เทคนิคเดลฟายแบบดั้งเดิม ซึ่งเน้นการใช้แบบสอบถามหรือสัมภาษณ์บนกระดาษเป็นสำคัญ

กลุ่มที่สอง เทคนิคเดลฟายแบบปรับปรุง ซึ่งพัฒนาขึ้นมาเพื่อลดข้อจำกัดของเทคนิคเดลฟายแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะปัญหาหรือข้อจำกัดในขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล โดยรูปแบบของเทคนิคเดลฟายแบบปรับปรุง จะเก็บข้อมูลรอบแรกโดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด ส่วนรอบต่อมาจะใช้แบบปลายปิด การเก็บข้อมูลในรอบแรกโดยใช้แบบสอบถามปลายเปิดมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมความคิดเห็นกว้างๆ จากผู้เชี่ยวชาญสำหรับแบบสอบถามในรอบที่สองพัฒนามาจากคำตอบของแบบสอบถามในรอบแรก โดยนำความคิดเห็นทั้งหมดจากผู้เชี่ยวชาญมาสังเคราะห์สร้างเป็นแบบสอบถามปลายเปิดชนิดมาตร

ประมาณค่าแล้วส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจัดลำดับความสำคัญหรือคาดการณ์แนวโน้มในแต่ละข้อ การจัดทำแบบสอบถามในรอบที่ 3 นั้น จะมีการนำคำตอบของแต่ละข้อที่ได้รับจากแบบสอบถามรอบที่ 2 ทั้งหมดมาคำนวณค่าสถิติ ประเด็นที่ต้องพิจารณาในการจัดทำแบบสอบถาม คือ การเลือกค่าสถิติที่ใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับ ได้แก่ ค่ามัธยฐาน (Median) ฐานนิยม (Mode) และค่าพิสัยระหว่างควอร์ไทล์ (Interquartile Range) หรือ ความถี่ ร้อยละ เป็นต้น

โดยคำถามทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มแรก ประกอบด้วยค่าสถิติ 2 ส่วน คือค่าสถิติที่แสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยสรุปรวมซึ่งอาจแสดงด้วยค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ค่าฐานนิยม หรือร้อยละเพื่อแสดงความคิดของคนส่วนใหญ่ ค่าสถิติ ส่วนที่สองคือ ค่าสถิติที่แสดงการกระจายของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อแสดงระดับความสอดคล้องของความคิดของผู้เชี่ยวชาญ สถิติที่พบบ่อย ได้แก่ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนเบี่ยงเบนควอไทล์ หรือการแจกแจงความถี่หรือร้อยละในแต่ละกลุ่มคำตอบ

กลุ่มที่สอง เป็นตัวเลขที่แสดงคำตอบของผู้เชี่ยวชาญในรอบที่แล้ว เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความสอดคล้องหรือความแตกต่างของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนกับความคิดเห็นของกลุ่ม จำนวนรอบที่เหมาะสม การเก็บข้อมูลโดยใช้เทคนิคเดลฟาย สามารถดำเนินการได้หลายรอบจนกว่าจะได้คำตอบที่สอดคล้องกันของสมาชิกในกลุ่ม จำนวรอบที่เหมาะสมของเทคนิคเดลฟาย ขึ้นอยู่กับการได้ข้อสรุปที่มีฉันทามติหรือจนกว่าสามารถให้เหตุผลได้ว่า ทำไมจึงไม่สามารถได้ข้อสรุปที่มีฉันทามติ โดยปกติการรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิคเดลฟายอย่างน้อยที่สุดจะต้องใช้ อย่างไรก็ตามผู้รับผิดชอบกระบวนการไม่สามารถคาดคะเนได้ล่วงหน้าว่าจะต้องใช้กระบวนการเก็บข้อมูลจำนวนกี่รอบ เนื่องจากขึ้นอยู่กับระดับฉันทามติของกลุ่มว่าจะสามารถบรรลุผลได้ในรอบใด ตั้งแต่ 2 รอบ แต่ไม่ควรเกิน 4 รอบ

ข้อจำกัดของเทคนิคเดลฟายที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบดั้งเดิม ธรรมชาติของเดลฟายมีลักษณะสำคัญ หรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากกลุ่มผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องนั้นๆ เพื่อสร้างความคิดเห็นที่สอดคล้องต้องกันหรือฉันทมติระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในการนำมาสู่ข้อสรุปที่น่าเชื่อถือ ที่มีรูปแบบการดำเนินการ โดยใช้แบบสอบถามนำในรอบแรก และแบบสอบถามที่ใช้ในรอบแรกเป็น

แบบสอบถามปลายเปิด การนำเทคนิคเดลฟายแบบเดิมไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประสบปัญหาหลายด้าน เช่น การใช้เวลาในการตอบแบบสอบถามปลายเปิดนาน การเก็บข้อมูลหลายรอบทำให้ผู้เชี่ยวชาญรู้สึกเบื่อและถูกรบกวนมากเกินไป อัตราการตอบกลับแบบสอบถามค่อนข้างต่ำ ข้อมูลที่ได้ไม่ค่อยมีความหลากหลาย ตอบเข้าหาค่ากลางเพื่อให้ยุติโดยเร็ว ปัญหาเหล่านี้จึงทำให้ผู้วิจัยปรับปรุงข้อจำกัดของเทคนิคเดลฟายแบบเดิมให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

Modified Techniques หมายถึง เทคนิคเดลฟายที่มีการปรับปรุงวิธีการ หรือขั้นตอนการดำเนินการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และลดข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในเทคนิคเดลฟายแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาในการเก็บข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามของเทคนิคเดลฟายในแต่ละรอบใช้ระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 40 วัน จึงมีความพยายามหาวิธีลดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีต่างๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) การใช้วิธีระดมความคิด แทนการตอบแบบสอบถามปลายเปิดในรอบแรก มีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมแนวคิดที่หลาหลายของกลุ่มบุคคล สำหรับการจัดทำเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดในรอบที่ 2 ของเทคนิคเดลฟายแบบดั้งเดิม การระดมความคิดจะช่วยลดระยะเวลาสำหรับการจัดทำแบบสอบถามในรอบสอง เพราะการมีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มด้วยเทคนิคระดมความคิดจะทำให้ได้ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และมีการอภิปรายภายในกลุ่มอย่างมีเหตุผล และช่วยลดระยะเวลาในการรอแบบสอบกลับคืนในรอบแรก

2) การใช้วิธีการสัมภาษณ์ แทนการตอบแบบสอบถามปลายเปิดในรอบแรก ได้ปรับปรุงเทคนิคเดลฟายให้เหมาะกับการวิจัยอนาคต โดยพัฒนาเทคนิคที่เรียกว่า EDFR(Ethnographic Delphi Futures Research) เทคนิคนี้เก็บรวบรวมข้อมูลรอบแรกด้วยการสัมภาษณ์ ไม่มีการจำกัดขอบเขตของแนวคิดของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ใช้การสัมภาษณ์แบบเปิดและไม่ชี้นำ ผู้ให้สัมภาษณ์มีโอกาสปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และแก้ไขข้อมูลที่ให้สัมภาษณ์ทำให้ข้อมูลที่ได้รับมีความน่าเชื่อถือ

3) การประชุมแบบเดลฟาย (Delphi Conference) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะของการประชุม ระหว่างการประชุมจะเก็บข้อมูลซ้ำด้วยแบบสอบถาม และนำเสนอข้อมูลย้อนกลับแก่ สมาชิกในกลุ่ม และขอให้ผู้ให้ข้อมูลพิจารณาและตรวจสอบความคิดเห็นของตนเองอีกครั้งพร้อมกับการสนับสนุนให้เกิดการอภิปรายกันภายในกลุ่ม การเก็บข้อมูลแบบ

นี้ไม่สามารถปิดบังสถานภาพทางสังคมของผู้ให้ข้อมูลได้ ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลได้

4) เดลฟายใช้คอมพิวเตอร์เป็นฐาน (Computer – Based Delphi) การวิจัยที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่ผ่านทางคอมพิวเตอร์ ผู้ให้ข้อมูลจะเห็นข้อมูลของสมาชิกในกระบวนการ โดยไม่ต้องอาศัยการสรุปหรือวิเคราะห์ความคิดโดยนักวิจัยซึ่งอาจมีความลำเอียง วิธีนี้จะเก็บข้อมูลได้รวดเร็ว ประหยัด

5) เดลฟายกลุ่ม (Group Delphi) การใช้เดลฟายกลุ่ม โดยการกำหนดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและเชิญเข้ามีส่วนร่วมในการประชุม เมื่อได้รับการตอบรับและผู้เชี่ยวชาญให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมในการประชุมแล้ว ผู้ประเมินความต้องการจำเป็น ส่งแบบสอบถามรอบที่ 1 ไปให้ก่อนการประชุม หลังจากนั้นก่อนหรือหลังการประชุมประมาณ 3-4 ชั่วโมง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะได้รับแบบสอบถามฉบับที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญใช้ช่วงเวลาระหว่างพักการประชุมประมาณ 20 นาที ในการตอบแบบสอบถาม โดยผู้ประเมินความต้องการจำเป็นขอความร่วมมือ ไม่ให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับการตอบแบบสอบถามภายในกลุ่ม ผู้ประเมินความต้องการจำเป็นรวบรวมคำตอบที่ได้อย่างรวดเร็ว จากนั้นสร้างแบบสอบถามรอบที่ 3 เมื่อกลุ่มผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถามรอบที่ 3 เสร็จเรียบร้อย ผู้ประเมินความต้องการจำเป็นนำข้อเสนอแนะหรือประเด็นที่มีผู้ไม่เห็นด้วยมาพิจารณาร่วมกันแบบเผชิญหน้า เพื่อหาข้อสรุป 3 ประการ คือ การกำหนดโครงสร้างของเส้นทางการส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร การให้ข้อมูลย้อนกลับ และการเก็บรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล เทคนิคนี้เหมาะสมกับการใช้กับการคาดการณ์ในมิติที่ซับซ้อนส่วนใหญ่มีมิติเดียว

วิธีนี้สามารถไปใช้คู่กับเทคนิคเชิงอนาคตอื่นๆ เช่น การวิเคราะห์ผลกระทบไขว้ 1) เป็นเทคนิคที่สามารถรวบรวมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก โดยไม่ต้องมีการพบปะหรือประชุมกัน ซึ่งเป็นการทุ่นเวลาและค่าใช้จ่าย 2) ข้อมูลที่ได้จะเป็นคำตอบที่น่าเชื่อถือเพราะ เป็นความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ อย่างแท้จริงและคำตอบได้มาจากการย้ำถามหลายรอบ 3) เป็นเทคนิคที่มีขั้นตอนการดำเนินงานไม่ยากนัก ได้ผลรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ 4) ผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมการวิจัยมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ มีโอกาส ได้รับทราบผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละรอบและปรับเปลี่ยนหรือยืนยันความคิดเห็นของตนเอง

เทคนิคเดลฟาย เป็นเทคนิคการวิจัยที่ใช้กระบวนการกลุ่มในการหาคำตอบ หรือการตัดสินใจลงข้อสรุป ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบที่ปราศจากการเผชิญหน้าโดยตรงของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งหัวใจสำคัญของเทคนิคเดลฟาย คือ แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย จะต้องมีความชัดเจน ง่ายแก่การอ่านและผู้ตอบเข้าใจตรงกันในคำถาม และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ผู้วิจัยเอง ต้องวางแผนอย่างรอบคอบในการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพราะเทคนิคเดลฟายมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด และตัวแปรสอดแทรก (Intervening Variable) ที่ทำให้การวิจัยไม่สำเร็จได้

ขั้นตอนของเทคนิคเดลฟาย (Fowles, 1978) ได้แก่

1) การกำหนดคณะทำงานเพื่อตรวจสอบประเด็นในการศึกษา
2) การเลือกผู้เชี่ยวชาญ
3) การสร้างแบบสอบถามในรอบแรก
4) การตรวจและทดสอบสอบแบบสอบถาม
5) การส่งแบบสอบถามรอบแรก
6) การวิเคราะห์ค้าตอบจากแบบสอบถามในรอบแรก
7) การเตรียมแบบสอบถามฉบับถัดไป
8) การส่งแบบสอบถามฉบับถัดไป
9) การวิเคราะห์คำตอบจากแบบสอบถามรอบที่สองหรือรอบต่อๆ ไป
10) การสรุปผลการศึกษาและจัดทำรายงาน

ตัวอย่างงานวิจัยที่นำเทคนิคเดลฟายมาใช้

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่มีการนำเทคนิคเดลฟายมาใช้จากฐานข้อมูลการตีพิมพ์ผลงานในวารสารที่ผ่านการรับรองจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทยระหว่าง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาอนาคตภาพและพิจารณาแนวโน้มในอนาคต อาทิ อนาคตภาพของการนิเทศการศึกษาสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2556–2565) อนาคตภาพของขีดความสามารถด้านนวัตกรรมในการจัดการธุรกิจขนาดกลางที่ส่งออกเครื่องนุ่งห่มในประเทศไทยอนาคตภาพการอาชีวศึกษาเอกชนไทยในยุคประชาคมอาเซียนระหว่าง พ.ศ. 2558 –2567 เป็นต้น โดยลักษณะของวิจัยเป็นการคาดการณ์แนวโน้ม การจำลองเหตุการณ์ และการศึกษาความเป็นไปได้ของอนาคต

สำหรับจำนวนผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มีจำนวนมากกว่า 17 คนขึ้นไป อาทิ กลยุทธ์การเตรียมความพร้อมของธุรกิจค้าปลีก เพื่อรองรับการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ปี 2558 โดยใช้เทคนิคเดลฟายและการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะนักวิจัย เป็นต้น

จำนวนรอบในการตอบ พบว่า มีจำนวนมากกว่า 2 รอบขึ้นไป

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต มัธยฐาน ฐานนิยม ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์และค่าโอกาสความเป็นไปได้ในการพรรณนาข้อมูล

ตารางที่ 6.1 ตัวอย่างข้อสรุปงานวิจัย

งานวิจัย	ขนาดของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ	จำนวนรอบ	สถิติที่ใช้
อนาคตภาพของการนิเทศการศึกษาสำ หรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2556-2565)	23	2	มัธยฐาน ฐานนิยม ร้อยละ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์
อนาคตภาพของขีดความสามารถด้านนวัตกรรมในการจัดการธุรกิจขนาดกลาง ที่ส่งออกเครื่องนุ่งห่มในประเทศไทย	18	3	ความถี่ มัธยฐาน ฐานนิยม ร้อยละ ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์
อนาคตภาพการอาชีวศึกษาเอกชนไทยในยุคประชาคมอาเซียนระหว่าง พ.ศ. 2558 – 2567	32	-	ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต มัธยฐาน ฐานนิยม ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และค่าโอกาสความเป็นไปได้
กลยุทธ์การเตรียมความพร้อมของธุรกิจค้าปลีก เพื่อรองรับการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ปี 2558 โดยใช้เทคนิคเดลฟาย	17	3	มัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์
การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะนักวิจัยของนักเรียนทหาร	18	3	มัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์

สรุปได้ว่าลักษณะของงานวิจัยที่นำเทคนิคเดลฟายมาใช้ในระหว่างปี 2555-2559 นั้นเป็นการศึกษาอนาคตโดยมีพื้นฐานของการรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญอย่างเป็นระบบ ซึ่งอธิบายให้เห็นว่าการวิจัยอนาคตเป็นการศึกษาสถานภาพปัจจุบันและวิเคราะห์ผลกระทบ

ต่อเนื่องที่เป็นไปได้ในอนาคต เข้าใจเบื้องหลังกระบวนการ ให้สัญญาญาณเตือนภัยล่วงหน้า และบรรยายอนาคตในรูปแบบต่างๆ ที่มีโอกาสเป็นไปได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนารูปแบบ แนวโน้ม แนวทางการพัฒนาในอนาคตในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

ปัจจัยที่มีผลต่อการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย

สำหรับการวิจัยที่มีการนำเทคนิคเดลฟายมาใช้นั้น พบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพของผลการวิจัยขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ความรู้และความเชี่ยวชาญของผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นที่ศึกษา

2. จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิในการตอบแบบสอบถาม ควรมีจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่จะใช้ในการวิจัยตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป อัตราการลดลงของความคลาดเคลื่อนจะมีน้อยมาก ดังแสดงในตารางที่ 6.2

ตารางที่ 6.2 ความคลาดเคลื่อนที่ลดลงของจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ

จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ	การลดลงของความคลาดเคลื่อน	ความคลาดเคลื่อนที่ลดลง
1-5	1.20-0.70	0.50
5-9	0.70-0.58	0.12
9-13	0.58-0.54	0.04
13-17	0.54-0.50	0.04
17-21	0.50-0.48	0.02
21-24	0.48-0.46	0.02
25-29	0.46-0.44	0.02

3. จำนวนรอบในการตอบแบบสอบถามเพื่อได้ผลเป็นฉันทามติ

4.การติดตามผลการตอบแบบสอบถามของผู้ทรงคุณวุฒิโดยผู้วิจัย

ปัจจัย 4 ข้อข้างต้นเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อผู้วิจัยที่เลือกเทคนิค เดลฟายมาใช้ในการวิจัยควรจะให้ความสำคัญเพื่อใช้ในการวางแผนและการออกแบบการวิจัยให้เหมาะสมและ

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีคุณภาพ น่าเชื่อถือและเป็นไปตามกำหนดระยะเวลา

บทสรุป

เทคนิคเดลฟายเป็นเทคนิคที่มีความเหมาะสมสำหรับการวิจัยที่มีการคาดการณ์แนวโน้ม การวิเคราะห์โอกาสความเป็นไปได้ซึ่งเป็นการรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นฉันมติมีความสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตามเทคนิคเดลฟายเป็นเทคนิคที่ต้องอาศัยเวลาในการรวบรวมความคิดเห็นและต้องกระทำซ้ำจนกว่าจะได้ฉันทามติ การเลือกผู้เชี่ยวชาญ และจำนวนรอบจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้วิจัยควรวางแผนและบริหารจัดการให้เหมาะสม ทั้งนี้ผู้วิจัยควรพิจารณาคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญให้เหมาะสมและตรงกับสาขาที่ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยในอนาคต

บรรณานุกรมและรายการอ้างอิงท้ายบท

กุหลาบ ปุริสาร. (2556). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology). วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย, 3(1), 8–22.

ดิชพงศ์ พงศ์ภัทรชัย. (2556). วิธีวิจัยเชิงกรณีศึกษา อีกทางเลือกของวิธีวิจัย. วารสารวิชาชีพบัญชี, 9(24), 85 –102.

นิศา ชูโต. (2548). การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพ: พริ้นต์โพร.

พัชรีวรรณ สมเชื้อ. (2549). การวิเคราะห์กระบวนการประเมินผลการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ : การวิจัยพหุกรณีศึกษาของครูต้นแบบและการวิจัยเชิงปริมาณ . จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/กรุงเทพฯ. DOI: https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14457/CU.the.2006.488

ภาณุพงศ์ อนันต์ชัยพัฒนา. (2552). การวิเคราะห์เส้นทางแห่งความสำเร็จของครูพิการ: พหุกรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิลาสินี พรรณรัตนศิลป์. (2551). การศึกษารูปแบบการดำเนินงานในโรงเรียนต้นแบบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: การวิจัยพหุกรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: \ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชาต ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ กรรณิการ์ สุขเกษม. (2551). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สามลดา.

สุภางค์ จันทวานิช. (2554b). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุสรรค์ ไชโยรักษ์. (2549). บทบาทของครูและผู้ปกครอง ในการส่งเสริมจริยธรรมของ

นักเรียน : พหุกรณีศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ. DOI : https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14457/CU.the.2006.558

อนุสรณ์ เกิดศรี. (2551). การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการประกันคุณภาพภายใน ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก่อนการประเมินคุณภาพภายนอกรอบที่หนึ่งและรอบที่สอง : พหุกรณีศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ. DOI : https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14457/CU.the.2008.843

Yin, R. K. (1994). Case study research: Design and methods. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

บทที่ 7

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. อธิบายความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงคปริมาณ
2. เข้าใจหลักการ ลักษณะ และขั้นตอนของการวิจัยเชิงปริมาณ
3. เข้าใจกลุ่มตัวอย่างและขั้นตอนการสุ่มตัวอย่าง

สื่อการสอน

1. เอกสารประกอบการสอน
2. PowerPoint
3. การบรรยายในชั้นเรียน

การวัดผลและประเมินผล

1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. วิเคราะห์วิจารณ์กรณีศึกษา
3. กิจกรรมกลุ่มแบบ Workshop

ความหมายของการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นวิธีค้นหาความรู้และความจริงโดยเน้นที่ข้อมูลเชิงตัวเลข การวิจัยเชิงปริมาณจะพยายามออกแบบวิธีการวิจัย ให้มีการควบคุมตัวแปรที่ศึกษา ต้องจัดเตรียมเครื่องมือรวบรวมข้อมูลให้มีคุณภาพ จัดกระทำสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องให้เป็นมาตรฐาน และใช้วิธีการทางสถิติช่วยวิเคราะห์และประมวลข้อสรุป เพื่อให้เกิดความคลาดเคลื่อน (Error) น้อยที่สุด มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ การอธิบายเน้นการนำเสนอเชิงตัวเลขทางสถิติ เช่น ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น

ลักษณะของข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาสภาพทั่วไปของสังคมโดยกำหนดตัวแปรต่างๆ เพื่อเก็บข้อมูลสถิติตัวเลข อาจเป็นข้อมูลปฐมภูมิหรือทุติยภูมิ การเสนอภาพรวมจะมีวิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจ เน้นการเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์และทดสอบทฤษฎีหรือสร้างทฤษฎี และให้ความหมายในเชิงวิชาการ ซึ่งการเสนอจะเปนขอมูลเชิงปริมาณและแปรผลจากคาสถิติที่ใช้ในการวัดผล

การตั้งสมมติฐานและการทดสอบสมมติฐาน ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปริมาณจะเหมาะสมกับการทดสอบทฤษฎีด้วยวิธีการแบบอุปนัย (Deductive) แนวปฏิฐานนิยมเป็นหลักการทดสอบความแม่นตรงของข้อมูล (Validity) ความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Reliability) ใช้การเก็บข้อมูลจากคนจำนวนมากด้วยแบบสอบถาม คำถามในแบบสอบถามจึงจำเป็นต้องมีความชัดเจน

กระบวนทัศนของการวิจัยภายใตแนวคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) มีความเชื่อว่าความรูไดมาจากประสบการณเทานั้น และตั้งอยู่บนความรูที่มีมากอนหนานั้น มุงเนนวิธีการแสวงหาความจริงเชิงสาเหตุ โดยมีหลักฐานเชิงประจักษที่ไดจากการสังเกตหรือการทดลอง ให้ความสำคัญกับสิ่งที่มนุษยรับรูดวยประสาทสัมผัส วาเปนสิ่งที่เปนจริง และเปนความรูที่ยอมรับไดดังนั้นแนวความคิดปฏิฐานนิยม ในทางสังคมศาสตร์จึงเน้นวิธีการแสวงหา ความรูจากขอมูลเชิงประจักษขอมูลที่สามารถวัดไดและวิธีการเชิงปริมาณ

กระบวนทัศนของการวิจัยภายใตแนวคิดปรากฏการณนิยม (Phenomenology) ไดรูปแบบมาจากแนวคิดทางวิชามนุษยศาสตร เปนการวิจัยที่เนนภาพรวมและบริบทรอบดานโดยอาศัยขอมูลเชิงคุณภาพและการตีความใหคำอธิบายในสิ่งที่ไมรูมากอน หรือขอยกเวนต่างๆ เพื่อกอใหเกิดความเขาใจสถาณการณนั้นๆ อยางถองแท (นิศา ชูโต, 2551) โดยเชื่อวาความรูที่มนุษยไดรับการถายทอดจากผูอื่นและสังคมอาจผิดพลาด ความรูอาจเกิดจากการถูกบังคับหรือยัดเยียด มนุษย์ควรจะศึกษาโลกและสังคมด้วยตนเอง และสรางระบบความรูที่เปนของตนเอง จากระบบความคิด วิจารณญาน โลกทัศนวัฒนธรรม คานิยม อุดมการณเฉพาะตน ดังนั้น จึงเปนการวิจัยที่ไมใชวิธีวิทยาศาสตร แตใชวิธีการตีความ (Interpretative approach) บรบทของสิ่งที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เข้าใจความหมายของปรากฏการณที่เกิดขึ้น โดยการสลัดความคิดเดิม ใช้ความหมายระบบความคิด ความรู้สึกของผูใหขอมูลอธิบายพฤติกรรมเป็นแนวคิดที่เนนวิธีการเชิงคุณภาพ

ตารางที่ 7.1 ความแตกตางระหวางกระบวนทัศนทางปฏิฐานนิยมกับปรากฏการณนิยม

มิติ	ปฏิฐานนิยม(เชิงปริมาณ)	ปรากฏการณ์นิยม(เชิงคุณภาพ)
ความเชื่อพื้นฐาน	- ความจริงเป็นโลกภายนอกและวัดด้วยวัตถุวิสัย(Objective) - แยกผู้วิจัยออกจากสิ่งที่ถูกวิจัยความจริงไม่ขึ้นกับค่านิยม(Value free)	- ความจริงทางสังคมสร้างขึ้นในความนึกคิดของมนุษย์และเป็นอัตวิสัย (Subjective)
บทบาทนักวิจัย	- มุ่งประเด็นในสิ่งที่มีหลักฐานความจริง (Fact) - มองในพื้นฐานเชิงเหตุและผลจับแยกสภาพความจริงให้เล็กพอเหมาะกับการศึกษา - สร้างสมมติฐานและทดสอบ	- มุ่งประเด็นของความหมาย(Meaning) - พยายามเข้าใจว่าอะไรเกิดขึ้น - มองภาพรวมทั้งสถานการณ์ - ค่อยๆ พัฒนาความคิดข้อสรุปจากข้อมูลรูปธรรม
ระเบียบวีธีวิจัย	- ใช้วิธีการเชิงปริมาณ - สร้างนิยามปฏิบัติการเพื่อวัดได้ - ใช้กรอบทฤษฎีก่อนๆ นำ - ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล - ใช้กลุ่มตัวอย่างมาก - สถานที่ทำวิจัยในห้องทดลอง	- ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ - ใช้วีธีการหลาย ๆ วิธีเพื่อสร้างแนวคิดนานาประการเกี่ยวกับปรากฏการณ์ - ไม่ใช้ทฤษฎีนำ ศึกษาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ
ความน่าเชื่อถือ	- ความตรง (Validity) เครื่องมือที่ใช้วัดในสิ่งที่ต้องการวัด หรือไม่ - ความเที่ยง(Reliability) การวัดให้ผลตรงกันทุกครั้งหรือไม่ (โดยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ถูกวัด) - ข้อสรุปผลอ้างอิง (Generaliability) โอกาสของรูปแบบที่ถูกสังเกตในกลุ่มตัวอย่างสามารถนำไปใช้อ้างอิงกับประชากรทั้งหมดได้มากน้อยเท่าใด	- ความเชื่อถือได้(Credibility) ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงและมีความรู้ความเข้าใจในความหมายต่างๆ และข้อมูล - การพึ่งพากับเกณฑ์อื่นๆ (Dependability) การสังเกตสิ่งเดียวกัน โดยนักวิจัยหลายคนหลายโอกาส ว่าสอดคล้องกันเพียงใด - การถ่ายโอนผลการวิจัย(Transferability) ความคิดและทฤษฎีที่สร้างขึ้นจากสถานการณ์หนึ่งๆ สามารถจะนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นเพียงใด

ความแตกตางระหว่างกระบวนทัศน์ปรากฏการณนิยมและปฏิฐานนิยม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักวิจัย เริ่มตั้งแต่การบ่งชี้ปัญหา การทบทวนวรรณกรรม การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ ข้อมูล การสรุปผล และการอภิปรายการวิจัย ดังนั้นสามารถแสดงความแตกตางตามมิติต่างๆ ไดแก่ ความเชื่อพื้นฐาน บทบาทนักวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย และความน่าเชื่อถือ ดังที่แสดงในตารางที่ 7.1

วิธีการเก็บขอมูลการวิจัยเชิงปริมาณ

เก็บขอมูลดวยวิธีการสำรวจ เนนการเก็บขอมูลจากคนจำนวนมาก เพื่อทำการวิเคราะห์และทดสอบทฤษฎีหรือสรางทฤษฎี และใหความหมายในเชิงวิชาการมากกว่าการศึกษาแงมุมของชุมชน การตั้งสมมติฐานและการทดสอบสมมติฐาน ขอมูลที่ไดจากการวิจัยเชิงปริมาณจะมีการรทดสอบทฤษฎีดวยวิธีการแบบอุปนัย (Deductive) แนวปฏิฐานนิยมเป็นหลัก

การทดสอบความตรง (Validity) ความเที่ยง (Reliability)

การทดสอบความตรง ความเที่ยงของขอมูล การเก็บขอมูลในงานวิจัยเชิงปริมาณสวนใหญมาจากแบบสอบถาม ดังนั้นวัดเครื่องมือที่ใชในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตองมีความเป็นปรนัยสูง กลาวคือทุกคนเมื่ออาน หรือใชเครื่องมือนั้นแลวจะเขาใจ ความหมายไดตรงกันเสมอไมวาจะอานเวลาใดก็ตาม รวมทั้งการแปลผลออกมาเป็นผลคะแนน ต้องมีเกณฑที่แนนอน ไมว่าใครจะเปนผูแปรผล ตองมีคาคะแนนที่ตรงกันเสมอ ความตรงในงานวิจัยเชิงปริมาณควรประกอบดวย ความตรงตามเนื้อหา เครื่องมือที่ใช้ตองสามารถวัดได้ตามเนื้อหาที่ต้องการ ความตรงเชิงสัมพันธกับเกณฑเปนการหาความตรงของเครื่องมือโดยการหาค่าสัมประสิทธิสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนที่ไดจากการนำเครื่องมือ กับเกณฑมาตรฐานไปทดลองใชประกอบด้วย ความตรงตามสภาพการณและความตรงเชิงพยากรณประการสุดทาย การวัดความตรงตามโครงสราง เปนลักษณะของเครื่องมือที่มีรูปแบบหรือโครงสรางตามทฤษฎีที่ควรจะเปนในการวัด สวนใหญใชกับเครื่องมือที่มีลักษณะเปนแบบวัดทางจิตวิทยา หรือแบบวัดที่มีหลายมิติ

ระยะเวลาในการวิจัยเชิงปริมาณ โดยสวนใหญ่จะใช้เวลาในการวิจัยนอยกวาการวิจัยเชิงคุณภาพเนื่องจากเมื่อไดขอมูลจากการวิจัย นักวิจัยสามารถวิเคราะหไดจากการใชโปรแกรมสำเร็จรูป เชน SPSS ในการแปลผลขอมูลเบื้องตน ทำใหสามารถวิเคราะหขอมูลไดเร็วกวาการวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบดวย

1. การเลือกหัวขอเรื่องที่จะทำการวิจัย (Research a Topic) ผูวิจัยจะตองตัดสินใจกอนว่าจะวิจัยเรื่องอะไร แลวกำหนดเปนหัวเรื่องที่จะวิจัย

2. การกำหนดปัญหาในการวิจิย (Formulating the Research Problem) เปนการตั้งปัญหาในเรื่องที่ตองการวิจัยเพื่อหาคำตอบ หรือเปนการแจกแจงวัตถุประสงคของการศึกษา โดยตองกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน และเป็นปัญหาที่สามารถหาคำตอบได

3. การสำรวจวรรณกรรม (Extensive Literature Survey) เปนการทบทวนเอกสารต่างๆ แนวคิดทางทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวของกับหัวเรื่องที่ตองการศึกษา เพื่อหาแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวของกับการวิจัย และสำรวจใหแนใจวาไมวิจัยซ้ำกับผูอื่น ซึ่งการวิจัยควรเนนการเสริมสรางใหเกิดความรูใหม

4. การตั้งสมมตฐานการวิจัย (Formulating Hypothesis) เปนการคาดคะเนคำตอบของปญหาในการวิจัย หรือคาดคะเนความสัมพันธของตัวแปรต่างๆ ที่จะศึกษาไว้ล่วงหน้าแล้วจึงหาข้อมูลมาพิสูจน์

5. การออกแบบการวิจัย (Research Design) เปนการวางแผนกำหนดวิธีการในการดำเนินการในขั้นตอนตางๆ เพื่อใหไดมาซึ่งคำตอบของปญหาในการวิจัย เช่นการเก็บข้อมูล การเลือกเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ระยะเวลาที่ต้องใช้ในการวิจัย บุคลากร และงบประมาณที่ใช

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) เป็นการวางแผนว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร จะใช้ช้อมูลปฐมภูมิ หรือ ทุติยภูมิ หากใช้ข้อมูลทุตยภูมิ ควรเก็บข้อมูลอย่างไร การสร้างเครื่องมือรวบรวมขอมูล และจะใชขอมูลจากแหลงใด

7. การวิเคราะหขอมูล (Data Analysis) ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ จะนำมาตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อน จึงทำการประเมินผลและวิเคราะห์ผลที่ได้และพิสูจน์ กับสมมติฐานทั้งไว้

8. การเขียนรายงานผลการวิจัยและจัดพิมพเผยแพร (Research Report) เปนขั้นตอนสุดทายของการวิจัย ผูวิจัยจะตองเขียนรายงาน เพื่อใหผูอื่นทราบถึงกิจกรรมที่ดำเนินใน

ขั้นตอนตางๆ และสิ่งที่ค้นพบจากการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะต้องเขียนรายงานตามรูปแบบของการเขียนรายงานการวิจัย และเขียนดวยความซื่อสัตยในสิ่งที่คนพบ

ความแตกตางระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพมีที่มาแตกตางกัน กลาวคือ การวิจัยเชิงคุณภาพมีพื้นฐานปรัชญาแบบธรรมชาตินิยม (Naturalism) ในขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณมีพื้นฐานแบบปรัชญาแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ดังนั้น การคนหาความจริงด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นปรากฏการณ์เกิดขึ้น ตามสภาพการณ์ที่เป็นธรรมชาติ อาศัยวิธีการพรรณนาเป็นสำคัญ การค้นหาความจริงด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณต้องอาศัยกระบวนการหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่อยู่บนรากฐานของขอมูลเชิงประจักษ์ ดังนั้น จึงสามารถสรุปความแตกตางดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณเปนเรื่องของการหาความสัมพันธระหวางตัวแปรอยางนอย 2 ตัว เพื่อตรวจสอบสมมติฐาน แตการวิจัยเชิงคุณภาพจะเปนเรื่องปรากฏการณทางสังคม เป็นการอธิบายปรากฏการณทางสังคมซึ่งตองดูเปนองครวม (Holistic) เนื่องจากชีวิตคนหรือสังคมมีเรื่องที่เขามาเกี่ยวพันธกันหลายเรื่อง ไมสามารถดูตัวแปร 2-3 ตัวได การวิจัยเชิงคุณภาพจึงเปนการสรางสมมติฐานหรือทฤษฎีใหม่ๆ ตลอดจน ข้อเท็จจริงใหมจากที่เคยรูมาแตเดิม

2. การวิจัยเชิงปริมาณไมสนใจบริบทรอบๆ วาเปนอยางไร เนื่องจากในการวิจัยสามารถควบคุมตัวแปรไดหมด แตการวิจัยเชิงคุณภาพสนใจเรื่องบรบทิ (Context) เพราะบริบทแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน เช่น บริบทในเมืองกับชนบทนั้นมีความตางกัน

3. การวิจัยเชิงปริมาณลักษณะขอมูลที่ได จะเป็นตัวเลขหรือสถิติสามารถแจงนับได้ แต่การวิจัยเชิงคุณภาพ ลักษณะข้อมูลเป็นการพรรณนาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม บริบททางสังคมหรือวัฒนธรรม ความรูสึกนึกคิด การใหความหมายหรือคุณคากับสิ่งตางๆ ตลอดจนคานิยม หรืออุดมการณของบุคคล

4. การวิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมขอมูล โดยการใชแบบสอบถามเป็นหลัก ใช้ระยะเวลาไม่นาน ไมตองทำความรูจักหรือสรางความคุนเคยสนิทสนมกอน เมื่อตอบแบบสอบถามใหเสร็จเรียบรอยแลว ผูวิจัยก็จากไป และแบบสอบถามอาจมีขอจำกัด เชน ถาทำ

วิจัยในสังคมที่มีผู้ไมรูหนังสือหรือมีการศึกษาต่ำ จะไม่สามารถตอบได้แต่การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมขอมูลโดยผูวิจัยตองออกไปสัมผัสขอมูลดวยตนเอง ใชระยะเวลานาน ตองสราง ความคุนเคยสนิทสนมกอนโดยใชวิธีการสังเกต การสัมภาษณ การสัมภาษณ์เชิงลึก เปนหลัก ในการเก็บรวบรวมขอมูล

5. การวิจัยเชิงปริมาณวิเคราะหขอมูล โดยอาศัยคณิตศาสตรหรือสถิติขั้นสูงดวย การป่อนขอมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งในปจจุบันมักจะนิยมใชโปรแกรมสำเร็จรูป เช่น SPSS แต่การวิจิยเชิงคุณภาพเปนการวิเคราะหโดยการตีความในคำพูด ความรูสึกหรือความ คิดเห็นของคนที่เกี่ยวโยงไปถึงแนวคิดทฤษฎีเพื่อใหความหมายแกขอมูลที่ได้ โดยใชวิธีการ สร้างขอสรุปแบบอุปนัย (inductive) กรณีศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จะใชการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระเบียบวิธีวิจัยของงานวิจัยเชิงปริมาณ

การเขียนระเบียบวิธีวิจัยลำดับแรกให้ระบุวิธีการวิจัยที่ใช้ว่าเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ วิจัยเชิงพรรณนา หรือวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งในบทนี้ขอกล่าวถึงวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีระเบียบวิธี วิจัยที่สามารถเขียนภาพประกอบได้ ดังนี้

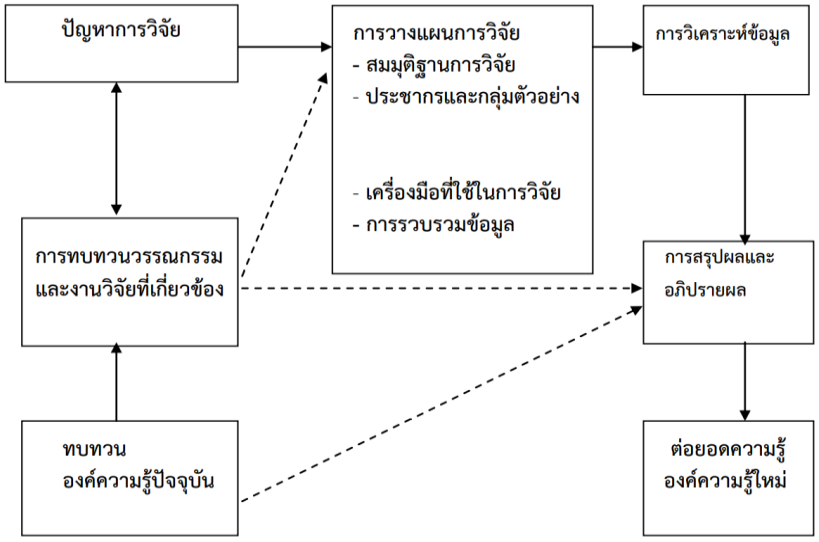

ภาพที่ 7.1 กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแล้วนั้น ให้ผู้วิจัยอธิบายระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ตามหัวข้อ ดังนี้

1) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3) วิธีการสร้างและปรับปรุงเครื่องมือ

4) การรวบรวมข้อมูล

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การอธิบายในหัวข้อประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ให้ผู้วิจัยอธิบายถึงประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง รวมถึงการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (population) หมายถึง สมาชิกทุกหน่วยของสิ่งที่สนใจศึกษาวิจัย หรือสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาหาข้อเท็จจริงทั้งหมดอาจเป็นบุคคล สัตว์ พืช วัตถุสิ่งของ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ ผลกระทบ เช่น การศึกษาพฤติกรรมของเจ้าของบ้านพักอาศัยโครงการจัดสรรแห่งหนึ่ง เจ้าของบ้านพักอาศัยโครงการจัดสรรแห่งนั้นทุกหลังคาเรือนถือเป็นประชากร การศึกษาผลกระทบทางเสียงของการก่อสร้างอาคารที่มีต่อผู้อยู่อาศัยอาคารข้างเคียง ผู้อยู่อาศัยอาคารข้างเคียงหรือในรัศมีที่กำหนด จากอาคารที่ทำการก่อสร้างจะถือว่าเป็นประชากรทั้งหมด หรือการศึกษาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในจังหวัดบุรีรัมย์ จะได้ประชากรที่ศึกษาเป็นบ้านพักอาศัยที่มีผู้สูงอายุอาศัยทั้งหมดที่มีอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น ในการเขียนรายงานต้องระบุประชากรให้ชัดเจนว่าเป็นใคร หรือสิ่งใด อาศัยอยู่ที่ไหนหรือมีอยู่ที่ไหน และมีจำนวนทั้งหมดเท่าไร

เนื่องจากข้อจำกัดทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาจากประชากรทั้งหมดเพราะการศึกษาข้อมูลจากทุกหน่วยประชากรนั้นทำได้ยาก หรือบางครั้งอาจทำได้แต่ก็ใช้เวลามากและใช้

ค่าใช้จ่ายในการรวบรวมข้อมูลสูง อาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลมากเช่นกัน กระบวนการวิจัยจึงอาศัยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) คือ ส่วนหนึ่งของประชากรที่นำมาเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมด เป็นกลุ่มย่อยของประชากรเฉพาะการวิจัยที่มีความเป็นตัวแทนที่ดี หรือมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับประชากร และมีปริมาณมากเพียงพอสำหรับนำมาอ้างอิงข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างสู่ประชากร ดังนั้นจึงต้องมีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถอ้างอิงไปยังประชากรได้อย่างน่าเชื่อถือ

กรอบในการสุ่มตัวอย่าง (Sampling frame) หมายถึง เอกสาร หรือบัญชีรายชื่อของประชากรที่ต้องการศึกษา ที่เป็นเกณฑ์ในการจำแนกประชากรในการวิจัยออกจากประชากรโดยทั่วไป

การสุ่มตัวอย่าง (Sampling) การสุ่มตัวอย่าง หรือการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นการรวบรวมข้อมูลจากประชากรเพียงบางส่วนที่มีลักษณะเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมดโดยใช้หลักความน่าจะเป็นให้ได้กลุ่มตัวอย่าง (sample) โดยวิธีการที่นิยมและได้รับการยอมรับทางวิชาการ สามารถใช้วิธีการกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างหรือหน่วยวิเคราะห์ โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการกำหนดเกณฑ์ การใช้สูตรคำนวณและการใช้ตารางสำเร็จรูป ซึ่งแต่ละวิธีสามารถอธิบายได้ต่อไปนี้

1. การกำหนดเกณฑ์ ในกรณีนี้ผู้วิจัยต้องทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนก่อนแล้ว ใช้เกณฑ์โดยกำหนดเป็นร้อยละของประชากรในการพิจารณา ดังนี้

ถ้าขนาดประชากรเป็นหลักร้อย ควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 25%

ถ้าขนาดประชากรเป็นหลักพัน ควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 10%

ถ้าขนาดประชากรเป็นหลักหมื่น ควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 5%

ถ้าขนาดประชากรเป็นหลักแสน ควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 1%

2. การใช้ตารางสำเร็จรูป การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูป โดยอาศัยตารางสำเร็จรูปที่นิยมใช้กันในงานวิจัย ได้แก่

2.1 ตารางสำเร็จของทาโร ยามาเน่ เป็นตารางที่ใช้หาขนาดของกลุ่มตัวอย่างเพื่อประมาณค่าสัดส่วนของประชากร โดยคาดว่าสัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากรเท่ากับ 0.5 และระดับความเชื่อมั่น 95% หรือ 99% จากตารางสำเร็จรูปของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane table) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง และมีหลักการที่ยอมรับว่าหากศึกษาจากประชากรที่มีจำนวนน้อยกว่า 30 ตัวอย่าง ให้ศึกษาจากจำนวนทั้งหมด เหตุผลที่เราต้องมีการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากเวลาทำวิจัยหรือโครงการ นักวิจัยจะประสบปัญหาเรื่องเวลา งบประมาณและทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมด ด้วยเหตุนี้การสุ่มตัวอย่างจากประชากรจึงมีความจำเป็น เพื่อให้เป็นตัวแทนของประชากรที่ต้องการศึกษาโดยมีสูตรคำนวณของ Taro Yamane ดังภาพ 7.2

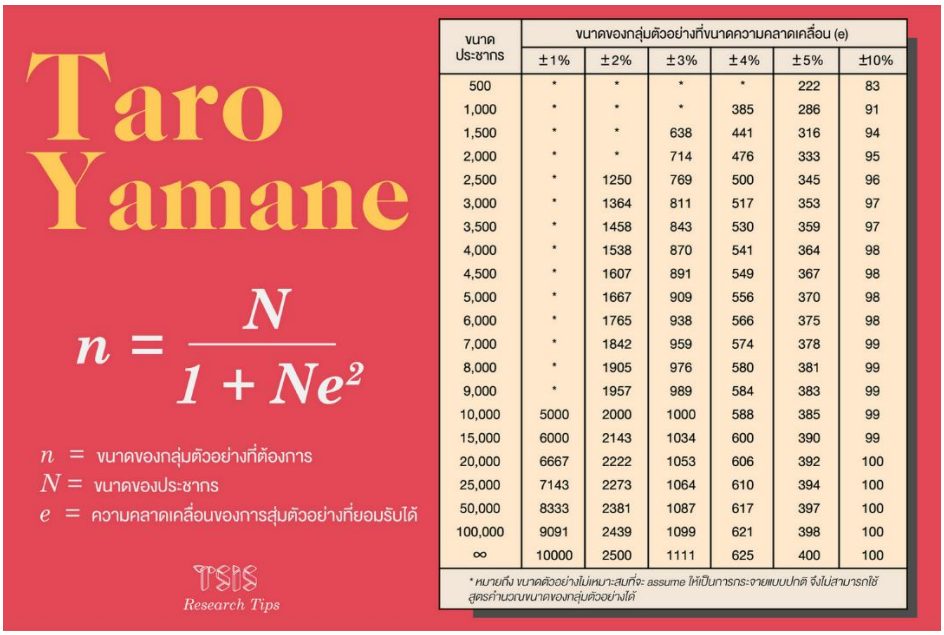

ขนาดประชากร	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ขนาดความคลาดเคลื่อน (e)					
	±1%	±2%	±3%	±4%	±5%	±10%
500	*	*	*	*	222	83
1,000	*	*	*	385	286	91
1,500	*	*	638	441	316	94
2,000	*	*	714	476	333	95
2,500	*	1250	769	500	345	96
3,000	*	1364	811	517	353	97
3,500	*	1458	843	530	359	97
4,000	*	1538	870	541	364	98
4,500	*	1607	891	549	367	98
5,000	*	1667	909	556	370	98
6,000	*	1765	938	566	375	98
7,000	*	1842	959	574	378	99
8,000	*	1905	976	580	381	99
9,000	*	1957	989	584	383	99
10,000	5000	2000	1000	588	385	99
15,000	6000	2143	1034	600	390	99
20,000	6667	2222	1053	606	392	100
25,000	7143	2273	1064	610	394	100
50,000	8333	2381	1087	617	397	100
100,000	9091	2439	1099	621	398	100
∞	10000	2500	1111	625	400	100

* หมายถึง ขนาดตัวอย่างไม่เหมาะสมที่จะ assume ให้เป็นการกระจายแบบปกติ จึงไม่สามารถใช้สูตรคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้

ภาพที่ 7.2 การคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน่

2.2 ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน สำหรับตารางของเครจซี่ และมอร์แกน ตารางนี้ใช้ในการประมาณค่าสัดส่วนของประชากรเช่นเดียวกัน และกำหนดให้สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร เท่ากับ 0.5 ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95% สามารถคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างกับประชากรที่มีขนาดเล็กได้ตั้งแต่ 10 ขึ้นไป

ตารางของ Krejcie & Morgan

ประชากร	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง
10	10	120	92	340	181	1200	291	8000	367
15	14	130	97	360	186	1300	297	9000	368
20	19	140	103	380	191	1400	302	10000	370
25	24	150	108	400	196	1500	306	15000	375
30	28	160	113	420	201	1600	310	20000	377
35	32	170	118	440	205	1700	313	30000	379
40	36	180	123	460	210	1800	317	40000	380
45	40	190	127	480	214	1900	320	50000	381
50	44	200	132	500	217	2000	322	75000	382
55	48	210	136	550	226	2200	327	100000	384
60	52	220	140	600	234	2400	331		

ภาพที่ 7.3 การคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ เครจซี่และมอร์แกน

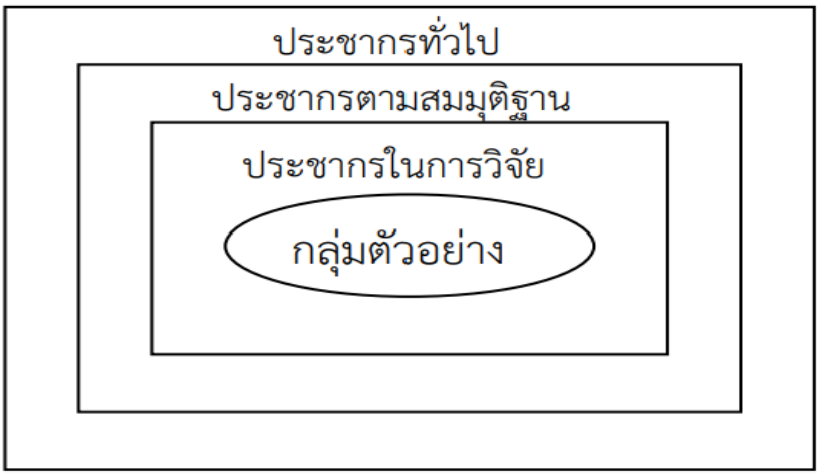

ภาพที่ 7.4 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรทั่วไป ประชากรตามสมมติฐานประชากร เฉพาะการวิจัย และกลุ่มตัวอย่าง

ในการเขียนรายงานต้องอธิบายถึงประชากรที่ต้องการศึกษาว่าเป็นใคร สิ่งใด และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาจริง หากมีการสุ่มตัวอย่างให้ระบุขนาดของกลุ่ม รูปแบบการสุ่มตัวอย่าง และวิธีสุ่มตัวอย่างด้วยโดยมีขั้นตอนการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการจากตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน่จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ เป็นจำนวนเต็ม

ขั้นที่ 2 สุ่มตัวอย่างประชากร เลือกใช้วิธีการสุ่มตามหลักการวิจัย

ขั้นที่ 3 แสดงขั้นตอนของการสุ่มตามวิธีการที่เลือกใช้

กระบวนการสุ่ม (Randomization)

กระบวนการสุ่ม เป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกแต่ละหน่วยของประชากรมีความน่าจะเป็นอย่างเท่าเทียมกันในการสุ่มมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถสรุปอ้างอิงไปสู่ประชากรได้ จำแนกได้ดังนี้

1. การสุ่มจำแนกกลุ่ม (Random Assignment) เป็นการสุ่มหน่วยทดลองให้อยู่ในกลุ่มทดลองให้เข้าอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ ตามแผนการทดลอง เพื่อขจัดอิทธิพลแทรกที่เป็นผลจากความแตกต่างของผู้เข้ารับการทดลองที่เป็นวิธีการควบคุมความเที่ยงตรงภายใน โดยใช้เฉพาะแบบแผนการทดลองแบบทดลองเท่านั้น

2. การสุ่มสิ่งทดลอง (Treatment Random) เป็นการสุ่มการจัดกระทำ (ตัวแปรอิสระ)ให้กับกลุ่มในการทดลองว่ากลุ่มใดจะได้การจัดกระทำแบบใด เพื่อลดอิทธิพลในความลำเอียงของผู้วิจัย

3. การสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling) เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรสำหรับการทดลอง เพื่อช่วยเสริมความเที่ยงตรงภายนอกของการทดลอง ที่จะทำได้ค่อนข้างยากเนื่องจากในบางกรณีได้มีการจัดกลุ่มไว้ล่วงหน้าแล้ว

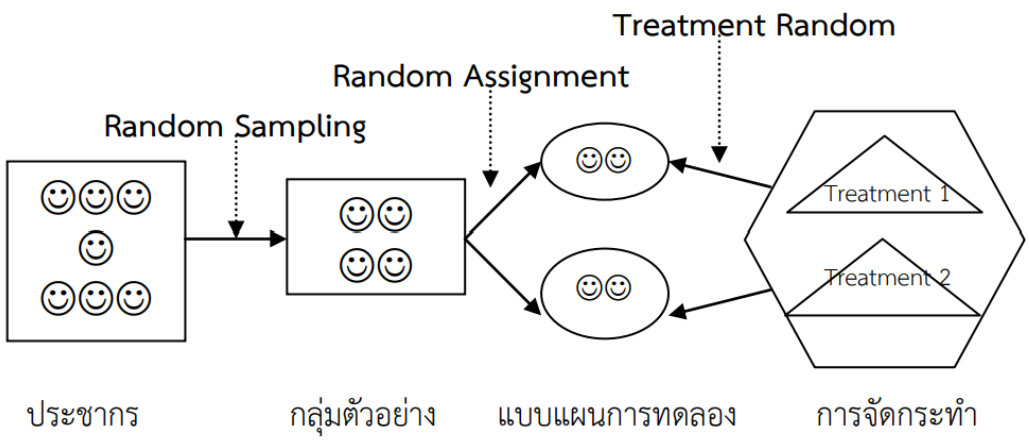

ภาพที่ 7.5 กระบวนการสุ่ม

ประเภทของการสุ่มตัวอย่าง

ประเภทของการสุ่มตัวอย่าง มีวิธีการสุ่มตัวอย่าง 2 แบบใหญ่ ได้แก่ การสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (non-probability sampling) และแบบใช้ความน่าจะเป็น (probability sampling) ซึ่งแต่ละแบบมีวิธีการย่อย ดังนี้

1. การสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling)

การสุ่มแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น เป็นการสุ่มหน่วยตัวอย่างที่บางครั้งอาจไม่ทราบจำนวนประชากรที่แท้จริง ทำให้ไม่สามารถใช้การสุ่มแบบอาศัยความน่าจะเป็นได้ และการสุ่ม แต่ละครั้งนั้น ทุก ๆ หน่วยของประชากรมีโอกาสถูกสุ่มมาเป็นกลุ่มตัวอย่างไม่เท่าเทียมกัน การสุ่มแบบนี้มีหลายวิธีคือ

1.1 การสุ่มตัวอย่างบังเอิญหรือแบบสะดวก (Accidental / Convenience Sampling)

เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยผู้รวบรวมข้อมูลไม่ได้กำหนดว่าจะรวบรวมจากผู้ใด กลุ่มใด อยู่ที่ใด พบเจอบุคคลใดโดยบังเอิญและขอสอบถามหรือสัมภาษณ์รวบรวมข้อมูล

ตัวอย่าง

- สอบถามความคิดเห็นในการให้บริการอาหารกลางวันของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ผู้วิจัยอาจจะไปยืนตรงประตูทางเข้าโรงอาหาร แล้วคอยสัมภาษณ์นักศึกษา 50 คนที่เดินเข้ามารับประทานอาหารในช่วงเช้าของวันหนึ่ง

- ครูคนหนึ่งปรับปรุงแผนการสอนใหม่และต้องการจะทดลองแผนการสอนใหม่ว่าจะให้ผลแตกต่างจากแผนการสอนเดิมหรือไม่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนที่เขาต้องรับผิดชอบสอน

1.2 การสุ่มตัวอย่างตามส่วนแบ่ง (Quota sampling)

เป็นการเลือกตัวอย่างโดยกำหนดลงไปว่าจะเลือกตัวอย่างจากประชากรกลุ่มใดประเภทใด เป็นการเลือกแบบไม่มีกฎเกณฑ์อาศัยความสะดวกของผู้วิจัยเป็นหลัก กลุ่มตัวอย่าง

จะเป็นใครก็ได้ ที่ให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยในการให้ข้อมลบางอย่าง เช่น จากแต่ละอำเภอ อำเภอ ละจำนวนเท่าๆ กัน หรือจากนักศึกษาแต่ละสถาบันการศึกษา จำนวนเท่าๆ กัน ดังภาพ

1. แบ่งประชากรเป้าหมายเป็นกลุ่ม ๆ

2. กำหนดโควต้า

3. หาจำนวนตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม

คณะ	จำนวนนักศึกษา	สัดส่วน	จำนวนตัวอย่าง
วิทยาการจัดการ	2,200	40%	0.40 ×400 = 160
ครุศาสตร์	1,375	25%	0.25 ×400 = 100
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	1,100	20%	0.20 ×400 = 80
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	825	15%	0.15 ×400 = 60
	5,500	100%	400

ภาพที่ 7.6 การสุ่มตัวอย่างตามส่วนแบ่งแบบโควต้า

1.3 การสุ่มตัวอย่างตามจุดมุ่งหมาย/ เฉพาะเจาะจง (Purposive sampling)

เป็นการเลือกตัวอย่างตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา เป็นวิธีที่ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ขึ้นอยู่กับเหตุผลของผู้ศึกษา เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามหลักการของเหตุผลโดยให้มีความสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย/จุดประสงค์นั้นๆ แต่จะต้องมีการวางแผน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง และการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ดี/เป็นตัวแทนปราศจากความลำเอียง แต่ผลการวิจัยจะไม่สามารถสรุปอ้างอิงไปสู่ประชากรโดยทั่วไปได้ เช่น การศึกษาวิธีการเรียนร่วมของเด็กพิเศษกับเด็กปกติในสถานศึกษา ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาจะศึกษาเฉพาะเจาะจงในสถานศึกษาที่มีการเรียนร่วมของเด็กพิเศษกับเด็กปกติเท่านั้น เป็นต้น หรือการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญในการใช้เทคนิคเดลฟายที่จะต้องมีเกณฑ์พิจารณาอย่างชัดเจน มิฉะนั้นผลสรุปที่ได้อาจจะไม่น่าเชื่อถือ ฯลฯ หรือหากต้องการศึกษา การรับรู้ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านชายแดนไทย ราชอาณาจักรกัมพูชาที่มีต่อการจัดกิจกรรมของหน่วยงาน ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกพื้นที่หมู่บ้านที่เฉพาะที่หน่วยงานนั้นดำเนินการจัดกิจกรรม ไม่สามารถเลือกสุ่มแบบอื่นได้ เป็นต้น

1.4 วิธีการคัดเลือกแบบลูกโซ่/บอลล์หิมะ (Snowball Selection)

เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติที่ต้องการแล้วโดยใช้การแนะนำของกลุ่มตัวอย่างที่ระบุกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับตนเอง สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างครบถ้วนและเพียงพอจึงจะยุติการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังภาพ

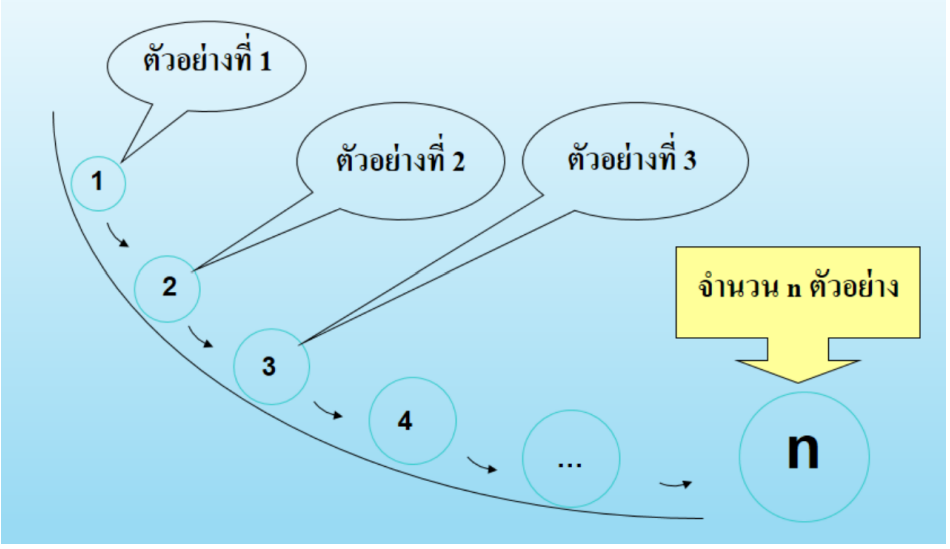

ภาพที่ 7.7 การสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่/บอลล์หิมะ

1.5 วิธีการคัดเลือกแบบตามสะดวก (Convenience Selection)

เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่หาหรือพบได้ง่าย อาทิ กลุ่มตัวอย่างจากการตอบแบบสอบถามที่ลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์/นิตยสาร เป็นต้น

1.6 วิธีการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร (Voluntary Response Selection)

เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากสมาชิกที่อาสาเข้ามามีส่วนร่วมเป็นหน่วยตัวอย่างด้วยความเต็มใจที่มีเหตุผลแตกต่างกัน อาทิ ต้องการได้รับสิ่งตอบแทน/ความเต็มใจ เป็นต้น

2. การสุ่มตัวอย่างแบบใช้ความน่าจะเป็น (Probability Sampling)

เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่สมาชิกทุก ๆ หน่วยของประชากรมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกันที่จะเป็นตัวแทนที่ดีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยข้อมูลที่รวบรวมแล้วนำมาทดสอบ

นัยสำคัญทางสถิติ ที่ใช้สถิติเชิงอ้างอิงแล้วผลการวิจัยสามารถอ้างอิงไปสู่ประชากรของการวิจัยได้ มีวิธีการสุ่ม (Nachmias & Nachmias ,1993 ดังนี้

2.1 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เป็นการสุ่มที่สมาชิกทุกหน่วยของประชากรที่มีจำนวนไม่มากนัก แต่มีโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน และเป็นอิสระจากกันที่จะได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง เหมาะสมสำหรับใช้กับประชากรที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน จำแนกได้ดังนี้

1) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีจับสลาก (Lottery) เป็นการสุ่มตัวอย่างจากประชากรที่มีจำนวนน้อย ๆ และต้องการจำนวนตัวอย่างน้อย ๆ มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

– กำหนดหมายเลขประจำตัวให้แก่สมาชิกทุกหน่วยในประชากร

– นำหมายเลขประจำตัวของสมาชิกมาจัดทำเป็นฉลาก

– จับฉลากขึ้นมาทีละหมายเลขจนกระทั่งครบจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ โดยฉลากที่จับมาแล้วจะต้องนำใส่คืน เพื่อให้จำนวนประชากรที่สุ่มมีจำนวนเท่าเดิม ส่งผลให้เกิดความเท่าเทียมกันในการได้รับการสุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่าง แต่ในกรณีที่ไม่ใส่คืนจะทำให้กลุ่มตัวอย่างมีโอกาสมากขึ้นในการสุ่ม

2) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีใช้ตารางเลขสุ่ม (Table of Random Numbers) เป็นการสุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่โดยใช้ตารางเลขสุ่มที่กำหนดขึ้นจากคอมพิวเตอร์ที่ไม่ต้องจัดทำสลาก มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

– กำหนดหมายเลขประจำตัวให้แก่สมาชิกทุกหน่วยในประชากร โดยให้คำนึงถึงจำนวนของกลุ่มตัวอย่างที่ได้ ดังนี้

ประชากร 100 คน ให้กำหนดหมายเลข 001–100

ประชากร 500 คน ให้กำหนดหมายเลข 001–500

ประชากร 1,000 คน ให้กำหนดหมายเลข 001–1,000 เป็นต้น

– สุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางเลขสุ่มที่สอดคล้องกับจำนวนประชากร (ประชากรมีจำนวนเต็มสิบใช้เลข 2 หลัก, เต็มร้อยใช้เลข 3 หลักเป็นต้น) โดยเริ่มอ่านจาก แถว

ที่ 1 หรือแถวไหนที่อาจได้จากการสุ่ม และจะอ่านตามแนวนอนหรือแนวตั้งก็ได้ ตามเลขหลักจนกระทั่งครบจำนวนตัวอย่างที่ต้องการ ซึ่งหมายเลขที่ได้จากตารางจะเป็นหมายเลขที่ได้กำหนดให้แก่ประชากรแล้ว แต่ถ้าได้หมายเลขที่มีค่ามากกว่าจำนวนประชากรจะต้องอ่านข้ามไปยังหมายเลขต่อไป

ตัวอย่างการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ตารางเลขสุ่ม

จากประชากร 90 คน ต้องการกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน โดยใช้ตารางเลขสุ่มมีวิธีการอ่านตารางเลขสุ่ม ดังนี้

เริ่มต้นการอ่านหมายเลขที่แถวที่1 (ได้จากการสุ่ม) โดยอ่านตามแนวนอน (ครั้งละ 2 หลัก เนื่องจากประชากรเป็นจำนวนเต็มสิบ) จะได้หมายเลขของประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างดังนี้

59 39 15 80 30 52 09 88 27 18 87 02 48 28 48 04 19 09 65 74 90 46 จะพบว่ามีหมายเลขที่ซ้ำกัน 2 ตัว คือ 09 กับ 48 ที่จะต้องอ่านหลายเลขถัดไปให้ครบจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

2.2 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบ (Systematic Random Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างที่ใช้กับประชากรที่มีจำนวนมาก และรายชื่อของสมาชิกได้เรียงลำดับตามตัวอักษรหรือวิธีการที่หลากหลาย ยกเว้นการเรียงลำดับบนพื้นฐานของค่าตัวแปรที่ศึกษา เพราะจะได้กลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนและไม่เป็นตัวแทนที่ดีของประชากร มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

– กำหนดกรอบประชากร / หมายเลขประจำตัวให้แก่สมาชิกทุกหน่วยในประชากร

– หาอัตราส่วน (k) ระหว่างประชากร (*N*) และกลุ่มตัวอย่าง (*n*) จาก

สูตร $k = \frac{N}{n}$ อาทิ มีประชากร 100 คน ต้องการกลุ่มตัวอย่าง 5 คน จะได้อัตราส่วน

เท่ากับ $k = \frac{100}{5} = 20$ หมายความว่า จำนวนประชากรทุก ๆ 20 คน จะได้รับการสุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่าง 1 คน

– สุ่มตัวอย่างเพื่อกำหนดสมาชิกคนแรก(R)ของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายจากสมาชิกหมายเลข 1–20 มา 1 หมายเลข (สมมุติว่าได้หมายเลข 5)

– หมายเลขของสมาชิกคนต่อไปจะถูกกำหนดอย่างเป็นระบบโดยการรวมอัตราส่วนที่ได้มาหาค่า (R, R+k,R+2k,R+3k,...,R+nk) ดังนั้นสมาชิกที่มีหมายเลข 5,25(5+20),45(25+20),65(45+20),85(65+20) จะเป็นกลุ่มตัวอย่าง

2.3 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling)

เป็นการสุ่มตัวอย่างจากประชากรที่มีจำนวนมากและมีความแตกต่างกันระหว่างหน่วยสุ่มที่สามารถจำแนกออกเป็นชั้นภูมิ (Stratum) เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วนและครอบคลุม จะต้องดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากชั้นภูมิ มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

– ศึกษาลักษณะของประชากรที่จะศึกษาอย่างละเอียดว่าคุณลักษณะใดที่จะส่งผลต่อตัวแปรที่จะศึกษาตัวแปรใดบ้าง และคุณลักษณะนั้น ๆ สามารถที่จำแนกออกเป็นกลุ่มย่อยได้หรือไม่ อาทิ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น

– จำแนกประชากรออกเป็นชั้นภูมิตามคุณลักษณะของกลุ่มย่อยโดยกำหนดให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มย่อยมีความคล้ายคลึงกันให้มากที่สุด และให้มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มให้มากที่สุดเช่นเดียวกัน (ไม่ควรมีจำนวนชั้นมากเกินไปเพราะจะต้องใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก มิฉะนั้นจะทำให้ลักษณะที่ศึกษามีความถูกต้อง เชื่อถือได้น้อย)

– สุ่มตัวอย่างจากกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม เพื่อเป็นสมาชิกของกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาตามสัดส่วน (Proportional Allocation) กล่าวคือ ชั้นใดมีประชากรมากควรได้รับการสุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนที่มากกว่า แต่ถ้ากลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีจำนวนที่แตกต่างกันมาก ควรคำนึงถึงเหตุผลเพื่อให้ได้จำนวนที่เหมาะสม และมีความครอบคลุมลักษณะประชากรที่ไม่จำเป็นต้องใช้สัดส่วนก็ได้

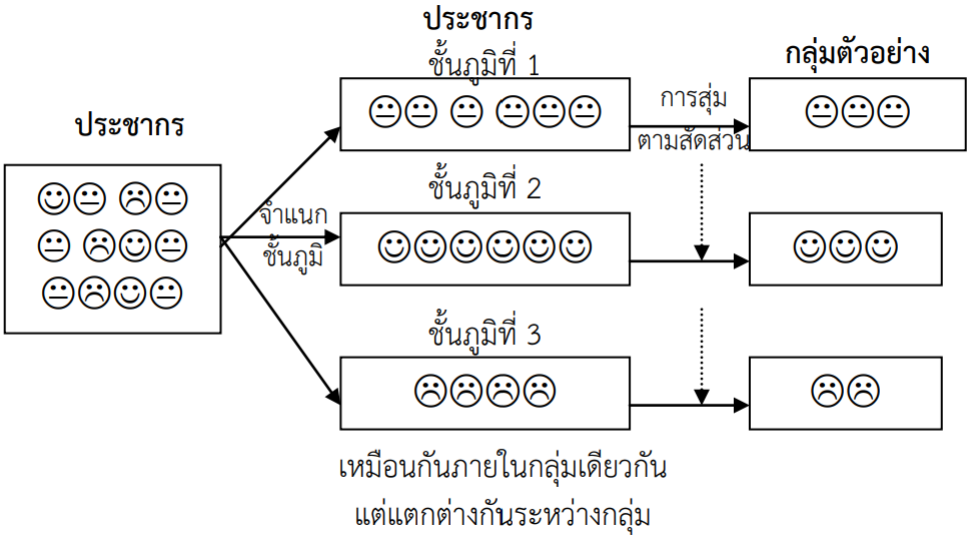

ภาพที่ 7.8 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ

ข้อสังเกตของการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะที่ครอบคลุมทุกลักษณะของประชากรอย่างเป็นระบบ และช่วยลดความคลาดเคลื่อนแต่ไม่ต้องลดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเหมือนวิธีการสุ่มอย่างง่าย ทำให้การทดสอบทางสถิติมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ถ้าจำนวนตัวแปรที่ใช้มีมากเกินไปจะทำให้มีจำนวนชั้นที่มากและยุ่งยากในการแบ่งชั้น หรือทำให้สมาชิกของแต่ละชั้นอาจมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอ และจะต้องเสียเวลาและใช้ค่าใช้จ่ายสูงและในการประมาณค่าความคลาดเคลื่อนจะต้องใช้สูตรการปรับแก้สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่ค่อนข้างซับซ้อน

2.4 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่กระจัดกระจายก่อให้เกิดความยุ่งยากในการจัดทำกรอบของประชากร หรือเป็นประชากรที่มีการรวมกลุ่มอยู่แล้วตามธรรมชาติ (ตามสภาพภูมิศาสตร์/ชั้นเรียน) (Gall, Brog and Gall,1996: 227) โดยมีลักษณะในภาพรวมของแต่ละกลุ่มที่คล้ายคลึงกัน แต่ภายในกลุ่มจะมีความแตกต่างหรือความหลากหลายอย่างครบถ้วน เพื่อให้ความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ของประชากรลดลง มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

– ศึกษาลักษณะเบื้องต้นของประชากรแล้วจำแนกประชากรออกเป็นกลุ่มย่อยโดยที่เน้นความแตกต่างภายในกลุ่มที่แตกต่างกันคล้ายประชากร แต่จะมีความคล้ายคลึงกันระหว่างกลุ่มตัวอย่าง

– สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มโดยการจับฉลากที่ระบุชื่อกลุ่มตัวอย่างแล้วระบุจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

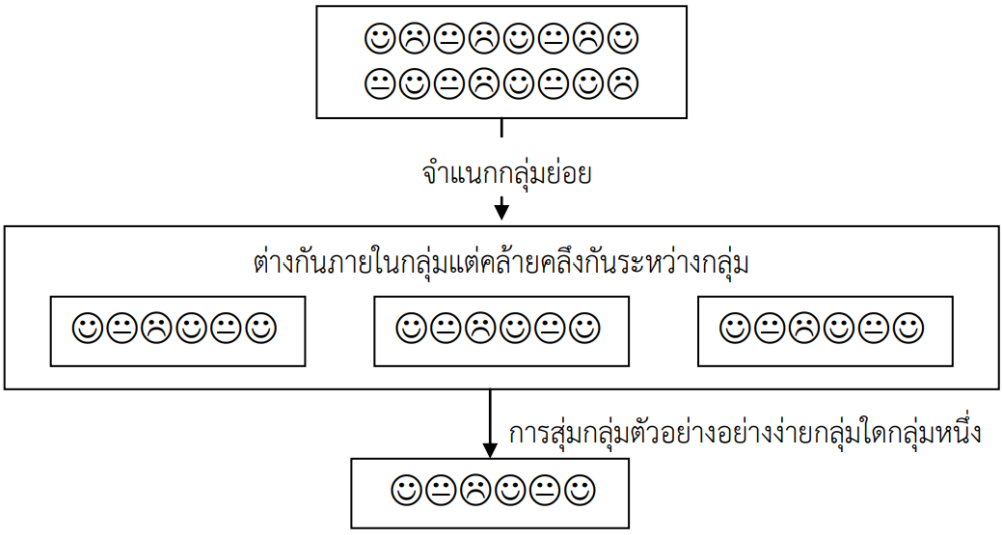

ภาพที่ 7.9 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม

ข้อสังเกตของการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม มีดังนี้ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2543) ประหยัดเวลา แรงงานและงบประมาณในการเตรียมการและดำเนินการ ประสิทธิภาพของกลุ่มตัวอย่างมีประสิทธิภาพต่ำ เนื่องจากภายในกลุ่มแต่ละกลุ่มที่แบ่งกลุ่มยังมีความเป็นเอกพันธ์ค่อนข้างสูงจะทำให้ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน มีค่าสูงมากขึ้น และจะต้องใช้สูตรการปรับแก้ที่จะทำให้ได้ค่าประมาณพารามิเตอร์ที่สูงขึ้น และการทดสอบสมมุติฐานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.5 การสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling)

เป็นการสุ่มตัวอย่างที่มีหลายขั้นตอน มีลักษณะคล้าย ๆ กับการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มที่มีหลายขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้น กลุ่มใหญ่ที่สุดจนกระทั่งสิ้นสุดที่กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการตามความเหมาะสม ดังนั้นการสุ่มแบบหลายขั้นตอนในบางครั้งนักวิชาการจึงเรียกว่าการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มหลายชั้น (Multi-stage Cluster Sampling) (May,1997:18) หรือเป็นการสุ่มตัวอย่างที่ใช้

หลากกลายวิธีการในการสุ่มเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรที่ซับซ้อนและมีความสอดคล้องกับความต้องการภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด ดังแสดงตัวอย่างการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ดังภาพ

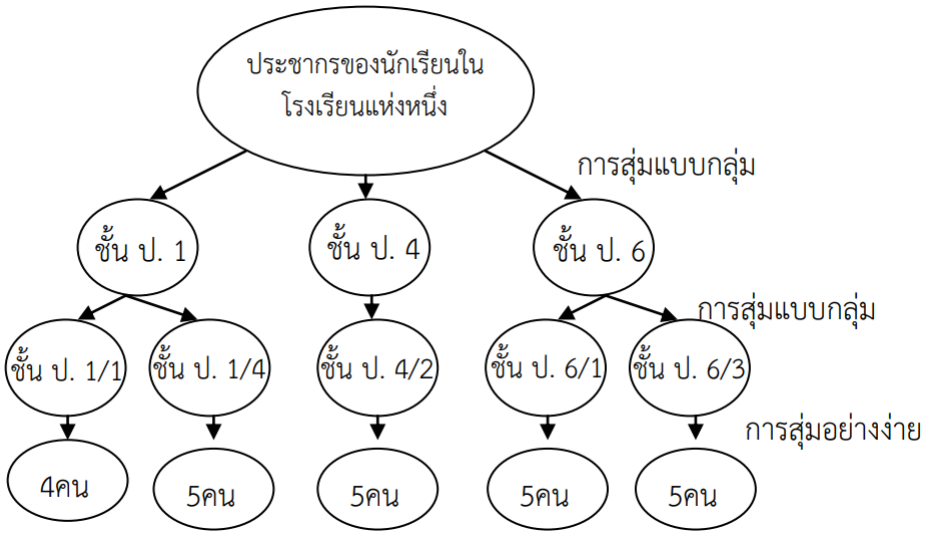

ภาพที่ 7.10 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน

หลักการในการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

ในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดีของประชากรในการนำมาศึกษาเพื่อให้การวิจัยมีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น มีหลักการในการปฏิบัติดังนี้

1. หน่วยกลุ่มตัวอย่างจะต้องได้รับการสุ่ม/เลือกอย่างมีระเบียบแบบแผนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน

2. หน่วยกลุ่มตัวอย่างจะได้รับการระบุและกำหนดความหมายได้อย่างถูกต้อง และชัดเจน

3. หน่วยกลุ่มตัวอย่างแต่ละหน่วยจะต้องเป็นอิสระซึ่งกันและกัน และหนึ่งหน่วยตัวอย่างจะมีโอกาสได้รับการสุ่มเข้าสู่กระบวนการวิจัยเพียงครั้งเดียว

4. หน่วยกลุ่มตัวอย่างใดที่ได้รับการสุ่ม/เลือกแล้วจะไม่สามารถสับเปลี่ยนกับผู้อื่นให้แทนตนเองได้ และใช้หน่วยกลุ่มตัวอย่างเดียวตลอดงานวิจัยเสร็จสิ้น

5. ใช้เทคนิควิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ถูกต้องและเหมาะสมกับการได้ข้อมูลในงานวิจัยอย่างถูกต้อง ครอบคลุมและครบถ้วน

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยใด ๆ ที่จะต้องศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนั้น โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาจะต้องมีความเป็นตัวแทนที่ดีของประชากรที่มีขนาดที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น มีแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

1. การกำหนดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมจะต้องคำนึงถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องหลายประการ เพื่อให้ได้จำนวนของกลุ่มตัวอย่างมาใช้ในการตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งที่นำมาพิจารณาในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้

1.1 ขนาดของประชากรที่ศึกษา ว่ามีขอบเขตเพียงใดหรือจำนวนเท่าไรที่จะนำมาใช้ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

1.2 ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ หรือระดับความเชื่อมั่นของกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ถ้าในการสุ่มตัวอย่างยอมรับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 (5 %) แล้วกลุ่มตัวอย่างจะมีระดับความเชื่อมั่นที่ .95 (95 %) เป็นต้น

1.3 ข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติที่ใช้ ในการเลือกใช้สถิติเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผลการวิจัย จะมีการนำจำนวนกลุ่มตัวอย่างมาพิจารณาตามข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติแต่ละประเภทเพื่อให้เกิดความแม่นยำ และความถูกต้องของการใช้สถิติแต่ละประเภทด้วย

1.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน จะทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้มีขนาดที่แตกต่างกัน ดังนี้

- การใช้แบบสอบถามทางไปรษณีย์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีการส่งคืนกลับของแบบสอบถามค่อนข้างน้อย ดังนั้นอาจจะต้องมีการส่งแบบสอบถามให้มีจำนวนมากกว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการเพื่อให้ได้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับกลับคืนมาตามที่กำหนดไว้

– การสัมภาษณ์/การสังเกต เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องใช้เวลานานในการเก็บรวบรวมข้อมูลของแต่ละบุคคล ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสม ที่จะได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างครบถ้วนและชัดเจน

1.5 ประเภทของการวิจัยที่แตกต่างกัน มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้มีขนาดแตกต่างกัน อาทิ การวิจัยเชิงปริมาณ จะต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ แต่ถ้าเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแล้วกลุ่มตัวอย่างไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่ก็ได้ เพียงแต่คำนึงถึงความเพียงพอของข้อมูลเท่านั้น

1.6 งบประมาณที่ใช้ เนื่องจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างจะมีความสัมพันธ์กับงบประมาณที่ใช้ กล่าวคือ ถ้าจำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก ก็จำเป็นต้องใช้งบประมาณที่มากขึ้น เพราะจะทำให้ผลการวิจัยมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากขึ้นในการใช้สถิติอนุมานวิเคราะห์ข้อมูล (ต้องใช้วิธีการสุ่มที่ดี และมีประสิทธิภาพ)

2. การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง มีวิธีการในการคำนวณเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจากประชากรด้วยวิธีการ ดังนี้

2.1 การใช้สูตรคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง เมื่อทราบจำนวนของประชากร (Cochran,1997:76) ใช้สูตร ดังนี้

โดยที่ n เป็นขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N เป็นขนาดของประชากร

E เป็นความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้

σ_x^2 เป็นความแปรปรวนของประชากร

z เป็นค่า z จากตาราง ที่ระดับความเชื่อมั่นที่กำหนด

เมื่อ $\alpha = .05$ หรือมีระดับความเชื่อมั่น 95 % มีค่า $z = 1.96$

เมื่อ $\alpha = .01$ หรือมีระดับความเชื่อมั่น 99 % มีค่า $z = 2.58$

2.2 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง กรณีทราบความแปรปรวนและความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของประชากร จะใช้สูตร (Courtney,1991:19–20) ดังนี้

$$N = \frac{S^2}{S_{\bar{X}}^2} + 1$$

เมื่อ N เป็นจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

S^2 เป็นความแปรปรวน

$S_{\bar{X}}^2$ เป็นความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน

ตัวอย่าง สมมติว่าในการวิจัยเชิงสำรวจเรื่องหนึ่งพบว่ามีความแปรปรวนเท่ากับ 0.50 และมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเท่ากับ 0.018 จำนวนกลุ่มตัวอย่างจะเท่ากับเท่าไร

วิธีทำ

จากสูตร $N = \frac{S^2}{S_{\bar{X}}^2} + 1$

แทนค่า $N = \frac{0.50}{(0.018)^2} + 1 = 1544.2 \approx 1544$

จำนวนกลุ่มตัวอย่างจะเท่ากับ 1544

2.3 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ทราบจำนวนประชากรที่ชัดเจน คำนวณได้ตามสูตร (Yamane,1973 : 1088) ดังสูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n เป็นขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N เป็นขนาดของประชากร

e เป็นความคลาดเคลื่อนของการประมาณค่า(0.05 หรือ0.01)

ตัวอย่าง สมมติว่าในการวิจัยเชิงสำรวจเรื่องหนึ่งมีประชากรที่ต้องการศึกษาทั้งหมด 3,000 คน และกำหนดให้มีความคลาดเคลื่อน 5 % ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้ในการวิจัยเรื่องนี้จะมีขนาดเท่าไร

วิธีทำ จากสูตรการกำหนดขนาดตัวอย่าง $n = \frac{N}{1+Ne^2}$

แทนค่า $n = \frac{3,000}{1+3000Z0.05)^2} = 352.94 \approx 353$

แสดงว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างจะเท่ากับ 353

2.4 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากร (เพ็ญแข แสงแก้ว, 2541: 54)

$$n = \frac{Z^2PQ}{e^2}$$

เมื่อ n เป็นจำนวนตัวอย่าง

Z เป็นคะแนนมาตรฐานตามระดับความเชื่อมั่น

P เป็นสัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร

Q เป็นสัดส่วนของลักษณะที่ไม่สนใจในประชากรเท่ากับ $1-P$

e เป็นความคลาดเคลื่อนของการประมาณค่า

2.5 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการใช้ตารางสำเร็จรูป ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้ง่ายและรวดเร็วกว่าวิธีการอื่น คือ การใช้ตารางสำเร็จรูปที่กำหนดขึ้นอย่างหลากหลาย แต่ตารางสำเร็จรูปที่นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย มีดังนี้

2.5.1 ตารางการสุ่มตัวอย่างของยามาเน (Yamane, 1973) ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %(Z=1.96) เมื่อความคลาดเคลื่อน(E) เป็น 1%,2%,3%,4%,5% และ 10 %

ตารางที่ 7.1 การสุ่มตัวอย่างของยามาเน (Yamane, 1973)

จำนวนประชากร	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละความคลาดเคลื่อน					
	± 1%	± 2%	± 3%	± 4%	± 5%	± 10%
500	b	b	b	b	222	83
1,000	b	b	b	385	286	91
1,500	b	b	638	441	316	94
2,000	b	b	714	476	333	95
2,500	b	1,250	769	500	345	96
3,000	b	1,364	811	517	353	97
3,500	b	1,458	843	530	359	97
4,000	b	1,538	870	541	364	98
4,500	b	1,067	891	549	367	98
5,000	b	1,667	909	556	370	98
6,000	b	1,765	938	566	375	98
7,000	b	1,842	959	574	378	99
8,000	b	1,905	976	580	381	99
9,000	b	1,957	989	584	383	99
10,000	5,000	2,000	1,000	588	385	99
15,000	6,000	2,143	1,034	600	390	99
20,000	6,667	2,222	1,053	606	392	100
25,000	7,143	2,273	1,064	610	394	100
50,000	8,333	2,381	1,087	617	397	100
100,000	9,091	2,439	1,099	621	398	100
α	10,000	2,500	1,111	625	400	100

หมายเหตุ : b เป็นขนาดของประชากรไม่เหมาะสมที่จะคาดคะเนว่าเป็นการแจกแจงปกติ จึงไม่สามารถใช้สูตรคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 99 %(Z=2.58) เมื่อความคลาดเคลื่อน (E) เป็น 1%,2%,3%,4%และ 5 % สามารถกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละความคลาดเคลื่อน ได้ดังนี้

ตารางที่ 7.2 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละความคลาดเคลื่อน

จำนวนประชากร	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละความคลาดเคลื่อน				
	± 1%	± 2%	± 3%	± 4%	± 5%
500	b	b	b	b	b
1,000	b	b	b	b	474
1,500	b	b	b	726	563
2,000	b	b	b	826	621
2,500	b	b	b	900	662
3,000	b	b	1,364	958	692
3,500	b	b	1,456	1,003	716
4,000	b	b	1,539	1,041	735
4,500	b	b	1,607	1,071	750
5,000	b	b	1,667	1,098	763
6,000	b	2,903	1,765	1,139	783
7,000	b	3,119	1,842	1,171	798
8,000	b	3,303	1,905	1,196	809
9,000	b	3,462	1,957	1,216	818
10,000	b	3,600	2,000	1,233	826
15,000	b	4,091	2,143	1,286	849
20,000	b	4,390	2,222	1,314	861
25,000	11,842	4,592	2,273	1,331	869
50,000	15,517	5,056	2,381	1,368	884
100,000	18,367	5,325	2,439	1,387	892
α	22,500	5,625	2,500	1,406	900

หมายเหตุ : b เป็นขนาดของประชากรไม่เหมาะสมที่จะคาดคะเนว่าเป็นการแจกแจงปกติ จึงไม่สามารถใช้สูตรคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้

จากการศึกษาตารางการสุ่มตัวอย่างของ Yamane มีข้อสังเกตคือ ความสัมพันธ์ระหว่างความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นหรือระดับความเชื่อมั่นกับขนาดของกลุ่มตัวอย่างจะแปรผัน

แบบผกผันกัน และในการวิจัยบางกรณีที่ประชากรมีจำนวนไม่ถึง 500 คน ไม่สามารถใช้ตารางการสุ่มตัวอย่างนี้ได้ แต่ได้มีนักวิจัยได้นำตารางการสุ่มของ Yamane มาดัดแปลงใช้ในการคิดคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยประมาณ โดยคิดเป็นร้อยละ ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 7.3 การสุ่มของยามาเนดัดแปลงใช้ในการคิดคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
100-200	80%
300-400	60%
500-700	45%
1,000-1,500	30%
2,000-2,500	20%
3,000-4,000	15%
5,000-6,000	8%
7,000-10,000	6%
15,000-20,000	3%
30,000-50,000	2%
70,000 ขึ้นไป	0.6 %

2.5.2 ตารางการสุ่มตัวอย่างของเครซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan,1970: 607–610) ได้นำเสนอตารางการสุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปที่มีประชากรขนาดเล็ก โดยมีระดับความเชื่อมั่น 95 %(.95) หรือมีความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้น 5 %(.05) ตารางนี้ใชในการประมาณค่าสัดสวนของประชากรเชนเดียวกัน และกำหนดใหสัดสวนของลักษณะที่สนใจในประชากรเท่ากับ 0.5 ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได 5% และระดับความเชื่อมั่น 95% สามารถคำนวณหาขนาดของกลุมตัวอยางกับประชากรที่มีขนาดเล็กไดตั้งแต 10 ขึ้นไป ซึ่งผูวิจัยตองทราบขนาดของประชากร เชน ถาประชากรมีขนาดเทากับ 2,000 คน ขนาดของกลุมตัวอยางที่ตองการจะเทากับ 322 คน เปนตน ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 7.4 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างของเครซี่ และมอร์แกน

ประชากร ตัวอย่าง	กลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	กลุ่ม
10	10	160	113	500	217	2,800	338
15	14	170	118	550	226	3,000	341
20	19	180	123	600	234	3,500	347
25	24	190	127	650	242	4,000	350
30	28	200	132	700	248	4,500	354
35	32	210	135	750	254	5,000	357
40	36	220	140	800	260	6,000	361
45	40	230	144	850	265	7,000	364
50	44	240	148	900	269	8,000	367
55	48	250	152	950	274	9,000	368
60	52	260	155	1,000	278	10,000	370
65	56	270	159	1,100	285	15,000	375
70	59	280	162	1,200	291	20,000	377
75	63	290	165	1,300	296	30,000	379
80	66	300	169	1,400	301	40,000	380
85	70	320	175	1,500	306	50,000	381
90	73	340	181	1,600	310	75,000	382
95	76	360	186	1,700	313	100,0000	384
100	80	380	191	1,800	317		
110	86	400	196	1,900	320		
120	92	420	201	2,000	322		
130	97	440	205	2,200	328		
140	103	460	210	2,400	331		
150	108	480	214	2,600	335		

2.6 การกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้กฎแห่งความชัดเจน เป็นการกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้กฎแห่งความชัดเจน (Rule of Tumb) เป็นการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยคำนึงถึงขนาดของประชากรในลักษณะของอัตราส่วนที่คิดเป็นร้อยละ (Neuman,1991:221) ดังนี้

ประชากรน้อยกว่า 1,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 30

ประชากรเท่ากับ 10,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 10

ประชากรเท่ากับ 150,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 1

ประชากรมากกว่า 10,000,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 0.025

นอกจากนี้ สามารถกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (คิดเป็นร้อยละ) ที่พิจารณาจากจำนวนประชากร (สุวิมล ตริกานันท์, 2542 : 157) ได้ดังนี้

ตารางที่ 7.5 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่พิจารณาจากจ านวนประชากร(คิดเป็นร้อยละ)

ขนาดประชากร(N)	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง(n)
100 - 300	50
500 - 700	40
1,000 - 1,500	25
2,000 - 2,500	15
3,000 - 5,000	10
6,000 - 10,000	5
15,000 - 20,000	2.5
30,000 - 50,000	1
70,000 ขึ้นไป	0.5

องค์ประกอบในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ในการกำหนดขนาดของกลุ่ม ควรพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. ลักษณะของประชากร ที่จำแนกเป็นประชากรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นเอกพันธ์ ไม่จำเป็นต้องใช้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับประชากรที่มีลักษณะแตกต่างกันที่เป็นวิวิธพันธ์ จะต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่เพื่อให้มีลักษณะที่ครอบคลุมลักษณะของประชากร

2. สถิติวิเคราะห์ข้อมูล ในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างจะต้องพิจารณาจากสถิติที่นำมาใช้ โดยพิจารณาจากข้อกำหนดเบื้องต้น หรือจำนวนและลักษณะของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ถ้ามีจำนวนตัวแปรมาก/หลากหลาย ควรกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่

3. ประเภทของการวิจัย ถ้าเป็นการวิจัยแบบไม่ทดลองจะมีกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่กว่ากึ่งทดลองและกลุ่มทดลองที่แท้จริงตามลำดับ แต่ถ้าเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจะศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็กโดยที่ขนาดของกลุ่มตัวอย่างขึ้นกับความเพียงพอของข้อมูลที่ใช้ตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างชัดเจน

4. ระดับนัยสำคัญ ถ้ากำหนดระดับนัยสำคัญ .001,.01 และ.05 จะพบว่าขนาดของกลุ่มตัวอย่างจะมีขนาดเรียงลำดับจากขนาดที่มีจำนวนมากไปหาขนาดที่มีจำนวนน้อยตามลำดับ

5. ประเภทของสมมุติฐาน ถ้าเป็นการวิจัยที่มีสมมุติฐานแบบสองหางหรือไม่มีทิศทางควรใช้กลุ่มตัวอย่างควรที่มีขนาดใหญ่กว่าการวิจัยที่มีสมมุติฐานแบบหางเดียวหรือมีทิศทาง

6. ขนาดของอิทธิพลในกรณีที่มีค่าอิทธิพลเล็กขนาดกลุ่มตัวอย่างจะต้องมีขนาดใหญ่ แต่ถ้ามีขนาดอิทธิพลใหญ่อาจมีขนาดตัวอย่างไม่จ าเป็น เพื่อเพิ่มอ านาจในการทดสอบทางสถิติ

7. อำนาจการทดสอบทางสถิติ จะขึ้นอยู่กับความเป็นตัวแทนที่ดีของกลุ่มตัวอย่างจากประชากร โดยพิจารณาจากความครอบคลุมคุณลักษณะและจำนวนที่เหมาะสมและเพียงพอ

8. พิจารณาจากทรัพยากรที่สนับสนุนในการวิจัย ได้แก่ งบประมาณ กำลังคนที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

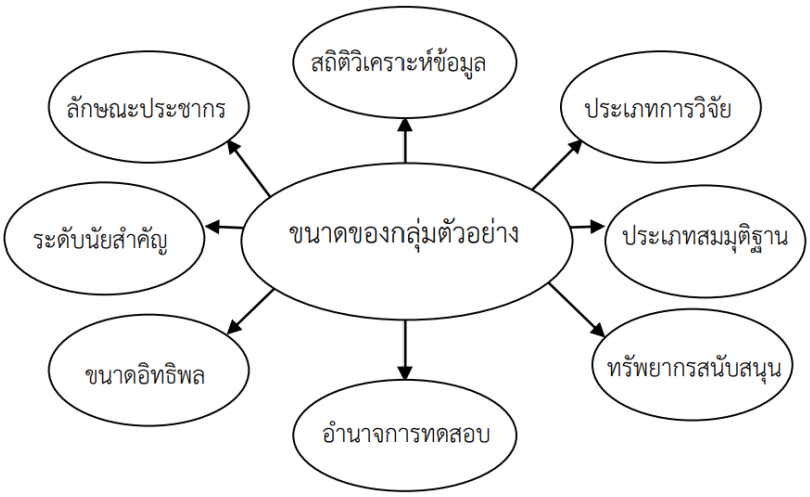

ภาพที่ 7.11 องค์ประกอบในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดี

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดี (Representation) หมายถึง กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะอย่างครบถ้วน/คล้ายคลึง/สอดคล้องกับลักษณะของประชากรที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างที่ไม่มีอคติ และมีจำนวนมากเพียงพอ (ตามสูตรการคิดคำนวณ หรือตารางสำเร็จรูปในการหาจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง) ที่จะสามารถใช้ทดสอบความเชื่อมั่นทางสถิติ เพื่อนำไปอ้างอิงสู่ประชากรได้อย่างเที่ยงตรง และน่าเชื่อถือ ซึ่งขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยขึ้นอยู่กับระดับความถูกต้องของการวิจัยและจำนวนตัวแปรในการวิจัย กล่าวคือ ถ้าต้องการให้การวิจัยมีความถูกต้องมากและคลาดเคลื่อนน้อย ต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ และถ้าประชากรมีลักษณะที่หลากหลาย จะต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่กว่ากลุ่มตัวอย่างที่ประชากรมีลักษณะใกล้เคียงกัน และถ้าการวิจัยมีตัวแปรจำนวนหลายตัวจะต้องใช้กลุ่มตัวอย่างมากกว่าการวิจัยที่มีจำนวนตัวแปรน้อยกว่า

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ดี (นิภา ศรีไพโรจน์, 2531) มีดังนี้

1) มีขนาดที่เหมาะสม/เพียงพอ (Adequacy) เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดที่ไม่มากหรือน้อยเกินไปสอดคล้องกับขนาดของประชากร และมีความเพียงพอที่จะสามารถนำไปทดสอบสมมติฐานแล้วสรุปอ้างอิงผลของกลุ่มตัวอย่างสู่ประชากรได้

2) มีลักษณะที่สอดคล้องกับการวิจัย เป็นกลุ่มตัวอย่างที่สอดคล้องกับลักษณะที่ระบุไว้ในข้อตกลงเบื้องต้นหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) มีความเป็นตัวแทนที่ดี (Representativeness) เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะที่สำคัญในภาพรวมคล้ายคลึงกับลักษณะของประชากร

4) ได้มาจากวิธีการสุ่มที่เหมาะสม เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากวิธีการสุ่มที่เหมาะสม/สอดคล้องกับข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวม

การเลือกใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง มีข้อที่ควรพิจารณา ดังนี้

1) ให้ศึกษาลักษณะของประชากรว่ามีความแตกต่างใดที่จะส่งผลต่อตัวแปรตามหรือไม่ ถ้าไม่มีให้เลือกใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย หรือการสุ่มอย่างมีระบบ แต่ถ้าพบว่ามีลักษณะของความ

แตกต่างที่ส่งผลต่อตัวแปรตามอย่างชัดเจน และสามารถแบ่งประชากรออกเป็นชั้นภูมิที่ในชั้นภูมิเดียวกันเหมือนกันแต่ต่างชั้นภูมิแตกต่างกันให้ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) และถ้าประชากรมีลักษณะการรวมกลุ่มย่อย ๆ ซึ่งในกลุ่มมีความแตกต่างกันแต่ระหว่างกลุ่มมีความคล้ายคลึงกันสามารถที่จะเลือกกลุ่มตัวอย่างใดมาเป็นตัวแทนในการศึกษาก็จะให้ผลการศึกษาที่เหมือนกันก็ให้เลือกใช้การสุ่มแบบกลุ่ม (Custer Random Sampling)

2) ในการศึกษาปัญหาการวิจัยที่คล้ายคลึงกัน อาจจะต้องเลือกใช้วิธีการสุ่มที่แตกต่างกัน โดยที่ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประชากรในการวิจัยเรื่องนั้น ๆ ก่อนทุกครั้งที่จะเลือกใช้วิธีการสุ่มเพื่อผลการวิจัยที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ของปัญหาการวิจัยนั้น ๆ

3) ถ้าสมาชิกทุกหน่วยของประชากรมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และไม่สามารถจัดเป็นกลุ่มได้ ควรใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย หรือถ้าสุ่มอย่างง่ายแล้วเกิดความยุ่งยากในการเก็บข้อมูลอาจใช้การสุ่มแบบเป็นระบบ แต่ถ้าไม่สามารถระบุแหล่งที่อยู่ของประชากรได้ชัดเจนก็อาจจะใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ

4) ถ้าสมาชิกทุกหน่วยของประชากรมีลักษณะแตกต่างกัน โดยที่สามารถจำแนกเป็นกลุ่มที่เหมือนกัน และความแตกต่างนั้นจะส่งผลต่อการวิจัย ควรเลือกใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นหรือถ้าต้องการให้จำนวนกลุ่มตัวอย่างมีสัดส่วนตามประชากรก็อาจใช้วิธีการสุ่มแบบโควต้า

5) ถ้าสมาชิกทุกหน่วยของประชากรมีลักษณะที่สามารถแบ่งเป็นกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มมีลักษณะของกลุ่มที่คล้ายคลึงกัน แต่ภายในกลุ่มมีความหลากหลาย จะใช้การสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม

6) ในการสุ่มตัวอย่างถ้ามีข้อจำกัดไม่สามารถสุ่มได้สะดวก หรือสุ่มแล้วคาดว่าไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ หรือไม่มีพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะของประชากร หรือมีความสนใจเป็นรายกรณี ควรใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงหรือแบบบังเอิญ

7) ถ้าประชากรมีขนาดใหญ่สามารถแบ่งกลุ่มได้หลายชั้น และต้องการให้กลุ่มตัวอย่างมีการกระจายอย่างทั่วถึงควรใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน

เกณฑ์ที่ดีในการสุ่มตัวอย่าง

เกณฑ์ที่ดีสำหรับการสุ่มตัวอย่างไว้ 4 ประการ (วรรณรัตน์ สุประเสริฐ, 2544) ดังนี้

1) บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย กล่าวคือ การสุ่มตัวอย่างจะต้องให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น ๆ เพื่อทำให้ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างสามารถนำมาวิเคราะห์ใช้ตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และครบถ้วน

2) วัดค่าของตัวแปรได้ กล่าวคือ การสุ่มตัวอย่างจะต้องได้กลุ่มตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือระบุค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการสุ่มตัวอย่างเพื่อนำไปใช้ประกอบการใช้สถิติเชิงอ้างอิงที่จะสรุปผลอ้างอิงไปสู่ประชากรได้

3) นำไปปฏิบัติได้ กล่าวคือ การสุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้แล้ว สามารถที่จะนำไปปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้อย่างถูกต้อง และครบถ้วน และมีแนวทางการแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการสุ่มตัวอย่าง

4) ประหยัดงบประมาณ กล่าวคือ ในการกำหนดการสุ่มตัวอย่างจะต้องคำนึงถึงการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะสามารถดำเนินการโดยประหยัดทั้งเวลา แรงงานและงบประมาณ

บรรณานุกรมและรายการอ้างอิงท้ายบท

นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2543). นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2543). พรมแดนความรู้ด้านการวิจัยและสถิติ. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

นิภา ศรีไพโรจน์. (2531). หลักการวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: บริษัท ศึกษาพร จำกัด.

นิศา ชูโต. (2548). การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพ: พริ้นต์โพร.

เพ็ญแข แสงแก้ว. (2541). การวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรรณรัตน์ สุประเสริฐ. (2544). การวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏจันทร์เกษม,

สุวิมล ติรกานันท์. (2542). สถิติและการวิจัยเบื้องต้นทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Cochran, W. G. (1997). Sampling techniques. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.

Courtney, E. W. (1991). Sampling. Covellis, Oregon: Sandering Press.

Gall, M. D.,Brog, W. R. and Gall, J. P. (1996). Education Research: An Introduction. 6th ed. NewYork: Longman Publisher,

Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Education and Psychological Measurement. 30(1970): 607-610.

Nachmias, F. C. and Nachmias, D. (1993). Research Methods in Social Sciences. 4th ed. London: St.Martin Press Inc. New York.

Neuman, W. L. (1991). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. Boston: Allyn and Bacon.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. 3rd ed. New York: Harper & Row Publishers,Inc.

บทที่ 8

เครื่องมือ วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. อธิบายความหมายและความสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. เข้าใจ

3. เข้าใจ

สื่อการสอน	**การวัดผลและประเมินผล**
1. เอกสารประกอบการสอน	1. ฟังการอภิปราย รายงานและซักถาม
2. PowerPoint	2. วิเคราะห์วิจารณ์กรณีศึกษา
3. การบรรยายในชั้นเรียน	3. กิจกรรมกลุ่มแบบ Workshop

ความหมายของการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นกระบวนการที่มีระบบ ขั้นตอนในการดำเนินการของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลที่กำหนดไว้ ที่จะนำมาวิเคราะห์ในการตอบปัญหาการวิจัยและตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลักษณะสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ดีต่อการวิจัย จะต้องสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างครบถ้วน โดยหลังจากผู้วิจัยวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ควรพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มีความครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือไม่ จะต้องสนองตอบต่อการวิจัยตามกรอบแนวคิดการวิจัยและใช้ในการทดสอบสมมติฐานได้อย่างครบถ้วน และต้องมีการดำเนินการด้วยความระมัดระวัง รอบคอบในการเลือกใช้เครื่องมือในการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง

การเตรียมการสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ควรได้มีการเตรียมการสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ (บุญธรรม จิตอนันต์, 2540)

1. วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะต้องดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ โดยอาจใช้เครื่องมือประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือสองประเภท เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน และสมบูรณ์มากที่สุด

2. ผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยใด ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ดีผู้วิจัยจะต้องเก็บรวมรวมข้อมูลด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่วางแผน และรู้เรื่อง/ข้อมูลที่จะเก็บรวบรวมได้ดีที่สุด แต่ถ้าในการวิจัยมีผู้ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล จะต้องให้คำแนะนำ หรือคำชี้แจงให้แก่ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลได้เข้าใจวิธีการและข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวม เพื่อให้การเก็บรวบรวมข้อมูลมีความถูกต้อง ครบถ้วนและปราศจากความลำเอียง

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะต้องทราบว่าเป็นใคร จำนวน เท่าไร อยู่ที่ไหน ที่จะปรากฏในแผนการดำเนินการวิจัยที่จะต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง หรือจัดส่งทางไปรษณีย์ หรือใช้ผู้ช่วยผู้วิจัย

4. ลักษณะเฉพาะของผู้ให้ข้อมูล เป็นลักษณะของผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยจะต้องรับทราบว่าเป็นอย่างไร โดยเฉพาะเวลาที่จะให้แก่ผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5. กำหนดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะต้องทราบว่าจะเก็บข้อมูลในช่วงใดที่สอดคล้องกับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ควรจะต้องมีการวางแผนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลว่าจะใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเท่าไร ใช้งบประมาณและแรงงานในการเก็บรวบรวมข้อมูลมากน้อยเพียงใด

6. จำนวนข้อมูลที่ได้รับคืนจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเฉพาะจากการจัดส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์จะต้องได้รับกลับคืนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของแบบสอบถามที่จัดส่งทั้งหมด และถ้ารวมกับจำนวนข้อมูลที่เก็บรวบรวมด้วยตนเองจะมีการสูญหายของข้อมูลได้ไม่เกินร้อยละ 5 จึงจะเป็นข้อมูลที่เพียงพอและน่าเชื่อถือที่จะนำมาวิเคราะห์สรุปผลการวิจัย

7. การตรวจสอบความเรียบร้อยของข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้รับข้อมูลกลับคืนแล้วจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลว่ามีความครบถ้วนตามที่ต้องการหรือไม่ ถ้าตรวจสอบแล้วพบว่ามีการไม่ตอบในบางประเด็นอาจจะต้องมีการติดตามเป็นการเฉพาะรายบุคคลอย่างเร่งด่วน แต่ถ้าไม่สามารถดำเนินการได้หรือพิจารณาแล้วว่ามีความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลให้นำข้อมูลชุดนั้นออกจากการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำแนกเป็นขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยว่ามีตัวแปรอะไรบ้างที่เป็นตัวแปรอิสระ ตัวแปรตาม และตัวแปรที่เกี่ยวข้อง และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดจึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

2. กำหนดแหล่งข้อมูล เป็นการกำหนดว่าแหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลเป็นใคร อยู่ที่ไหน มีขอบเขตเท่าไร ที่จะต้องกำหนดให้ชัดเจน และเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิหรือทุติยภูมิ แล้วจะต้องพิจารณาว่าแหล่งข้อมูลนั้น ๆ สามารถที่จะให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วนหรือไม่

3. กำหนดกลุ่มตัวอย่าง เป็นการเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างเหมาะสม และขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม

4. เลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จะต้องเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม (แหล่งข้อมูล/ขนาดกลุ่มตัวอย่าง/การวิเคราะห์ข้อมูล) ประหยัด ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน มีมากเพียงพอและเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้

5. นำเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลไปทดลองใช้ เป็นการทดลองใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นหรือนำของคนอื่นมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพที่จะต้องปรับปรุงและแก้ไขให้อยู่ในสภาพที่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. ออกภาคสนาม เป็นการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแผนการ และกำหนดการที่จัดเตรียมไว้และปรับเปลี่ยนวิธีการตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้รับข้อมูลกลับคืนมามากที่สุด

ปัจจัยในการเลือกเครื่องมือและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการพิจารณาเลือกเครื่องมือและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2546)

1. ลักษณะของปัญหาการวิจัยที่จะต้องชัดเจน ที่จะช่วยให้ทราบประเด็นสำคัญ กลุ่มเป้าหมายที่จะเป็นกฎเกณฑ์เบื้องต้นในการเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตอบปัญหาการวิจัย

2. กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จะช่วยให้เห็นแนวทางของการวิจัยในประเด็นใดๆ ในอดีตว่าใช้ระเบียบการวิจัยอย่างไรในการดำเนินการวัดตัวแปรนั้น ๆ

3. ระเบียบวิธีวิจัยที่แต่ละรูปแบบจะมีหลักการ ประเด็นคำถามและแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่แล้ว

4. หน่วยการวิเคราะห์ ได้แก่ บุคคล กลุ่มบุคคล วัตถุ ที่ใช้เป็น “เป้าหมาย” ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามตัวแปรที่กำหนดตามเครื่องมือและวิธีการที่สอดคล้องกับหน่วยการวิเคราะห์

5. ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อพิจารณาการใช้เวลาและงบประมาณในการวิจัย

6. คุณสมบัติเฉพาะของกลุ่มตัวอย่าง อาทิ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กเล็กจะต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์ หรือการสังเกตแทนการใช้แบบสอบถาม เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ความหมายของเครื่องมือ วิธีการที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเครื่องมือ วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หมายถึง สิ่งพิมพ์ วัสดุอุปกรณ์/วิธีการที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง หรือประชากรที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ใช้ตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน ซึ่งเครื่องมือ วิธีการที่ใช้ในการวิจัยมีหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยจะต้องมีความเข้าใจและเลือกใช้ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ กลุ่มตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูล

2. ความสำคัญของเครื่องมือ วิธีการที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยใดๆ ผู้วิจัยจะต้องเลือกใช้เครื่องมือ วิธีการที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้มาตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และน่าเชื่อถือ โดยที่เครื่องมือที่ใช้จะต้องมีคุณภาพที่ดี มีกระบวนการสร้างและการพัฒนาที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของเครื่องมือแต่ละประเภทด้วย และวิธีการจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูล และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

ประเภทเครื่องมือ วิธีการที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบทดสอบหรือการทดสอบ (Test) เป็นข้อคำถาม หรือสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้กระตุ้น หรือเร่งเร้าความสนใจให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ของตนเอง ตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้

2. ประเภทของแบบทดสอบ จำแนกตามวิธีสร้าง สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท ได้แก่

1) แบบทดสอบที่สร้างขึ้นเอง เป็นแบบทดสอบที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามจุดประสงค์ของการทดสอบครั้งนั้นๆ โดยเริ่มต้นตั้งแต่การกำหนดจุดประสงค์ของการทดสอบให้ชัดเจน ดำเนินการสร้าง นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบ แก้ไข แล้วนำไปทดลองใช้เพื่อนำผลการทดสอบมาวิเคราะห์คุณภาพของแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ปรับปรุง แก้ไข จนกระทั่งแน่ใจว่าเป็นแบบทดสอบที่มีคุณภาพในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จึงจะสามารถนำแบบทดสอบฉบับนั้นไปใช้ได้

2) แบบทดสอบมาตรฐาน (Standardize Test) เป็นแบบทดสอบที่มีบุคคลกลุ่มบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์นั้น ๆ ได้สร้างไว้แล้ว ซึ่งแบบทดสอบฉบับนั้น ๆ ได้ผ่านกระบวนการการนำไปทดลองใช้หลายครั้ง และปรับปรุงแก้ไขคุณภาพจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับ

จากนักวิชาการศาสตร์นั้น ๆ โดยมีรูปแบบที่เป็นมาตรฐานทั้งวิธีการทำ การตรวจให้คะแนน (ความเป็นปรนัย) และค่าปกติวิสัย(Norm) หรือค่าเฉลี่ยของคะแนนของกลุ่มประชากรที่ทำแบบทดสอบพร้อมกับระบุค่าของคุณลักษณะที่จำเป็นของแบบทดสอบ ได้แก่ ความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability

3. แบบสอบถาม/การสอบถาม (Questionnaire) เป็นชุดของคำถามที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อใช้วัดคุณลักษณะ เจตคติหรือความคิดเห็นของบุคคล โดยใช้ข้อคำถามเป็นตัวกระตุ้น หรือสิ่งเร้าให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงการตอบสนองตามความรู้สึกของตนเอง

ประเภทของแบบสอบถามในการวิจัย สามารถจำแนกแบบสอบถามตามลักษณะของชุดคำถาม เป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1) แบบสอบถามปลายเปิด (Open-Ended Form) เป็นแบบสอบถามที่กำหนดให้เพียงข้อคำถามเท่านั้น สำหรับคำตอบนั้นจะเป็นหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลที่จะได้แสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างอิสระ และเป็นแบบสอบถามที่ตอบยากและเสียเวลาในการตอบ ซึ่งจะเห็นได้จากสำรวจแบบสอบถามใด ๆ ที่มีคำถามปลายเปิดด้วย จะค่อนข้างไม่ได้รับคำตอบ หรือได้รับกลับคืนน้อยมาก แต่ถ้าเป็นในกรณีที่จะสอบถามเกี่ยวกับเจตคติ แรงจูงใจ หรือสาเหตุ ฯ ยังจะมีการนำมาใช้อยู่เสมอ

ข้อดีของคำถามแบบปลายเปิด

(1) ได้รับข้อมูลที่นอกเหนือประเด็นการคาดคะเน/การกำหนดของผู้วิจัยที่ขึ้นอยู่กับความรู้และประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปผลและนำเสนอ
(2) ได้รับข้อมูลที่มีรายละเอียด ชัดเจน ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ข้อมูลอย่างแท้จริง
(3) ได้รับข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่อาจจะกำหนดไม่เพียงพอต่อการเลือกตอบ
(4) ได้รับข้อมูลที่ลึกซึ้งและซับซ้อน

ข้อจำกัดของคำถามแบบปลายเปิด

(1) สรุปประเด็นคำตอบจากข้อมูลที่ได้รับค่อนข้างยุ่งยาก

(2) การใช้สถิติเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลที่ได้รับทำได้ยากเนื่องจากข้อมูลมีความแตกต่างกัน

(3) ใช้ได้ดีกับผู้ให้ข้อมูลที่มีการศึกษาในระดับสูง และมีทักษะในการเขียน/ใช้ภาษา

(4) กำหนดรหัสแทนคำตอบที่ได้รับค่อนข้างยาก มีความเป็นอัตนัยสูง

(5) ใช้เวลาในการตอบค่อนข้างมาก เพราะต้องคิดไตร่ตรองคำตอบที่สอดคล้องกับความรู้สึกที่แท้จริง ส่งผลให้ได้รับข้อมูลกลับคืนมามากขึ้น

2) แบบสอบถามปลายปิด (Close-Ended Form) เป็นแบบสอบถามที่กำหนดทั้งคำถามและตัวเลือก โดยให้ผู้ตอบได้เลือกคำตอบจากตัวเลือกนั้น ๆ และเป็นแบบสอบถามที่ใช้เวลาในการสร้างค่อนข้างมาก แต่จะสะดวกสำหรับผู้ตอบ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะสามารถนำไปวิเคราะห์ได้ง่าย และนำเสนอได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน จำแนกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

(1) แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นแบบสอบถามที่กำหนดให้ผู้ตอบเลือกตอบได้ 1 คำตอบ หรือหลายคำตอบจากตัวเลือก

(2) แบบจัดลำดับความสำคัญ (Ordering Scale) เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบได้เรียงลำดับความสำคัญของตัวเลือก ที่กำหนดให้จากมากไปน้อย หรือจากน้อยไปมาก

(3) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบประเมิน/แสดงระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่กำหนดให้

(4) แบบใช้ความแตกต่างแห่งความหมายทางภาษา (Semantic Differential Scale) เป็นแบบสอบถามที่กำหนดคำและคำที่ตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ แล้วให้ผู้ตอบได้ประเมินตามความคิดเห็น

(5) แบบสร้างสถานการณ์ (Situational Questionnaire) เป็นแบบสอบถามที่กำหนดสถานการณ์ แล้วให้ผู้ตอบได้พิจารณาเลือกตอบตามความรู้สึก คุณธรรม หรือจริยธรรม

ข้อดีและข้อจำกัดของคำถามแบบปลายปิด ดังนี้ (อาธง สุทธาศาสน์, 2527)

(1) ได้รับข้อมูลที่มีลักษณะเดียวกัน ทำให้ง่ายต่อการสรุปผลและเปรียบเทียบ

(2) ผู้ให้ข้อมูลมีความสะดวก ง่ายในการตอบคำถาม อาจเนื่องจากคำตอบที่กำหนดให้เลือกทำให้ข้อคำถามมีความชัดเจน

(3) ได้รับข้อมูลที่ครบถ้วน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์/ประเด็นที่ต้องการ

(4) ได้รับคำตอบที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ต้องการตอบในลักษณะของการประมาณค่า

ข้อจำกัดของคำถามแบบปลายปิด

(1) ถ้ามีคำตอบ “ไม่ทราบ” เป็นตัวเลือก จะได้รับค่อนข้างมาก เนื่องจากตอบได้ง่าย

(2) ไม่มีตัวเลือกที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของผู้ให้ข้อมูล

(3) ตัวเลือกมากเกินไปอาจจะทำให้เกิดความสับสน

(4) การให้ข้อมูลเดียวกันอาจเกิดเนื่องจากการเข้าใจในข้อคำถามที่แตกต่างกันได้

(5) ความแตกต่างของการให้ข้อมูลเป็นไปตามเงื่อนไข/ตัวเลือกที่กำหนดให้เท่านั้น

(6) ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากการลงรหัสในการวิเคราะห์ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน หรือการเลือกข้อที่คลาดเคลื่อนจากที่ต้องการ

หลักการในการสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม

ในการสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม มีหลักการที่ควรพิจารณาดำเนินการ ดังนี้ (นิภา ศรีไพโรจน์, 2531; วรรณรัตน์ อึ้งสุประเสริฐ, 2543)

1) กำหนดขอบเขตของประเด็นที่ต้องการอย่างชัดเจนว่าต้องการสอบถามอะไรบ้าง ที่สอดคล้องกับปัญหาของการวิจัย/วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) สร้างและพัฒนาข้อคำถามที่มีความเที่ยงตรง ความครอบคลุมและความสำคัญต่อประเด็นที่ต้องการเท่านั้น ไม่ควรกำหนดข้อคำถามที่มีจำนวนมากแต่ไม่มีประโยชน์ในการตอบปัญหาการวิจัย และแบบสอบถามที่มีข้อคำถามจำนวนมากและซ้ำซ้อนกัน จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความเบื่อหน่ายในการให้ข้อมูล

3) การจัดเรียงลำดับข้อคำถาม ควรจัดเรียงลำดับให้มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน จากคำถามที่ง่ายสู่คำถามที่ซับซ้อนเพื่อยั่วยุในการให้ข้อมูล จำแนกประเด็นที่ต้องการเป็นแต่ละประเด็นย่อย ๆ ที่ระบุหัวข้ออย่างชัดเจน เพื่อให้มีความชัดเจนในการให้ข้อมูล และข้อคำถามในประเด็นที่สำคัญควรกำหนดเป็นข้อคำถามตอนต้นของแบบสอบถาม เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ตอบด้วยความตั้งใจ ไม่เบื่อหน่าย ที่อาจจะทำให้ได้รับผลการวิจัยที่คลาดเคลื่อน

4) การใช้ลักษณะของข้อคำถามที่ดี ที่มีลักษณะของการปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ ดังนี้ (สรชัย พิศาลบุตร, 2544)

(1) ควรใช้ข้อความหรือประโยคสั้น ๆ กะทัดรัด และได้ใจความสำคัญ

(2) ควรกำหนดข้อคำถามที่มีความชัดเจน โดยมีแนวปฏิบัติดังนี้

– หลีกเลี่ยงข้อคำถามที่เป็นประโยคปฏิเสธเพราะอาจทำให้เกิดความสับสน แต่ถ้าจะใช้ควรเน้นให้เห็นคำปฏิเสธ และประโยคปฏิเสธซ้อนปฏิเสธไม่ควรนำมาใช้

– ควรขีดเส้นใต้คำ/ข้อความที่สำคัญต้องการเน้น เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้พิจารณาเป็นกรณีพิเศษ

– ไม่ควรกำหนดคำ/ข้อความที่ผู้ให้ข้อมูลจะมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้ข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกัน อาทิ บ่อย ๆ ครั้ง , เสมอ ๆ ฯลฯ

(3) ไม่ควรกำหนดข้อคำถามในลักษณะคำถามนำที่ชี้แนะคำตอบ อาทิ

ท่านมีความพึงพอใจ หรือท่านมีความต้องการ..... เป็นต้น

(4) ไม่กำหนดข้อคำถามที่เป็นเรื่องส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลที่ต้องการปกปิดเป็นความลับ เพราะจะทำให้ไม่ได้รับข้อมูลที่เป็นจริง

(5) ไม่กำหนดข้อคำถามที่ได้ข้อมูลจากการวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอื่น ๆ

อาทิ จากการสังเกต หรือจากการวางแผนการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจน เป็นต้น

(6) กำหนดข้อคำถามที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะ ระดับการศึกษา/สติปัญญา และความสนใจ เป็นต้น

(7) กำหนดข้อคำถามที่แต่ละข้อจะมีประเด็นที่ต้องการเพียงประเด็นเดียวเท่านั้น

(8) ถ้าเป็นข้อคำถามปลายปิด ควรกำหนดตัวเลือกให้มีความครบถ้วนตามประเด็นที่ต้องการ หรือมิฉะนั้นจะต้องมีการกำหนดตัวเลือก “ไม่แสดงความคิดเห็น” หรืออื่นๆ ระบุ เป็นต้น

(9) กำหนดตัวเลือกที่สามารถระบุในเชิงปริมาณ และใช้ค่าสถิติอธิบายข้อเท็จจริงได้

(10) จำนวนข้อคำถามไม่ควรมีมากเกินไป เพราะทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความเบื่อหน่าย หรือเมื่อยล้า

รูปแบบของข้อคำถามในแบบสอบถาม

รูปแบบของข้อคำถาม ดังนี้ (วรรณรัตน์ อึ้งสุประเสริฐ, 2543) ประกอบด้วย

1. ข้อคำถามแบบปลายเปิด เป็นข้อคำถามที่กำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบโดยใช้ความคิดเห็นอย่างอิสระ ทำให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง และสะท้อนความรู้สึกที่แท้จริง แต่จะต้องระมัดระวังในการกำหนดข้อคำถามที่ชัดเจนที่สื่อความหมายเดียวกันแก่ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคน และการใช้ภาษาในการตอบข้อคำถามของผู้ตอบแบบสอบถามที่ต่างกัน ทำให้การแปลความหมายจากคำตอบอาจจะมีความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้น และในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลทำได้ค่อนข้างยากและใช้เวลานานในการสรุปผล

2. ข้อคำถามแบบปลายปิด เป็นข้อคำถามที่กำหนดตัวเลือกในแต่ละข้อคำถามที่กำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกคำตอบที่สอดคล้องกับความคิดเห็นของตนเอง จำแนกดังนี้

1) มาตรการวัดช่วงเท่ากันหรือมาตราวัดทัศนคติของเทอร์สโตน

มาตรวัดช่วงเท่ากัน (Method of Equal-appearing Intervals) หรือมาตรการวัดของเทอร์สโตน(Thurstone's Scale) เป็นมาตรการวัดที่เน้นคุณสมบัติของการวัดให้มีความเท่ากันโดยจำแนกช่วงการวัดออกเป็น 11 ช่วง โดยเริ่มจากน้อยที่สุดไปหามากที่สุด (Punch, 1998) เทอร์สโตนพัฒนาเครื่องมือวัดเจตคติขึ้นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1929 ซึ่งมีลักษณะพิเศษตรงที่ไม่แสดงมาตราตัวเลขติดเอาไว้ให้ผู้ตอบเห็น คือจะมีแต่ข้อความแสดงความรู้สึกทางบวก กลาง และลบ ครบตามจำนวนมาตราที่กำหนดไว้ก่อนลงมือสร้างเครื่องมือวัดเท่านั้น เช่น กรณีกำหนด 5 มาตรา จำนวนข้อน้อยที่สุดควรใช้ได้ 5 ข้อ หรือกรณีกำหนด 11 มาตรา จำนวนข้อที่แสดงถึงความรู้สึกทางบวก กลาง และลบ อย่างน้อยต้องให้ใช้ได้ 11ข้อ ทั้งนี้เครื่องมือวัดเจตคติ

ตามแนวคิดของเทอร์สโตนแต่ละข้อความ ผู้ทดสอบจะตอบใน 2 ลักษณะ คือ เห็นด้วย กับไม่เห็นด้วย และในแต่ละข้อความจะมีน้ำหนักในการแปลผลไม่เท่ากัน ดังแสดงตัวอย่างมาตรการวัดในภาพ 8.1

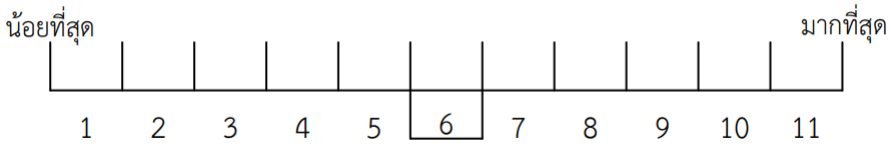

ภาพที่ 8.1 มาตรการวัดแบบเทอร์สโตน

การแปลผลระดับเจตคติตามแนวคิดของเทอร์สโตนนั้น จึงนำเอาค่ามาตราประจำข้อ (S) มาหาค่าเฉลี่ย แปลผลตามเกณฑ์เป็นช่วงๆ (กรณีกำหนด 11 มาตรา) ดังนี้

คะแนน	ความหมาย
1–3	มีเจตคติต่ำมาก
3–5	มีเจตคติต่ำ
5–7	มีเจตคติปานกลาง
7–9	มีเจตคติสูง
9–11	มีเจตคติสูงมาก

โดยขั้นตอนการสร้างมาตรวัดเจตคติของเทอร์สโตน กำหนดข้อความเกี่ยวกับเจตคติที่ต้องการให้มากที่สุดจากเอกสาร ผู้ร่วมงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือจากปรากฏการณ์ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ที่มีลักษณะ ดังนี้

– เป็นข้อความที่แสดงความคิดเห็น (มาก–น้อย) ไม่ใช่ข้อเท็จจริง (ถูก–ผิด)

– เป็นข้อความที่มีความเกี่ยวข้องกับเจตคติที่ต้องการศึกษา

– เป็นข้อความที่แปลความหมายได้ลักษณะเดียว

– เป็นข้อความที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน

– เป็นข้อความที่ใช้ภาษาง่าย ๆ สั้น และชัดเจน

– เป็นข้อความที่สมบูรณ์ และกำหนดความหมายทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ

– เป็นข้อความที่มีแนวคิดที่สมบูรณ์เพียงประการเดียว

2) สเกลมาตรการวัดแบบลิเคริท์

ลิเคริท์สร้างเครื่องมือวัดเจตคติขึ้นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.1932 เป็นแบบวัดที่สร้างได้ง่ายกว่าแบบวัดเจตคติของเทอร์สโตน แบบวัดเจตคติของลิเกตมีลักษณะที่แตกต่างจากเทอร์สโตน คือมีการกำหนดค่าน้ำหนักความรู้สึกของแต่ละข้อความหลังจากการนำแบบวัดไปทดสอบแล้ว ข้อความอาจจะเป็นทางบวกทั้งหมดหรืออาจจะเป็นทางลบทั้งหมด หรือผสมกันก็ได้ แบบวัดเจตคติมีความเชื่อมั่นสูง และพัฒนาเพื่อวัดความรู้สึกได้หลายอย่าง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของมาตรการวัดตามแนวคิดของลิเคริท์ ผู้ศึกษาได้นำเสนอวิธีการให้ได้มาซึ่งมาตรการวัดแบบลิเคริท์ดังนี้

มาตรการวัดแบบลิเคริท์ เกิดจากกระบวนการตรวจสอบข้อความในแบบวัดเจตคติ ซึ่งเป็นการตรวจสอบขั้นแรกเพื่อดูความเหมาะสมของข้อความที่จะนำไปใช้วัดเจตคติตามเป้าหมาย ซึ่งแบ่งระดับการตอบออกมากกว่า 2 ระดับ ซึ่งละเอียดกว่าเทอร์สโตน เช่น แบ่งเป็น 3 ระดับ (เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย) แบ่งเป็น 5ระดับ (เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) เป็นต้น ทั้งนี้อาจจะเป็นไปในลักษณะอื่นก็ได้ ขึ้นอยู่กับข้อความที่แสดงความรู้สึก เช่น ปฏิบัติทุกครั้ง ปฏิบัติปานกลาง ไม่ปฏิบัติ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาเอกสารวิชาการต่างๆ เกี่ยวกับแบบวัดเจตคติตามแนวคิดของลิเคริท์ พบว่าส่วนใหญ่นักวิชาการนิยม แบ่งน้ำหนักของข้อความออกเป็น 5 ระดับ

ทั้งนี้การจะบอกได้ว่าข้อความข้อนี้จะมีน้ำหนักความรู้สึกระดับใดนั้น ลิเคริท์ใช้วิธีการคำนวณน้ำหนักข้อความ 3 วิธี คือ 1) วิธีหาน้ำหนักซิกมา (Sigma deviate weighting method) ด้วยการหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานจากจุดกลางของพื้นที่ของแต่ละตัวเลือกที่มีอยู่ 2) วิธีหาน้ำหนักคะแนนมาตรฐาน (Standard score weighting) ด้วยการหาคะแนนมาตรฐานที่จุดกลางของช่วงพอดี คล้ายเป็นคะแนนมาตรฐานเฉลี่ยของช่วงในตัวเลือกหนึ่งๆ 3) วิธีกำหนดน้ำหนักแบบพลการ (Arbitrary weighting method) เป็นการกำหนดโดยคิดว่าถ้ามากที่สุดให้ 5 ถัดมาเป็น 4 เป็น 3 จนถึง 1 หรือ 0 ตามลำดับ ทั้งนี้วิธีการหาค่าน้ำหนักระดับความรู้สึกของข้อความทั้ง 3 วิธีนี้ ให้ค่าน้ำหนักใกล้เคียงกัน มีความสัมพันธ์กันสูงมากถึง 0.99 ดังนั้นวิธี

กำหนดน้ำหนักแบบพลการ (Arbitrary weighting method) จึงได้รับความนิยมและใช้มากที่สุด ดังแสดงในภาพ 8.2

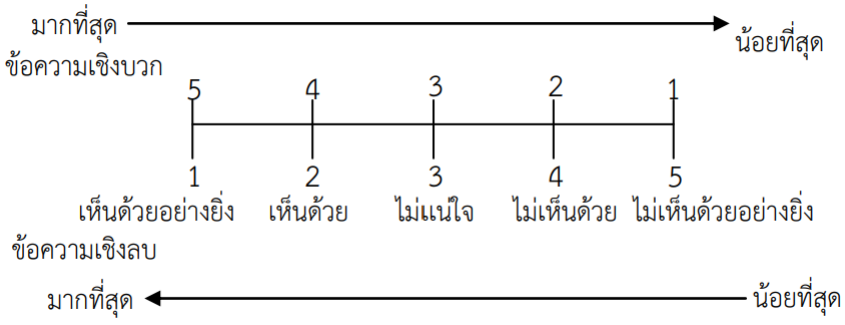

ภาพที่ 8.2 วิธีการประมาณค่ารวมตามวิธีการของลิเคริท์

ส่วนในการแปลผลระดับเจตคติตามแนวคิดของลิเคริท์นั้น นิยมแปลผลเป็นตัวเลขตามมาตรหรือระดับที่กำหนด ด้วยการนำจำนวนข้อไปหารคะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้เกณฑ์การแปลคะแนนแบบวัด (กรณีกำหนด 5 ระดับ) ดังนี้

คะแนน	ความหมาย
4.51–5.00	มีเจตคติสูงมาก
3.51–4.50	มีเจตคติสูง
2.51–3.50	มีเจตคติปานกลาง
1.51–2.50	มีเจตคติต่ำ
1.00–1.50	มีเจตคติต่ำมาก

ดังจะเห็นได้ว่า มาตรการวัดเจตคติตามแนวคิดของลิเคริท์นั้น ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในการสร้างแบบวัดเจตคติ เพราะสร้างได้ง่าย ไม่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก และวัดความรู้สึกได้หลายอย่าง ทั้งนี้มีข้อระวังในการแปลผลซึ่งต้องกลับค่ามาตราในกรณีที่เป็นข้อความทางลบก่อนเสมอเท่านั้น

การกำหนดน้ำหนักคะแนนของความคิดเห็น จำแนกออกเป็น 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย เฉย ๆ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ที่จำแนกตามลักษณะของคำถามแบบเห็นด้วย และแบบไม่เห็นด้วย ดังแสดงในตารางที่ 8.1

ตารางที่ 8.1 น้ำหนักของคะแนนจากความคิดเห็นในเชิงบวกและเชิงลบ

ข้อความเชิงบวก	ข้อความเชิงลบ
5 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง	5 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4 คะแนน หมายถึง เห็นด้วย	4 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วย
3 คะแนน หมายถึง ไม่แน่ใจ	3 คะแนน หมายถึง ไม่แน่ใจ
2 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วย	2 คะแนน หมายถึง เห็นด้วย
1 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

แนวการสร้างข้อความ หรือข้อคำถามตามแนวคิดของลิเคริท์ ควรปฏิบัติ ดังนี้

- กำหนดเป็นข้อความเชิงความคิดเห็นแต่ไม่ควรกำหนดเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการ
- กำหนดข้อความที่มีความชัดเจน สอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการ และหลีกเลี่ยงข้อความประเภทที่ตีความได้หลายความหมาย
- ควรกำหนดข้อความในประเด็นที่คาดว่าจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย
- ควรกำหนดคำถามทั้งในแบบเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยที่ใกล้เคียงกันเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นทั้ง 2 แบบ
- การเลือกข้อคำถาม เป็นการนำข้อคำถามที่กำหนดไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ แล้วนำผลมาวิเคราะห์เป็นรายข้อเพื่อหาคุณภาพรายข้อ
- หาความสอดคล้องภายในตามเกณฑ์ด้วยค่าที (t–test) ระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มที่ได้คะแนนรวมสูง กับกลุ่มที่ได้คะแนนรวมต่ำทีละข้อ ถ้าข้อใดที่ได้ค่าทีเท่ากับหรือมากกว่า1.75 แสดงว่าข้อคำถามข้อนั้นมีอำนาจจำแนกที่ใช้ได้
- หาสหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างคะแนนแต่ละข้อกับคะแนนเฉลี่ยรวมทุกข้อ ที่เป็นวิธีการใช้เกณฑ์คงที่ใช้ชุดคำถาม ถ้าได้ค่าสหสัมพันธ์ที่มีค่าสูง แสดงว่าข้อคำถามข้อนั้นมีความเชื่อมั่นสูงสามารถที่จะนำมาใช้ได้

ขั้นตอนการสร้างแบบวัดมาตรการวัดเจตคติของลิเคริท์

ในการสร้างแบบวัดมาตรการวัดเจตคติของลิเคริท์ มีขั้นตอนการสร้างดังนี้ (ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ, 2538)

- กำหนดข้อความเกี่ยวกับเจตคติที่ต้องการให้มากที่สุดจากเอกสาร ผู้ร่วมงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือจากปรากฏการณ์ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ที่มีความชัดเจน หรือไม่แปลความหมายที่กำกวม และ หนึ่งข้อความควรมีเจตคติเดียว เป็นต้น
- การตรวจสอบข้อความ ที่กำหนดขึ้นที่ว่าสอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาหรือไม่
- การทดสอบข้อความโดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาเพื่อแก้ไขปรับปรุง แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการนำมาตรการวัดไปใช้ แล้วนำข้อมูลมาคำนวณหาค่าสถิติเพื่อใช้เป็นดัชนีบ่งชี้คุณภาพของข้อความ ดังนี้
    - คำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ของข้อความแต่ละข้อกับคะแนนรวม แล้วนำมาพิจารณาว่า ถ้าข้อความใดมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูง แสดงว่าข้อความนั้นเป็นข้อความที่ดี มีความเชื่อมั่น
    - คำนวณหาค่าอำนาจจำแนกของข้อความแต่ละข้อ โดยการทดสอบค่าที และคัดเลือกข้อความที่มีค่าที ตั้งแต่ 1.75 ขึ้นไปที่เป็นค่าที่มีอำนาจจำแนกอยู่ในเกณฑ์ดี

เกณฑ์การพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของมาตรการวัดของลิเคริท์ ในการพิจารณาตัดสินคะแนนเฉลี่ยที่ได้รับจากการให้ข้อมูล มีดังนี้

$$\text{ช่วงการวัด} = \frac{\text{ค่าคะแนนสูงสุด} - \text{ค่าคะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

$$\text{แทนค่าได้ดังนี้} = \frac{5-1}{5}$$

$$= 0.80$$

ช่วงคะแนนเฉลี่ย		ความหมาย
1.00 –1.79	หมายถึง	ระดับน้อยที่สุด
1.80–2.59	หมายถึง	ระดับน้อย
2.60–3.39	หมายถึง	ระดับปานกลาง
3.40–4.19	หมายถึง	ระดับมาก
4.20–5.00	หมายถึง	ระดับมากที่สุด

หรืออิงเกณฑ์การวัดผลของเบสท์ (Best, 1981)

ช่วงคะแนนเฉลี่ย		ความหมาย
1.00 – 1.50	หมายถึง	ระดับน้อยที่สุด/ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1.51 – 2.50	หมายถึง	ระดับน้อย/ไม่เห็นด้วย
2.51 – 3.50	หมายถึง	ระดับปานกลาง/ไม่แน่ใจ
3.51 – 4.50	หมายถึง	ระดับมาก/เห็นด้วย
4.51 – 5.00	หมายถึง	ระดับมากที่สุด/เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ลักษณะของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม

ในเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม มีลักษณะการดำเนินการ ดังนี้ (นิภา ศรีไพโรจน์, 2531)

การส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ให้แก่ผู้ให้ข้อมูล หรือหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลให้ เป็นวิธีการที่สะดวก ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย แต่จะประสบปัญหาเกี่ยวกับ 1) การได้รับข้อมูลกลับคืนที่ค่อนข้างน้อยทำให้ผลการวิจัยไม่มีคุณภาพและนำผลการวิจัยไปใช้อ้างอิงสู่ประชากรไม่มีประสิทธิภาพ 2) ใช้ได้กับผู้ให้ข้อมูลที่อ่านออกเขียนได้เท่านั้น และ 3) ผู้ให้ข้อมูลที่ไม่เห็นความสำคัญอาจจะตอบแบบสอบถามด้วยความไม่ตั้งใจ หรือให้ผู้อื่นตอบแทนตนเอง

การนำแบบสอบถามไปสอบถามด้วยตนเอง เป็นการนำแบบสอบถามไปให้ผู้ให้ข้อมูลตอบด้วยตนเอง หรือตอบแบบเผชิญหน้าในลักษณะของการสัมภาษณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลเพียงแต่ฟังคำถามจากผู้เก็บข้อมูลแล้วตอบคำถามเท่านั้นเป็นวิธีการที่จะได้รับข้อมูลที่สมบูรณ์กว่าวิธีแรก แต่จะเสียค่าใช้จ่ายมาก และใช้เวลามาก

กระบวนการเก็บข้อมูล ดังนี้

1) การประสานงาน เป็นการติดต่อระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล หน่วยงานของผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างง่าย รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) การจัดส่งแบบสอบถาม เป็นการจัดส่งแบบสอบถามไป–ตอบ–กลับถึงผู้วิจัยที่จะใช้เวลาประมาณ 1 เดือน มีแนวทางการปฏิบัติดังนี้

(1) ทำจดหมายนำส่งแบบสอบถาม เพื่อระบุรายละเอียดเกี่ยวกับผู้วิจัย ปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์ ความสำคัญ การรักษาความลับของข้อมูล กำหนดและวิธีการส่งคืน และขอบพระคุณในความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถาม รวมทั้งระบุความสำคัญของผู้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

(2) จัดทำสำเนาจดหมายขออนุญาตของผู้วิจัยจากหน่วยงานต้นสังกัดของผู้ให้ข้อมูลแนบไปกับแบบสอบถามเพื่อแสดงว่าผู้บริหารหน่วยงานได้อนุญาตแล้วผู้ให้ข้อมูลจะได้ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลมากยิ่งขึ้น

(3) จัดเตรียมซองจดหมายในการส่งแบบสอบถามไปและซองเปล่าที่จ่าหน้าซองติดแสตมป์เรียบร้อยสำหรับส่งกลับคืนทางไปรษณีย์ที่รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย

(4) จัดทำรหัสแบบสอบถาม หมายเลข หรือทะเบียนของแบบสอบถามเพื่อให้ง่ายและสะดวกในการติดตามแล้วน าผลมาวิเคราะห์ข้อมูล

(5) จัดส่งแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างหรือประชากรที่กำหนดไว้แล้วให้เร็วที่สุดโดยพิจารณาวัน–เวลาที่เหมาะสม

3) การติดตามแบบสอบถาม จากการศึกษาของงานวิจัยเกี่ยวกับแบบสอบถามพบว่าถ้ามีการติดตามแบบสอบถามอย่างใกล้ชิด จะทำให้ผลของการตอบแบบสอบถามได้รับคืน

เพิ่มขึ้น การใช้จดหมาย ไปรษณียบัตร หรือโทรศัพท์ ในการติดตามจะได้ข้อมูลกลับคืนประมาณร้อยละ 75

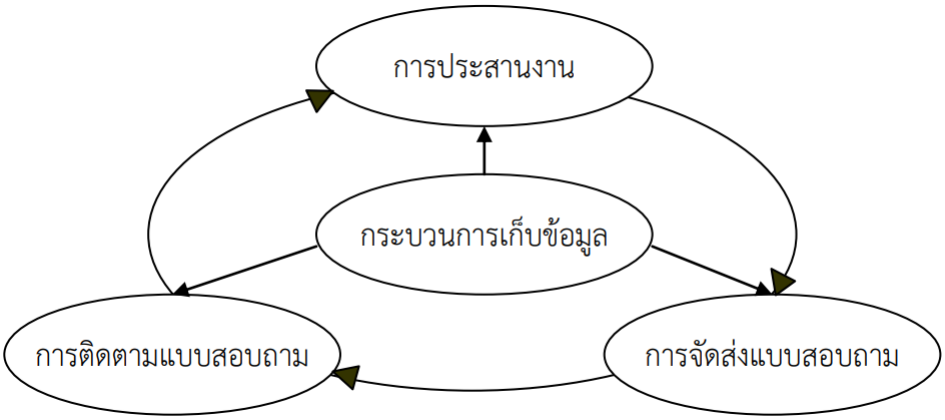

ภาพที่ 8.3 กระบวนการใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูล

ข้อดี–ข้อจำกัดของการใช้แบบสอบถาม

การใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมีข้อดีและข้อจำกัด ดังนี้

<u>ข้อดี</u>

- ประหยัดเวลา แรงงานและงบประมาณ
- ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ มีความครอบคลุมประชากร
- ออกแบบได้ดี ง่ายและชัดเจนในการสรุปผล
- ปกปิดความลับและคำตอบที่มีผลต่อความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลได้ดี
- ไม่เกิดความลำเอียงจากการใช้คำถาม
- ผู้ให้ข้อมูลมีอิสระในการให้คำตอบ
- ไม่จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมผู้ช่วยวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ได้ข้อมูลปฐมภูมิที่เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญ

<u>ข้อจำกัด</u>

- อัตราการได้รับคืนน้อย โดยเฉพาะกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำ

- ผู้ให้ข้อมูลไม่เข้าใจข้อคำถาม
- ควบคุมสภาพแวดล้อมในการตอบไม่ได้
- ข้อมูลที่ได้รับไม่มั่นใจว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลที่แท้จริง
- ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถแก้ไขคำถาม หรือความเข้าใจผิดไม่ได้
- มีแรงจูงใจในการให้ข้อมูลต่ำ

การสัมภาษณ์/แบบสัมภาษณ์

ความหมายของการสัมภาษณ์ เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนา ซักถาม และโต้ตอบระหว่างผู้เก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลแบบเผชิญหน้า ที่ผู้เก็บข้อมูลมีการสังเกตบุคลิกภาพ อากัปกิริยา ตลอดจนพฤติกรรมทางกาย และวาจาขณะที่สัมภาษณ์ในการพิจารณาประกอบการสรุปข้อมูล (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2543)

การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายระหว่างผู้สัมภาษณ์ (Interviewer) กับผู้ให้สัมภาษณ์ (Interviewee) ที่จะได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อมูลจากสภาวะแวดล้อมที่ได้จากการสังเกตในการนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาเพื่อสรุปผลการวิจัย อาทิ กิริยา การพูด ลักษณะนิสัย เจตคติ ปฏิภาณไหวพริบในการให้คำตอบ ฯลฯ (นิภา ศรีไพโรจน์, 2531) ที่ผู้วิจัยจะต้องมีการวางแผนและเตรียมการให้มีความพร้อม

สรุปได้ว่าการสัมภาษณ์ เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนาอย่างมีจุดประสงค์ระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ความรู้ความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมคุณลักษณะที่ต้องการ และในกรณีที่มีข้อสงสัยหรือค าถามใดไม่ชัดเจนก็สามารถถามซ้ำหรือทำความชัดเจนได้ทันที

ประเภทของการสัมภาษณ์

จำแนกตามแบบสัมภาษณ์ มีดังนี้ (นิภา ศรีไพโรจน์, 2531; Kerlinger,1986)

1) การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบของคำถามในการสัมภาษณ์ที่เหมือนกันกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน/กลุ่ม หรือเป็นแบบให้เลือกตอบ เป็นวิธีการที่ง่ายสำหรับการนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลและเหมาะสมกับผู้สัมภาษณ์ที่ยังไม่มีประสบการณ์มากเพียงพอ แต่จะต้องระมัดระวังการมีตัวเลือกที่ไม่สอดคล้องกับตัวเลือกที่กำหนดให้ ทำให้จำเป็นต้องตอบตามตัวเลือกที่กำหนดให้ ดังนั้นอาจจำเป็นต้องมีการกำหนดตัวเลือกแบบปลายเปิด

อาทิ อื่น ๆ ให้ระบุ..... เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์แบบใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ใช้เพียงประเด็น/หัวข้อเป็นแนวทางในการตั้งคำถามโดยที่ผู้สัมภาษณ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และลึกซึ้งในการนำมาพิจารณาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ผู้สัมภาษณ์จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญมากทั้งในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

จำแนกตามระดับความยืดหยุ่น (Merriam, 1998)

1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Highly Structured) เป็นการสัมภาษณ์ที่ใช้แบบสัมภาษณ์ที่กำหนดประเด็นคำถามไว้อย่างชัดเจนคล้าย ๆ กับการใช้แบบสอบถามเพียงแต่เป็นการซักถาม/สนทนาแทนการเขียนตอบ

2) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) เป็นการสัมภาษณ์ที่ใช้ประเด็นคำถามที่มีกรอบกว้าง ๆ หรือเป็นการใช้คำถามปลายเปิดในการซักถาม

3) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured) เป็นการสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้วิจารณญาณของผู้สัมภาษณ์ที่จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์สูงในการสัมภาษณ์

จำแนกตามจำนวนคนที่ให้สัมภาษณ์ (ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกูล, 2543)

1) การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Individual Interview) เป็นการสัมภาษณ์ของผู้สัมภาษณ์ 1 คนต่อผู้ให้สัมภาษณ์ 1 คน ที่เป็นวิธีการสัมภาษณ์โดยทั่ว ๆ ไป ที่มีหลักการ ดังนี้ (1) ผู้สัมภาษณ์ควรหลีกเลี่ยงการโต้แย้ง โดยไม่พยายามแสดงความคิดเห็น (2) ไม่ขัดจังหวะผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นผู้ฟังที่ดี หาวิธีการเบี่ยงเบนที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย (3) หลีกเลี่ยงการชักจูงให้โดยใช้คำพูด ท่าทาง (4) หลีกเลี่ยงคำถามซ้อน คำถามนำ หรือคำถามที่ระบุเพียงใช่-ไม่ใช่ ฯลฯ

2) การสัมภาษณ์เป็นกลุ่มหรือการสนทนากลุ่ม (Forcus Group Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ประยุกต์มาจากการอภิปรายกลุ่มผสมผสานกับวิธีการสัมภาษณ์ที่จะได้ข้อมูลเชิงปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลด้วย โดยมีหลักการเบื้องต้นในการดำเนินการ ดังนี้ (นงพรรณ พิริยานุพงศ์, 2546)

(1) จุดมุ่งหมายของการสนทนากลุ่ม มีดังนี้ ใช้ในการกำหนดสมมติฐาน, ใช้ในการสำรวจความคิดเห็น เจตคติและคุณลักษณะที่สนใจ, ใช้ทดสอบแนวคิดเกี่ยวกับประเด็น/ผลิตภัณฑ์ใหม่, ใช้ในการประเมินผลทางธุรกิจ, ใช้ในการกำหนดคำถามและทดลองใช้แบบสอบถาม, ใช้ค้นหาคำตอบที่ยังคลุมเครือที่ได้จากเครื่องมือเก็บข้อมูลอื่น ๆ

(2) ขนาดของกลุ่มในการสัมภาษณ์ประมาณ 6-12 คน เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง

(3) จำนวนกลุ่ม ควรคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการใช้ข้อมูลว่าต้องการเปรียบเทียบหรือไม่ อาทิ ต้องการเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างเพศ ควรใช้แยกกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและลึกซึ้ง

(4) ผู้สัมภาษณ์หรือผู้นำสนทนากลุ่ม มีบทบาทในการชี้แจงวัตถุประสงค์และกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มสนทนาทุกคนแสดงความคิดเห็นเท่านั้นไม่ควรนำความคิดของตนเอง หรือเชื่อมโยงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มสนทนา

(5) เวลาที่ใช้ในการสนทนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง ใช้เวลาประมาณ 1- 2 ชั่วโมง ถ้าใช้เวลานานกว่านี้สมาชิกอาจจะหมดความสนในในประเด็นที่ต้องการ

(6) การบันทึกข้อมูล ควรใช้วิธีการจดบันทึกข้อมูล ประกอบกับการบันทึกเทป/วีดีทัศน์เพื่อนำมาเก็บรายละเอียดของข้อมูล แต่ควรได้รับการอนุญาตจากสมาชิกกลุ่ม

(7) ผู้จดบันทึกต้องบันทึกผังการนั่งสนทนา/จดบันทึกข้อมูล (เพียงอย่างเดียวเท่านั้น) และเป็นผู้ถอดเทปด้วยตนเองเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่สอดคล้องกัน

หลักการสัมภาษณ์ที่ดี

ในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ มีหลักการในการปฏิบัติ ดังนี้

1) กำหนดจุดมุ่งหมายและขั้นตอนในการสัมภาษณ์ให้ชัดเจน ว่าในการสัมภาษณ์ต้องการข้อมูลอะไร กำหนดคำถามอะไรก่อน–หลัง และการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างจะทำให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน สมบูรณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลได้ง่ายกว่า

2) ผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียมตัวและวัสดุอุปกรณ์ที่จะต้องใช้ให้พร้อม กล่าวคือ ผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องศึกษาในประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์ให้ชัดเจน กว้างขวางและลึกซึ้ง และประวัติส่วนตัวหรือลักษณะพิเศษของผู้ให้สัมภาษณ์จะได้สร้างบรรยากาศในการให้ข้อมูล พร้อมทั้งจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ อาทิ เทปบันทึกเสียง หรือกล้องถ่ายรูปฯลฯ ให้พร้อมและสามารถใช้งานได้เมื่อต้องการ

3) การจัดเตรียมผู้ให้สัมภาษณ์ที่จะต้องคัดเลือกผู้ที่มีและสามารถให้ข้อมูลที่ต้องการอย่างแท้จริง โดยการศึกษาประวัติเป็นรายบุคคลทั้งอดีตและปัจจุบันว่ามีความสัมพันธ์กับข้อมูลที่ต้องการมากหรือน้อยเพียงใด มีความลำเอียงที่จะบิดเบือนข้อมูลที่ให้หรือไม่

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

1) การเตรียมสัมภาษณ์ เป็นขั้นตอนในการวางแผน/กำหนดวัตถุประสงค์ว่าจะสัมภาษณ์ ใคร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไรให้ชัดเจน และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ผู้ช่วยวิจัย หรือยานพาหนะ ฯลฯ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

(1) กำหนดวัตถุประสงค์และวางแผนการสัมภาษณ์ โดยให้ระบุวัน–เวลา สถานที่ และผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชัดเจน

(2) ประสานงานกับผู้ให้สัมภาษณ์ หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

(3) เตรียมเครื่องมือในการสัมภาษณ์ อาทิ แบบสัมภาษณ์ กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง ปากกา/ดินสอ ฯลฯ

(4) มีการฝึกอบรมผู้สัมภาษณ์ในกรณีที่มีผู้สัมภาษณ์หลายคนเพื่อให้ความเข้าใจในประเด็นที่ต้องการสอดคล้องกัน

(5) ประชุมผู้สัมภาษณ์ เพื่อรับทราบแผนปฏิบัติการและแนวทางการเก็บข้อมูล ค่าใช้จ่าย และกำหนดนัดหมายที่ชัดเจน พร้อมที่จะสัมภาษณ์

2) การสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์ควรไปให้ทันเวลา กำหนดการที่ได้นัดหมายกับผู้ให้สัมภาษณ์ โดยมีการแต่งกายให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น พร้อมด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่จัดเตรียมไว้ มีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

(1) แนะนำตนเอง พร้อมกับชี้แจงวัตถุประสงค์/ความสำคัญ ขอบเขตและประโยชน์ของการให้ข้อมูล และสนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไปเพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคย

(2) ใช้คำถามที่ชัดเจนโดยใช้ภาษาพูดหรือภาษาท้องถิ่นที่สุภาพ ทีละคำถาม และให้คำอธิบายกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เข้าใจ

(3) ใช้การสังเกตพฤติกรรมระหว่างการให้ข้อมูลว่าผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลที่เป็นจริงหรือไม่ ถ้าพบว่าไม่แน่ใจให้ปรับเปลี่ยนประเด็นคำถามใหม่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง

(4) ไม่ควรซักถามข้อมูลที่สามารถเก็บรวบรวมได้โดยใช้การสังเกต อาทิ เพศ บ้านเลขที่ ลักษณะของบ้าน เป็นต้น

(5) ไม่ควรใช้เวลาเกินไปในการสัมภาษณ์และควรหยุดพัก เมื่อพิจารณาสังเกตเห็นผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ค่อยให้คำตอบ และผู้สัมภาษณ์จะไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายในการซักถาม

(6) พยายามให้ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลมาก ๆ โดยผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ฟังที่ดี แต่มีวิธีการกระตุ้นให้ผู้ให้สัมภาษณ์พูด/แสดงความคิดเห็นในประเด็นข้อมูลที่ต้องการ

(7) ไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายในขณะฟังค าให้สัมภาษณ์ที่อาจจะเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการ

(8) จดบันทึกข้อมูลตามที่ได้รับตามความเป็นจริงโดยไม่ต้องแปลความหรือขยายความเพราะมิฉะนั้นจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน

(9) ถ้าการสัมภาษณ์จำเป็นจะต้องถ่ายรูปหรือบันทึกเสียงควรจะต้องขออนุญาตและได้รับการอนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์ก่อน

(10) เมื่อจะสิ้นสุดการสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์ควรแจ้งข้อมูล/ผลการสัมภาษณ์ให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับทราบเพื่อเพิ่มเติมหรือแก้ไขข้อมูล/ประเด็นในการสัมภาษณ์ที่ยังไม่ชัดเจน

(11) การปิดการสัมภาษณ์ โดยการกล่าวขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ความอนุเคราะห์ให้ข้อมูล ทบทวนความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้รับ

3) การติดตามการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะต้องมีการติดตามการสัมภาษณ์ของผู้สัมภาษณ์อย่างใกล้ชิดว่าได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการหรือไม่ และได้จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ครบตามจำนวนที่ต้องการหรือไม่ (ร้อยละ 85-90) ถ้าไม่ครบตามจำนวนจะต้องมาดำเนินการตามขั้นตอนใหม่เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้สัมภาษณ์ที่เพียงพอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิธีวิเคราะห์และสรุปผลจากการสัมภาษณ์

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จะมีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผล ดังนี้ (ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกูล, 2543)

1) ตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้น ว่าน่าเชื่อถือเพียงใด มีหลักฐานใดในการพิจารณาประกอบ ดังนี้

(1) ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis)

(2) พิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูล

2) ลดทอนข้อมูลจากรายละเอียดไปสู่ภาพรวมที่แสดงแบบแผนของความคิดหรือพฤติกรรม

3) ในกรณีการสัมภาษณ์กลุ่ม ข้อมูลที่สรุปจะต้องเป็นภาพรวมของกลุ่ม ที่สะท้อนอิทธิพลของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มด้วย

4) การนำเสนอข้อมูล ทั้งในการสัมภาษณ์รายบุคคลหรือรายกลุ่ม จะใช้วิธีการบรรยายที่เสริมด้วยคำพูดของให้ผู้สัมภาษณ์บางตอนที่เน้นความหมายให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สรุป การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนาอย่างมีจุดประสงค์ระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ความรู้ความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมคุณลักษณะที่ต้องการ และในกรณีที่มีข้อสงสัยหรือคำถามใดไม่ชัดเจนก็สามารถถามซ้ำหรือทำความชัดเจนได้ทันที โดยมีกระบวนการสัมภาษณ์ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ การติดตามการสัมภาษณ์

บรรณานุกรมและรายการอ้างอิงท้ายบท

นงพรรณ พิริยานุพงศ์. (2546). คู่มือวิจัยและพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่1. นนทบุรี: มายด์พับลิชชิ่ง.

นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2543). พรมแดนความรู้ด้านการวิจัยและสถิติ. ชลบุรี: วิทยาลัยการบริหาร.

นิภา ศรีไพโรจน์. (2531). หลักการวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ศึกษาพร.

บุญธรรม จิตอนันต์. (2540). การวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2546). ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกูล. (2543). การวิจัยเชิงทดลองทางพฤติกรรมศาสตร์ในการออกแบบวิจัย, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. (2538). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

วรรณรัตน์ อึ้งสุประเสริฐ. (2543). การวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.

สรชัย พิศาลบุตร. (2544). วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์.

อาธง สุทธาศาสน์. (2527). ปฏิบัติการวิจัยสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.

Best, J. W. (1977). Research in Education. 3rd Ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.

Kerlinger, F. N. (1986). Foundations of Behavioral Research. 3rd Ed. Holt, New York: Rinehart and Winston.

Merriam, S. B. (1998). Qualitative Research and Case Study Applications in Education.

San Francisco: Jossey–Bass Publishers.

Punch, K. F. (1998). Introduction to Social Research Quantitative and Qualitative Approaches. London: Sage.